A' KISFALUDY-TÁRSASÁG'

(M. SZÉPIRODALMI INTÉZET')

ÉVLAPJAI.

NEGYEDIK KÖTET.

M. DCCC. XLII—XLIII.

PESTEN,

EGGENBERGER ÉS FIA ACAD. KÖNYVÁRUSOK

KÖLTSÉGÉN.

M. DCCC. XLIV.

EGGENBERGER J. ÉS FIA

academiai könyvárusoknál a következő munkák is kaphatók:

A' KISFALUDY-TÁRSASÁG ÉVLAPJAI. 1836—1841. KÉT KÖTET BUDÁN, N8r fin. vel. kemény táblába kötve 3 f. cp. Tartalmuk: A társaság keletkezése, szabályai és történetei; beszédek és értekezések Fáy András, Péczely J., Schedel F., Székács J. és Szontagh Gusztávtól. beszély k b Jósika Miklóstól; koszorús pályamunkák, és pedig értekezések: A dráma hatása és literaturánk dráma szegénységének okai Tarcy L. prftól.; Szavalattudomány Ramershoffer V. prftől. Regény és dráma párhuzamban Gondol D. és D. Müller Godofrédtól. végre poetai pályamunkák Pap Endre, Kazinczy G., Nagy Imre, Szilágyi Istv., Medgyes L., Tárkányi B. és Pájer Ant.

1841—1842. EGY KÖTET BUDÁN, n8r. fin vel. kemény tábl 1 ft. 48 k. p. Tartalma: Történetek. — Schedel F. beszéde szépirodalmunk jelen állapotjáról. — Schedius L. beszéde az ötödik köz ülésben. — A satiráról értek. Székács J. — A magyar költészet hivatása, beköszöntő előadása Hunfalvi Pálnak. — Búcsu b. Eötvös J-től, magyarázva Szemere P. által. — Herculanum római beszély b. Jósika M-tól. — Aristoteles könyve a költészetről, görögből magyarázatokkal Hunfalvi Páltól. — Horátz epistolája a Pisókhoz, költészeti tárgyakról, lat nb. újra ford. Czuczor G. — Longin könyve a fenségesről, görögből magyarázatokkal és toldalékkal Kis János által. — Nemzetiség és népiesség a költészetben általan, s különösen a magyar költészetben, koszorús pályairat Müller G. — Pályasatirák.

A' Kisfaludy-Társaság által jutalmazott és kitüntetett Pályamunkák 1842-ből. Budán, 1842. n8r. 30 kr. cp.

Kisfaludy Károly' Minden Munkái. A' Kisfaludy-Társaság' megbizásából szerkeszté Schedel Ferencz. Negyedik kiadás hat kötetben. n12r. Pesten, 1843. fin. vel. képekkel füzv. 7 f. cp.

Kisfaludy Károly' jelesebb vígjátékai. Zsebkiadás. Pest, 1843 vel. kemény tábl. 48 kr. cp.

Külföldi Regénytár. Kiadja a' Kisfaludy-Társaság. Szerk. Nagy Ign. Havonk. egy kötet, ára 40 kr. cp. Eddig XX kötet illy tartalommal: I. II. Grandet Eugenia. Balzactól, franczióból Jakab István. — III—VI. St. Roche, Palzownőtől, ford. Nagy Ignácz. — VII—XI. Twist Olivér, Boz (Dickenstől) angolb. Gondol Dániel. — XII. A' bőkezű szerető, Cervantestől, spanyolb. Lukács Móricz. — XIII — XV. Éj és korány, Bulwertől, angolb. Vajda Péter. — XVI. A' koros hölgy, Bernard Károlytól, ford. Petőfi Sándor. — XVII. XVIII. Hortensia grófnő, Mérytől, ford. Horváth Károly — XIX—XXI. A' sziget' rózsája, svéd regény Flygare-Carléntől, ford. Lakner Sándor. Következnek: A' tőzsér, angol regény Warrentől, ford. Remellay Gusztáv. — Robin Hood, angol regény Jamestől, ford. Petőfi Sándor. — Forster Zsigmond, Hahn Ida után Varga Sámuel.

Nemzeti Könyvtár, a' Kisfaludy-Társaság' pártfogásával kiadja D. Schedel F. Második folyam X füzetben mindenik ára 40 kr. Eddig három füzet, mellyekben Kármán J: Irásai, Fanni Hagyományai foglaltatnak életrajzokkal s arczképekkel, és Csokonai Minden Munkái indíttattak meg. Következnek e' folyamatban Kis János' poetai munkái 's ha a' hely engedi, Vitkovics és Gombos munkáik is.

A' Müfordítás' Elveiről. A' Kisfaludy-Társaságban előadta D. Schedel F. n8r. vel. füzve 10 kr. cp.

MAGY. TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

A' KISFALUDY-TÁRSASÁG'

(M. SZÉPIRODALMI INTÉZET')

ÉVLAPJAI

M. DCCC. XLII—XLIII.-RÓL.

PESTEN,

EGGENBERGER J. ÉS FIA ACAD. KÖNYVÁRUSOK

KÖLTSÉGÉN.

M. DCCC. XLIV.

300858

MAGY. TUD. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA
590/910.

TARTALOM.

I. TÖRTÉNETEK, 1842/3.

lap.

A' gazdasági választmány' szabályai . . 11
Lukács Móricz' beköszöntése . . . 16
Az *igazgató*' bevezető beszéde *Kiss Károly*-*hoz* 17
Kiss Károly' beköszöntő beszéde . . . 19
Az igazgató' bevezető beszéde *Gaal József*-*hez* 21
Ugyan azé Garay Jánoshoz . . . 22
Garay János' válaszbeszéde . . . 24
Székács J. bevezető beszéde *Vajda Péterhez* . 25
Vajda P. válaszbeszéde 26
Garay J. bevezető beszéde *Vachott Sándor*-*hoz* 27
Székács J. bevezető beszéde *Erdélyi János*-*hoz* 29

lap.
Nagy Ignácz' beköszöntő munkája . . 31
Tagok' munkálatai 32
Külföldi Regénytár 32
Kisfaludy K. Minden Munkái' negyedik kiadása 37
Kisfaludy K. Jelesebb vígjátékai' külön kiadása 37
A' Nemzeti Könyvtár' második folyama . 38
Az Évlapok' negyedik kötete . . . 42
Helyesirást illető határozat 42
A' társaság' kiadásai 1842/3-ban . . . 42
Jutalomtételekre érkezett pályamunkák . . 44
Tudósitás a' széptani pályamunkákról . . 46
Tudósitás a' költői pályamunkákról . . 51
Új aláirás' sikere 53
Hatodik köz ülés 53
Jelentés a' pénztár' állapotjáról . . . 54
Új jutalmak 1844-re 58

II. TAGOK' MUNKÁLATAI.

I. A' MŰBIRÁLATRÓL, Pope' tanköltemény, angolból ford. *Lukács Móricz* . . 60
Bevezetés 60
Első rész 65
Második rész 72
Harmadik rész 87

lap.
II. A' HADI SZÓNOKLATRÓL, *Kiss Károly* . 96
III. HARAMIA' SZERELME, *Gaal Józseftől* . 105
IV. LYRAI KÖLTÉSZETÜNK' KÉSŐ KIFEJLÉSÉNEK okairól, *Garay Jánostól* . . . 126
V. AZ ÉGI MÜVÉSZET, allegoriai költemény *Vajda Pétertől* 136
VI. A' KÜLFÖLD' RABJA, *Vachott Sándortól* 148
VII. NÉPKÖLTÉSZETRŐL, *Erdélyi Jánostól* . 157
VIII. AZ AGGLEGÉNY, torzkép az életből *Nagy Ignácztól*. 174
IX. A' KÖLTÉSZETRŐL. Boileau' tankölteménye, franciából ford. *Erdélyi János* , 189
Bevezetés 189
Első ének 192
Második ének 205
Harmadik ének 214
Negyedik ének 237
X. BESZÉD, mellyel a' VI-d. köz ülést megnyitotta *Schedius Lajos* 250
XI. SZÉPIRODALMUNK' JELEN ÁLLAPOTJÁRÓL, 's néhány jámbor ohajtás, *D. Schedel Ferencztől* 255
XII. BORNEMISZA ANNA, novella *b. Jósika Miklóstól* 268
XIII. TROUBADOUR, ballada *Garay Jánostól* 301

III. KOSZORÚZOTT PÁLYAMUNKÁK.

lap,

I. Sophocles' színművei cselekvény' tekintetében. Koszorús értekezés *Gondol Dánieltől* 308

Bevezetés és elosztás - 308

Első fejezet. Néphit 309

1. §. A' görög istenek' származása, fogalma és hatásköre 309

2. §. Az oraculumok' fogalma . . 318

3. §. A' sors, mellynek hatalma mind az istenekre, mind az embereknek fölötte áll 322

Második fejezet. Népmondák és regék - . 323

1. §. Töredék Heracles' életéből . . 223

2. §. Töredék a' trójai népmondából . 326

3. §. Töredék az Atrídák v. Pelopídák' történetéből 328

4. §. Töredék a' thebai népmondából . 331

Harmadik fejezet. Sophocles' színműveinek cselekvénye és a' drámai cselekvény' elmélete 337

1. §. A' kar' fogalma 337

2. §. Sophocles' színműveinek általános szelleme 340

3. §. A' drámai cselekvény . . . 341

4. §. Az összeütközés' fogalma és Ajax' cselekvénye , ... 345

5. §. A' küzdés' eszközlése és Antigone' cselekvénye 355

6. §. Drámai szerkezet 's Oedipus királynak és Dejaneirának vagy a' trachisi

lap.
hölgyeknek ismertetése . . . 367
7. §. Kifejlett engesztelődés; Philoctetes és Oedipus Colonosban . . . 383
8. §. Fordulat, és Electra' ismertetése . 403
II. Körének. Jutalmazott pályadolgozat, *Lauka Gusztávtól* 418

A'

KISFALUDY-TÁRSASÁG'

ÉVLAPJAI.

HATODIK ÉV.

A' KISFALUDY-TÁRSASÁG

(M. SZÉPIRODALMI INTÉZET)

FEBR. 6-KÁN 1843.

B. JÓSIKA MIKLÓS, elnök.
SCHEDIUS LAJOS, helytartó elnök.
SCHEDEL FERENCZ, igazgató.

MUNKÁS TAGOK.

BAJZA JÓZSEF.
CZUCZOR GERGELY.
ERDÉLYI JÁNOS.
B. EÖTVÖS JÓZSEF.
FÁY ANDRÁS.
GAAL JÓZSEF.
GARAY JÁNOS.
HELMECZY MIHÁLY.
HENSZLMANN IMRE.
HUNFALVI PÁL.
KIS JÁNOS.
KISFALUDY SÁNDOR.
KISS KÁROLY.
KOVÁCS PÁL.
LUKÁCS MÓRICZ.
PÉCZELY JÓZSEF.
STETTNER GYÖRGY.
SZABÓ ISTVÁN.
SZALAY LÁSZLÓ.
SZÉKÁCS JÓZSEF.
SZEMERE PÁL.
SZENVEY JÓZSEF.
SZONTAGH GUSZTÁV.
VACHOTT SÁNDOR.
VAJDA PÉTER.
VÖRÖSMARTY MIHÁLY.

TÓTH LŐRINCZ, titoknok.
NAGY IGNÁCZ, segédtitoknok és pénztárnok.
BÁRTFAY LÁSZLÓ, ellenőr.

Gazdasági választmány' tagjai: a' h. elnök, igazgató, pénztárnok, ellenőr, Kiss K., Lukács Móricz és Székács J. m. tagok.

A'

KISFALUDY-TÁRSASÁG'

É V L A P J A I.

M.DCCC.XLII—M.DCCC.XLIII.

I.

TÖRTÉNETEK.

A' társaság 1842. febr. 6-tól 1843. febr. 6-áig tizenegy ülést tartott.

Legsürgetősb tisztének ismerte az intézet pénzbeli dolgai' minél jobb rendben tartása végett a' gazdasági ügyekkel megbízott választmányt *) utasitással látni el, melly Bártfay László' javaslata' nyomán **) az illető választmány által ajánlva, az apríl' 30. tartott ülésben elfogadtatván, az illetőknek magok' ahhoz tartása végett ki is adatott. Az egész szerkezet ekép áll:

A' GAZDASÁGI VÁLASZTMÁNY' szabályai.

1. §.

A' Kisfaludy-Társaság' gazdasági állapotjaira választmány ügyel (Szabályok 7. §.); pénzeit pedig, ennek felvigyázása alatt, a' pénztári hivatal kezeli (12. 13. §).

*) L. az Évlapok' III. köt. 16. lap, 7. §. és 26. lap.

**) L. ugyan ott a' 22. l.

I.

GAZDASÁGI VÁLASZTMÁNY.

2. §.

A' választmány' munkássága' köréhez tartozik minden, mi a' társaság' anyagi ügyeit illeti.

3. §.

Hogy a' választmány határozhasson, legalább három tagnak 's ezek közt legalább egy nem-tisztviselőnek jelenléte kivántatik.

4. §.

A' választmány a' társaság' utasitásaihoz szabja munkálkodását.

5. §.

Kiterjed pedig munkálkodása különösen:

1-ször. A' társaság pénze' rendben 's biztos állapotban tartására.

2-or. A' nyomtatások' anyagi elintézésére.

3-or. Minden egyéb költségek' eszközlésére.

6. §.

A' választmány minden bekerülő akár alapitványi, akár pártolói pénzeket, akár a' könyvnyomtatásból és kamatokból bekerülő tiszta jövedelmet, a' pénztári hivatalnak bevételre utalványozza.

7. §.

Ugyan a' szerint a' kiadásokra is illetőleg kirendeléseket ad, és pedig

1-ször. Felesleg pénzeket biztos helyeken kamatoztat.

2-or. Felügyel, hogy a' pártolói segéd-pénzek rendeltetésök szerint alkalmaztassanak.

3-or. A' társaság különféle szükségeit a' legtakarékosban intézi el.

4-er. A' társaság' meghatározásai után könyvnyomtatóval, papiroskereskedővel, könyvkötővel 's árusokkal alkut köt.

5-ör. A' megrendelt munkákról szóló árjegyzékek' kifizetését az igazgató' aláírása mellett elrendeli.

8. §.

A' pénztárt időnként megvizsgálja.

9. §.

Szükség' esetében a' pénztári tisztviselőket hivataluktól felfüggesztheti.

10. §.

A' szolgát az igazgató fogadja fel 's bocsáthatja el.

11. §.

Minden társasági év' végével a' választmány a' pénztári számadást megvizsgálja, arról a' társaságnak jelentést tesz, 's a' találandókhoz képest észrevételeit is előadja.

12. §.

Előforduló esetben ügyvéd' segedelmével is ügyel a' társaság' pénzeit mind behajtani, mind biztosítani.

13. §.

Annak bővebb felvilágositására, hogy az igazgató mindig a' gazdasági választmány' határozata szerint adja utalványait, szükség, hogy a' pénztárnoknál is egy példánya a' jegyzőkönyvnek legyen.

II.

PÉNZTÁR.

14. §.

A' pénztári hivatal pénztárnok 's ellenőrből áll (Szab. 12. 13. §.)

15. §.

A' pénztárnok' minden bevételeket és kiadásokat naplóba iktat, 's számadásait ennek foglalatjából szerkeszti.

16. §.

Minden hónap' végén készüljön a' pénztárnok által rovatos kimutatása annak: a) A' nyomtatások' osztályában mennyi volt a' bevétel, mennyi a' kiadás, és így mennyi a' maradék? b) Ez történjék a' jutalmazások' osztályával. c) Ez végre a' folyó költségek' kimutatásával is.

17. §.

A' pénztárnok évenként a' társaság' tőkepénzalapjának kimutatását, 's a' számadást a' következő módon készíti el:

I. Bevétel.

1-ször. Mult évi pénztármaradványból . .	00
2-or. Az eredeti alaptőkéből	00
3-or. Ennek kamataiból	00
4-er. Befizetett alapitványokból	00
5-ör. Alapitványi kamatokból	00
6-or. Visszafizetett kölcsönökből	00
7-er. Kölcsön kiadott tőkék' kamataiból .	00
8-or. Segédpénzekből	00
9-er. Adományokból	00

10-er. Nyomtatványok' eladásából 00
11-er. Elegy bevétel 00

II. Kiadás.

1-ör. Kölcsönökre 00
2-or. Jutalmazásokra 00
3-or. Nyomtatásokra 00
4-er. Segedelmekre (Szab. 29-ik §. 6. pont) 00
5-ör. Elegyekre 00

Pénztármaradvány a' jövő évre . . 00

18. §.

A' pénztárnok megbizatik, hogy készitsen három könyvet: u. m.

1. Naplót.
2. Tőkekönyvet.
3. A' fentemlített Rovatkönyvet.

19. §.

Mind bevételeit ellennyugtatványokkal, mind kiadásait olly árjegyzékekkel bizonyitandja, mellyeken választmányi utalvány, 's az illető fél' nyugtatója találtatik, vagy illyenek' hiával a' választmány' kirendelésével 's az illetők' nyugtatványával.

20. §.

A' pénzláda a' m. t. t. pénztári rekeszében áll. Azonban váratlan időközbeni kiadások' eszközlésére a' pénztárnok kis kézi költséget is külön tarthat.

21. §.

Mivel a' pénzláda' egyik kulcsa az ellenőrnél áll, annak felnyitására 's az együtt végzendők' végzésére a' vasárnapok' délelőtti ideje szolgáland. A'

hétköznap előforduló fizetéseket a' pénztárnok a' kézi költségből maga is teheti.

22. §.

A' társaság' nyomtatott példányai szerint készült alapitványi 's kötelezvény-levelek a' pénzládában őriztetnek.

23. §.

Az ellenőr' kötelességei:

1. A' pénzláda' egyik kulcsa rá van bizva.

2. Ennélfogva minden pénzbetétel és kivétel az ő jelenlétében történik.

3. Az évenként készítendő pénztárnoki számadást a' naplóval és bizonyitványokkal összeegyeztetvén, a' pénztárnokkal együtt aláirja, 's vele a' társaság' pénzeiről egyenlő elégtéttel tartozik.

4. Vasárnaponként a' pénztárban jelen van.

E' rendszabályok' elfogadtatása után az új aláirások a' választmányhoz lőnek átszármaztatva, 's ez mind a' pénzek 's alapitványlevelek' átvételére, mind egyéb munkálkodásai' megkezdésére utasitatott.

Erdekes tárgyát tette az ez évi üléseknek a' taval elválasztott új tagok *) bevezettetése és beköszöntő munkáik' előadatása. Közölök Lukács Móricz Szalay László által apr. 30. bevezetve, a' gyülést Pope' „Essay on Criticism" czimű tanköltemenyének jambusos áttételével örvendetesen lepte meg **).

— Május' 28. az igazgató Kiss Károlyt a' következő beszéddel fogadta:

*) L. az Évl. III. köt. 25. 26. l.

**) L. alább az I. sz. alatt.

Jeles férfiú, tisztelt barátom! Midőn a' M. Szépirodalmi Intézet Önt egyetértőleg tagjai' koszorújába fűzte, tette azt mind elmúlt időkben gyüjtött érdemek' méltánylásaul, mind a' jövendő' tekintetéből. Mert nincsen közöttünk elfeledője azon szolgálatoknak, miket Ön szépirodalmunknak a' Kisfaludy Károly' évtizedében, ez elhúnyt nagyunkkal kezet fogva, tön, 's tön a' költészet' egy olly nemében, az elbeszélőben, melly akkor még igen kevesek által míveltetett, mert ahhoz nem elég költői teremtő erő, nem a' nyelv' mestersége, nem példányok' olvasása, hanem még valami, mit a' magyar, 's különösen a' magyar iró, nem-társas hajlamánál fogva olly ritkán bir: élet' ismerete, tapasztalás. Jól tudom ugyan hogy vannak kik azt hiszik, hogy az emberi szív' rejtekei tárvák a' költő' látnoki szeme előtt; hogy, mit más hosszas tapasztalat után, elvonás' ösvényén vehet csak fel lelkébe, azt amannak íhletett teremtő elméje belső szemlélet' utján, a' szellemvilágnak benne meglevő ősi elemeiből, nem tudva, önkénytelen szerkeszti élethű képpé. De noha a' lélek' illy titokteli munkálatát általában tagadni nem akarom, sőt megengedem hogy vannak a' költészetben jellemek, eszményiségöknél fogva sejthetők; az élethez legközelebb járó nemek: a' vígjáték, 's mellyet Ön a' közönség' helyeslése közt mívelt, a' novella, ezen kivül más forrást is, a' tapasztalatét, kivánják.

'S Önt nem csak hadfi állapotja, hanem emberszerető, 's azért az emberek közé szívesen vegyülő szívbélyege is hozta azon számos érintkezésekbe, mellyek Önnel amaz érdekes viszonyokat szöveték, ama' különböző egyediségeket rajzoltaták, mellyek egykor kedves táplálatot nyújtottak még

gyér, de válogatott 's fogékony olvasóinknak. 'S ki eleget tett a' maga korának, minden koroknak élt.

A' jövendőre nézve, Intézetünk külebb terjeszti munkálkodásait. Itt is ott is tanácsra, részvétre vagyon szükség; és csak az nem tudja, melly kész és munkás barátot bír Önben minden ügy mellyhez vonzódik, mellynek pártolására meghivatik, ki Önt azon számos körökben nem látta, mikbe önválasztás vagy mások' bizodalma szőtte.

De volt még egy harmadik, ki nem mondott, de mindnyájunk által érzett ható erő, melly kezeinket ösztönszerűleg bévezette az Ön' szavazati serpenyűjébe. E' kör hézagot vallott, mert azon láncznak melly a' hazai költészet' istenasszonya' nyakát egykor olly szép fényben vette körül, 's mellynek Kisfaludy Károly kapcsa és legszebb drágaköve volt, egy szeme Önben hiányzott, ki nélkül mesterünk apostolai' számát teljesnek nem tekintette. Ön, az előtt távol tőlünk, közénk tette át lakát, ez intézet' sorai tágultak, 's tagjai, kiket egy drága név' zászlója alatt ügyszeretet és barátság olly szépen egyesít, nyílt karokat terjesztenek ki Ön felé, kivel az Aurora' köre e' társulatban ki van egészitve.

Foglalja el tehát, Uram, közöttünk azon széket, mellyre a' köz bizodalom hívta meg. Munkálkodjék közöttünk ugyan azon kedvvel és kitűréssel, mellyel irodalmunk' kevesbbé biztató, de épen azért dicsőítőbb korában munkálkodott. A' jelen kor többet kiván, 's viszont kevesebbet nyújt, mert azon szép részvételt, mellyel egykor a' sokkal kisebb, de méltánylóbb közönség gyenge hatásunkat pártolta, a' többet fizető de hidegebb és követelőbb

ivadék' pengő jutalma nem pótolja ki. Képzeljük magunkat néhány lustrummal vissza az időben, 's leljük fel ama' korban azon biztatást, mellyet a' szépirodalom' embere a' jelenben nem lél, de melly nélkül törekvéseink, mint növény nap nélkül, halvány színben fejlődnek. E' kor' emlékének árnyában egyesüljön velünk Ön, 's tegye, mire szép lelke által vonzatik!

Erre a' tisztelt tag, mielőtt a' hadi szónoklatot tárgyazó előadásához *) fogott volna, a' következő válaszszal köszöntött be:

Kisfaludy Károly, mint nyugalomra lépett katona, engem, még akkor a' harczosok' soraiban szolgálót, 1825-ben barátságára méltatott; vezér elméje' hatalmával kitárá előttem a' szépliteratura' köréhez vivő pályát; és csekély tehetségeimnek helyt engede a' hon' sötét borúi közől fényre küzdő Aurorája' dolgozó társainak szép koszorújában. Én mint irni kezdő felettébb boldog lettem a' honi irodalom' csak akkor virulni indult mezején már magoknak nevet szerzett honfiak mellett — habár kicsinységemben is — megjelenhetni, az azokat környező fény az én homályos keskeny egemet is megvilágosítá; felettébb boldog voltam, mert Kisfaludynk észrevehetővé tette hogy én is létezem, küzdök többekkel, építek a' hon' geniusának emelt oltáron. Boldogságom annál dicsőbb volt, mert Kisfaludytól vezettetve jelenhettem meg az említettem körben; boldogságomban csillagokkal hintett álmaim valának — kinek nincs ollyas ifjabb korában! — de az érleltebb kor eloszlatá a' szép álmot;

*) L. alább a' II. sz. alatt.

fölébredésemkor csak hamar észrevettem, mennyire hátramaradtam a' futni kezdett pályán, 's hogy így koszorúkat nem tűzethetek fürteim közé; csak hamar megismertem, mert akkor ő már nem volt többé, nem volt ki tovább buzdított, ki a' szépliteraturai pályán állhatatos maradásra, a' megkezdett szorgalom' folytatására ösztönzött volna. Az irodalom' egy más terére léptem át, hol szabadabban mozoghatott csekély tehetségem, hol fegyver alatti szolgálatomban szerzett tapasztalásommal, tulajdonommá tett némi ismereteimmel tán használhatok hazánknak, használhatok azon karnak is, melly jól rendezett sajátszerű állásában őre a' nemzet' jólétének, őre a' hon 's fejedelme' függetlenségének. Tizennyolcz telet éltem Kisfaludyval lett összeköttetésem óta; most, szinte már nyugalomra lépett elaggott katona én, alig tudom miért? a' szépliteraturában mikép szerzett érdemeimért? tagja lettem e' nagyra becsült társulatnak, mellynek czíme az ő dicsőült neve. Adja isten, hogy ezt a' nemzeti részvét örökké fenmaradandóvá tegye!

Bocsánatot e' rövidke autobiographiáért! de tartoztam ezzel szentté lett barátunk' emlékének; mert az ő barátságának köszönhetem, hogy Önök közt most itt helyt foglalhatok; — tartoztam Önöknek Uraim! mert a' jövő korbeliek aligha tudnák, miért vehetének fel Önök társulatukba, kikkel én, lelépve a' szépirodalmi pályáról, semmikép nem mérkőzhetem; engem, ki érdemdús körükhöz szorosabb értelemben többé nem is tartozhatom; — tartozom végre enmagamnak, mert a' mondottakban érintett Kisfaludynkkali egybeköttetésem mentségül szolgáljon, hogy meghivásukra itt megjelenni bátorkodtam.

— Junius 25. az igazgató Gaal Józsefet vezette be a' következő szavakkal:

Egyikét azoknak, kik a' Kisfaludy Károly által megnyitott pályákat folytatják, Önben üdvezeljük. Ön a' komoly regényben, mellynek irodalma nálunk Tihamérral kezdődik, még mielőtt az Abafi' irója olly szokatlan fénynyel fellépett, Szirmay Ilonát, egy jellemes képet mutatott fel, díszére válót azon időszaknak mellyben készült, 's Önnek ki abban nem mindennapi tehetség' jeleit adá. Következtek több nagyobb kisebb terjedelmű beszélyei, mellyek mindannyiszor azt ohajtaták velünk, bár ez erő ne kisebb művekre feldarabolva, hanem nagyszerűbb tárgyakra összesítve fordíttatnék. Ezek mellett a' színpadot is láttuk Általa megkisértve, 's kevés évek alatt, hogy többet ne mondjak, három olly művel áldozott Thaliának, mellyek hivatását kétségen kivülivé tették. Önt a' természet élénk felfogással állitotta ki, mellyel a' kisebb körben mozgó élet' legapróbb tüneményeit, az arczok' legfinomabb vonásait, 's ez erkölcsök' legrejtettebb bibéit kikapja; — 's nem kisebb ügyességgel, ezeket érdekes képekbe szerkesztve, élethíven visszateremteni. Kicsoda közöttünk nem lepetett meg gyakran ez alakok által, kicsoda nem derült már fel azon igénytelen szeszélytől, melly e' víg csoportozatok felett lebeg. Említsem-e satirai költeményeit, mellyek, harag és epe nélkül, inkább tréfa mint boszú', inkább fulánk mint lángkard' fegyverével éreztetik egygyel is mással is sokféle visszásságait, fonákságait. 'S mind ezekben a' népjellemet és népnyelvet Ön nem kevesbbé híven, mint gyönyörködtetőleg érti feltüntetni.

Ezek forogtak intézetünk előtt is, mellynek ne-

vében Önt elfogadnom örömem van, mikor Önt kebelébe meghívta; mikor választása által egyszersmind azon ohajtását fejezte ki, venne Ön részt foglalatosságinkban; folytatná egy idő óta ritkuló munkálatait, habár ezentul is gyérebben, de azon gonddal és szigorral, melly irásinkra a' tartóság' bélyegét nyomja; terjesztené azokat elő összejöveteleinkben, hogy illy eredetiséggel ajánlkozó műveken mind biráló tapintatunkat erősíthessük, mind a' szerencsésen sikerülteknek köz örömmel örvendhessünk! Érezze Ön magát itthon közöttünk, 's fogjon velünk kezet egy olly műszak' tovább képzésére, melly, minél hidegebben fogadtatik azoktól kik a' közönséget alkotják, annál melegebb részvételt követel, sőt vár, mitőlünk. 'S így, mint társ, mint barát foglalja el helyét közöttünk; 's előterjesztvén mit Musája legujabban sugalt, avassa ünneppé e' mai együttlételünket.

Erre az új tag „Haramia' szerelme" című költői beszély' előadásával fogott helyet a' társaságban *). — Julius' 30. Garay Jánost érte a' sor. Őt Schedel Ferencz a' következő megszólitással fogadta:

Uram, midőn a' M. Szépirodalmi Intézet Önt, voksai' többségével, körébe meghivta, mind eddigi költői munkássága iránt akará kifejezni őszinte méltánylatát, mind azon ohajtását, hogy Ön is kezet fogván velünk, azon czélt, melly egyesületünk elébe tűzve van, minél hathatósban megközelítenünk segítsen. Kettős pedig azon segedelem, mellyet mi Öntől várunk, várni jogosítva vagyunk. Egyik: költői művek' előállitása. Vannak különféle

*) L. ezt alább a' III. sz. alatt.

ágai és formái a' költészetnek, mellyek nálunk vagy csak megpendítve, vagy elhanyagolva, vagy meg sem kisértve, részint kitűrőbb mivelést, részint új felvételt, részint megkezdést és behozatalt igénylenek. Egyesületünk lassanként ki fogja ezeket jegyezgetni, 's tagjaitól azt várja, hogy hajlamaik szerint ezt vagy azt felfogni, a' köz figyelmet reájok fordítani, azoknak műveikkel becset 's felvételt szerezni, 's így költészetünk' gazdagitására, határai' terjesztésére munkálni készek lesznek. Másik: a' széptani 's birálati studiumok' űzése. Ezekre annál nagyobb szükség van, minél inkább elhanyagoltatnak, minél érezhetőbb, hogy a' költészet visszamenőleg puszta gyakorlattá lett a' helyett hogy mind inkább müvészi fejlődésben előre haladna.

Ön mind a' két tekintetben külön válik a' nagy számtól. Meg nem elégedve hagyományosan, mint mesterséget, venni át a' költészetet kortársaitól, azt mindenkor eszmélve, 's a' müvészet' kivánalmai' tiszteletével űzte. 'S nem állapodva meg annál mit saját literaturánk' szűk köre nyújt, a' többi nemzetek' szépirodalmát valamint a' magunkénak multját is tanulgatta, hogy annak jövendőjét megtermékenyíthesse. És így Önben nem csak az alkotó költőt üdvezeljük, hanem müvészeti tanácskozásaink' készületes részesének is örvendünk.

Foglalja el tehát, Uram, a' helyet, mellyet becsülés, bizodalom 's barátság készített, 's tekintse magát ezentul olly szoros kötelékekkel hozzánk kötve, a' millyennel magát a' müvészethez kötve eddig is érezte.

Erre a' bévezetett ekép felelt:

Midőn ezen igen tisztelt társaságban helyemet elfoglalom, ha valómat elfogultság-, szivemet megindulás-, nyelvemet reszketegségtől meg nem óhatom, onnét van, mert fa, mert kő nem vagyok; 's e' megtiszteltetésemet, vagy legalább írói munkásságomnak méltányoltatását egykedvűn venni nem tudom.

Iró vagyok testestül lelkestül; az irodalmon kivül nincs állásom, 's nem is akarom hogy legyen, nincs pályám, 's ne is legyen, nincs életem, mert lényem, hazámon kivül, csak az irodalomé: azért minden olly fordulat, melly az irodalommal közelébb kapcsolatba hoz, nem csak legszebb, de legboldogabb szakai közé tartozik életemnek: menynyivel inkább illy percz, mellyben irodalmunk' jobbjai által illy szép lánczolatba kapcsoltatni szerencsés vagyok.

Illyet már kettőt éltem: az elsőt, midőn nemzeti academiánk' tudományokkal 's érdemekkel díszlő tagjai' sorába iktattatni — csupán költői munkáim' tekintetéből — méltónak tartattam; a' másodikat most élem, midőn e' szépirodalmi intézetben irodalmunk' olly jelesei között széket foglalnom megengedtetik.

Elfoglalom azt — 's a' napot szivembe ünnepként írom — azon édes hittel, hogy a' társaságnak minél hűbb, minél munkásabb tagja leszek, azon szilárd föltétellel, hogy e' hitet, minél előbb, minél sikeresebben valósítsam.

Ezek után a' tisztelt tag lyrai költésünk' késő kifejlésének okairól értekezett *).

---

*) L. az értekezést alább a' IV. sz. alatt.

— Következett augustus' 31. Vajda Péter' elfogadtatása Székács József szónoklata mellett. A' tisztelt tag ekép szólította meg a' belépőt:

Tisztelt barátunk! Légy üdvöz közöttünk, foglalj helyet, csatlakozzál hozzánk, terjeszszük ezentul együtt irodalmunk' mezején azt, a' mi szép és nemes, terjeszszük képben, szóban, művekben.

Előtted, ki irodalmi életünk' minden érütését figyelemmel kisérted, tudva van, hogy a' Kisfaludy-Társaság' legfőbb czélja épen azon mezőt művelni, melly az újabb időkben sokféleképen elhanyagoltatott. Értem a' szépmüvészetet, a' mennyiben az költői művekben tükröződik vissza. Saját tapasztalásodból tudod, hogy ezen korban a' komolyabb, az anyaggal foglalkodó tudományok, de kivált a' politica az, melly magával ragadá kortársainkat, ugy annyira hogy ezek az iránt mi az érzelmeket műveli, nemesíti 's az embert emberré teszi, a' szólómüvészet' legremekebb termékei iránt nagy mértékben elhidegültek. Ezen társaság azt hivé hogy legszentebb kötelessége a' kor' irányát ismét a' müvészet felé fordítani, az elfásult szíveket aestheticai művek által édesgetni az örökké széphez, jóhoz és valóhoz, hogy a' lelkek, elszakadva az anyagtól, mellyhez csatlakoztak, rendeltetésökhöz képest a' szépet és jót, mik legfensőbb fokaikon egygyé olvadnak, ahítsák. Mit tett mostoha körülmények között is ez ügyben a' társaság, nem szükség fejtegetnem; annyi bizonyos, hogy az akarat nem hiányzott. Ennek tanuságát adá akkor is, midőn téged tagjaul választott. Mert így gondolkozék a' társaság: azon férfiú, ki annyi szépművel gyarapítá irodalmunkat, kinek munkáin a' legtisztább erkölcsiség, a' legmélyebb vallásosság, 's a' leg-

nemesb emberiség omlik át, ki a' szentirás' nyelvével rokon 's a' kelet' bájos képeivel müvészileg gazdagított előadásával olly ellenállhatlanul igézi és nyeri meg az olvasókat, ki a' mérték' lánczaiból kibontakozva prosa alakjába a' legmagasztasb költői érzelmeket önté, 's ekép irodalmunkban a' költeménynek egy sajátságos nemét alkotá ki valamint legtöbb munkáiban mindenütt, hymnuszaiban különösen az emberileg legnemesebb, legfőbb, legistenibb érzelmek' tolmácsa, gondolatok' hirdetője, erények' papja volt: megérdemli hogy társunk legyen, 's azon czélok felé, mellyeket társaságunkon kivül keresett, társaságunkban együtt törjön velünk, hogy egyesült erővel annál többet tehessünk. Ezen gondolatok villantak meg bennünk, midőn kötelességünknek érezők Téged barátságosan befogadni. Még csak azt kellene megmondanom, mit vár tőled e' szerény kör jövőre, de mivel Te ezt ismered, 's mivel előttem, ki gyermekkorod óta szövetkezém Veled, minden nemes iránt fogékony lelked nem kevesbbé ismeretes, végül is nem szólok egyebet mint csak ezt: Légy üdvöz közöttünk!

Mire az új tag ezeket viszonozta:

Tekintetes Társaság! A' szépirodalom iránt, mióta emlékezem, vonzalommal és hajlandósággal viseltetvén, örömmel élvezém mind azon elmeszüleményeket, mellyek e' nemben magyar nyelvünkön napfényre hozattak. Belső ösztöntől hajtva kisérleteket tevék magam is, és boldogok voltak az órák mellyeket az istenné' társaságában tölték. Mi haszonnal működtem eddig, és mi haszonnal munkálkodandom utóbb, mások, talán későbbiek itéljék meg: de annyi való, hogy csekély érdemeim'

elismeréseül tekintem ezen társaság' kebelébe tagúl bejuthatnom. Én életemet csak annyiban becsülöm, a' mennyiben a' tanok és szépművek' istennéinek van szentelve; ehez lesznek utóbb is, és pedig mind inkább mérve lépteim, e' szerint számolhat rám ezen társaság is, mellyben székemet legújabb költeményemmel vagyok szerencsés elfoglalni.

Erre „Az égi művészet" című allegoriai költemény' olvasásával foglalta el helyét az ünneplett *).

— A' septemberi ülésben, e' hó' 24., Vachot Sándort Garay János vezette bé a' következő beszéddel:

Tisztelt tagtársam! kedves barátom! Midőn ez igen tisztelt társaságba, magam is még új ember, téged új társunkat bevezetnem alkalmam adatik: azon férfiú' árnyéka lebeg előttem, kit ugyan sem te sem én nem ismerénk, de kinek munkái és szelleme mind téged mind engem már sokkal előbb lelkesítének, még mielőtt csak remélni is eszünkbe juthatott volna, hogy egykor illy közel kapcsolatba jöhessünk azon tisztelt férfiakkal, kik a' dicsőültnek emlékére egybe állván, — annak, e' földön olly rövidre szabott pályáját rokon munkálkodás és közrehatás által mintegy tovább nyújtani, — őt még maig is, legalább szellemileg, köztünk élve tartani törekszenek.

E' férfiak ime körülötted vannak, még ugyan azon szellem lelkesíti őket, ugyanazon eszmék' valósításaért buzognak, mellyek a' dicsőültnek keblét dagaszták, mi semmi más, mint — a' Músák- és Grátiáknak áldozni, a' szépnek örök ifjú virányain kertészkedni, szóval a' lélek' és szívne-

*) L. alább az V. sz. alatt.

mesítő költő művészségnek olly sokaktól vágyott, de kevesektől elért igéret' földének keresése 's az abbai juthatás' szent törekvése.

És aligha volt korszakunk, mellyben illy törekvésekre nagyobb szüksége lett volna szépirodalmunknak, mint épen napjainkban, mellyekben mind irók, mind közönség, egy részről az anyagi érdekek' szív és agyszárító siroccója, más részről a' napi politica' forgószele által elkapatva, megfeledkezni látszanak az emberi lélek' egy harmadik élvéről, állodalmi és irodalmi sivatagjaink' e' kis oasisáról, az égi származásu költésről, mellyet annyi hő keblű elődünk, kivált a' mult század' végével 's a' jelennek elején, úgy szólván szíve' vérével nevelt, táplált és virágoztatott; nem volt nagyobb szüksége férfiakra, kik mellette felbuzogjanak, virányait míveljék, a' már termett gyümölcsöket ápolják 's kiveszni ne engedjék.

Téged, barátom, a' Musák' istene fölkentjei közé számlál, adott kebledbe hő érzelmet, lelkednek buzgó akaratot, hogy a' müvészet' isteni pályáján hazádnak egykor legjelesbjei közé emelkedhessél, szép és meleg daloddal az érzelmeket nemesítsd, a' hazafi kebleket lelkesítsd, mit eddig is már nem kis mértékben tettél, 's olly sikerrel tettél, minővel évtársaid közől kevesen dicsekhetnek.

Légy tehát üdvöz közöttünk e' hivatásoddal rokon czélú baráti körben, 's tedd, hogy a' melly várakozásokkal valánk szép tehetségeid 's buzgó törekvéseid iránt, te is azon ragaszkodással légy e' kis, de egyakaratú, szilárd törekvésü 's isten' segedelmével nem nyom nélkül hatandó társaság' érdekei, ügye és czélja iránt, melly midőn téged a'

maga körébe hítt, a' jobbak közt veled is erősíteni kivánta magát. Isten tartson meg sokáig e' társaságnak, az irodalomnak, hazádnak diszére, örömére!

Az új tag elfoglalván helyét, „A' külföld' rabja" című költeményt adta elő *).

— November' 30. Székács József a' következő beszéddel szólította meg Erdélyi Jánost:

Népünk' költője! légy üdvöz közöttünk! kis koszorúnkba fonódjál be szép virág gyanánt. Valamint mi nyereségnek tartjuk és nemes büszkeségünk, mienknek nevezhetni Tégedet: úgy tekintsed Te is körünkbe avattatásodat szép érdemid' méltánylása' kifejezéseül. Az emberiség' javáért izzadónak általában, a' müvésznek különösen, kivált pedig a' költőnek, két szép jutalma van: azon öntudat melly lelkében él, 's azon méltatás mellyre népénél talál. A' költőnek, midőn szive' üdvét vagy szenvét dalba önti, jutalom az éneklés maga; de még is van vágyának hiánya, melly csak akkor szünik meg, ha dala öröm- vagy ürömkönnyeket idéz az olvasó' szemébe. 'S ezen jutalma annál nagyobb, annál buzdítóbb 's új dalokra annál lelkesítőbb, minél több ajkon viszhangzik dala, minél több kebel' érzelmeit költi fel, minél egyetemesb és szivrázóbb hatása. Ezen ritka jutalom az, 's azon öntudat, hogy e' jutalom elmaradni nem fog, melly a' nagy nemzetek' költőit dalaik' zengésében vezérli. Ez ad ösztönt, ez jutalmat. Hol a' nép dal után tseng, 's a' sikerült költemény húsz 's több millió ajkain viszhangozva él, hol egynyelvű nagy

*) L. ezt alább a' VI. sz. alatt.

nemzet figyelve indúl a' dalnok' éneke után, azt és emezt hálás kebelbe zárva, hol az ország érezhetőleg jutalmazza meg a' népnevelő költemények' zengőit: ott költőnek lenni szép is, dicső is, jutalmazó is. Ez másként van a' mi nemzetünknél, melly számra csekély, nyelvre különböző, dalra egészen meg nem ért, és a' szónak különféle értelmében szegény. Hogy reméljen itt erkölcsi jutalmat, és hogyan ösztönt a' részvétet ohajtó költő a' részvétben hideg nemzet között? Valóban nem volna csoda ha elnémulnának a' Musa' avatottai, midőn a' legkoszorúsabbak is, egy pár száz érező lelkeket kivéve, kizárólag magoknak énekelnek. 'S ha ez nálunk még is másképen van, bizonyosan nem a' nemzet' érdeme, hanem azon dallóké, kiknek keblökben a' köz hidegség a' haza', a' szép', az erény' szeretetének meleg dalokban nyilatkozó lángjait eloltani képtelen. De a' milly igaz hogy a' költők és a' költemények varázs erővel bírnak a' nép' erkölcsének szelidítésében; épen olly igaz, hogy szent kötelessége minden nemzetnek a' költőket pártolni 's a' népben munkáik iránt fogékonyságot és szeretetet gerjeszteni. 'S ime, barátom, e' kettős czél az, mellyet elérni e' kis testület feladásaul tüzé ki magának. E' testület azt akarja hogy minden költői tehetséget baráti rokon karokkal szorosabban csatoljon magához 's körében mintegy központosítsa, hogy egyesült erők annál hatásteljesebben működhessenek. Figyelmét Te el nem kerülhetéd, ki a' lyra' mezejét olvadó és szívolvasztó dalokkal gazdagítád. Öntudatod' jutalmán kivül a' tán nemzeti hidegséggel szemközt legyen jutalmad azon érzelem, hogy ezen kör szívesen és teljes mértékben méltányolja költői érdemed', 's azzal jutalmaz-

za a' mivel teheti: hogy tagjává nevezett, mi által szent kötelekkel kivánt magához csatolni. Ezen testület továbbá azt ohajtja eszközölni, hogy minél több 's jobb költői mű szülessék, ezek minél mélyebben szivárogjanak át polgártársaink' keblébe, ezekben minél több müveltséget, a' szép és fenséges iránti részvétet ébreszszenek. 'S ime midőn körébe avattatásod által megjutalmaz, jutalmát kötelességgé változtatva arra kér: összesítsed vele tehetségeidet, 's igyekezzél legjobb erőddel czéljainak elérhetésében izzadozni 's fáradni vele. Hogy adott jutalmunk becscsel bír előtted, azzal bizonyítád be, hogy azt elfogadtad. 'S valóban nem is lehet okod átallani e' körhöz tartoznod, mellynek elnöke a' regényben europai hírre kezd felvergődni, mellynek másod elnöke a' széptan' félszázados bajnoka, mellynek igazgatója és tagjai ha tettben nem is, de buzgó, szent, törhetlen akaratban e' hazának nem utolsó fiai. Hogy czélunkat előmozdítani kész leszesz, azzal bizonyítád be, hogy azoknak körünkön kivül is állhatatosan hódolál. Engedd reménylenünk, hogy ezt velünk egyesülten még inkább teended, sőt engedd, hogy e' reményünket előlegesen is meggyőződés gyanánt táplálhassuk lelkünkben. Ezen remény', ezen meggyőződés' fejében légy üdvöz, foglalj helyet közöttünk, 's folytassad pályádat velünk az igéret' tartománya felé.

Erre a' tisztelt társ „A' népköltészetről" *) szóló értekezése' előadásával köszöntött be.

— Végre a' társasági év' végén meggyűlt rendszerinti tárgyak miatt Nagy Ignácz a' febr. 6. volt ülés' alkalmával kénytelen volt beköszöntő munkájának.

*) L. alább a' VII. sz. alatt.

„Az agglegény" című torzképnek az életből *), bemutatására szorítkozni, ünnepélyes bevezettetése a' jövő évi ülések' egyikére halasztatván.

— Ezeken kivűl a' társak még egyéb széptani 's költői munkálatokkal álltak elő az irodalom' előmozdítására. Így Erdélyi János a' széptani remekirók **) megkezdett sorát nevelendő, Boileau-Despréaux' „Költészet-mesterségét" ***) műfordításban kisérlette meg visszaadni, jegyzésekkel felvilágosítva, megtartván az alexandrinusokat is, de tekintettel a' mai kor' követeléseire rím' és mérték' dolgában. Schedel Ferencz „Szépirodalmunk' jelen állapotját" †) vázolta, 's ezzel némelly irányadó tanácsok' előadását kapcsolta össze. B. Jósika Miklós „Bornemisza Anna" című beszélyt †*), Garay János „Troubadour" című balladát dolgozott †**). — Végre mind a' classica literatura' köztünki előmozdítása', mind ifjusági 's népkönyveink' felette szükséges megszaporítása' tekintetéből Szabó István munkás tag Aesop' meséinek eredeti hellenből lefordításával bízatott meg.

— Az april' 30. tartott ülésben a' titoknok Nagy Károly alapító tagnak azon nyilatkozatát adta elő, melly szerint nemesen mulattató magyar olvasmány' szűke miatt a' társaság' leghasznosabb feladásai közé tartoznék jó regények' fordítatását 's ezeknek hibátlan, csinos és gyors kiadását eszközleni, hogy ez által egyszersmind szépirodalmunk' tartalmasitása 's a' magyar — kivált nő — közönségnek szívképző 's ízlésnemesítő

---

*) L. alább a' VIII. sz. alatt.

**) Vesd össze a' III. köt. 74. l.

***) L. alább a' IX. sz. alatt.

†) L. alább a' XI. sz. alatt.

†*) L. alább a' XII. sz. alatt. — †**) L. alább a' XIII. szám alatt

könyvek' olvasására édesgetése e' részről is előmozdítassék. Az indítvány méltatást és részvételt nyervén, az igazgató, titoknok, 's Bártfay László és Lukács Móricz m. tagokból álló biztosság küldetett ki terv' készítésére. Ezt a' választmány elő is terjesztette a' májusi ülésben, melly elfogadtatván, egy állandó biztosság lön kinevezve, az igazgató, titoknok, Bajza, Bártfay, Lukács és Nagy Ign. munkás tagokból álló, mellynek köréhez tartozik a' művek és fordítók' kiválasztása, 's felügyelő vagy szerkesztő' kinevezése, ki a' kéziratokat elolvasni, nyelvtani tekintetben kijavítani, 's a' nyomtatási hibákat kiigazítani köteles. A' kiadásra nézve a' biztosság Hartleben Konr. Adolf pesti könyvárussal szerződött, úgy hogy a' gyüjtemény az ő sajátja legyen; mellyért ő az angol, olasz és spanyol nyelvekből készült áttételekért ív szerint tíz, a' franczióból nyolcz, a' németbőliekért hat pgőt fizet. Ezen jövedelemből a' szerkesztő' részére tíz, a' társaság' pénztára' számára két percent levonatván, a' többi a' fordítás' díjazására fordítatik. Ezek' meghatározása után a' regénytári biztosság munkálkodásai' megindítására utasítatott. Ez legott Nagy Ignácz munkás tagot szerkesztőül nevezvén, a' fordítandók' sorozatát elkészítvén, 's a' dolgozókat is kijelelvén, az ügyet azonnal eszközlésbe is vette. Így történt, hogy ámbár az első lefordított regény a' könyvvizsgáló szék' engedményét meg nem nyerhette, 's igy a' dolog eleinte mindjárt haladékot szenvedett, a' Külföldi Regénytár' első kötetének sajtó alatt léte a' septemberi ülésben a' társaság' örömére mégis bejelentethetett, 's február' 6-dikáig öt kötet volt a' közönség' kezében *). Közöljük itt a' biztosságnak Schedel által jegyzett Előbeszédét, minthogy a' társaság' e' tárgybani nézete 's

*) Tartalmok előfordul alább a' 43-ik lapon.

a' gyüjtemény' terve abban kimerítőleg elő van adva. Az eképen szól:

A' regény az új kor' költészetének egyik legnevezetesb, minden esetre pedig legtartalmasb, az élettel legszorosban érintkező ága. Tág határai közt országok' 's a' szív' történetei, helyzet és jellem örök ütközésben 's kiegyenledésben váltakozva tünnek fel; 's míg a' történet' könyveibe az emberiség és nemzetek' köz eseményei bejegyezvék, a' lelkes regénykölto' műveiben az ember' 's az élet' történeteit, költött ugyan, de a' valóság' elemeiből szerkesztett alakok- és szövődésekben találjuk letéve. 'S nemcsak ezt; hanem a' költészet, mintha a' mindinkább józanodó, de kebelben annyival inkább szegényedő emberiségnél naponként szűkülő tartományaiért új meg új foglalásokkal kívánna kárpótlást keresni, birodalma' szélein egy határvidéket alkotott, mellybe átültetvén mind azon virágokat, miket a' történet, philosophia 's müvészet' mezeire tett szaguldásai közben összeböngészett, azokat melegebb egének lehelte alatt nemes életgyümölcsecsé érleli. 'S e' tartomány a' regény. A' tanulságosnak sehol sincs olly tág mezeje a' gyönyörködtetővel egyesülni, 's a' gyönyörködtető semmi mezőn nem bir annyi eszközzel oktatva élveztetni, mint itt.

Lélek- és szívképző olvasmány' nyújtása annál érezhetőbb szükségei közé tartozik jelen fejlődési időszakunknak, minél jobban terjed a' szellemi gyönyörök' iránti vonzalom köztünk is, 's minél inkább kinálkozik e' szükségnek eleget tenni a' világirodalom, mellynek árja a' külföldi nyelvek' folytonos terjedtével hazánkban, mind több és több csatornákon szivárog be. E' szükségnek tehát mi-

nél gyorsabban és hatályosabban eleget tenni annál fontosabb, minél inkább tarthatni attól, nehogy magyar nyelvű gyönyörködtető irások' szűke miatt az idegenhez folyamodás lassanként berögözzék; 's eképen, mit egyfelül nyelvünk' országossá lettével nyerénk, másfelül a' házi, társalgási 's főleg női körben ismét elveszítsük. Irodalmunk, valamint más ágakon, ugy ebben is gazdag soha sem volt; de ámbár regény' dolgában — itt csak erről van szó — az ujabb kor' néhány jeles eredetit mutat föl, 's igy becsben előbbre haladtunk, mennyiségre azonban, mi illy első szükségű szellemi czikknél szintefő, hasonlíthatlanul szegényebbek vagyunk, mint a' közelebb mult évtizedekben. E' bajon segíteni kell, kell a' magyar nyelv, irodalom és társas élet' érdekében, kell azon osztályok és egyesek' érdekében, kik a' külföld' gazdag asztalától elzárva, csak ugy részesülhetnek a' müveltség' ezen táplálatiban, ha hozzánk átültetjük; kell végre úgy, hogy az olvasni kivánó ne csak időtöltést leljen, hanem e' mellett ismeretben is gyarapodjék 's szívben nemesedjék: mire hogy a' regény sok egyéb fölött alkalmas, a' kezdetül mondottakból tetszik ki.

E' tekintetek fogadtaták el a' Kisfaludy-Társasággal Nagy Károly egyik pártoló tagjának regények' kiadása iránti indítványát. Eredeti műveket egyesek' lángelméje teremt; társulatok csak tetemes jutalmak által segíthetik elő illyeknek alkottatását: erre a' még zsengéjében levő Kisfaludy-Társaság elégtelen. Tehát más, kevesbbé fényes, de kétségkivül hasznos módhoz nyult a' hézag' némi pótlására. Regénytárt állít össze a' külföld' elbeszélő irodalmának legjobb terményeiből; nem mellőzvén e' költésnem' régi hőseit is. Boccacciót és Cervan-

test, nem a' mult század' jeleseit Angliában és Franczia-országban: de fő tekintettel levén a' jelenkor' legkedveltebb regényiróira, kik közől Scott és Bulwer, Cooper és Marryat, Harrison és Boz, Hugo és Balzac, Sand és Manzoni, 's a' németek' legjobbjai, tarka vegyületben lépendenek föl; sőt leszen gond, hogy egyszer másszor az europai kisebb irodalmakból is, millyen a' hollandi és svéd, a' lengyel és orosz stb mutassunk föl valamit. Ha a' közönség' részvéte kiadónkat azon állapotba teendi, hogy a' közhasznu vállalatot évekig megszakadás nélkül folytathassa; ma holnap olly classicai gyüjteményt birand literaturánk, melly a' regény' világirodalmának legjobb, legérdekesb műveit foglalandja magában. Ez út, valamint sebes és biztos — mert csak elismert becsű művek választatnak — ugy világnézetünket több oldalúvá, nyelvünket több szinűvé segítend tenni, 's ámbár forditott regények eredetieket nem pótolnak, de viszont azok ezek által sem pótoltatnak. Mindkét felekezet megállhat egymás mellett, sőt mindkettőre van szüksége a' leggazdagabb irodalomnak, hogy teljes legyen.

A' forditások többnyire a' Kisfaludy-Társaság' tagjai által készülnek, egy saját szerkesztő és biztosság' ügyelése 's maga a' társaság' felvigyázása alatt. Ennek ohajtása szerint minden áttételnek eredetiből kell vala történni; minthogy azonban némelly idegen nyelv, mellyel az életben ritkábban találkozunk, alapos tudása mellett is több utánjárást és időt kiván, mint az olly mindennapiak, mint a' német és franczia, 's igy az abból forditás több tiszteletdíjjal terhelte volna a' vállalatot, hogy sem azt némi biztossággal meg lehessen indítani: a' társaság

engedett kiadója' föltételének, melly szerint ott, hol sem a' nyelvbeli előadás' 's a' tárgy' sajátsága, sem az eredetinek classicai becse mulhatlanná nem teszi az eredetiből dolgozást, 's azonfelül próbált értékű német áttételek is léteznek: ezekből készülend a' magyar fordítás, melly különben is főleg a' nagyobb közönség' szükségeit tartandja szem előtt. — A' dolgozók egyébiránt meg fogják magokat nevezni.

Valahányszor iró első ízben lesz olvasóink elébe vezetve, azt rövid életrajza 's munkái' felhozatala fogja megelőzni, hogy az irodalom' ismerete ez által is előmozdítassék, 's az illy egyes czikkelyekből lassanként a' jeles regényirók' és regények' története keletkezzék, tudományos kiegészítője a' jeles regények' gyüjteményének. Pesten, juliusban. 1842. A' Kisfaludy-Társaság' regénytári biztossága.

— Majdnem egykorúlag indítványozá az igazgató Kisfaludy K. munkáinak egy új válogatott kiadását, melly a' harmadik (4-rétű) kiadás' jó kelete' tekintetéből elhatároztatván, a' vígjátékok' nyomtatásával meg is indítatott. Időközben ifj. Kilián György pesti kiadó-könyvárus egy negyedik, teljes díszkiadás' eszközölhetése végett jelentvén magát, a' társaság akként szerződött vele, hogy a' vállalkozó kiadó a' kész vígjátéki kötetet az előállítási áron magához váltván, nyolczvan aranyat tartozzék rátákban fizetni, a' miért neki megengedtetett a' „Minden Munkákat“ egy negyedik kiadásban 's 1500 példányban közzé tenni, a' társaság pedig egy ötödik teljes kiadást csak nyolcz év' multán, egyes munkák' vagy válogatott kiadás' kinyomtatását pedig csak hat év' multával eszközölhessen. A' szerződés' aláiratása után az első kötet Bécs-

ben Sollingernél azonnal sajtó alá ment, 's még e' társasági évben meg is jelent.

— A' tavaly megpendített Nemzeti Könyvtár*) dolgában Schedel Ferencz május' 28. ujította meg inditványát a' következő előterjesztéssel:

Hazai irodalmunk' fejlődési folyamát, a' nemzetnek Europában megtelepedte óta maig, nyomról nyomra kutatni, az elrejtett adatokat napfényre hozni, összeköttetéseiket vizsgálni, az értelmi és köz életi tényzőket, mellyek különböző időszakokban a' szellemi mozgalom' irányzására módosítására hatottak, előállítani, 's e' tarka képben különösen a' nemzeti elmeműveket jellemző csoportozatokban elhelyhetni, magyarázni, 's érdemök szerint méltatni, szóval e' haza' irodalmi értelmiségének ezred évi történetét megírni: e' feladás az, mellyet éltem' czéljául tűztem ki, melly több mint húsz év óta nem szűnt meg nappalaim' egyik kedves foglalkodása, éjjeleim' édes gondja lenni; és pedig a' szükséges eszközök' illy nagy hiánya vagy legalább azok' hozzáférhetlensége mellett tetemes nehézségekkel, akadályok-, sőt áldozatokkal is. Tudniillik a' munkálkodás' e' nemében nem lehetett gyakorta nem éreznem, melly bajos a' nemzeti irodalom' jelesb tüneményei' tanulását sikerrel folytatni, 's melly bizonytalan a' közönség' részvétele is e' tárgyak' biráló méltatása, 's igy az egész iralomtörténet iránt, míg a' nemzeti irók' kitünőbbjeinek, a' nemzeti irodalom' koronkénti vivői és képviselőinek, eddig véghetetlenül elszórt, eldarabolt, nagy részt bajjal kapható, egy részt már csak egy egy pél-

*) L. az Évl. III. köt. 30. 31. l.

dányban fenmaradt, legtöbbször hibásan kiadott dolgozataik össze nem gyüjtetnek, birálati kiadásaik nem készülnek, 's mik könyvtárak 's egyes régiség- és ritkaság-őrök' rejtekeiben lappanganak, onnan kiragadva, újra nemzeti birtokká nem lesznek. Ezek által ébreszthetni fel legsikeresben nemzeti értelmiségünk' történetei iránt az eddig még szunyadó érzéket; ezek által nyújthatunk tárgyat a' vizsgáló észnek, 's illy előzmények' létesülte után reménylheti a' magyar irodalom' történetirója, hogy részvétet találand; sőt csak illy úton várhatja maga az irodalom is nemzetszerű léteges kifejlését.

El vagyok tehát határozva — 's ez, nem tudom milly szerencsével általam feloldandó nagy feladásom' egyik 's pedig előleges része — a' XVI-d. század' eleje óta a' legújabb időkig fellépett irók' jelesbjeinek munkáik' hol teljes, hol korszerűleg válogatott kiadásait megindítani, 's míg a' közönség' részvétele lehetővé teendi, folytatni. Gyüjteményembe — melly mint a' nemzeti irodalom' javának egyeteme méltán viselendi, úgy hiszem, a' Nemzeti Könyvtár czímet, — a' XVI-ik századból 50 versirót, 20 prósairót vettem fel, a' XVII-ből 10 költőt, 20 prósairót, a' XVIII-ból mintegy 40 irót, jobbára költőt, de sokat már vegyes körrel; a' XIX-d. század' irói közől is többek' munkái már szerkesztve, némelly még élőktől részint az átengedés, részint a' hozzám-társulás megigérve van. Az irók és munkák' válogatásában a' kor szerinti hatást, az egész irodalomhozi viszonyt és jelentességet, valamint egyes érdekpontokat is vettem alapul; a' XVI. századi literaturánál a' tárgyi és nyelvi érdeket is; a' rendezésben pedig, a' hol lehetett,

az idősort, melly az illető irók' fejlődési menetelét legjobban tünteti ki. 'S minden iró, élte és munkái ismertetésével lenne bevezetve.

Sok készülettel birok, és hosszas olvasás, jegyezgetés, gyüjtés után képesnek érzem magamat valami nem becs nélkülinek eszközlésére; de még ez nem elég arra, hogy a' gyüjtemény olly fényben állhasson elő, mellyben ohajtanám.

A' Tek. Társasághoz folyamodom tehát. Van egy szabálya az intézetnek, melly szerint régibb magyar irók' kiadása is körébe utasítatott *); van határozata, melly szerint illyeknek eszközlése némileg igérve van **); van végre szabálya, melly szerint hasznos irodalmi vállalatok' pártolására, aláirás, ajánlás stb által fel van hatalmazva ***).

'S ez utolsó az, mit kérek. Kérem t. i. a' Tek. Társaságot, hogy nevével és tekintetével e' nehéz vállalatban segítene; engedné meg hogy ne csak tagjai' tanácsával, mellyel szükség' esetében mindig élni ohajtok, hanem azon engedelemmel is élhessek, miszerint leginkább köz intézeteknél levő tudománytörténeti kéziratok 's ritka munkák iránt a' társaság' nevében levelezhessek, azokat, hol lehet, használatra kivehessem; 's végre a' társaság' e' pártfogó befolyása' elismeréseül annak nevét is a' gyüjtemény' czímére tűzhessem. Viszont szerencsésnek tartván magamat, ha e' bizodalom és segély' viszonzásaul az általam kimutatandó haszonból a' nyomtatási pénztárosztály' számára hat percentet elfogadni méltóztatik.

A' társaság részvéttel fogadta az igazgatónak e' je-

*) 29. §. 4. pt. — **) 1841. oct. 12. — ***) 29. §. 5. pt.

lentését, 's ennek kérelmes részére nézve kedvező határozatot is hozott, azon hozzátétellel mindazáltal, hogy a' társaság' nevében kölcsön kérendő 's nyerendő kéziratok' visszaadására mindenkor jegyzőkönyvileg legyen az igazgató, örököseivel együtt kötelezve, a' társaság' minden terhelő felelőssége nélkül.

Megjelent ezek' következésében novemberben a' Nemzeti Könyvtár' második folyamatának, mellybe a' XVIII. századból Kármán József' Irásai, Fanni' Hagyományai, Csokonai' Minden Munkái, a' XIX-ből Kis János' Poetai Munkái, Vitkovics Mihály' Munkái és Gombos Imre' Színjátékai vétettek fel, programmája *), maga a' kiadás azonban csak 1843. nyarában indulhatott meg.

---

*) Azt mondja a' programma a' többi közt: Az elsők közt van, kinek emlékezetét örömmel költöm fel itten, Kármán József, az Urania' egykori lelkes kiadója, egy a' maga korát értelmi 's költői felfogásban 's ízlésben jóval megelőző iró; a' müvészi prósának a' mult század' végén Kazinczy mellett legszerencsésebb mivelője, 's egykor bizonyosan classicus szerzőnk, ha kora halál nem fosztja meg tőle irodalmunkat. És öt Fanni nélkül úgy nem gondolhatjuk, mint a' franczia nem Boursaultot az örök kecsű Babet nélkül, mint az angol nem Sternet Elízája nélkül. 'S valóban, literaturánk nem bir semmit az érzékeny nemben olly mélyet, valóságával olly meghatót, mint a' szerelem és szülői keménység' ez áldozatja', e' szeretetre legméltóbb asszonyi lélek' leveleit és naplóját; mellyeket azért barátja' becses irásaival együtt a' hálátlan század' feledékéből elővonva, egy méltányosb kor' részvételének mutatunk be. — Így Csokonait is, kinek hirétől zeng ugyan mind e' napig a' haza, de már csak kevesek által olvastatik, részint mert munkáinak példányai most már szinte a' ritkaságok közé tartoznak, részint mert e' kényesb ízlésű kor a' Csokonai' Musájának nyersesége mellett félre ismeri a' lángelmét is, melly öt lelkesíti. Ideje tehát neki újra beútat szerezni a' nagy közönséghez, 's ennek valahára egy birálati, olcsó és teljes kiadást nyujtani, mert tudni való, hogy az eddig

— A' társasági év' végével elhatároztatott, hogy az intézet' ez évi munkálatai az Évlapok' negyedik kötetében közzé tétessenek. A' történetek' megirásával 's a' kötet' szerkesztésével ismét az igazgató bizatott meg; kiadó' szerzése pedig a' gazd. választmányra bizatott.

— Szóba hozatván ez idén az is, vajjon kiván-e a' társaság minden ingadozás' eltávoztatására a' helyesirás' dolgában intézkedni; elhatároztatott, hogy mind azon munkákban, mikben szellemi vagy anyagi tulajdona van, 's igy az Évlapokban is, a' nemzeti academia' irásmódja követtessék; szabadjokra hagyatván az illető irók, fordítók és szerkesztőknek azon munkákban, hol a' társaság csak mint eszközlő és pártfogó jelenik meg, saját helyesirásukat követni.

— Megjelentek pedig ez évben a' társaság' következő kiadásai:

1. A' Kisfaludy-Társaság' Évlapjai. Harmadik kötet, az 1841-d. évbeli történeteket 's munkálatokat magában foglalva. (Budán, az egyetem' bet. Eggenberger J. és fia academiai könyvárusok' költségén. n8r. 431 l. velinen, kemény tábl. kötve ára 1 ft 48 kr cp).

---

legteljesb, a' Márton' négy kötetes kiadása is, csak két harmadát adja Cs. kiadható dolgozatainak, mellyek itt kéziratokból is bővitve jelennek meg. — A' jelen századból Kis János' poetai munkáit adom, mert költészetünk' jelen üresség korában philosophus lelkű poetánk' művei' olvasásától szerencsés következést várok a' költészet' tartalmasítása 's eszmékkel megtermékenyítése által. — Vitkovics legjobb epistola-, epigramm- és meseiróink közé tartozik, sőt a' dalban is jobbjaink' egyike. — Gombos végre a' dráma' hajnalában tüntette ki magát; Esküvése mind eddig fentartotta magát a' színpadon stb.

2. A' Kisfaludy-Társaság által 1842-ben jutalmazott és kitűntetett Pályamunkák. (Budán, az egyetem'bet. n8r. 90 l. velinen, füzve 30 kr cp).

3. A' Schedel által indítványozott Nemzeti Könyvtár' első folyamatában: Kisfaludy Károly' Minden Munkái. A' Kisfaludy-Társaság' megbizásából szerkeszté 's kiadta D. Schedel Ferencz. Második, teljesb kiadás. Megjelentek ez év' lefolyta alatt a' II—VII. füzetek, (n4r. 177—1012 szelet. Budán, egyet. bet.), mellyekben nem csak számos eddig kiadatlan, 's a' költő' fejlődésére világot vető töredék látott először világot, hanem két egész darab is, ugy mint: Zách Klára dráma öt felvonásban 1812-ből, és Brutus, szomorújáték öt felvonásban Voltaire után, szinte az időtájról. Sajtó alatt volt a' VIII dik füzet szinte több kiadatlanokkal, 's a' költő' bő életrajzával.

4. Kisfaludy Károly' Minden Munkái, harmadik kiadás, az elébbinek másolata mindenben 's ugyan azon formában, egyedül némelly sorozati változattal.

5. Kisfaludy Károly' Minden Munkái. Negyedik kiadás. Pesten, Kilián György' költségein. 1843. N12r. első kötet, VI és 379 l. (Az egész hat kötetből álland; bolti ára aczél 's fametszetekkel 7 ft cp. Nyomatik Bécsben Sollingernél).

6. Kisfaludy Károly' jelesebb Vígjátékai. Pesten, 1843. Kilián Györgynél. 16r. 204 lap, ára 48 kr cp. (Tartalma: A' leányőrző, Hűség' próbája, Csalódások, A' fösvény).

7. Külföldi Regénytár. Kiadja a' Kisfaludy-Társaság, szerkeszti Nagy Ignácz. K8r. I. II. kötet; Grandet Eugenia, irta Balzac, francziából ford. Jakab István I. 156 l. II. 80 l. — III. IV. V. kötet: St. Roche, irta Palzownő, németből ford. Nagy Ignácz

I. rész, 201 l. II. rész 256 l. III. rész 223 l. Az igen díszes velinkiadás minden (160 lapos) szállitványa 40 kr cp.

A' társaság által 1842-ben kitűzött következő széptani feladásra:

„Minthogy cselekvény a' színmű lényege, 's a' mívelt világ' itélete szerint Sophocles a' cselekvény' alkotásában igen kitünő: mutattassék meg, miben áll Sophocles' mindegyik színművének cselekvénye, és vonassék ki abból a' színműi cselekvény' elmélete."

azon évi november' 20-káig, mint a' beküldés' határnapjáig két pályamunka érkezett köv. jeligékkel:

1. A' nemzeti költésnek a' nemzet' kebelében lehet 's kell szárnyára kelnie. *Kölcsey.*

2. Miként a' természetnek úgy a' müvészetnek is vannak örök törvényei. *B.*

's birálókká titkos szavazás' utján Lukács Móricz, Schedius Lajos, és Szemere Pál választattak.

— Az ugyan akkor kitűzött következő költői feladásra:

„Kivántatik egy, a' nemesebb társaságok' hangján, nemesb örömeket 's magasabb polgári és emberi irányokat kifejező, körének."

ugyan azon határnapig huszonnégy pályamunka érkezett, u. m.

1. Szittyahonnak jellem-éke
Harcz fölött már szende béke.

2. צָעִיר אָנֹכִי וְנִבְזֶה וְקָרָאתִי בְּכָל־לֵב עֲנֵנִי׃
תְּהִלִּים 119: 141, 145.

3. Még nem tünt el minden reményem.

4. Öröminknek mámorában
A' magasb vágy el nem némul.

5. Magas dalt zengenék
Emelni lelkeket.

Bajza.

6. Egy dalt, melly egyszerüen,
Egy dalt melly égi hévvel
A' szívhez szóljon ...

Kölcsey.

7. Adjon isten szebb jövendőt
Árpád nemzetének!

Garay.

8. Neked élni kell o hon!

Kölcsey.

9. Ég' leánya, szerelem,
Légy te síromig velem!

Bajza.

10. De neked élni kell o hon!

Kölcsey.

11. Sit pia, sit prudens, pulcra, pudica, potens.

12. Ez az élet úgy sem sok,
Használják az okosok.

Csokonai.

13. Merni szabad.

14. Ha szebb örömre találsz
Ne élj a' ridegben.

Kisfaludy K.

15. Édes hazám! légy o üdvöz,
Áldás neked 's békesség.

Kisfaludy S.

16. Itt borunkat kedvvel iszszuk
'S távol elkerül a' gond.

Bajza.

17. Minden órádnak leszakaszd virágát.

Berzsenyi.

18. Inesse quin etiam foeminis sanctum aliquid et providum putant: nec aut consilia coram adspernantur, aut responsa negligunt.

Tacit. Germ. 8.

19. Gyászemlékü vidék, mi sok inség' kútfeje lettél!
Kisfaludy K.

20. Nagyot iszik a' haza'ért,
'S felsivít —
Csak hogy tenne is már
Valamit.
Vörösmarty.

21. Hazám, hazám!
Kölcsey.

22. A' dal' hatalmát add nekem, sors,
'S megfizetél ez egy életemre.
Vörösmarty.

23. .... hazád' őrcsillagzata
Szülötte' bünein leszáll.
Kölcsey.

24. Válj egy karrá, egy lángzó kebellé!
Gaal.

Birálókká titkos szavazás' utján Bajza, Bártfay, Erdélyi, Schedel és Vörösmarty választattak.

— A' széptani pályamunkák' vizsgálatával megbizott küldöttség január' 28. terjeszté elő véleményét melly így hangzik.

TUDÓSITÁS

a' Kisfaludy-Társaságnak 1842-ben kihirdetett széptani feladására érkezett pályamunkákról.

A' társaság által kihirdetett ezen jutalomfeladatra: „Mutattassék meg miben áll Sophocles' mindegyik színművének cselekvénye, úgymint eleje, fordulata és feloldása, 's vonassék ki abból a' színműi cselekvény' elmélete" a' kitűzött határnapig két pályamunka küldetvén be 's ezeknek vizsgálatával

alulirtak bizatván meg, szerencsénk van rólok következő egyhangú véleményünket előadni.

Az első számú 's illy jelmondatú: „A' nemzeti költésnek a' nemzet' kebelében lehet 's kell szárnyára kelnie, Kölcsey" néhány bevezető szó után a' dráma' fontosságáról, Sophocles' fenmaradt hét színművének meséit adja elő 's általtérvén az ebből elvonandó elméletre, a' drámairónak feladatául tűzi ki, hogy minden művéhez „a' szép és nagyszerűnek apologiáját" irja, 's hogy minden dráma' alapja bizonyos erkölcsi eszme legyen, melly magának győzödelmet minden ellene küzdő akadály' daczára kivívjon. Ez szerinte a' színmű' erkölcsi cselekvénye.

Miután ezen szakaszban Sophocles' mindegyik színművének alapeszméjét véleményünk szerint nem igen szerencsésen fejtegeté, általmegyen a' személyekre és jellemekre 's megkülönböztetvén a' fő és mellékszemélyeket, a' cselekvényt amazoknak bizonyos jogczímöknél fogva valamelly ez utóbbinál erősebb erkölcsi elv elleni küzdelméből származtatja, 's igy a' fentérintett erkölcsi cselekvénytől különböző más, mintegy külső cselekvénynek definitióját adja. Ez utóbbiban megkülönböztetvén elejét, fordulatát és föloldását, 's ezeket, valamint mindent, mit ez elméleti részben mond és állít, Sophocles' drámáiban egyenként igyekszik kimutatni, minél fogva ezekre minduntalan és az olvasóra nézve egy kissé fárasztólag visszatér. Végre még némellyeket Sophocles' korának erkölcsi és vallási fogalmairól, 's a' görög drámáknak szini előadatásukról mondván, 's egy külön szakaszban megróván századunknak a' drámai költészet körüli némelly hibáit, értekezését né-

hány észrevétellel a' diszítményekről, a' dráma' nyelvéről, nem különben még egy pár sorral a' vígjáték' cselekvényéről, zárja.

Már az itt elősorolt tartalomból látható, hogy ezen értekezésnek elrendelésében a' kellő logicai rend 's az ebből folyó világos áttekintés hiányzik. De a' kitűzött kérdésben foglalt kettős feladatnak, véleményünk szerint, kielégítőleg különben sem felelt meg. Sophocles' drámáinak ismertetésében nem úgy, mint kivántatott, azoknak cselekvényét, hanem a' bennök előforduló történetek' sorát, a' mesét adja elő; úgy szintén az egyes művek' alapeszméinek 's a' fő személyek' jellemeinek kitalálásában is kevés tapintatot, 's a' költő' szellemének 's intentióinak fel nem foghatását bizonyította. E' munka' elméleti része is a' felületnél mélyebben nem bocsátkozik a' tárgyba, a' benne kifejtett széptani nézetek, a' mennyiben nem épen helytelenek, igen mindennapos szempontból indulók, de ferde és hibás állításokkal is kevertek. A' nyelvbeli előadás nem egyenlő, néhol igen pongyola, máshol dagályos és felette czifra. Mind ezen hiányainál fogva tehát alulirottak ezen munkát sem jutalomra, sem kinyomatásra méltónak nem tartjuk.

Sokkal jelesebb munkával találkozánk a' második számmal 's illy jelmondattal: „Miként a' természetnek úgy a' müvészetnek is vannak örök törvényei. B.“ jegyzett pályairatban. Miután a' szerző bevezetésében számot adott munkájának felosztásáról, az első fejezetben a' görög istenekről szólván a' mythologiának philosophiai lélekkel felfogott 's igen érdekes magyarázatát adja 's ez által olvasóját a' görög világnézet' kellő álláspontjára helyezi; a' második fejezetben pedig azon

görög népmondákat és regéket adja elő, mellyekből Sophocles drámáinak tárgyát meríté, de nem ez utóbbiaknak menetelét követve, hanem e' hitregéket külön ismertetve meg velünk, csak úgy mint anyagot, mellyből a' költő műveit faragá; 's úgy hiszszük igen czélirányosan, mert csak illy elkülönözés mellett lehetett utóbb a' drámák' cselekvényeit, különválasztva meséiktől, 's még is kellő világossággal előadnia, 's így elkerülnie az első számú pályairat' szerzőjének amaz általunk már említett hibáját, miszerint e' kettőt egymással felcserélte 's egybezavarta.

Igy felkészitve 's mintegy felavatva vezeti be az iró olvasóját a' görög drámai irodalom' templomába, de még itt is, mielőtt azt Sophocles' műveivel megismertetné, előbb még a' görög színmű' fogalmáról 's egyik leglényegesb és legsajátabb alkotó részéről, a' karról, helyes magyarázatot, 's magáról Sophoclesről, mint drámairóról, általános jellemzést ad. Ezen előzmények után általmegyen a' színműi cselekvény' fejtegetéseire, 's ezt Sophocles' egyes drámáinak ismertetésével egybefoglalja. A' cselekvény' külön momentumait, t. i. az összeütközést, küzdést, szerkezetet, kifejlést, kiengesztelődést és fordulatot nem rideg és száraz elvontságban, hanem igen czélszerű és geniális módszerrel mindegyiket Sophocles' más más szinművének helyes ízléssel és philosophiai felfogással elemezett és boncolgatott cselekvényéből magyarázza, melly concret módszere az előadásnak, habár talán a' kitűzött feladás' kivánatának szorosan meg nem felelne is, gáncsot még sem érdemel, mert a' különben lehető monotoniát kerülve, e' munkának elevenséget és érdeket kölcsönöz, 's az elméleti tanokat

mintegy megérzékítve érthetőbbekké és könnyebben felfoghatókká teszi.

Ezen pályairatra nézve is megkülönböztetvén a' kitűzött kérdés' két részét, az elsőre, u. m. Sophocles' drámáinak ismertetésére nézve, azt csaknem teljesen kielégítőnek mondhatni. Nem csak e' költőnek általános és minden egyes drámájának különös jellemzéseit tartjuk helyeseknek és sok helyütt a' kifejtett nézetek' mélysége és ujsága miatt meglepőknek, hanem a' görög élet' és költészet' értésébe is olly kellemes úton és a' mellett alapos módon avatja be olvasóját, hogy e' tekintetben széptani irodalmunk alig mutathat fel ennél jelesebb művet.

Elméleti tanaira nézve nem vagyunk ugyan szerzővel mindenben egy véleménynyel, nevezetesen mi a' cselekvény' definitióját illeti, melly szerinte: „testi alakban megjelent eszme, melylyet külső érzékkel is megfoghatunk, vagy mivel az eszmék' forrása az emberi kebel, az embernek leleplezése érzelmeivel és czéljával egyetemben". Birálók véleménye szerint az eszme csak forrása és rugója a' cselekvénynek, ezt magát pedig Engellel értve inkább „bizonyos czéllal ható lény' cselekvősége által okozott változásnak" mondanák; de ezen különbözés inkább szóban mint értelemben fekszik, mert hiszen szerző szerint is az ember' belseje csak tetteiben nyilatkozik előttünk, 's így a' drámai cselekvényt is nem a' magában észrevehetlen eszme, hanem annak külső nyilatkozása, vagy is a' belőle folyó tettek' organicus szerkezete alkothatja. E' csekély véleménykülönbség azonban nem tartóztathat annak kijelentésétől, hogy

e' pályamunka' elméleti része is messze hagyja maga mögött pályatársát.

A' nyelvbeli előadás egészben szabatos, világos és tudományszerű; de itt ott csekély, könnyen javítható nyelv- vagy talán csak tollhibák fordulnak elé.

A' mondottaknál fogva e' munkát alulirottak a' társaságnak jutalmazásra ajánlhatják, 's az Évlapokbani közzétételét a' magyar széptani irodalom' tetemes nyereségének tartják. Pesten, január 28. 1843.

Id. Schedius Lajos.
Szemere Pál.
Lukács Móricz,
a' biztosság' jegyzője.

Február' 3. következett a' másik küldöttség' velcményének tárgyalása.

TUDÓSITÁS

a' Kisfaludy-Társaságnak 1842-ben kihirdetett költői jutalomtételére érkezett körénekekről.

A' jelen költői évverseny minden eddigieknél kisebb szerencsével futtatott meg. Huszonnégy mű pályázott, tartalomra 's költői becsre meddő, 's azonfelül a' huszonnégy közt alig van, melly világos fogalmat tanusít a' feladás' természetéről. Nagy része, név szerint az I. II. V. VI. VIII. IX. X. XI. XII. XVII. XXI. XXII. XXIV. számokkal jeleltek, semmiben sem különböznek a' daltól, annak legáltalánosb alakját véve, mellyben a' költő valamelly őt lelkesítő tárgyat több kevesebb melegséggel, majd mindig egyedi álláspontról énekel meg. A' szerzőknek nem sikerült azon kifejezési formát találni el — mi pedig a' társas- vagy körének' főbb jelleme — mellyet az

érzés felveszen, midőn hason érzületü társak, derült együttlétben olly tárgyra függesztik lelköket, melly mindnyájok által hasonló oldalokról fogatik fel, mindnyájokra hason hangulatot, 's a' percz' hason befolyása alatt egyforma lelkesedést hoz elő. Nem sikerült egyben is a' kedély' azon élénk mozgalmát visszaadni, melly nélkül összegyült rokon keblű társak' érzete nem nyilatkozik, sőt megérzik mindeniken a' négy fal' magánya, bizonyos lassu komolyság, az elmélkedés' néha búval terhelt menetele, mellynél fogva némellyik az elegia' csüggeteg hangulatába merül, míg más ódai emelkedést veszen fel (mint a' VI. sz.) — Mások, félre értvén a' jutalomhirdetés' azon helyét, hol a' karról van szó, cantátákra tévedtek (mint a' III. IV. VII. XIII. XIV. XV. XVI. XVIII. XIX. XXIII. számuak), mellyekben különböző személyek szerepelnek, többnyire bizonyos korok vagy érzések' képviselői, mi által a' lyrai elem a' drámainak alárendelve jelenik meg, a' miért ezeknek zenészete is egészen drámai változatos jellemzést igényel, 's igy társasági használatra épen nem alkalmatosak. — Egy marad ezek szerint fenn, a' XX. számu, melly noha egy ismeretes körének' viszhangja, és akár tartalomra, akár kidolgozásra nézve a' birálók' ohajtásait még csak meg sem közelítette: minthogy azonban a' körének' természetéhez, hangra nézve, legközelebb jár, 's a' szabályok' 24. §-a a' jutalomnak minden esetre kiadatását rendeli, megjutalmaztatni ajánltatik. Pesten februarius 3. 1843.

Bajza J.
Erdélyi János.
Vörösmarty Mihál.

Bártfay László.
Schedel Ferencz,
mint a' biztosság' jegyzője.

A' társaság megnyugodván mind a' két rendbeli biztosság' egyetértő véleményében; a' széptani pályairatok közől a' II. számu, a' költőiek közől a' XX. számu, nyerték az elsőséget. A' felbontott illető jeligés levelekből kitűnt, hogy a' koszorús értekezés' szerzője:

GONDOL DÁNIEL,

ki már 1841-ben nyerte el az aestheticai jutalmat; az elsőséget nyert körének' szerzője:

LAUKA GUSZTÁV.

Mind a' két rendbeli elesett pályamunkák' levelei felbontatlanul elégettettek.

Melly sikerét tapasztalta a' társaság a' m. évben megnyitott aláirásnak e' társasági évben, az alább egész terjedelmében közlendő pénztári jelentésből ki fog tűnni. A' társaság azon lelkes nőknek és hazafiaknak, kik azon sikert előteremték, e' helytt is forró hálát nyilvánít: általok tisztel az több magányos testületeken kivül egy nemes vármegyét, a' lelkes Sopront, alapitói' sorában; 's egy szab. kir. várost, Szegedet, pártoló tagjai közt.

Nem hagyhatni itt említetlenül Schedius Lajos helyt. elnök 's alapító tag' azon ajánlatát is, melly szerint, midőn egy Esterházy-sorsjegy' megvétele határoztatott, nehogy az esztendei kamatbevétel bármi kevéssel csökkenjen, a' 40 ftos jegy' hatos kamatja' fizetését magára vállalá.

A' hatodik köz ülés 1843. februarius' 6. tartatott, szokott helyen t. i. a' m. academia' teremében, d. előtti 10½ órakor, ismét olly számos vendégek' jelenlétében, hogy a' nem téres palotából sokan, név szerint asszonyságok is, koszorulnának. I. Megnyitotta azt a'

rendes elnök' távollétében annak helytartója Schedius Lajos az alább X. sz. alatt álló beszéddel. — II. Őt a' titoknok váltotta fel a' szószéken a' társaság' mult évi munkálatairól 's pénztára' mibenlétéről szóló hivatalos jelentéseivel, mellyek közől, az ismétlések' elkerülése végett, csak az utóbbit veszszük fel.

Jelentés
a' pénztár' állapotjáról febr. 6. 1843.

---

1. Tőke.

	Pengő	ft	kr
1. Az alaptőke, melly száztól hatával kamatoz	1790	—	
2. Kovács Mátyás egri kanonok' alapitványa	100	—	
3. Czambert János' ajándékkönyvecskéjéből (Ügyes selyemtenyésztő) bejött Eggenberger és fia könyvárusnál .	10	—	
4. Viola József, a' moldvai uralk. fejedelem' belső orvosának alapitványa	70	—	
5. Schedel Ferencz' alapitványa	50	—	
6. Fogarasi Jánosé	50	—	
7. Lukács Móriczé	50	—	
8. Trefort Ágostoné	50	—	
9. Kis Lajosné, szül. Mészáros Máriáé	50	—	
10. Zichy Domonkos gróf, rozsnyai püspöké	50	—	
11. Gr. Andrásy Györgyné, szül. gr. Königsegg Franciskáé	50	—	
12. Gr. Andrásy Györgyé	50	—	
13. Id. Schedius Lajosé	50	—	
14. Szemere Pálé	50	—	
15. Rákóczy János, Pest megyei alügyészé	50	—	
16. Gr. Batthyány Kázméré	50	—	
17. Egy névtelené	50	—	
18. Bloch Móriczé	50	—	
19. B. Podmaniczky Fridriké	50	—	
20. B. Podmaniczky Arminé	50	—	

	Pengő	ft	kr
21. Pesti színészeké		50	—
22. Gévay Antalé		50	—
23. Kiss Károlyé		50	—
24. Sopron vármegyéé		50	—
25. Micsky Zsigmondé		50	—
26. Gróf Erdődy Kajetáné		50	—
27. Szőllősy Jánosé		50	—
28. Péchy Józsefé		50	—
29. Debreczeni polgári casinóé		50	—
30. Nagy Károlyé		50	—
Összeg		3270	— .

(Megjegyeztetik, hogy az 5—8. szám alattiak Schedel F. ívén, a' 10—12. számuak gr. Andrásy Györgyné, a' 15. sz. Székács József, a' 16. sz. Tóth L., a' 17. Bártfay L., a' 19 és 20. számuak Hunfalvi Pál, a' 21. Szigligeti Edvárd, a' 23. László Józéfa, a' 24. Kis János, a' 26. Horváth Mihály, 27—29. Péczely Józsefné' íveiken találtattak).

2. Bevétel.

	Pengő	ft	kr
1. Pénztármaradék 1842. febr. 6-ikáról		19	53
2. Kamatokból		131	24
3. Pártoló tagok' segédpénzeiből és adományokból:			
(Horváth Cyrill' ívén).			
1. Szegedi casino 4 ft 6 évre . . . . fizetett	184⅔	4	—
2. Szeged' városa 4 „ 6 „ . . . . . „ „		4	—
3. Horváth Cyrill 4 „ 1 „ . . . . . „ „		4	—
(Draskóczy Sámuelné' ívén).			
4. Kubínyi Rudolf 4 ft 6 évre fizetett .	„ 6 évre	24	—
5. Blásy Márton 4 „ 1 „ . . . . „	184⅔	4	—
(Bohus Jánosné' ívén).			
6. Bohus Jánosné 4 ft 3 évre . . . . „ „		4	—
7. Urbán Gyula 4 „ 3 „ . . . . „ „		4	—
8. Urbán Pál 4 „ 3 „ . . . . „ „		4	—
9. Szergel János 4 „ 3 „ . . . . „ „		4	—
10. Szalbek Jakab 4 „ 3 „ . . . . „ „		4	—
11. Nárayné . . 4 „ 1 „ . . . . „ „		4	—
12. Jankó József 4 „ 1 „ . . . . „ „		4	—
13. Csernovics Péter 4 „ 3 „ . . . . „ 3 évre		12	—

		Pengő	ft	kr
	(Jankovics Miklósné' ívén).			
14.	Jankovics Miklósné 5 for. 1 évre . . .	fiz. 184⅔	5	—
15.	Jankovics József 5 „ 1 „	„ „	5	—
16.	Ónosy Mátyás . 4 „ 1 „	„ „	4	—
17.	Nagy Istvánné 1 arany 1 „	„ „	1	arany
18.	Schayer Fanny . 5 for. 1 „	„ „	5	—
19.	Zlinszky Jánosné adományul		2	—
	(Jászay Pál' ívén).			
20.	Jászay Pál 4 for. 3 évre	fiz. 184⅔	4	—
	(Pauler Tivador' ívén).			
21.	Pauler Tivadar 4 for. 3 évre	„ „	4	—
22.	Máchik József 4 „ 3 „	„ „	4	—
	(Czuczor Gergely' ívén).			
23.	Czuczor Gergely 4 for. 3 évre	„ „	4	—
	(Császár Ferencz' ívén).			
24.	Császár Ferencz 4 for. 1 évre	„ „	4	—
25.	Wildner Ignácz 4 „ 3 „	„ „	4	—
	(Gorove Lászlóné' ívén).			
26.	Gorove Lászlóné 4 for. 5 évre	„ „	4	—
	(Kis János' ívén).			
27.	Kis János . . . 4 for. 1 évre . . .	„ „	4	—
28	Szabó József . . 4 „ 1 „	„ „	4	—
29.	Ihász Imre . . . 4 „ 1 „	„ „	4	—
30.	Soproni magy. társas. 4 „ 1 „	„ „	4	—
	(Lucenbacher János' ívén).			
31.	Lucenbacher testvérek adományul		2	—
	(Lugossy József' ívén).			
32.	Lugossy József 4 for. 1 évre	fiz. 184⅔	4	—
33.	N. N. . . . 4 „ 1 „	„ „	4	—
34.	N. N. . . . 4 „ 1 „	„ „	4	—
	(László Jozéfa' ívén).			
35.	László Jozéfa 10 for. 1 évre	„ „	10	—
36.	Kis Emilia adományul 2 for. 3 évre . . .	„ „	2	—
	(B. Kemény Istvánné' ívén).			
37.	Báró Kemény Istvánné 4 for. 1 évre . . .	„ „	4	—
	(Horváth Mihály' ívén).			
38.	Horváth Mihály 4 for 3 évre	„ „	4	—
	(Elek-Csoma Mária' ívén).			
39.	Elek-Csoma Mária 4 for 4 évre	„ 4 évre	16	—

			Pengő	ft	kr
40.	Csoma-Szilassy Teréz	5 for. 1 évre	fiz.	184⅔	5 —
41.	Szirmay-Csoma Józéfa	4 „ 1 „	„	„	4 —
	(Péczely József' ívén).				
42.	Péczely Józsefné	4 for. 3 évre	„	„	4 —
43.	Debreczeni casinoegyesület	4 for. örökre	„	„	4 —
	(Vermes Illés' ívén).				
44.	Vermes Illés tbiró	4 for. 3 évre	„	„	4 —
45.	Forintos János	4 „ 3 „	„	„	4 —
	(Stettner György' ívén).				
46.	Rába Antal	4 for. 3 évre	„	„	4 —
47.	Pápai casino	4 „ 3 „	„	„	4 —
48.	Radó Ignácz adományul				2 —
	(Fiumei íven).				
49.	Szabó Pál	4 for. 3 évre	fiz.	184⅔	4 —
4.	Lefizetett alapítványokból				741 —
5.	Eladott könyvekből				1611 20
6.	Elegy bevétel				11 36
			Összeg	1 ar.	2749 13

3. Kiadás.

1.	Jutalmazásokra		123	18
2.	A' takarékpénztárba kamatozás végett		750	—
3.	Nyomtatásokra és könyvkötésre		1578	55⅗
4.	Elegyekre		85	41⅕
		Összeg	2537	54⅘

4. Pénztármaradék.

1.	Kész pénzben	1 ar.	211 ft	18⅕ kr
2.	Kamattartozékban		27 „	45 „
		Összeg 1 ar.	239 ft	3⅕ kr

Pesten, a' társaságnak febr. 6. tartott üléséből.

Schedel Ferencz, s. k.
igazgató.

Tóth Lőrincz, s. k.
titoknok.

Következtek: III. b. Jósika Miklós' novellája: „Bornemisza Anna", előadva Székács József által.

IV. Schedel Ferencz' előadása szépirodalmunk' jelen állapotjáról.

V. Garay János' balladája „Troubadour", előadva, a' szerző tag' betegléte miatt, Erdélyi János által.

VI. Az 184⅔-ki jutalmak' sorsának előadása a' titoknok által.

VII. Az új jutalomtételek' kihirdetése:

A' Kisfaludy-Társaság által 1844-re kitett jutalmak.

I.

Szépműtani.

Előrebocsátván: mik legyenek az úgy nevezett új franczia (komoly) dráma' jellemző tulajdonai; mutattassék ki, milly viszonyban áll az a' drámai világirodalom' egyéb kitünőbb irányaihoz; mik annak egyfelül követésre, másfelül kerülésre intő oldalai, 's melly irány az, mellyet mind a' belső becset, mind a' színi hatást tekintve, színköltőinknek követni kell.

Jutalma 15 darab arany.

II.

Költői.

Kivántatik egy, valamelly emberi szenvedélyt előállító, 's az életre nézve fontos igazságokkal átszőtt tanköltemény, mellyben a' tárgy nem csak a' külső (kötött), hanem a' belső (költői) alak' szépségeivel is, képzelemhez és kedélyhez szólólag, adatik elő.

Jutalma 15 darab arany.

Mindkét rendbeli pályamunka' beküldésének változhatatlan határnapja novemb. 20. 1843., meddig azokat, tisztán 's idegen kézzel írva, lapozva, 's irójok' nevét rejtő, gondosan bepecsételt levélre hivatkozó jeligével ellátva, a' társaság' titoknoka veszi által. A' kéziratok a' társaságnál maradnak; a' jutalmat és dicséretet nyerendők pedig a' társaság' Évlapjaiban fognak megjelenni, szerzőiknek ezekből egy példány, 's azon kivül 20 különnyomat adatván.

Költ a' Kisfaludy-Társaság' 1843. febr. 3. volt üléséből.

Tóth Lőrincz, m.k.
titoknok.

Végre VIII. a' titoknok' zárbeszéde, mellyel kivált a' nőközönségnek részvételét 's figyelmét megköszönte.

II.

TAGOK' MUNKÁLATAI.

I.

A' MŰBIRÁLATRÓL.

POPE' TANKÖLTEMÉNYE

LUKÁCS MÓRICZTÓL.

Bevezetés.

Pope Sándor, e' jelen tanköltemény' szerzője, 1688-ban született Londonban. Apja, vagyonos gyolcskereskedő, vallására catholicus, a' Stuartok' pártjához szított, 's miután ezek a' britt trónt elveszték, a' fővárost elhagyá, a' windsori erdőben egy kis birtokot vett 's családjával oda vonult. Pope gyermeksége óta testre gyenge volt és beteges, de lélekre eleven és tudnivágyó. Nyolcz éves koráig otthon maradt szüleinél, de ezután Hampshirebe adatott, egy catholicus paphoz, ki őt latin és görög nyelvre tanítá. Ekkor ismerkedék meg Homerral és Ovid Metamorphosisaival angol fordításban, meg ezek által először angol versekkel is. Ez olvasmány 's utóbb egy színi mutatvány mellynek tanúja volt, reá olly erősen hatott, hogy maga is egy Homerból vett tárgyat drámává dolgozván ki, tanuló társaival betanulta 's eljátszotta. Tizenkét éves korában visszatért az atyai házba 's már ekkor meglepő költői tehetséget fejtett ki. E' gyenge korban készített egy

ódát A' magányhoz, mellyet később sem volt oka szégyenlenie, mert rajta már korához mérve csodálandó világosság, határozottság és nyugalom ömlik el. A' költői stilusban ugyanekkor Statius' Thebaisának metricus fordítása által gyakorlá magát. Ez időben hősköltemény és szomorújátékot is írt, de elég szerénységgel birt azokat megsemmisíteni. Tizenhat éves korában írta idylljeit (Pastorals), mellyek 1709-ben megjelenvén, az angol műbirálók közt élénk vitát támasztottak az e' nemű költészet' jelleméről. Pope' idylliumaiban nincs ugyan az effélékben megkivántató falusi egyszerűség és naivság, de annál több finomság, gyengédség és csín, 's ennél fogva, kivált a' szerző' ifjú korát tekintve, az angol közönség' figyelmét méltán magokra vonák. E' figyelem csodálássá változott, midőn huszonegy éves korában az itt fordításban közölt tankölteményt „Essay on criticism" czím alatt közre bocsátá, melly bő olvasottságot, éles itélőtehetséget, kényes ízlést bizonyítván, neki talán érdeme felett is a' critica körül szinte oraculumi auctoritást szerzett az angol közönség előtt. Köz tiszteletű és nagy hirű irók és statusférfiak barátságát keresték 's őt magasztalásaikkal elhalmozák. Mások, mint például a' koros drámairó Wycherley, munkáikat a' szinte gyermek criticussal előleges megitélés végett közölték. De dühös ellenséget is szerzett magának e' munkájával az akkoron híres és rettegett criticus John Dennisben, ki annak néhány verseiben gúnyos czélzást látott magára, innen nyilt harcz támadt köztök, mellynek utóbb csak Dennis' hanyatló kora 's elgyengült lelki ereje vetének véget.

Három évvel később egy comicus épossal: Az elrabolt fürttel (The rape of the lock) nagy figyelmet és mozgalmat gerjesztett a' magas körökben és divatvilágban. Ebben egy igen mindennapias eseményt éles

elmésség, 's a' költői forma' csínja által igen érdekessé tudott tenni és általa a' komolyabb criticának is javalását megnyerni.

Vallása által, mellyet, noha vakbuzgó nem vala, világi érdekből elhagyni nem akart, hazájának köz hivatalaiból kizáratván, most, miután hírt magának már eleget szerzett, ezt vagyonának gyarapítására is kiváná fordítani. E' czélra aláirást nyitott Homer' Iliásának fordítására és pedig olly fényes sikerrel, hogy ezen egy munkájával, mellyre azonban öt évet fordított, magának tetemes vagyont és Twickenhamban egy általa híressé vált házat szerzett. E' fordítás nem ismerteti ugyan meg az olvasóval az eredetit, mert erről a' régi szín egészen le van törölve, de az magában véve mégis a' forma' kerekdedsége és csínja miatt kedves olvasmány 's megjelenésekor, habár némellyek által keményen megtámadtaték, nagyobb részt tapssal fogadtatott 's csodáltatott. E' siker által ösztönözve az Odysseiát is kiadá, hasonló modorban fordítva, vagy is inkább két fiatal iró Boome és Fenton által fordíttatva, kiknek munkáját ő maga csak kijavítá.

Pope irói talentoma miatt sok irígyet, de hiúsága, gúnyos ingerkedései és bizonyos lenéző 's megvető módja által sok ellenséget is támasztott maga ellen. Mindezeket 1728-ban megjelent satyrájával, a' Dunciáddal lesujtá 's reájok süté elmés gúnyának bélyegét; ez olly munka melly, eszének inkább mint jellemének, díszére válik.

Egyik leghíresb és legjelesb munkája philosophiai tankölteménye az emberről: Essay on man, mellynek czímét Bessenyei igen hibásan fordítá: Az ember próbájának; helyesebben mondatnék: „kisérlet az emberről", de még ez sem fejezi ki az angol „essay" szó' értelmét, melly értekezést, czikkelyt is jelent, 's

ezen értelmében illik leginkább Pope' didacticumaira, mellyek csakugyan inkább költői alakba öltözött elmés, szellemdús értekezések, mint költemények. Pope vallásánál és neveltetésénél fogva a' torykhoz szított, kik I. György' halála után ismét hatalomra jutni reméltek. E' reményök meghiúsulván, több hivatalt vesztett statusférfiú a' köz élettől vissza, Twickenham' magányába vonúlt. Ezek közől költőnk leginkább Bolinbrokkal jött szorosabb 's baráti viszonyba 's ettől nyert ösztönt szóba forgó munkájának irására, mellyben is leginkább ennek és Shaftesburynak philosophiai tanait és nézeteit, versbe öltöztetve, adja elő. E' tanköltemény' első énekeiben nagyszerű vonásokkal festi az ember' viszonyát az istenséghez és a' világhoz, 's az utóbbiakban általmegyen az emberi boldogság' különböző formáinak költői rajzolására. Nyelv, stil és vers, mikben Pope olly nagy mester vala, az angol műbirák' itélete szerint ebben a' munkában a' tökélynek szinte legmagasb fokán állanak, 's gazdag eszmekincsesel párosulván, ennél fogva ez az első rendü tanköltemények közé soroltatik.

Nem akarván e' helyt Popenak egyéb kevésbbé jeles és elhiresült munkáit elősorolni, csak leveleit tartjuk még megemlítendőknek, mellyeknek egy részét még maga éltében kiadá; halála után pedig megszaporítva összes munkáinak Warburton barátja által eszközölt kiadásában három kötetet tesznek 's az újabb irodalmaknak e' nemben legérdekesebb terményei közé tartoznak.

Pope, nyomorék teste, igen gyenge egészsége 's nagy munkássága mellett is elérte ötvenhatodik évét, 1744-ben meghalálozván.

L. Fr. Bouterweck: Geschichte der Poesie und Be-

redsamkeit seit dem Ende des dreizehnten Jahrhunderts. Göttingen 1810. Achter Band.

Samuel Johnson: The Lives of the English Poets. London 1820. Vol. II.

Az itt fordításban közlött munkáról két criticai auctoritás' itéletét közöljük:

Bouterweck idézett munkájának 122-ik lapján ezt mondja róla: „Csak olly költő, ki versekbeni okoskodásra születve volt, írhatott ifjú korában illy tankölteményt, mint Pope' Kisérlete a' criticáról (Essay on criticism). De a' képzelet nem is játszik a' tanköltészet' semmi nemében olly aláréndelt szerepet, mint épen abban, mellyhez ez tartozik. Az egész szerkezet a' hideg ész' munkája, melly egy kitűzött themát szabályszerűleg és következetes osztályozással feldolgoz. Az elmélkedések és tanok' egybefüggő sora képek, leirások és kitérések által elevenítetik, de soha félbe nem szakasztatik. Az egésznek van költői színezete; de saját értelemben még sem költemény inkább, mint bármelly egyéb értekezés, melly prósából versekbe tétetnék által. Ezért is méltán nevezi essaynek. Illy versben írt essay-k Angliában nagyon kedveltettek mióta Roscommon és Dryden a' magokéival felléptek. Pope korának ízlését követte, midőn e' példányait tulhaladni igyekezett; és csakugyan olly mértékben tulhaladá, hogy kisérletét a' műbirálatról kétségen kivül a' legtökélyesb műnek mondhatni, melly költőnek a' poetizált prosának e' nemében valaha sikerült. Az egész mesterileg versificált értekezésben alig találhatni egyetlen triviális sort. Minden okoskodás vagy magában érdekes, vagy érdekesen van kifejezve. A' tömött eszmék és mondatok mélyen az emlékezetbe nyomulnak 's erőteljes világosság által a' lélekre mint criticai oracu-

lumszók hatnak. De foszszuk meg a' lelkes egészet versétől 's néhány költői képtől; 's alig marad benne a' költészet' árnyéka is."

Johnson pedig a' költő" életirásában az idézett helyen, 357-ik lapon így szól e' műről: „Egyike legjelesb, noha legkorábbi műveinek az: Essay on criticism"; melly, habár semmi mást nem írt volna, őt a' legelső műbirák és költők közé helyzené, minthogy minden jelességet bir, melly tankölteményt szépíthet és emelhet: a' tárgyak' helyes választását, az elrendezés' újszerűségét, a' tanok' igazságát, a' kidolgozás' költői fényét és a' kitérések' czélszerűségét stb."

A' MŰBIRÁLATRÓL.

I.

Nehéz itélni mellyik vét nagyobbat
A' rosz iró vagy a' rosz műbiráló;
De még sem olly veszélyes a' türelmet
Gyötörni, mint az ízlést rontani.
Abban kevés, de ebben sok hibáz;
Egy rosz iróra jut tiz rosz biráló.
Hajdan csupán magát nevetteté ki
A balga költő, ám most versben egy
Bolond prósában többeket teremt.

Itéletek gyakran különbözők,
Miként egymástól órák térnek el;
De mindenik magáénak hiszen csak.
Miként költőben lángész ritkaság,
Birálóban jó ízlés gyér tulajdon.
Amazt is ezt is égi szikra gyújtja
'S születni kell irónak 's műbirónak.

Oktathat mást ki érdemes maga,
'S ki jól ír, másban megróhat hibát.
A' szerző néha túlbecsűli művét,
'S itéletét szintén a' műbiró is.

Belebb ha nézünk, soknak szellemében
Az ép izlés' csiráját feltaláljuk:
Ad a' természet pislogó világot
'S gyöngéd, de biztosan rajzolt vonalt,
De úgy miként művészi vázlatot
Eltorzít gyakran a' rosz színezés,
Hamis tanulmány ront meg józan észt.
Sok téved el tudalmi tömkelegben,
'S abból kit együgyűnek alkotott
A' természet, válik bohócz tudákos.
Némellyik elmés ötletet vadászva
A' józan észt elveszti 's gúnyt arat
'S önvédelem miatt lesz műbiróvá.
Vetélytárs vagy herélt' lángjával ég,
Ki írni tud 's ki nem tud, egyiránt.
Gúnyviszketeg balgát is bánt, ez is
Örömmel áll a' nevetők' sorába,
'S ha Maevius Apoll' daczára költő,
Van ennél még silányabb műbiró is.

Sok, elméncz elsőbb, majd költő, utóbb
Biráló, 's végre sül ki hogy bolond.
Sem elméncz némellyik sem műbiró,
Miként az öszvér sem ló sem szamár.

---

38. v. 'S ha Maevius Apoll' daczára költö. Hihetöleg azon Maeviust érti ki ellen Horácz az e' sorokkal kezdö ódáját irá:

Mala soluta navis exit alite
Ferens olentem Maevium stb.

A' féltudós elménczek' száma nagy
Hazánkban, mint a' Nilus' partjain
Féliglett férgeké; bevégezetlen,
Kétes nemzésű, névtelen valók,
Kiket bajjal száz nyelv elmondana;
Könnyebben egy elménczcnek nyelve még
Melly száz embert kifáraszt egy maga.

De te, hirnév' osztója és nyerője!
Ki méltán élsz műbíró' szép nevével,
Ismerd saját elmédnek terjedelmét
'S hogy ízleted 's tudásod meddig ér,
'S ne szállj azon túl; szemmel tartsd a' pontot
Hol józan észszel balgaság határos.
Határt szab a' természet mindeneknek
Fékezve bölcsen gőgös emberészt;
Miként a' tenger itten elterülve
Amott homokpartot hagy szárazon,
Lélekben úgy emlékező erő
Az értelem' hatalmát nyomja el,
'S viszont a' képzelet' meleg sugárán
Emlékeink' viasztáblája olvad.
Egy elme egy tanulmánynyal beéri;
Olly tág a' tudomány, olly szűk eszünk,
Hogy nem csak egy művészethez kötött.
De ennek egy részére is szorított.
Mint fejdelem, mit birtunk, elveszítjük,
Midőn azt szüntelen nagyítni vágyunk;
Mindenki birtokát megtartaná
Ha a' mellett, mit bír, maradni tudna.

Követve a' természet' változatlan
Mintáját ahhoz mérd ítéleted'!
Nem téved a' természet, isteni,

Derült, közös fény és nem változó;
Mindennek éltet oszt, bájt és erőt,
Müvészetben kútfő, czél 's próbakő,
Ál fény nélkül hat és uralkodik,
Segélyt merít belőle a' müvészet.
A' lélek testben ekként működik,
Táplálja élettel 's erővel azt,
Minden mozgásban él 's idegben érez.
De csak külső hatása látható.
Az ég némellynek bőven oszta elmét
De kell még több is hogy használni tudja.
Itélet 's elme kölcsönös segély
Helyett, mint férj és nő, gyakran perelnek.
Vezesd, ne sarkald a' Musák' lovát!
Fékezni kell azt, nem túlhajtani.
A' szárnyas mén, nemes versenyfutó
Gyanánt, szebb tűzre gyúl ha visszatartod.

A' hajdan feltalált, de nem kigondolt,
Szabályok természet' törvényei
De rendszerezve; ez, mint a' szabadság,
Csupán önhozta törvényt ismer el.

Figyelj, miként tanít meg bölcs Göröghon
Röptünkben hol jobb késnünk hol sietnünk.
Mutatva a' Parnassus' bérczein
Fiait 's az ösvényt mellyen feljutottak,
És halhatatlan díjt távol magasról,
Mindenkit ingerel követni őket.
Nagy példányok' nyomán adván szabályt
Kitűzi azt mi bennök mennyei.
Költészi lángot a' nemes biráló
Nevelt 's okkal csodálni megtanított.
Ekkor szolgáló volt a' műbirálat

A' Musa mellett és báját emelte.
De illy példától eltérvén utóbb
Kik meg nem nyerheték az úrihölgyet,
Daczból a' szolgáló kegyét keresték,
'S a' költész ellen fegyvert fogva, azt
Leginkább üldözék, kitől tanultak,
Mint némelly gyógyszerész az orvosi
Rendelményekből gyógyászt játszani
Tanulván, vakmerőn a' félig értett
Szabályt használva gyógyít, 's mesterét
Kuruzslónak 's tudatlannak kiáltja.
Sokan meglopnak régi műveket
Többet mint szú 's idő emésztve fel,
Mig mások szárazon 's unalmasan
Leirják mint kell írni költeményt.
Észt veszt el egyik hogy tudást mutasson,
'S egy másik a' szerzőnek legvilágosb
Értelmét bölcsen félre magyarázza.

Itéleted hogy jó irányt vegyen
Ismerd a' régi szerzők' jellemét,
Minden lap' tárgyát, czélját és meséjét,
Korának szellemét, hitét, hazáját.
Ha mind ezt szemmel nem tartod, talán
Gáncsolni tudhatsz, ám bírálni nem.

Legyen tanulmány 's kéj neked Homer,
Olvasd őt nappal, eszmélj róla éjjel,
Elvet 's itéletet belőle végy,
'S kiséred fel őt a' Musák' kútfejéig;
Magával csak vesd egybe költeményét,
'S ezt Mantua' költője fejtse meg.

---

137 v. 'S ezt Mantua' költője fejtse meg Virgil nem ugyan

Midőn ifjú Máró roppant eszében
Rómát tulélő művet tervezett,
Megvetve műszabályt talán csak a'
Természettől akart törvényt fogadni.
De jól megértvén tárgyát úgy találta,
Hogy a' természet és Homeros egy.
Bámulva 's meggyőződve elhagyá
Merész tervét 's azt olly szoros szabályhoz
Kötötte, úgy hinnéd, átnézte volt
Minden sorát Stagira' bölcs fia.
Ebből tanulj tisztelni régi példányt;
Ezt vagy természetet követni mindegy.

Szabály azonban minden bájt nem adhat,
Szerencse is kell nem csak szorgalom;
Hangászat ebben 's költészet hasonlók,
Kimondhatatlan báj van mindenikben
Mellyet rendszerből nem tanulhatunk,
Csupán mesterkéz érhet el maga.
Hol a' szabályok messze nem vezetnek
— Mert csak segédek hogy czélunkhoz érjünk —
'S e' czélnak némi sikerült szabadság
Felel meg, illy szabadság műszabály.

Mantuában, de e' városhoz közel fekvő Andes nevű helységben született. — 138 v. Midőn ifjú Máró roppant eszében Rómát tulélő művet tervezett. Publius Virgilius Maro hatodik eclogájában így énekel: „Quum canerem reges et proclia, Cynthius aurem Vellit, et admonuit: Pastorem, Tityre, pingues Pascere oportet oves, deductum dicere carmen.“ Servius azt beszéli Virgilről, hogy ifjabb éveiben kezdett már nagy költeményt irni az albai és római történetekről; de érezvén hogy e' feladat korának erejét túlhaladja, félbenhagyá 's Theocritos idylliumait utánozá, 's csak utóbb merte hőskölteményében Homer' nyomait követni. (Eschenburg).

Igy Pegasus közelb uton rohanva
Merészen a' köz pályából kitérhet.
Korláton túlcsapongva a' művészet'
Határain kivűl is bájt arathatsz,
Melly, ész' itéletét mellőzve, csak
Szivünkhez szól 's még is czélt ér azonnal.
Tájképen is tetszőbb olly tárgy szemünknek
Melly a' természet' köz rendétül eltér:
A' roppant szikla 's a' mély völgytorok.
Nagy ész dicsőn vét néha olly hibával
Mellyet megróni nem mer a' biráló.
Bár ollykor igy szabályt sért régi szerző,
— Mint fejdelem mellőz önhozta törvényt —
Az új iró ha sértni kell szabályt
Vigyázzon hogy czélját ne vétse el.
Csak ritkán és szükségből merje azt,
'S magát ha nagy példával mentheti:
Különben nem kimélve sújtja hírét
A' műbiró, törvényét végrehajtva.

Van műbiró ki szabadabb kecset
Hibának tart az ó művekben is.
Magában nézve és igen közelről
Némelly alak rút és idomtalan,
De kellő távolban 's világban állva
Azonnal formát ölt és kellemet.
Okos vezér mindenkor nem mutatja
Szép rendben 's hosszu sorban táborát;
Sőt helylyel 's alkalommal tettetett
Futásban rejti el roppant hatalmát.

---

146. v. — — úgy hinnéd, átnézte volt minden sorát Stagira' bölcs fia. Stagira' fiának, Stagiritának, Aristoteles nevezetik, mert Stagirában, egy macedóniai helységben, született.

Mit sok hibának tart, az néha csel,
'S Homer nem szunnyadoz: mi álmodunk.

Babértól zöld az ókor' temploma,
Szentségtörő kezek nem férnek ahhoz,
Megóva láng, 's ennél dühösb kajánok,
Duló had, 's mindent elnyelő kor ellen.
Belé tömjént visz minden nép' tudósa,
'S Paean zeng érte minden nyelveken,
Olvaszsza egy karrá minden szavát
Az emberfajnak illy méltó dicséret!
Ti jobb napoknak győztes dalnoki!
Nem mulható dicsőség részesei!
Kiknek nevök haladt a' korral együtt
Miként mentében a' folyam növekszik;
Még nem szülött népek dicsérni fognak,
Dicsérni még fel nem talált világok.
Oh bár egy szikra égi lángotokból
Fiaitok' leggyarlóbbikára szállna
— Ki gyenge szárnyon messziről követ,
Lángol ha olvas és remeg ha ír —
Tanítna sok hiút bámulni másnak
Magasb eszét 's kétkedni önmagán.

II.

Az emberészt 's gyarló ítéletét
Eltévesztő okok' legfőbbike,

---

190. v. 'S Homer nem szunnyadoz, mi álmodunk. Czélzás Horácznak ismeretes: Quandoque bonus dormitat Homerus-ára. — 193. v. Megóva láng, 's ennél dühösb kajánok, Duló had, 's mindent elnyelő kor ellen. Czélzás az ókor' elemüveit leginkább rongált négy fő okra vagy is az alexandriai és palatínusi könyvtárak' égése, a' Zoïlusok, Maevinsok 's ezek

Melly gyenge főn legtöbb erőt veszen,
Dölyf, ostobák' legállandóbb hibája.
Mit a' természet becsben megtagad
Azt gazdagon pótolja büszkeséggel;
A' lelket, mint a' testet vér helyett,
Szellem' hiában szél puffasztja fel.
Védünkre gőg lép fel, ha ész hiányzik
'S betölti elménknek roppant ürét.
'S e' felleget ha józan ész előzte
Felvirrad a' valóság' nappala.
Ne higy magadnak, 's hogy hibáid' ismerd,
Használd barátid' 's ellenid' tanácsát!

Csekély tudásnál nincs veszélyesebb;
A' Pieridák' kútjából sokat
Meríts, vagy meg se ízeld szent vizét!
Gyér kortyok abból elkábítanak
De bő ivás ismét kijózanít.
Musák' dijáért égve a' művészet'
Csúcsára készülünk mint bátor ifjak,
Mert még eszünk korlátolt látkörében
A' pálya' hosszát fel nem mérheti;
De mint tovább halad, meglepve látja
A' végtelen tudás' távol vidékit.
Kedvtelve így mászunk havast, 's alig
Völgyön túl, már égbolton lépni vélünk;
Képzeljük hogy már hátra hagytuk az
Örök havat, az első ormokat
'S felhőket már utolsóknak tekintjük.

---

követőinek kaján mérge, a' barbárok' pusztításai, és a' középkori tudatlanság által okozott veszteségekre. (Eschenburg). — 26. v. Kedtelve így mászunk havast stb. — E' hasonlitás az angol műbirák által leginkább magasztaltatik.

De feljutván remegve látjuk a'
Hosszabban nyúló út' növő baját,
'S fáradva bámulunk tág láthatáron
Halmot halom, havast havas felett.

Igaz biró olly szellemben tekinti
Az elmeművet mint szerzője írta;
Egészre nézz, 's hol természet mozog
'S lángész hevül, apró hibát ne fürkészsz,
És fel ne áldozz illy kaján örömnek
Ész által nyújtott tiszta élveket!
De olly vers mellyben nincs dagály 's apály,
Hibátlanul 's szabályosan fagyos,
Melly egy száraz hangon foly szüntelen,
Műbírót nem boszant ugyan de — altat.
Az elme' 's a' természet' művein
Nem részletek' tökélye hat szivünkre;
Magában nem szépség a' szem 's ajak,
De a' bájnak 's erőnek összege.
Igy szép arányú épitményt ha nézünk
— Melly a' világnak sőt Rómának is
Csodája — egyes rész el nem ragad.
Mindnyáján együtt bámul el szemünk;
Nem az lep meg hogy hosszu és magas,
De a' merész 's szabályszerű egész.

Hibátlan művet várva, azt kivánsz
Mi nem volt, nincs, nem is lehet soha.
Mindig csak a' szerző' czélját tekintsed
'S többet ne várj annál mit adni kivánt.
Helyes módot ha jól használni tud,
Csekély hibák mellett is tapsra méltó
Jelesb iró, miként nevelt világfi,
Hogy nagy hibát kerüljön, elkövet

Kisebbet, 's öntudattal megveti
Finnyás birálók' kisszerű szabályit;
Silányságot nem tudni néha érdem.
Legtöbb biráló, félszeg tant követve,
Egy részbe helyzi az egész' becsét.
Elvről beszél, míg balnézet vezérli,
'S mindent feláldoz egy kedvencz szeszélynek.

La Mancha' hőse, mondják, egykoron
Találkozott költővel 's a' görög
Színészetről olly bölcs ábrázzal és
Olly józanúl szólt mint Dennis szokott.
Azt balgának 's bolondnak szidva, ki
Eltérni merne Aristotelestől.
Költőnk örűlve illy derék birónak
Művét mutatja 's kéri bölcs tanácsát;
Kifejti tárgyát, tervét, jellemét,
A' czélt, egységet, szenvedélyt 's a' többit,
'S hogy mind ebben hív lenne a' szabályhoz
Csupán egy harczjáték maradna el.
„Kihagyni harczjátékot?" mond a' hős;
Igen, vagy sértni kell a' stagirítát.
„Nem úgy, az égre!" — felkiált dühödten —
„Színpadra a' vitézekkel lovastul!"
De szűk a' színpad illy roppant tömegnek.
„Épits nagyobbat vagy játszasd szabadban."

---

70. v. La Mancha' hőse, mondják, egykoron stb. Don Quijote de la Mancha Cervantes' híres satiricus regényének hőse, ki lovagregények' olvasásától megtébolyodva útnak indult kalandokat keresni. — 73. v. — — olly bölcs ábrázzal és Olly józanúl szólt mint Dennis szokott. John Dennis Pope' korabeli híres műbiró e' költemény' néhány sorai által sértve érezvén magát, egyik legmérgesebb ellensége lőn 's vele hosszu és dühös tollharczot folytatott.

Igy sok biráló csak szeszélybül ítél
'S nem okkal, finnyás inkább mint kemény.
Kivánesi 's nem tudvágyas; szellemében
Rövidlátó; müvészetben, miként
Életben soknak, vétke részrehajlás.

Sokan csak elmés ötletet szeretnek,
'S ha minden sorbul elmeszikra pattan.
Müvet, melly sem jó sem való, dicsérnek.
Fénylő chaószt, formátlan eszmehalmazt.
Sok költő, mint rosz festész, meztelen
Természetet nem tudván festeni,
Aranynyal, drágakővel, ékszerekkel
A' művészet' hiányát eltakarja.
Természet díszruhában a' valódi
Elmésség, gondolat, mellyet sok érzett
De senki úgy ki nem fejezhetett;
Igazság, mellyet mindegyik elismer,
'S melly lelkünk' képét visszatükrözi.
Mint árnyék a' világot, egyszerű
Kitétel fényes észt jobban kitüntet;
Felesleg elmésség a' műnek árthat
Miként ép testnek árt a' vértolúlás.

Egy másik minden gondot nyelvre fordít
'S könyvben ruhát néz mint nők férfiakban;
Magasztalással csak stílt emleget,
Jelentést ráadásnak néz csupán.
Mint fán levél, könyvekben úgy a' szók
Hol legsürűbben legszebben tenyésznek,
Ritkán takarnak értelem-gyümölcsöt.
Hamis szónoklat mint prismás üveg
Mindenfelé szór tarka színeket;
Nem a' természet' hű képét mutatja,

Különbség nélkül minden tárgy ragyog.
De hű kitétel fényes napsugárként
Minden tárgyat világit és nemesbít,
'S aranyra fest, de nem változtat el.
A' szók eszmék' ruhája, és minél
Szorosb szabásu, annál jobban áll.
Pompás szavakba burkolt aljas ötlet
Pórhoz királyi bíborban hasonló:
Mert minden tárgy külön stílt is kiván,
Mint más ruhát udvar, város 's falu.

Egy másik hírt keresve régi szókban
Beszédben ó, de értelemben új.
Illy mesterkélt és furcsa nyelvü semmi
Tudatlant ámít csak, tudóst nevettet.
Igy színpadon Fungoso, a' szegény,
Dőrén avult ékszerrel kérkedik,
Minőt csinosb urak tegnap viseltek.
A' régi szerzők' illy utánozói
Csak majmok ősapáink' köntösében.
Nyelvben 's divatban egy szabályt kövess:
Felette ó vagy új egyforma tulság.
Első ne légy ki újat elfogad,
Utolsó sem ki félbe hágy avultat.

Legtöbben költeményben rímeket
Szeretnek, és az jó vagy rosz előttök,
A' mint simán zendül meg vagy rekedten.
A' Musában bár száz kecs egyesüljön,
Illy hangbolond csak szózatát becsüli.
Ez a' Parnassust csak fül' kedveért
'S nem lelki élvezésért látogatja,
Mint sok megyen templomba, nem hogy isten'
Igéjét hallja, csak zenészetért.

Az csak hason szótagban lel gyönyört.
Bár nem szünő egyhang fült néha fáraszt,
És minden vers üres pótló szavakkal
'S aljas kitételekkel megtelik.
Bár egy silány harangszó zeng örökké
'S előre várt rím tér meg szüntelen.
Ha költőnk említ: „esti hűs lebelt"
Utána nyomban várhatsz: „hű kebelt";
'S ha kérdi: keblem' nyugtát hol találom?"
Mélán közelget már felénk az „álom".
Míg végre illy eszmétlen költeményt
Egy gondolatnak bérmált kábasággal
Terhelt alexandrinus béfejez,
Sebhedt kigyóként bajjal vánszorogva.
Ez hadd pengessen balga rímeket
Epedve búsan és kereksimán;
Te olly verset dicsérj, melly egyesíti
Waller' kecsét és Denham' erejét.
Irásban könnyüséget csak müvészet,
Nem a' természet ad, miként mozogni
Legkönnyebben szokott ki tánczhoz ért.
A' hang ne csak ne sértsen zordonúl,
Sőt a' jelentés' hű viszhangja légyen.
Szelid hangot kiván Zephir' fuvalma
És a' pataknak csöndes ömledése;
'S ha tengerár a' partot ostorozza
Rekedt hangú vers fesse a' vihart.
Ha Ajax roppant sziklát lökni készül

---

169. v. Te olly verset dicsérj, melly egyesíti Waller' kecsét és Denham' erejét. A' tizenhetedik század' elején élt angol költők; az első idyllicus, a' második leiró modorban. — 179. v. Ha Ajax roppant sziklát stb. Lásd Homer' Iliását.

A' versnek is bajjal mozogni kell;
Nem úgy ha könnyen elsuhan Camilla
Nem hajló fűszál 's tengerhab felett.
Timotheus zenéjét váltva így
Majd szenvedelmet ébreszt, majd elaltat,
'S mint a' hang változik Zeus' fia
Dicsvágytul ég 's szerelmért olvadoz.
Majd lángoló düh villog bús szemében,
Majd könnye foly és titkon felsohajt.
Hasonlót érez persa és görög,
És a' világ' győzőjét hang legyőzi.
Erőt vesz minden szíven a' zene
'S Dryden korunknak új Timotheusa.

---

181. v. Nem úgy ha könnyen elsuhan Camilla. L. Virgil' Aeneisét. — 183. v. Timotheus zenéjét váltva stb. Híres hangművész Nagy Sándor korában. — 192. v. 'S Dryden honunknak új Timotheusa. John Dryden sz. 1631. megh. 1701, ujabb időkig hazájában kora' legnagyobb költőjének tartatott, sőt a' valódi költészet' alapítójának, mivel ezt előbbi geniális szilajságától elszoktatva szoros szabályok közé szorítá; de ezzel kivetkezteté ama' költői bájból és nagyszerűségből is, mellyek Spenser és Shakespearetől kezdve Miltonig az angol régibb költészetet olly igézővé, 's szabálytalansága mellett is olly fensségessé teszik. Drydent csakugyan mint képviselőjét, sőt apját tekinthetni azon angol irodalmi kornak, melly a' literariai történetekben Anna királyné' korának neveztetik. Ő az első kiben ama' külső csín, szabályosság, ügyes szerkezet, józan de hideg ész és elmésség, képzelet- és érzelemhiány, mellyek a' kort 's ennek majd minden költőjét jellemzik, feltalálhatók. Pope már gyermekkorában megismerkedett Dryden' műveivel, 's mint e' költeményéből is látható, csodálója lőn, 's irói pályáján őt választá példányúl. Dryden munkás volt a' költészet' és iratom' több nemeiben: írt szomorú és vígjátékokat, operákat, lyrai költeményeket, satirákat, regéket, allegoriai és tankölteményeket. A' prósának is nagy mestere volt, kivált criticai dolgozataiban.

Kerülj tulságot és ne légy igen
Érzéktelen se szerfelett fogékony!
Minden csekély hibán ütközni meg
Dölyföt mutat vagy józan ész' hiányát.
Olly fő 's gyomor nem a' legjobb bizonynyal,
Melly mindent útál, semmit nem bir el.
De minden új ötlet se kapjon el;
Csak balgatag bámúl, a' bölcs javal.
Mint ködben minden tárgy nagyobb szemünknek,
Botorság mindig kész magasztalásra.
Külföldit üldöz egyik, más honit,
Ez csak régit szeret, ez újakat.

Észben, mint hitben, azt hiszik sokan
Nem üdvözűl csak egy felekezet,
'S elkárhozik ki ennek nem hive.
Az áldást szűk határba zárni vágynak,
'S egy zugba vonni minden napsugárt,
Melly észt teremt nem délszakon csupán,
De éjszakon szintén elméket érlel;
Melly kezdet olta fénylett múlt időkben,
Jelent derít 's jövőben is hevítend,
Bár láthatunk elmélkedést 's hanyatlást
És majd homályos majd derült napot.
Ne nézd a' munka új vagy régi-e;
Ha rosz gyalázzad és becsüld ha jó!

Van a' ki nem mer munkáról itélni
Mig a' város' birálatát kileste.
Ez más után okoskodik 's határoz,
'S mond képtelent mit nem gondolt maga:
Más, név után csak, nem munkát itél,
Nem könyvet, embert ócsárol 's magasztal.
De leggyávább illy szolganyáj közől

Ki balga gőggel szít csupán nagyokhoz,
Nagyúri asztalnak hív műbirája,
Viszhangja méltóságos dőreségnek.
E' madrigalt, ha holmi éhező
Versíró volt szerzője vagy magam,
Milly inséges terméknek mondanák!
De vallja csak sajátjának Mylord:
„Milly fényes ötlet! a' nyelv milly finom!"
Minden hiány fut a' nagy név elől,
És minden versszak terhes gondolattal.

Igy majmolásból téved a' közönség
'S különczködésből néha a' tudós.
Olly megvetéssel néz ez a' tömegre,
Hogy bal felé tart, mert ez jobbnak indult.
Hivőktül így eretnek elszakad,
'S igen sok ész miatt elkárhozik.
Más este gáncsol mit reggel dicsért;
Utolsó nézetében bízva mindig,
Musákkal úgy bánik mint kedvesével,
Imádja most és máskor meggyalázza.
Illy fők védetlen várashoz hasonlók;
Naponként ész 's bátorság közt haboznak.
Kérdezd okát, mondják hogy most okultak,
'S hogy a' manál okosb mindég a' holnap.
Apáinkat mi balgáknak nevezzük,
Magunkat bölcseknek; bölcsebb utódink
Annak hiendenek bennünket is.
Hazánkat egykor oskolatudósok
Boríták el 's közttök volt legbecsültebb
Ki legtöbb erkölcsmondatot tudott.
Hit, szentirás, mind tárgya lőn vitáknak,
'S közőlök nem volt annyi józan ész
Egyikben is hogy ok meggyőzte volna.

Ducklaneben most scotisták és thomisták
Rokon pókhálók közt békén hevernek.
Ha így ruhát vallás is válthatott,
Hogy elme is megfordul, nem csoda.
Megvetve illőt és természetest
Csak elmés ötlet most a' köz divat,
'S a' szerző biztosítva véli hírét,
Ha addig él az, míg bohók kaczagnak.

Sok nem becsül mást, mint ki nézetekben
'S észben hasonló hozzá, csak magát
Hivén az emberfaj' becsmérlegének.
Más érdemét ha méltányolni látszik
Abban csak önmagát megtiszteli.
Irói párt az országost segíti,
'S magányos szenvedélyt köz ügy takar.
Drydent buták, gőg 's ármány üldözék
Pap', udvaroncz 's biráló' öltönyében,
De gúnyok elhangzott 's tulélt az ész,

---

258. v. Ducklaneben most scotisták és thomisták Rokon pókhálók közt békén hevernek. Ducklaneben Smithfield mellett Pope' korában ócska könyvek árultattak. Scotisták és thomisták. Két scholasticus párt, másként realistáknak és nominalistáknak is neveztettek. Nevöket 's eredetöket Duns Scotus János angol, és Aquinói Tamás olasz tudós theologusoktól vették. Semmiségek felett e' két párt között a' legdühösb harcz folyt. — 273. v. Drydent buták, gőg 's ármány üldözék stb. Drydennek, mint minden jeles irónak voltak számos irígyei és ellenei, kiknek számát még ő azzal nevelte, hogy II. Jakab király' kedvéért catholicus hitre tért, mi által a' protestans felekezetet maga ellen felingerlé, melly e' lépését, talán nem minden ok nélkül, érdekvadászásnak tulajdonítá. Pope, a' catholicus, ezt természetesen más szemmel nézte. A' Stuartok később elüzetvén, Dryden elveszté támaszát, el új vallása miatt az udvari költő (poet laureat) hivatalát is.

Mert végre érdemé a' győzelem.
De térne vissza ő közénk, azonnal
Új Blackmore új Milbourne támadna ismét.
Homeros üsse fel dicső fejét
'S hallottiból feltámad Zoïlus.
Mint testet árnyék, érdemet kajánság
Nyomon követ, de létezése mellett,
Mint árny a' testről, legbiztosb tanúság.
Irígylett ész, borult napfény gyanánt,
Sürűnek a' tárgyat melly elfedi,
De nem magát homályosnak, mutatja.
A' nap felette hő sugárt eresztve
A' földre, gőzt szí fel, melly elborítja.
De még e' felhők is diszítik utját,
'S arany sugárát visszatükrözik.

Valódi becsnek légy első barátja
'S ne várd be míg azt mindenik dicséri.
Új műnek élte, fájdalom! rövid;
Hadd kezdje meg tehát korábban azt.
A' szép aranykor, mellyben patriarcha-
Irók évezredet tuléltek, eltünt.
A' hír is, másod életünk, mulékony,
Hat évtized most legmesszebb határa.
Fiú apjának nyelvét veszni látja,
Mi Chaucer most, az lesz Dryden jövőben.

278. v. Új Blackmore, új Milbourne támadna ismét. Angol irók és Dryden' ellenei. — 280. v. 'S hallottiból feltámad Zoïlus, görög rhetor, Ptolomaeus Philadelphus egyiptomi király' korában élt 's magának szomorú hírt szerzett Plató és Homer' műveinek kaján gyalázgatása által; az utóbbik elleni gáncsolkodásai miatt Homeromastixnak (Homer' ostorának) gúnyoltatott. — 300. v. Mi Chaucer most az lesz Dryden jövőben. Chaucer legrégibb angol költő, sz. 1328-ban, megh 1400.

Igy a' midőn a' hű ecset lerajzolt
Müvész' agyában támadt fényes eszmét,
Midőn szavára új világ terem,
Egy új természet éltet nyer kezétől,
Midőn a' színvegyűlet egybefolyván,
Felváltja egymást kellő árny 's világ,
Midőn érettebb kor tökélyre visz,
És élni kezd minden merész alak:
Elhagynak, mint hitetlen árulók,
A' színek, 's elhal a' fényes teremtés.

Bal elmésség gyakran sért 's ellene
Kelt irigységért kárpótlást nem ad.
Mint ifjak ál csillámával dicsekszünk,
De illy hiúság' élte csak rövid,
'S hamar kimúlik, mint tavasz' virága
Vidáman díszelg 's még virulva elhull.
Ez elmésség mit annyi gonddal űzünk,
Szép nő, kinek kegyét más élvezi;
Minél kecsesb, annál több bajt okoz.
Olly kincs, miből akármennyit kiosztál
Többet kivánnak még; terhes dicsőség;
Nehéz szerzése és vesztése könnyű;
Kínt másnak mindig, köz tetszést soha
Magának nem szerez, bünöst ijeszt,
'S a' jók még is kerűlik; gyűlöli
A' balgatag 's a' latrok üldözik.

Versei még szabálytalanok, nyelve már Pope' idejében is elavult. Igen kalandos életet élt; mint buzgó wiklefista a' papság' üldözéseitől sokat szenvedett. Költői müvei: A' szerelem' udvara, Troilus és Cressida, mellyből Shakespeare illy czimü drámájának tárgyát meríté, A' dicsőség' temploma stb. Leghíresebb munkája pedig a' Canterbury-regék, mellyekben Boccaccio' Decameronját utánozta, de versben.

Tudatlantól ha ennyit tűr az elmés
Ne váljék a' tudós is ellenévé.
Hajdanta díjakat nyert a' jeles,
'S dicséretet jutalmul a' törekvő;
Csak hadvezért illetvén diadal
De koszorú a' bátor közvitézt is.
Most a' ki Parnassus' bérczére hágott
Igyekszik onnan másokat lelökni,
Kaján önösség szerzők' jelleme,
'S irók' vitája balgáknak mulatság.
De gyenge ész legritkábban dicsér,
Mert rossz iró a' legrosszabb barát is.
Mi aljas czélra és gaz úton űzi
Dicséret' szomja a' hiú halandót!
Illy ronda becsvágy lelkedet ne töltse
'S birálóban az ember el ne veszszen.
Mindenkor együtt járjon éles észszel
Az érző szív, tévedni emberi
Tulajdon, megbocsátni isteni.

Ha lelkedben boszúság' és harag'
Ki nem tisztult seprője még maradna,
Üzd e' dühöd' kiáltó bűnök ellen,
'S ne tarts éhségtül illy gonosz napokban.
A' feslettség bocsánatot ne nyerjen
Habár mellette szólna ész 's művészet;
De feslettség, ha frígyes balgasággal,
Gúny' tárgya mint a' tehetlen szerelmes.
Henyélés', gazdagság' 's gyönyör' korában
Termett e' bűzös gyom 's buján tenyészett,

254. v. Henyélés', gazdagság' 's gyönyör' korában Termett e' bűzös gyom 's buján tenyészett. Itt a' költő II. Károly' korának 's udvarának feslett erkölcseit festi.

Midőn a' fejdelem szerelmi élvnél
Egyébről nem gondoskodott, tanácsban
Ritkán jelent meg, harczmezőn soha;
Ringyó uralkodott, 's a' statusember
Bohózatíróvá lett, zsoldban állott
Az ész, 's eszest játszott sok balga úrfi;
A' hölgy udvar' játékiért epedt,
'S bántatlanúl álarcz nem távozott;
A' szűz illetlen tréfákon szerényen
Képét el nem takarta legyezővel,
Hanem mosolygott hol hajdan pirult.
Utóbb egy külkormánynak bűnei
Merész Socinus' minden söpredékét
Reánk áraszták; nem hivő papok
Taníták a' népet kényelmesebb
'S örömtelibb úton mint üdvözülhet.
Tanjok szerint az ég' alattvalója
Szabad vitatkozási joggal élhet
'S korlátlan úr még isten sem lehet.
A' szószék ekkor szent gúnynyal 's szitokkal
Fukarkodott, 's a' bűn bámulva rajta
Találta legbuzgóbb hizelkedőit.
Igy bátorítva a' mennyel daczoltak
Az ész' titánjai, 's nyögött a' sajtó
Divattá vált szentetlen káromoktól.
Biráló! űzd boszúd' illy szörnyeken,
Ezekre szórd nyilad', sújts mennyköveddel;
Kerülj azonban tulságos szigort is

---

368. v. Merész Socinus' minden söpredékét. Socinus Faustus sz. 1539-ben, alapitója a' socinianus vagy unitárius hitfelekezetnek. Pope, ifjúságában még buzgó catholicus, e' helyen ő-benne talán minden hitreformátort akart sújtani, vagy pedig nem ismervén tanait, ezeket istentagadással cseréli fel.

Melly minden íróban csak bűnt keres.
Ragályos minden tárgyban sejt ragályt.
'S mindent sárgának néz a' sárgakór.

III.

Tanuld mi erkölcs illet műbirót;
Mert csak fél tiszte ennek a' tudás.
Izlés, itélet 's ismeret kevés,
Ha nyilt 's igaz szív nem járúl azokhoz.
Ne csak eszednek hódoljon kiki,
De mindenik barátul is keressen.

Hallgass mihelyt eszedben kétkedel.
'S még bízva is, mintegy kétkedve szólj.
Mi sok makacs bolondot ismerünk
Átalkodottat tévedésiben.
De te ismerd el készséggel hibádat,
'S minden ma légyen a' tegnap' bírája.

Ne csak való 's igaz legyen tanácsod,
Botor valónál jobb elmés hazugság.
Irókat oktass mint ha nem tanítnál,
'S ha mit nem tudnak mondd hogy elfelejték!
Igazság jó mód nélkül rosz hatású.
Magasb észt kedveltté csak ez tehet.
Ne légy fukar tanácsoddal soha,
Mert észben fösvénység legkárosabb.
Ne véts, balul hizelgve, tiszted ellen,
'S ne légy módosságból igaztalan.
A' bölcs' haragjától ne félj soha;
Legjobban eltűr gáncsot dicsre méltó.

Bár lenne illy őszinte sok biráló!
De Appius pirul minden szavadra.
'S rémítőleg boszús szemet mereszt
Mint ádáz zsarnok ócska kárpiton.
Gáncs legveszélyesb nagyságos bohóknál;
Balgák lehetnek menten megrovástul.
Költők ha tetszik minden elme nélkül,
'S tanárok ismeret' hiával is.
Sértő igazságot hagyj gúnyiróknak,
És könyvajánlóknak hizelkedést,
Kiknek dicséretét nincs a' ki hinné,
Sem azt, ha mondják hogy többé nem írnak.
Birálónak hallgatni néha legjobb
'S hiúságát elnézni a' botornak;
Illy hallgatás jobb gáncsnál, mert ki győzné
Olly hosszan gúnynyal mint irással ők?
Ostortól csapva álmosan peregnek
Szünetlen' dongva mint hajtócsigák.
Hamis lépés buzdítja új futásra,
'S mint rosz gebék botlás után ügetnek.
Illy szégyen nélkül vakmerő sereg,
Vénülten hang és rímcsengés között.
Költészi versenyt fut bőszülve mindig:
Kisajtolván utolsó balga cseppig
Az agyvelőt, csak seprőt hagy meg abban.
'S versel tehetlenség' egész dühével.

Van illy arczátlan költészünk elég,
De van sok dőre 's aljas műbiránk is.
Illy könyvmoly olvasott, 's még is tudatlan

---

26. v. De Appius pirul minden szavadra stb. E' sorokban látott a' már felebb említett műbiró John Dennis czélzást magára 's miattok lobbant fel Pope ellen olly engesztelhetlen haragra.

Tudós poggyászszal értetlen fejében.
Saját nyelvével tölti meg fülét,
Szavára nem figyelvén csak maga.
Mindent elolvas, mindent ostromol.
Dryden' regéitől Durfey' művéig.
Szerinte minden író megveszi
Vagy lopja művét, Garth is a' magáét.
Új műről szólsz; ő a' szerző' barátja,
Meg is rová hibáit, ah de költő
Javulni nem szokott! — Nincsen sehol
Szent rejtek, mellybe illy bohócz ne jutna,
Egyház vagy sírkert menten nem maradhat.
Oltár megett is még agyon beszél,
Rohan hol angyalok remegve lépnek.
A' józan ész, szerényen 's óvakodva,
Otthon marad 's ki nem rándul tova.
De csacska dőreség dühhel kitör,
És fel nem tartva 's nem térítve félre,
Gát nélkül, zúgó ár gyanánt, csapong.

De hol van az ki jó tanácsot adhat.
Oktatni is, tanulni is szeret?

---

58. v. Dryden' regéitől Durfey' művéig. Durfey Tamás 1718-ban régibb 's újabb angol dalok' gyüjteményét adá ki. — 59. Szerinte minden író megveszi Vagy lopja művét, Garth is a' magáét. Garth Sámuel orvos, megh. 1717-ben. Dispensary (Gyógyszertár) czím alatt comicus époszt írt, mellyben satirája azon orvosokat és gyógyszertárosokat ostorozza, kik haszonlesésből cselszövényeikkel egy általa szegények' számára tervezett dispensatorium' felállitását akadályozni akarák. Költeménye segité őt emberbaráti tervének kivitelében 's a' közönségtől mind nemes czélja, mind elmés ötletei miatt köz tapsot nyert. Az általok szégyenpadra állitottak meg akarák magokat boszúlni, 's elhiresztelék hogy e' költeményt nem ő maga írta. Pope e' versben őt irígyei ellen védi.

Nem részrehajló kegyből vagy haragból.
Nem elfogult és nem vakon kegyetlen?
Tudós, de jó módú 's öszinte még is,
Szerényen bátor 's gyöngéden komoly;
Ki a' barátban is megró hibákat,
De érdemet ellenben is elismer;
Szoros, de nem szűk, ízléssel megáldott.
Könyvekben járatos, emberben is;
Nemes szivű, gőgtől ment szellemű,
'S okot ha lát magasztalásra hajló.

Athenae 's Róma, boldogabb napokban,
Ismertek illy, ma ritka, műbirákat.
A' stagiríta első hagyta el
A' pártot, 's feltűzvén minden vitorlát
A' mélynek titkait fürkészni indult,
Fel is találta a' maeoni csillag'
Fényét követve és bátran haladva.
A' költész, addig korlátlan, szabad,
'S szilaj szabadságnak kevély barátja,
Hódolt törvényinek, 's elismeré
Hogy a' természet' hóditója joggal
Uralkodó az emberész felett is.

Hanyag kellemmel bájol el Horácz.
'S nem tartva rendszert észt cseveg belénk.
Meghitt barátként legkönnyebb uton

---

90. v. — — a' maeoni csillag stb. Homer vagy apja Macon', állitólagos hazája Lydia, régi neve szerint Maeonia után neveztetett így az ó és új kor' költői által. — 95 v. Hogy a' természet' hóditója joggal Uralkodó az emberész felett is. Tudjuk hogy Aristoteles nem csak philosoph és aestheticus, hanem az ó kor' legjelesebb természetbuvára is volt.

Velünk legfontosb eszméket közöl.
Izlésben, észben egyiránt magas,
Bátran birálhatott mint bátran írt.
Hideg volt mint biráló, jóllehet
Dalban tüzes; szabályiból csak azt
Tanuljuk, mit munkáin már csodálunk.
Ellenkezőt követnek műbiráink,
Tűzzel birálnak és fagyos mit írnak.
Horáczot rosz fordítók nem csigázzák
Inkább szavát idéző műbiráknál.

Homer' becsét emelve Dionys
Kifejt új kellemet minden sorából.

Petronban művészettel képzelet
Vegyül, 's tudóssal könnyü udvaroncz.

Quintilián' bő tartalmú művében
Helyes szabályt lelsz szép módszerrel együtt.
Igy fegyverek' tárában egyberakvák
Tetsző alakba 's rendbe mindenek;

---

110. v. Homer' becsét emelve Dionys stb. Dionysius Halicarnassaeus, Róma' őstörténeteinek irója, kinek a' philologusok több aestheticai dolgozatot is, és ezek között egy, Homer' költeményeiről szólót, tulajdonítanak. — 112. v. Petronban művészettel képzelet Vegyül, 's tudóssal könnyü udvaroncz. Titus Petronius Arbiter, Nero' udvaránál élt 's egy Satyricon (az az libri sat) című munkát hagyott reánk, mellyben századának erkölcseit festi. Fordító e' munkát nem ismeri 's nem tudja ha fordulnak-e benne elő műszabályok is, mi a' czím szerint ítélve nem hihető, de más író Petronius nem létezvén, a' költő csak ezt érthette. — 114. v. Quintilián' bő tartalmú művében stb. Ki ne ismerné Marcus Fabius Quintilianus' De institutione oratoria című munkáját?

De czéljok nem szemünknek tetszeni,
Hanem korunknak adni több erőt,
A' kellő perczben használatra készet.

Longinust a' kilencz szüz ihleté,
Költészi láng égett e' műbiróban.
Tisztében buzgó és tüzes biró
Hévvel de igazságosan itélt.
Törvényeit példája gyámolítja,
És a' leírt „fenséges" ő maga.

Sokáig illy mübírák' szép sora
Csapongót fékező törvényt szabott.
Együtt haladtak Róma 's tudomány,
'S a' sast röptében művészet kisérte.
Egy ellen dönté mindkettőt veszélybe,
'S egy korszak látta mindkettő bukását.
A' zsarnokság vak hittel frígyben állva
Az testet, ez lelket rablánczra fűzött.
Hivő igen sok, értő csak kevés volt,
'S jámbornak mondatott az ostoba.
Igy a' tudást elmosta új özönvíz,
'S mit a' got kezdett, szerzetes bevégzé.

Erasmus végre — nagy 's rágalmazott név

---

121. v. Longinust a' kilencz szüz ihleté stb. Erről lásd az Évlapok' harmadik kötetét. — 139. v. Erasmus végre — nagy 's rágalmazott név, A' papság' dísze és gyalázata. Desiderius Erasmus sz. Rotterdamban 1467-ben, megh. Baselben 1536ban. Fiatal korában kényszerítetett papi rendbe lépni, de annak hibáit szóval és irásokban megrótta, 's ennélfogva a' reformatio' egyik előkészitőjének tekinthető. A' középkornak egyik leglelkesebb és elegánsabb latin irója, sok régi classicusnak criticai izlésü kiadója 's commentátora.

A' papság' dísze és gyalázata —
E' vad kor' árjának gátot vetett,
'S a' szent vandálokat színpadrul űzte.

De majd Leónak szép arany korában
A' Musák felserkenve, hervadó
Babérukat feltűzték, és felütve
Tisztes fejét a' romladék felett
Hevert nemtője Rómának, lerázta
A' századok' porát; feléledett
A' szobrászat, fel műtestvérei,
A' kő formát vön, a' szirt élni kezdett.
Édesb hangok tölték a' templomokat,
Rafael festett 's Vída énekelt.
Halhatlan Vída' homlokán a' költész'
Babéra 's műbiró' repkénye díszlett,
Nevével kérkedik méltán Cremona,
Fekvésre 's hírre szomszéd Mantuával.

De Latiumbul ádáz harczdüh által
Kiűzve a' Musák, így számkivetve
Majd éjszakibb világba költözének,
'S a' műbirálat legszebben tenyészett

---

143. v. De majd Leónak szép arany korában stb. X. Leo pápa, Lorenzo di Medici' második fia megh. 1521; a' művészetnek és tudománynak lelkes pártolója. — 152. v. Rafael festett 's Vída énekelt. Rafaelt, a' festők' fejedelmét, ki nem ismeri? Marcus Hieronymus Vida a' 15-ik század' legjobb költője, szül. Cremonában 1470. Többek közt Leo pápa' unzsolására megváltónk' életét és halálát Christias czímü hőskölteményben megéneklé. Virgilt talán igen is szorosan utánozá, kivált ha költeményének tárgyát tekintjük, mellybe oda nem illő mythologiai czifrákat szó be. Írt egy jeles tankölteményt a' költészetről is. Versei szépek és költői lelket sem tagadhatni meg tőle. Meghalt 1566-ban mint albai üspök.

A' francziáknál; e' rabságra termett
Nép meghódolni kész minden szabálynak,
'S Horácz' jogával úr lön Boileau.
De mí lenézve költörvényt vitéz
Brittek gyanánt hódítlanok maradtunk,
'S az ész' szabadságát is féltve, mint
Apáink hajdan, Rómával daczoltunk.
Néhányan voltak még is józanabbak,
Kevésbbé büszkék 's inkább ahhoz értők,
Kik védni merték ó irók' ügyét
'S az ész' alaptörvényeit kitűzni.
Igy az ki e' szabályt tanítja 's űzi:
„Jól írni természet' remekmüve."
Roscommon is ki olly jó mint tudós
'S erkölcse olly nemes mint származása;
Ő Róma' 's Hellász' lelkét ismeré
'S magáén kívül minden érdemet.
Igy Walsh Musák' birája és barátja,
Méltányosan gyalázó és dicsérő,

---

163. v. 'S Horácz' jogával úr lön Boileau. Lásd ennek életét és költeményét a' IX. sz. a. — 172. v. Igy az ki e' szabályt tanítja 's űzi: „Jól írni természet' remekmüve." Lord George Villiers Buckinghami herczeg: Essay on Poetry (Kisérlet a' költészetről) czímű tanköltemenyében, szül. 1627. megh. 1687. II. Károly' kedvencze 's tagja a' cabal névvel jegyzett ministeriumnak. Satyrákat és vígjátékokat is írt. — 174. v. Roscommon is, ki olly jó mint tudós. Gr. Roscommon, irlandi születésű, megh. 1684. Többek közt a' fordítás' mesterségéről írt tanköltemenyt. (Essay on translated verse). Maga is fordított Horáczból, Virgilből, Lucanusból stb. — 178. v. Igy Walsh, Musák' birája és barátja stb. William Walsh több, százada' ízlésében írt, költemények' szerzője 's Drydennek barátja, utóbb Popenak első irói kisérletében vezérlője 's tanácsadó barátja. Irt dalokat, elegiákat, eclogákat 's epigrammákat. Legtöbb tapsot nyert: „A' szépnem' apologiája" czímű munkája.

Gyöngéd silányok, és buzgó az érdem
Iránt, legtisztább fő 's öszinte szív.
Vedd e' szerény magasztalást, te gyászolt
Árnyék, Musám' hálája nyújtja néked,
Kinek, gyermekszavát oktatva dalra,
Röptében szárnyait kormányozád!
Vezérét vesztve most nem száll magasra
Csak szűk határban és alant repes;
Elégli azt ha a' tudatlanoknak
Hiányukat mutatja, 's a' tudósnak
Emlékezetbe hozza mit felejtett,
Gáncsesal nem gondol, hírre nem sovárog,
Szeret dicsérni, és gáncsolni nem fél,
Hizelgést is, bántalmat is kerül,
S ha nem hibátlan is, javulni kész.

II.

A' HADI SZÓNOKLATRÓL

ÉRTEKEZIK

KISS KÁROLY.

Díszes társulatunk a' szóló müvészeteket tűzte ki munkálódása' tárgyaul. Ezek' tág köréhez tartozik a' szónoklat is. Melly egészen más ennek formája és hatása mint az oktató prosáé! Melly hatást gyakorol a' szónoki széken! milly benyomást tesz hallgatóiban az ártatlanul vádlott' ügyésze a' törvényszékeken! a' hívek' pietását mennyire fölhevítheti a' lelkes hitszónok! milly dicső tettekre buzdíthatja ékesszólással harczosait csatatéren a' vezér: a' historia tanúsítja, 's a' mindennapi tapasztalás bizonyítja. A' szónoklat' három első neméről értekezzék más, én mint katona a' hadi szónoklatot tűztem ki beköszöntő értekezésem' tárgyaul.

Igen bölcsen jegyzi meg Lagusius Miklós granátos kapitány, kitől szerencsénk van, a' had szerinti kimívelődést tekintve, több talpra esett dolgozatot olvasni a' bécsi katonai folyóirat' füzeteiben, hogy „A' ki a' mívelt Europa' hadseregei' állapotát balitélet nélkül 's dologhoz értőleg szemléli, meggyőződhetik, mikép húsz év óta is mennyi történt a' hadseregnél, a' tisztikar a' kimívelődés' több ágazatában mennyire haladt előre. De úgy is kell lennie, mert a' jelenkor' követelései olly sokszerűk, hogy ha a' mindinkább elterjedő hadtudo-

mánynyal az előljáróság' erkölcsi kimívelődését arányba akarjuk helyezni: lehetetlen ennek hátramaradnia, ha csak a' hadtudományt puszta theoriai pangásban hagyni nem akarjuk. Most szükség, hogy a' hadi tiszt állásának bel becsét elméletileg is felfogni értse; a' fesztelen társalgás' szellemében alkalmazni tudja magát minden rangú 's rendű honpolgárokhoz; hivatalának sokszerű ágazatában egészen járatos légyen, a' tiszta tacticának az alkalmazó hadmesterséghözi minden viszonyit értse, szükség hogy tudja a' földszíni és tájfekvési rajzolást, 's több nyelven beszéljen; a' hadi történetben, mezei és várerősítés, földirat, országismе, mértan, és több más tudományban járatos legyen; tudjon lovagolni, úszni, küzdeni, 's ha szárnyakat alkotni lehetne, még repülni is." Ebből láthatjuk, hogy egy hadfőnök' lelki 's testi kimívelődése a' jelenkor' kivánatival kapcsolatban áll. Nem csak az academiák' hivatása a' nevelés végett rájok bizott ifjakat olly tulajdonokkal felruházva azon karnak, mellynek tagjai leendenek, átadni; hanem kötelessége mindenkinek, ki hadi hivatásának eleget tenni 's ez által az előbbre léphetésre magának érdemeket szerzeni kiván, mind azon, a' polgári nevelés' alkalmával meg nem szerezhető, tulajdonokat önszorgalmával sajátjává tenni.

Bár milly sokfélék is a' tudományok, mellyekben a' fegyverkezet' akármi nemében a' hadi tisztek jártasok immár; bár milly dicséretes szorgalommal igyekeznek a' hadi academiák a' növendékek' formálásában; bár mennyi valóban classicus könyv áll szolgálatára annak, ki saját szorgalmával magát hasznavehető hadi tiszttè képezni ohajtja: mégis mind e' mellett nem tagadhatjuk, hogy egy bizonyos tudomány, a' hadi mesterségre mindenkor hatalmas befolyást gyakorló tudomány, mind eddig igen kevés, több hadseregeknél épen semmi

figyelembe sem vétetik; pedig ki merné tagadni, hogy az őskor' hadai óta mostanáig több harczias tettek' sikerét inkább előmozdítá ez, mint akármi más egyéb, nagy fáradsággal szerzett, de több évi szolgálatidő alatt aligha egyszer alkalmazásba hozatható tudomány? Amaz eddig olly igen parlagon hevert tudomány nem más, mint a' szónoklat: de nem a' hosszadalmas, kifejezéseit gyakran ismétlő, sermókra elfajult, hanem a' valóságos itéletre állapított, erőteljes, dagály és költői túlság nélküli, inkább a' meggyőző, mint a' reábeszélő erőt használó, a' valóság helyett az ál okokkali előállást megvető, a' szivet és észt egyenlőn érdeklő szónoklat. Mert mi birta az ó kor' népeit a' leghősiebb áldozatokra? mi vezette a' tántorgót kötelességei' körébe vissza? mi koszorúzta hatósága' leggyönyörűbb eredményeivel, örökké fenmaradandó hírnévvel egy egész nemzet' összegét? nem más, mint az ég' és isten' magzata, a' szónoklat.

Mennyi részt vőn az ékesszólás a' régi rómaiak' és görögök' győzelmeiben, a' történet tanubizonyság. Az olly hadseregnél, hol elkerűlhetetlenséggé lett vég romlással fenyegető körülmények közt a' táphiány és tikkasztó fáradalmak miatt a' harczosok' megtört bátorságának majd csaknem végkép elhalt szikráit az eldöntő pillanatban lángra lobbantani; hol szükség volt a' kifáradt katonát folytonos zivatar közt, feneketlen ingovány útakon, csak száraz 's penészes kétszersültmorzsalék, egy korty mocsárvíz mellett a' továbbra haladás végett utolsó testi ereje' megfeszítésére bírni; hol a' virágzó dús városok' és falvak' termékeny vidékén marsoló vagy táborozó elébezett 's rongyolódott ezredek' soraiban, midőn már a' legszigorúbb parancsnok' legkeményebb büntető ostora sem volt képes a' rendet fentartani, a' szilárd harczfenyitéket helyre állítani, 's a' nyomorult katonát arra kellett bírni, hogy inkább éhen

szomjan sínlődjék, mint máséhoz nyúljon, ott a' katonát az állhatatos kitűrésre, ingatlan engedelmességre, viharral 's halállali szembeszállásra csak a' becsérzet és kötelességtudat lelkesítheti fel; azok' felizgatására pedig leghamarabb és rögtön, a' bölcs főnök' bűverős, lelkes, szívreható néhány szava már elégséges.

Az ausztriai sereg' szabálykönyve (II. r. 124. l.) midőn az ütközetről szól, ezt mondja: A' tapasztalás bizonyítja milly benyomást gyakorolhat a' katonák' lelkületére a' rövid tartalmú, velős 's tüzes szónoklat, minő tündöklő eredményeket szült a' hadnépben az ekkép felbuzdított lelkesedés; ellenben tudja mindegyik ősz bajnok, hogy álmos, hosszadalmas, és éretlen szószaporítás hős tetteket soha sem teremtett. Nem kell tehát szüntelen predikálni; hanem akkor, midőn épen szükség és illik, idézzünk a' szívhez néhány nyomatékos szót. A' haditiszt' saját példás viselete, a' nemzet' szellemét felfogó, az ezred' hírét 's nevét magasztalható néhány szó annak idejében csodákat teremtett."

A' szabálykönyv' e' sorai bizonyítják, milly szükséges tulajdona a' hadi tisztnek rögtön, a' veszély közepett is szónokolni tudni, 's buzdító beszédét olly szavakkal kifejezni, mellyek a' kimívelődés' legalsó fokán álló katonát is föllelkesíthessék. De illy tulajdonnal kevés embert ajándékoza meg a' természet. Ki jól beszél, az írni is jól tud; vagy ha nem, azt könnyen megtanulhatja; de nem mindegyik, ki jól ír, tud jól szólani is, vagy tanulhatja meg a' jól szólhatás' módját; mert nagyobb idő alatt jó gondolatra jönni, és rögtön valami jót kigondolni kétféle tulajdon. Azon ügyesség tehát, nem hibátlanúl, hanem válogatott kitételekben is szólani, nem lehet mindenki' tulajdona; ezt többen csak szorgalommal, gyakorlattal, remekmunkák' olvasásával szerezhetik meg. Ha valamelly bölcs, tapasz-

talt, 's bátor hadi embernek sok szép más tulajdonai közt hiányzik a' magával ragadó és lelkesítő szólni tudás, az nélkülözni kénytelen azon igen nyomatékos természetbeli kedvezményt: alattvalóinak kedélyeire akármikor is hatni tudni, t. i. ugyan azon pillanatban, mellyben minden attól függ, minő hatást tehet a' vezér' szellemi tulajdona 's tulnyomósága, mikép érti azt legtündöklőbb fénybe állítani, mennyire ügyes ő saját bátorságával másokra is hatni, mennyiben tudja ő alattvalóinak általános bizalmát megnyerni.

Nem tekintve a' háború' változékony eseményeit, annak rendkivüli történeteit, mellyek a' nemkedvező körülmények' véletlen egybeütközésével számnélküli alakban tünnek elő, midőn a' leghidegebb vérű vezért is csak elszánt férfi ereje tarthatja fen 's óvhatja meg a' zavarba eséstől, midőn ő figyelve a' harcz' folyamára, az alatta harczoló egyes csapatokat is szeme alatt tartja. Illy körülmények közt tündöklik ki leginkább a' férfias bátorság, midőn a' vezérlő el nem vesztett lelki éberséggel, egy két szóval megihletve az ingadozók' becsület-érzését, a' csatahévben a' bizonytalan vagy már veszélyben forgott ügynek győzelmi fordulatot ad. Illy komoly pillanatban tünik ki a' szónoklatnak nem csak teremtő, hanem megváltó ereje is. De békeidőben, a' belőrzet' nyugalmas állapotában is, midőn a' szolgálat' óraműve örökös egyenlőségben ritkán zavarható gépszerű mozgásában tovább tovább halad: hasznát veheti a' hadi tiszt a' szónoklatnak, 's azzal mint legjelesebb 's nemesebb eszközzel meggyőzheti a' katonát a' felől, hogy harczias hivatásával a' polgári állapotában éldelt többszerű függetlenségének, kényelmeinek nélkülözése, sok súlyos szolgálatbeli cselekvények' elkerülhetetlen szükséges léte is jár, mellyeket a' dologhoz nem értők közől többen haszontalan bőszontásoknak tartanak. A'

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

sorsávali megelégedést, az isteni gondviselésbeni megnyugvást, az értelmes hadi tiszt a' tárgyhoz alkalmazott ékesszólásával alattvalói előtt sokkal könnyebben teheti foghatóvá, mint erőszakos vagy büntető szigorral. Az illy tulajdonokkal felruházott hadi tiszt a' valódi harczias szellemet sokkal inkább terjesztheti ezredében, és a' köznép' minden érzés nélküli szivét a' becsület' mindenható ereje' felfogására czélszerűbben mívelheti ki, mint más bár mennyi tudományokkal dicsekedhető.

Igen könnyű lenne a' hadi nevelő-intézetekben ezen bár elég nehéz tudományban a' növendékeket minden pedantság nélkül, minden időveszteget és' elmellőzésével gyakorlani, ha a' hivatalizásmód' tanításakor rövid fogalmazásokban a' harczesemények közt előforduló különböző körülményeket feladnók, kérdéseket tennénk, mikép lehetne e' vagy ama' veszély' bonyolódásából menekvülni, minő bátorító szavakkal buzdítanák a' népet a' nagyobb erőveli szembeszállásra, illy feladatokat a' növendékek czélszerűleg, röviden, ad hominemszerű argumentumokkal kidolgoznának, és így felbátorító szónoklatban a' szószéken is magokat gyakorlanák. Figyeljünk illyenkor, hogy az illy felbátorító szónoklatokban mellőztessék el a' hosszu, dagályos, érthetetlen szószaporítás; mert az ollyannak semmi hatása sem lehet: ellenben a' katona' kedélyére nagy befolyást gyakorol az, ha mi az ő sajátságos hiúságát, hajlandóságait, büszkeségét felizgatni értjük; ha tudjuk, például, hogy a' felbuzdítandók egy bizonyos harczias szellemű nemzethez tartoznak: izgassuk fel nemzeti büszkeségöket, emlékeztessük őket a' nemzet' hírére; ha tudjuk azt, hogy sokat tartanak az ezred' nevére, izgassuk fel bennök ekkor a' karszellemet, említsük meg röviden az ezrednek több csatákban kivívott dicsőségét; ha tudjuk azt, hogy a' hadsereg épen az nap, vagy azon helyszí-

nen múlt időkben győzödelmeskedett, hozzuk az akkor vagy épen ott kivívott diadalt a' harczosok' emlékezetébe stb, de mind ez, az ékesszóláson kivül, ember-'s történet-ismeretet is igényel. Livius' római történeteiben szép de hosszadalmas harczra buzdító beszédeket olvashatunk: de azok alkalmasint inkább csak a' történetiró' találmányai, vagy legalább ő ékesíté fel azokat. A' buzdító hadvezér röviden szólítja meg harczosait, nem annyira ékesen mint hatalmasan. II. Fridrik király p. o. Kunnersdorfnál ingadozó porosz granátosait bár nem igen illedelmes, de azért hatását épen nem tévesztő pirongatással támadá meg: „Ti kutyák, hát örökké akartok élni?" kiáltá a' király. A' megszégyenült harczosok hős királyuk előtt bebizonyítandók, hogy örökké élni nem, de győzni vagy halni akarnak, az őket üldözőbe vett ellenségre rohantak és győztek. — „Nemde ti gyermekségtek óta beefsteaket esztek és portert isztok?" kérdé egy britt hadvezér a' spanyol öröködési háborúban angolait. „„„Azt uram!"" válaszolának azok. "No tehát ezen semmirekellő spanyolokat, kik csak narancsot esznek és vizet isznak, le kell győznetek." A' beefsteak-evők győztek. — Buonaparte az egyiptomi gúlák melletti ütközetben következőleg bátorítá fel francziáit: „Katonák, gondoljátok meg, hogy ezen ős emlékkövek' csúcsairól 40 század néz le reátok". — Szabó József altiszt a' 37-ik magyar gyalog ezrednél Les Rousses szirterősségei' megrohamlásakor 1815. évben néhány fiatal katonával, kik közt több szalontai volt, be akart rontani a' harczgát' rácsos sorompján; de a' francziák' záportüze a' rohanókat megrendíté. Az altiszt a' sorompózat előtt megállt, 's visszakiáltott az őt elhagyni szándékozó legényekre: „Hogy a' szalontaiak futnak, nem csodálom; ők csak a' csapszéki verekedésekben bátrak. A' ki fut, nem magyar: a' magyar itt marad velem." A'

szalontaiak elpirulva a' többivel együtt visszafordultak 's megvívták a' harczgátot, habár sokan elhullottak is közölök, Szabó József is halálos sebet kapott. Mind ezen megszólítások a' harczosok' szelleme és kedélye' felizgatására számítva megtették hatásokat. A' tömérdek nagyságú hadsereg előtt elhangzanak az illyes egyszerű felszólamlások, azért most zászlóalj vagy osztályonként pompás proclamatiók olvastatnak fel. Napoleon' proclamatiói legpompásabbak; Schwarzenberg herczeg tábornagy is ollyast olvastatott fel a' lipcsei ütközetkor a' harczba nyomulandó zászlóaljak előtt, annak magyarra fordításában ott a' hely' szinén magam is részt vettem: de az illyes proclamatiókat a' fenemlített felbuzdító szónoklatok közé számitani nem lehet; mert azok jóval az összecsapás előtt olvastatnak fel, a' cselekvés' pillanatára keveset hatnak, mivel mikor ütlegre kerül a' sor, a' katona azt már aligha el nem feledé; akkor kell azt elmondani, mikor épen a' tevőerőt feszíteni szükség, hogy győzzünk, vagy letipratva a' nagyobb erőtől el ne lankadjunk; 's ollyannak kell mondani, ki szinte jelen van, szinte kitéve a' veszélynek 's kitéve a' bizonyos halálnak; csak ennek szava lehet hatályos, 's teremthet csodákat.

Mennyit mondanak mások, mondék én is általában véve a' hadi állapotban olly szükséges szónoklatról, annyit mondhatni részletesen, nemzetiségünket tekintve, harczerőnkről is. Majd ha valahára felderülend egünkre is azon szerencsés pillanat, midőn megnyitandja Bellona tanodáját ifjaink' számára, majd ha így a' tudomány is meghonosul köztünk, és a' nemzet' ugyan azon osztályában is, melly hajdanában világhírű „vitézlő“ volt, fölébredend az aluszékonynyá korcsult harczias szellem: azon nem-

zet-osztály, melly az alkotótól is már lóra 's fegyverre teremtetett, melly a' honszerzés végett az éjszak' sivatagjairól fegyverrel nyitott magának utat a' szép Duna partjaihoz, öngyilkossággal elölte magában saját jellemét, mint elölte már egykor a' két „Dobrze" uralkodása alatt és fényüző hitvány piperőczczé, külföldet az alacsonyban majmoló bábbá vált. Távoztasson isten tőlünk olly gyász napokat, mint millyenek voltak a' Mohács utániak, de a' millyenre igen is megérve látszunk lenni. Majd ha végetlen irgalmában megszánand bennünket a' teremtő, szilárdabbá teendi nemzeti jellemünket: ideje leend a' szónoklatot hadtudományilag is gyakorlatba hozni, 's a' növendékeket, kik apostolai leendnek egykor hazánkban a' hadtudománynak, betanítani: addig indítványom szerint társulatunk karolja fel e' müvészetet mint körébez tartozót, ápolja azt anyailag, hogy mikor ideje eljöend, kész kézi könyvvel szolgálhassunk, 's így hálálva tekintsenek vissza utóink ezért is reánk, és éltessék Kisfaludy Károly' emlékét, éltessék ennek nevét viselő társulatunkat, mint mi kiáltunk fel e' jelen gyülésünkben szivből: „Éljen Kisfaludy Károly' emlékezete hazánkban míg Buda áll, míg magyar él, mindenha!

III.

HARAMIA' SZERELME.

ALFÖLDI BESZÉLY

GAAL JÓZSEFTŐL.

I.

Láttátok a' földet végtelenül
Terjedni a' szög Tisza' partja körül;
Hol zöld legelők' pázsitja felett
Elveszni tekintjük a' tiszta eget,
'S míg lassu morajjal a' bús Tisza foly,
Szellő susog a' láp' sásaiból,
'S míg messze panaszt a' bölöm' szava nyög,
A' tarka kacsák' cseregése örök,
'S fáradtan a' téren a' nappali szél
A' lápnak elül sürü berkeinél,
'S álmodva az éjben rázza magát,
Hogy rémsuhogással csördül a' nád,
Szárnyába ragadva az asz levelet,
Süvöltve repíti a' puszta felett,
'S örvénybe sodorva tovább rohan el;
Mint öntudat a' gonosz' érzetivel.

Fen rendben a' darvak bús hada száll,
'S vándor dala zeng magas útainál.
'S mélázva a' gólya a' partra elül,
Felrobban a' gődény fészkeibül.
De délczeg a' kócsag 's tolla felett

A' hajnali napfény játszva rezeg.
'S a' puszta' szivében mord egyedül,
Mint égi magányon örök tüzü nap,
Vérgondjai közte a' nagy sas elül,
Vagy szárnyat ereszt 's felhők fele kap,
'S azoknak ölő villáma gyanánt
Lecsapva bevérzi a' néma magányt.

Hol őszi idők' komor alkonyinál,
Felhősürü varju' sötét hada száll;
De nyáron a' síkot ezüsti sugár'
Fényébe borítja be tengeri ár,
'S mint képzelet a' tüzes elme felett
Földön tuli bájokat átleneget,
Ugy habzik ezüstben a' messze vidék,
'S a' földet az ég csókolni leszáll,
És csókja felett tündér lepelét
Ön fénysugarából sőzve, megáll,
És inga szerelme könnyeket önt,
Borítva a' földre tengerözönt.
'S mint lyányka' szerelmét nap, ha lekél,
Eltünteti ezt is az alkonyi szél.

Vadulva szabadban a' méni csapat,
Mint a' vihar égbe' dörögve szakad,
'S lerúgva nyakárul az emberi zárt,
Átfutja nyerítve a' messze határt
'S hószínü gulyáktól csillog a' rét,
Hallatva nyakokból méla zenét;
'S ordít ha a' farkas vérdühivel,
Az őrebek ércz ugatása felel.

A' csárda' szobáiban életöröm'
Nyers hangjai zúgnak, a' barna körön

Átjárva a' kancsó, nedve' tüzét
Lángjába a' vérnek öntözi szét.
'S éjarczu czigányok' hangja után
Sarkantyu pereg le a' könnyü bokán.
Hol ritka tanyák nádorma alatt,
Mint földe, a' népnek lelke szabad.
'S mint végig a' pusztán vad paripán
Jár, mint ha halála rohanna nyomán,
Ugy gondolatit szabadon viszi szét,
'S a' jóra 's a' roszra kitárja szivét.
És menten a' város' csábaitól,
Emberbül az ember igaz szava szól.
'S álkodni nem értvén, nyelve' szavát
A' lélek erős tanuként keli át.
'S a' rény ha hevében előtte letűnt,
Ha tenni merészli, kimondja a' bűnt,
Szivébe' ha szenvedelem' tüze dul,
Gyülölni szeretni szakása vadul;
És kénye felett neki nincs hatalom. —
E' földi szilaj rege lesz ma dalom.

II.

Az üldözött.

Mélyén mint a' hő kebelnek
Szenvedélyi feltüzelnek
A' sovárgó lelki vágynak;
Árnyatlan vad Hortobágynak
Nagy terén ég déli nap,
'S mint ha zsarnok fenkörébül
Sujt a' népre, melly felett ül
A' halál víg torra kap,
Úgy a' rétek' tarka népe,
Élni melly virulva lépe,

'S ifjusága' zöld mezében
Élt a' föld' reménye képen,
Hervadásba pusztul el,
Száz virága' kéjivel.
'S a' tavak' sugár leánya
Szende arczu líliom,
Mellyet könnyü szellő hánya,
'S csókolt ifju hajnalon,
Visszanéz hullámtükrébe,
Félvén hogy lehervadt képe,
De a' sűrü sás felette
Óva hűs árnyát vetette,
Melly a' reg' szellőivel
Hű szerelmét súgta el.
Élet nyomva, lankadt szárnynyal
Forró a' lég és nehéz,
És a' messze láthatáron
Minden élethang kivész.

Messze, túl ott a' vidéken,
Föld 's az ég hol összefolynak,
Szürke sűrün kel homálya
És közelg a' porgomolynak.
'S barna szárnyát mint teríti
Bús enyészet' angyala,
Ha a' földet békeríti,
Mellyet veszni szánt vala,
Olly sötéten vészt jósolva,
Köd gyanánt felgombolyogva,
Lassan szárnyall közelebb,
'S mint a' villám bús felhőbül,
Mellynek pusztitó keblén ül,
Törvén mindent lángja lep;
Úgy kiválik egy alak,

Oszolván a' porfalak,
És az útról gyors szökéssel
A' végetlen gyepre tér el.
Lenge pej mén jár alatta,
Szügyét tajték borította,
Izzadtság szép tagjait,
Még is szellő lábain
Lankadatlan mozg az in,
'S mint sokalva gyors futását,
Leng utána bőr sarlangja,
'S törvén a' sík' némaságát
Megzendűl a' lovas' hangja;
Mennydörgés az, és előtte
Szeme bús villámát lőtte.

„Isten, a' ki teremtetted
Széles e' világot,
'S közepére helyheztetted
Szép Magyarországot,
Mért teremtél szegény legényt
Térséges pusztára?
Csak azért hogy juttasd szegényt
Vármegye' torára?
A' mig élek, éjjel nappal
Mindig üldözének,
'S nem vétettem az országnak,
Sem a' vármegyének.

Pap 's az úr is ott aratnak
A' hol nem vetettek,
Szegény ember' rosz földéről
Dézmát szedegetnek,
Én nem bántok szegény embert,
Csak urak' ólábul

Kötöm ki a' jó paripát
Magamnak dézmául;
Csak dús ember' ládájában
Gazdálkodik markom,
De a' mit onnan szerzek is
Magamnak nem tartom.
És abból a' szegény ember
Úton és utfélen
Minden csárdában vendégem
Nyáron, őszszel, télen.
A' szegényéből az úr ha
Dőzsöl úr vendéggel,
A' szegény az úré mellett
Mért szenvedne éhhel!
Még is íme mert mívelem
Isten' igazságát,
A' halálig üldöztetem
Istenem' földén át.
De ha már így teremtetted
Kell okát is tudnod,
Régi lábán nem bánom hát
Hagyd meg a' világot;
Míg teremtesz gyors paripát
Nem lesz mitől félnem,
'S a' míg másnak van, nekem is
Lesz miből megélnem.
Míg lovam lesz, 's barna rózsám
'S bor van a' csárdában,
Szomorúság 's a' vármegye
Üldöznek hiában.
Hadnagyokat, szent istenem,
Áldd meg minden jóval,
Pénzzel, borral, egészséggel,
Csak ne futós lóval.

'S míg nyomomban a' kelő por,
Száraz korty torkában,
A' gégémet megfürösztöm
Csapláros' borában."

'S ezt beszélvén vígkomolyon
Szeme' vad tüzével,
Végig pillant a' határon
Szomjasan 's nagy éhhel.
'S messze ott a' nádnak ingó
Sűrüéből lépvé
Feltünék a' barna leány'
Tünde vidor képe.
Hosszu fürtje leng utána,
Hó köténye 's rokolyája,
Buzavirág színben ékes,
És lépése olly negédes,
Mint szellőé sás felett,
De szemében forró nyárnak
Hő sugárai tanyáznak,
Arcza szép mint a' kelet.
'S utjában tovább haladva
Felpillant a' bús lovasra.
Barna szép legény! ki vagy te,
Hosszu útad merre jár,
Mert nyomatlan lépteidre
Nem záródik itt határ.
Lesz tanyádon majd galambod,
A' ki enned 's innod ad?
'S ólban ott fog-e pihenni
Tajtékot túró lovad.
Gondolá de szólni nem mert,
'S a' legényre nézni sem,
'S mint a' csillag éjszakából

Földre néz a' barna szem.
'S a' lovas pirulni látva
A' leánynak arczait,
Elfelejté bús szivének
Hullámzó gondárjait.

„Szép hugom hé eszemadta,
Mellyik piros pünkösd' napja
Tett le téged e' határra,
Nyári hajnal' hasadtára?
Hát ez ételt kinek viszed,
'S e' kulacsért mivel fizet?
Hej be boldog ember' fia,
Kinek kezed nyujt innia!"

„Az apámnak — szól a' leány
'S majd piros lesz 's majd halovány —
Az apámnak a' mezőre
Viszem ezt ki delelőre."

„Bár nem ettem — mond a' legény —
Szomjan éhen járok szegény,
Nem nyulok hozzád galambom
Bár ma kéne éhen halnom.
'S Dáriusnak kincse nálad
Lenne bár, nem bántanálak."

„Szomjan éhen hogy haladnál —
Szól a' lyányka 's búsan megáll —
Vedd, egyél 's igyál belőle
Még apámnak lesz elég,
A' mit éhezőnek nyujtunk
Visszaadja azt az ég."

'S a' lovas száll a' nyeregbül,
És a' barna lyány mellett ül,
'S vígan dúsan lakmározva,
Lyányka mellett táborozva,
Lelke szinte andalog,
Haj de mulván testi éhe,
Szomjuságban lelke' mélye
Olthatatlanul lobog.
Ámde itt a' forrás mellett,
Hol merítve hű szerelmet
E' sovárgást oltaná,
Itt maradni nem szabad,
Mert a' vész el nem haladt.
Futni kell még? és hová?
„Szép hugom, hát isten hozzád!
Még utam ma messze visz,
Bár maradna néma a' szád,
Értem a' mit szíved hisz.
Menj apádhoz a' mezőre,
Oda érsz még delelőre,
Nem kérdezem hol lakol.
Úr vagyok én a' pusztában,
Mint király nagy országában,
Felkereslek a' mig élek,
És veled szivet cserélek.
Isten hozzád kis leány,
Emlekezzél meg reám.
'S no még egyszer édes lovam
A' végső hajtásra,
Most előbb gondolt mint reád
Urad ön gyomrára.
Haj de látod jó paripám,
Hogy a' gazdád megszorult ám,
Vígy el engem ott a' messze

Füstölgő csárdába,
Ott hüs ólba hajtalak majd
'S térdig zab-, szénába."
'S már nyeregben, 's iramodva
Messze tűnik a' távolba.
És a' lyányka néz utána
Hőn sovárgó pillanattal,
'S áll, de szíve' óhajtása
Elhaladt a' gyors lovaggal.
'S lassan vészi kosolyáját
Fel kezébe és kulacsát,
'S elfogyott bár jócska rész,
Már kezének a' nehéz,
Mert szivének nagy terhére,
Abba már szerelme tére.
Indul, 's vissza vissza néz,
A' lovast tán éri vész.
Ballagott igy a' mezőre,
'S nem ért oda delelőre.

III.

A' szerelmesek.

A' puszta végtelen felett
A' holdsugár ragyog,
És égi őrtüzek gyanánt
Körűle csillagok.
A' földnek is gyászszőnyegén
Csillag gyanánt pirul
Regélő pásztorok' tüze
Távol tanyáibul.
Ott fekszik ő, a' barna nép,

Pipájok' füstinél,
Gyermekként andalodva el
Társok' meséinél.
Mind hallgatnak, mind fekszenek
Lobogó nád körül,
'S a' nagy pusztán csak egy legény,
Ki nyúgalmat kerül.
Nyeregben ő 's gyors paripán
Az éjbe lovagol,
De arcza vídám mint a' reg,
'S nem mint az éj komoly.
Nem hallatá ő ajkiról
A' búnak szózatát,
Sőt vídám éneket danolt
A' csendes éjen át.

* * *

Kisütött a' nap' sugára
Barna rózsám' orczájára,
Azt gondoltam, hogy majd megárt
'S lecsókoltam a' napsugárt.

Hej de biz ez nem árta meg,
Gyenge most is mint a' felleg,
'S pirosabb rózsám' orczája,
Mint a' piros pünkösd' napja.

Bogár szeme' pillantása,
Mint az égnek villámlása;
Be is csapott már szivembe
A' szerelemnek mennyköve.

Ülj el fecske a' fészekbe,
Menj le nap a' mély tengerbe,

Jőj fel hold az éjszakára,
Süss ki rózsám' ablakára.

Hogy ha rajta kopogtatok,
Lássak benne két csillagot,
Két csillagot, rózsám' szemét,
'S nem nézem az isten' egét.

'S debreczeni toronyóra
Megkondúla viradóra,
'S messze hangzott a' pusztába
Szegény legény' tanyájába.

Haj maradna, de menni kell
Rózsájától nagy távol el,
'S lelke' széles fájdalmába'
Megcsókolja utóljára.

Mert a' hadnagy is ébrede,
Társaival ült nyeregbe,
Szegény legényre indula,
Üsse meg az isten' nyila!

* * *

'S a' pusztán mint elharsogott
A' szép legény' dala.
Az éjbe csillogón tünik
Egy kisded ház' fala.
'S megáll a' ló, mint tudva már
Hogy itt az úti czél,
Sugár ákászok lombja közt
Hintázva leng a' szél.
'S már ház előtt áll a' lovas.

'S koczogtat ablakán.
„Jer én vagyok — mond suttogón —
Jer édes Rózsikám!“
'S az ablak lassan felnyilik
'S a' barna lyány felel:
„Oh már mi régen vártalak
Szivem' gyötrelmivel.“
„Oh jer ki csak te kis bohó
— Viszonz a' szép legény —
Kalitkában fogott madár
Váltig busul szegény,
Ha a' fogságból szabadul
Meglelt társán örül,
'S repkedve fát, bokrot, cserét
Vigan danol körül.“
'S kijött a' lyány, 's a' pár leült
A' korhadt nád alá,
De Rózsi bús: gyanítja ő,
Hogy Bandi megcsalá.

Hej Bandi, Bandi, átkozott
Légy hogyha elhagyál,
Hol jártál annyi éjszaka,
Hej Bandi megcsalál.
„Megcsaltalak kis angyalom,
Mi balgatag beszéd,
Ki mondta ezt, hogy öljem azt,
Hogy zuzzam porrá szét?“
Nem mondta senki, csak szivem,
'S az porrá zúzva már,
Hej Bandi engem, érzem azt,
Elhervaszt még e' nyár.
Hol jártál? annyi éjszaka
Hiába vártalak.

A' nap lement, a' fecskék is
Fészkekbe szálltanak.
A' légy is megszünt dongani,
Darázs is hallgatott,
Csendes volt minden messzire,
Kutyánk sem ugatott.
Ablakhoz mentem, gondolám
Hogy már koczogtatál,
De láttam, hogy csak denevér
Körűle szálldogál.
Nekem nem volt haj éjszakám
Míg a' világ aludt,
Mert puszta volt, hol vártalak,
'S járatlan volt az ut.
Hej Bandi üldözött valál
Midőn megláttalak,
És én felejtve jó apám'
Mellettem tartalak.
Nem kérdtem merre jár utad,
Nem kérdezém ki vagy?
Mert láttam hogy boldogtalan,
Hogy szomjad éhed nagy;
És enned adtam, 's innod is,
Od' adtam szívemet.
Hej Bandi légy te átkozott
Megcsaltál engemet.
Tudod hogy sírok 's várni hagysz
Estétől reggelig,
Mivel csábító szemeid
Csak Sárit keresik.
Hozzá fordítod paripád'
Már minden éjszaka,
'S fütyölsz ha még eszedbe jut,
Hogy Rózsid vesz maga.

De jaj nekem, de jaj neked
Csak nála leljetek,
Veled halok, ha nélküled
Tovább nem élhetek.

Mondá a' lyány, 's felzokoga
Szivén a' fájdalom,
És keble sűrün feldobog,
Mint vészes árhalom.
De a' legény mosolyga csak
'S aggály nincsen szemén:
„Oh balga kis lyány, mit beszélsz,
Hogy hűtlen lettem én?
Nem voltam itt sok éjszaka,
Világban járva szét,
Ha tudni óhajtod miért?
Kérdezd a' vármegyét,
Mert Bandi mindig nem mehet
A' merre szereti,
Gyakran kell járni más felé,
Hol hadnagy kergeti.
Kell futni távol útakon,
Hol éje napja nincs,
Kell futni hogy nem tartaná
Őt semmi földi kincs.
Ne sírj azért rózsám édes,
Holtig hived leszek,
Rád gondolok ha élek is,
És rád ha elveszek.
Hisz Sári csínos lyány, igaz,
De tőled messze áll,
Meddig csak ember lovagol
Te legszebb rószaszál.
Szeretlek én kis angyalom,

'S csak téged egyedül,
Ne sírj, ne félj, hogy valaha
Szerelmem' lángja hül.
Vigasztalódjál, légy nyugodt,
Ne bántson semmi gond;
Mert istenemre hinni kell,
Mit Csonka Bandi mond."

De sír a' lyány, mind hasztalan,
Bús szíve nem derül,
Bár karját fűzi a' lovas
Fényes nyakán körül,
'S ő a' lovast hőn öleli,
'S ajk ajkon megtapad,
De még is keble' mélyiben
A' szív majd megszakad.
Elhagyta őt a' régi hit,
Szerelmi bízalom,
Helyette indulat rohan
Keblére 's fájdalom.
Igy ment az éj, és jött a' reg,
A' hajnal felhasadt,
És a' lovasnak járni kell
Még távol útakat.
Indult, és mondá 's esküvék
Ma-holnap visszatér,
De tudja már szegény leány
Az esküvés mit ér.

IV.

Az árulás.

Fordult a' nap, 's utána fordult az éjszaka,
Reá derűle ismét a' nyár' szép hajnala,

És nappal 's éj enyésztő méhébe szálltanak
Nem fáradó időnek, 's háromszor váltanak
Utat nap hold ragyogva a' tiszta ég felett,
'S a' lyányka' fájdalmának határa még se' lett.
Ott ül szük ablakánál és várja a' legényt,
És nincs ki vígasztalja kínjában a' szegényt.
És mond sebzett szivében nagy átkot és imát,
'S lelkét kinok' viharja vadon süvölti át,
És mint zokog keserve, 's habot dult keble hányt,
Meg birná engesztelni magát a' vad pogányt.
Csak egy — 's miatta szenved — puszták szilaj fia
Nem hallja őt, 's miatta kell még meghalnia.
'S midőn ismét borulna a' rémes éjszaka,
Negyedik már a' mellyben bal sorsát átkozza,
Nem bír tovább maradni, a' kín felűzi őt,
A' puszta végtelenben a' hűtlent keresőt.
'S körűle, 's bús nyomában a' harmatos gyepen
Nincs mint szemében annyi csep 's kínos gyötrelem.
'S mint szörnyü bánatával a' pusztán áthaladt,
Járt mint zajongó agyban keserves gondolat.
Egy házhoz ért, 's előtte látott egy paripát,
'S tág szélesen kinyitva a' háznak ajtaját,
Ismerte Rózsi rég már a' horkoló lovat,
És lázadó szivében kel véres indulat.
Haj mert a' sarlangos mén, az Bandi' hű lova,
'S a' ház hol állva vára, az Sárinak laka.
„Veszsz el te is, nekem ha sírt ástál szívemen,
A' mellybe boldogságom 's jó kedvem' temetem,
Tudom, hogy nélküled nincs nekem már életem,
De istenemre mondom, meghalsz te is velem.
Úgy irgalmazzon néked siron tul istened,
Mint hűséges volt hozzám csábító rút szived.
Hej mézes volt beszéded, 's én hittem balgatag,
De megcsalál 's kinodban ég 's föld ne halljanak.

Csak átkokat szórhasson ravasz szád akkoron,
Midőn kínlódva fekszel halálos ágyadon."
És szólna még, de kínja elnyomja szózatát,
És elrohan magával hordozva kínsulyát.
Ő ment és szenvedelme ugy űzte a' leányt,
Mint őszi szél a' rónán a' hervadó virányt.
Elér oda hol barnán a' lassu Hortobágy'
Partján a' híres csárda dús útazókra vágy.
És szennyes ablakából bús kétes fény lobog,
'S körűle zordan tünnek sötét arczulatok,
És a' komoly seregre a' lyányka békiált,
'S az harsogó szavára egyszerre talpon állt.
„Legények! Csorba Bandi a' tolvaj itt tanyáz,
Jertek velem, hol múlat mert messze nincs a' ház."
És Csorba Bandi névre kin termett a' csapat,
'S nyeregben nem sokára a' tolvajűző had.
És Rózsi egyik mellett lóháton fog helyet,
Őrjöng hogy vérboszúra illy kész hadat vezet.
'S elérnek ők a' házhoz, hol a' vad hűtelen
Álmodni sem tud vészről dobogó kebelen.
És fogva lett a' hű társ, a' szellő paripa,
'S mint tőle nem válhatva fogolylyá lett ura.

„Megmondtam úgy-e Bandi, megmondtam meg ne csalj,
Most méltó büntetésül a' hóhér által halj."
Igy szól a' lyány lihegve, 's a' rab reá tekint,
'S könnyet törül szeméből, 's kezével búcsut int.
„Te vagy rózsám ki szegény fejemre vészt hozál,
Ne félj, eztán örökre hívvé tesz a' halál.
Nem átkozlak, 's ha bírod tovább az életet,
Lásd rózsám én szeretlek, áldjon meg istened."
'S odább ballag sötéten most, kötve és gyalog,
'S utána paripája halk léptekkel dobog.

'S a' lyányka mint feléje szikrázó szemmel néz,
Szemébül a' vidám tűz 's az ég 's a' föld kivész.

V.

A' büntetés.

A' puszta' közepén, a' róna sík felett,
Zöldellő domb tünik, 's kiállva fog helyet.
És rajta egy fa áll, 's körűle zúg a' vész,
'S a' vándor arra fel csak undorodva néz.
Százszor jön a' tavasz, 's nyilik láng kebele,
'S az újult szép vidék virággal lesz tele,
Minden fán illat kel, 's madárdal felzeneg,
Ifjú virág füzér alkony' szelén lebeg,
De a' bús dombi fán nem nyílik szép virág,
Ott nyáron télen át száraz mindég az ág.
'S gyümölcse még is van, bár rajt virág nem áll,
'S a' száraz fának vérgyümölcse a' halál.
Ki e' gyümölcsből bár csak egy szemet szakaszt,
Sirig meggyalázott, 's ég föld átkozza azt.
Most is körűle ha a' bús juhász legel,
Keblét bánat 's harag' érzelme fogja el,
'S nem fojtva el szivén a' bűn iránt a' jajt,
Mit bűnnek nem hisz ő, fájdalma felsohajt.
„Te is szegény legény itt lelted a' halált,
Melly már sok rosszabbat lágy vánkosán talált,
Ki jár helyetted majd a' puszta' nagy sikán,
Ki ül helyetted majd a' délczeg paripán,
De a' kinek fején a' föld' veszélye gyül,
A' föld felett azon jó isten könyörül."
Igy szól ki arra jár, a' bús szegény paraszt,
'S a' holt körül sötét tollas holló viraszt.

Egy ifju lyány is jő, örömnek nincs jele
Arczán, sötét szeme nagy könnyekkel tele.
És kérdi: ott ki halt nép-átkozotta fán?
'S mint hallja „Bandi az" lesz bútól halovány.
És menve mendegél a' végtelen sikon,
És véle minden kín és földi baj rokon.
Nem látja őt sem nász sem vídám lakoma,
Viharzó puszta lett szegénynek vad hona.
És útat nem keres, és útat nem talál,
Mert a' mit lelni vágy az a' kemény halál.
És bár a' puszta tág 's az égig széltelen,
A' kín mit tűr szive nem fér meg e' téren.
És képes ajkain a' búsan vad dana
A' légben a' madárt szánásra birnia.

* * *

Ott a' suhogó nád alatt,
Ott kesergem kínaimat,
De az itélet' napjáig
Nem mondhatnám el mind mi fáj itt.

Csak gólya ül, csak szellő száll
Keserves panaszaimnál,
A' fű sem hall meg engemet,
'S a' felhők elzárják az eget.

Nem kell nekem már semmi sem,
Hiszen megholt a' kedvesem,
Megholt nekem az élet is,
Bú az öröm 's a' virág tövis.

A' láp felett 's a' sás között,
Éjfél után a' szél ha nyög,

Ott sírok én, ott zokogok,
Ott sírok míg csak meg nem halok.

* * *

'S ment a' leány, 's a' nap ha dél felé haladt,
Ott látni őt a' hő, a' forró ég alatt,
Téboly szemekkel a' nagy pusztát méri át,
Reszkető kezében tart terhelt kosolyát.
'S mint hervadó virág, ott olly epedve vár,
'S lelkéből felsohajt: „Hej Bandi merre jár?"
És déltül egy helyen vár késő estelig,
'S vállához éjhaját a' szellők verdesik.
'S az éj ha száll, kinos lakába visszatér,
Ablaknál bús leányt a' hajnal várva ér,
Míg végre bánatán a' halál könyörül,
'S a' váró hű leányt lelik lelketlenül.

IV.

LYRAI KÖLTÉSÜNK'

KÉSŐ KIFEJLÉSÉNEK OKAIRÓL

GARAY JÁNOS.

Az europai nemzetek között, mint tudjuk, Graecia, utóbb Róma már az őskorban birtak lyrai költéssel. Róma' bukta után a' nagy germán törzsök: kelta, gaël és got eredetű népek, továbbá az úgynevezett román törzsök: olasz, franczia és spanyol nemzetek, szóval a' mai mívelt Europa' népei csaknem egykorúlag léptek ki a' dal' gyermekkorából, kezdének lyrai irodalommal bírni *). Később fejlett ez ki a' szláv eredetű, névszerint lengyel, cseh, szerb 's orosz népeknél. Nálunk, kik e' nemzetek' egyikével sem vagyunk rokonságban, nálunk magyaroknál talán legkésőbben.

Mi ennek legvalószinűbb oka? a' nemzetnek poetaitlanságában feküdtek és fekszenek-e ennek csirái? vagy más ellenséges elemek akadályozák annak kifejlését: ez lesz e' rövid elmélkedés' feladása.

Ha igaz, hogy a' dal csaknem egykorú az emberi

*) A' németeknek p. o. már nagy Károly alatt (768) literaturájok volt; a' spanyoloknál és olaszoknál a' költés a' XIII. században már virágzásban vala, a' frankok már a' XII. században kezdtek énekelni.

nyelv' megszólamlásával; hogy az ember mint a' lég' madara dalba önté ki érzelmeit, mielőtt tudta hogy dal az, mit ajkai rebegnek, — úgy igaz az is, hogy nekünk is, magyarokul, nemzeti lyrai költésünk' kezdetét nem talán meglevő literariai maradványaink' legrégibbjeitől kell eredeztetnünk, hanem hogy annak első gyökei sokkal fölebb, a' hagyományok' kétes országába, sőt még ezeken túl az őskor' bizonytalan ködébe, keleti első hazánk' ős hegyei közé nyúlnak fel. Azt hiszem, tulestünk már azon kérdésen, hogy Ázsiából kijött őseink olly igen bárdolatlan 's vad emberek voltak legyen, mint némelly egyoldalú kútfők után egy időben tartattak; mert miután az ujabb oknyomozó historia erre is kiterjeszté fáklyáját, a' kérdés vitatás' tárgya lenni megszünt: avvagy kérdem, egy dicső nemzet, melly olly jeles szerkezetű alkotmányt hoza magával Ázsiából, mint Árpád' öt alaptörvényei, nem értett volna egyébhez mint kardforgatáshoz? egy illy nemzet, ha egyéb nem, legalább értelmes volt; nemzet, melly szabad, független és győzedelmes, egészen a' nyilvános életnek 's dicsőségnek élt, ha egyéb nem, magasztos lelkesedésre legalább fogékony volt; nemzet, melly az ázsiai despotismusnak közepette, a' sokneüség' hazájában, az asszonyi nemet lovagilag méltányolá, hölgyeinek olly korban, midőn még sok helyütt Európában is rabnők valának az asszonyok, önálló szabad állást adott, hol tehát a' férfi' keble nemesb, gyengédebb érzelmekre nyilhatott 's bizonyára nyilt is, ha egyéb nem, legalább nemes hevületű vala; nemzet, melly e' felett gördülékeny szép nyelvet beszélt, melly ha nem rengett is a' mai bájjal, de durva, darabos soha sem volt, ha egyébbel nem legalább képességével bírt az éneknek: egy illy nemzet, hogy egyebeket ne említsek, már csak e' tulajdonainál fogva is, lehetetlen, hogy

szelleménél, érzelmeinél 's viszonyainál fogva néha dalra is ne fakadt volna, hogy a' költést, névszerint a' lyrait, még pedig nemesb, magasb és gyengédebb röptében is ne gyakorlotta legyen. De ne tovább e' puszta észleti következtetésekkel, nincsenek-e e' sejtelmeink' erősbitésére historiai nyomaink, adataink 's ős bizonyitványaink is, őseinknek pogány, tehát *ázsiai eredetű* énekeiről?

Mellőzvén azon számos történeti helyek' felhordását, mellyek őseink' hadi, asztali, vallási énekeikről szólnak, minő p. o. Béla király' névtelen jegyzőjeé: „Et omnes symphonias atque dulces sonos cythararum et fistularum cum omnibus cantibus ioculatorum habebant ante se (Anonymus cap. 46.); minő Thuróczyé: „Ideo ipsi capitanei septem de se ipsis cantilenas fecerunt inter se decantari, ob plausum secularem et divulgationem sui nominis (Chron. p. II. cap. II.); csak sz. Gellért' életirójából azon asszonyt hívom olvasóim' emlékébe, kiről nyilván mondja, hogy őrlés közben magyarul danolt, 's meggyőződöm, hogy őseinknek nem csak hadi, asztali, vallási, de világi vagy is szerelmi dalaik is voltak. 'S meggyőződésem, e' historiai nyomokon tovább menve, csak még erősbül, midőn az ének iránti vonzalmat a' nemzetben folyvást föltalálom. Igy olvassuk, hogy a' nép I. Béla alatt ősei' vallását visszakivánván, pogány dalokat énekelt, hogy a' budai zsinat kénytelen vala II. László' korában a' papoknak a' templomokban világi énekek' éneklését megtiltani stb.

Mivel azonban mindezen énekeket, fájdalom, az akkor élt vagy későbbi krónikairóknak csak említéseiből tudjuk; sem a' nemzetben hagyományilag élő ajkon fen nem maradtak, sem hozzánk legkisebb irott töredékekben el nem jutottak, úgy nyomozásunk' fona-

lát e' szegre nem köthetjük. Az egész időszakot mint végkép kiveszettet kell tekintenünk, a' minthogy bizonyosnál bizonyosabb is, hogy jelen nemzeti költészetünkben, úgy a' lyraiban is, még csak a' legcsekélyebb átmenetel sem vehető észre egy őskori költészetnek bármi csekély sugaraiból; míg egyéb europai nemzeteknél egy régibb őskori költészet' elemei kisebb nagyobb mértékben csaknem mindenütt fellelhetők, 's így az őskori költészetnek a' keresztény költészetbe történt átmenetelét meg nem szakadt szálak által látjuk összetartva, mint p. o. az éjszaki vagy skandinaviai költészetben, az angolok és skótoknál, még a' későbbi németeknél is egy ős költészetnek, mythologiának nyomait találjuk fel, kiknek költészete tehát a' keresztény vallás által nem szüntettetett meg, hanem csak változott, módosult és gyarapult. Visszatérek tehát állításomra, 's még egyszer mondom, hogy bár meg vagyok győződve, miképen már az őskorban volt dala, lyrai költése e' nemzetnek, hogy az végképen 's gyökerestül veszett ki belőle. 's most már csak mintegy bevégezetlen örök töredék, egy gyökei 's ágaitól megfosztott törzs, melly sem maga nem élhete tovább, sem az ujabb hajtás belőle nem fogamzhatott, tőlünk örökre isolálva marad, már csak mesésen lebegve át hozzánk a' krónikák' halvány ködéből. 'S hogy ez így van 's nem máskép, 's hogy jelen költészetünknek amattól egészen függetlenül, megint egészen magából, tehát egészen újból, kellett fakadnia, a' következőkből tán még világosabban kitünendik.

A' magyar egyike a' legujabb 's legifjabb nemzeteknek Europában, — csak a' VII. század körül, őseink épen a' legsötétebb 's legvillongóbb századokban jöttek Europába, midőn már a' római birodalom összeomlott volt, a' többi nemzetek pedig még fölemelkedni nem tudtak, időkorban, mellyben a' hóditási kór 's uralko-

dási szomj mindenkit csak csatára hítt; egyik nemzet a' másiknak csak rontására törekedett. De harcza, háborúja — fogjátok mondani — minden nemzetnek volt, 's harcz és háború, ha a' szelídebb fejlődésnek ellensége is, egyet legalább, a' hadi éneket, épen a' harcz és háborús idő az, melly kifejti. Ugy van, 's én magam is, valamint itt úgy későbbi viharos századainkban is (melylyekkel vajmi bőven vala megáldva a' magyar!) az örökös fegyverzörejt hátramaradásunk' nagy tényezőjének tartom ugyan, de a' mi poesisunkat illeti, ugy vagyok meggyőződve, nagyobb csapást szenvedett az által, hogy e' nemzet a' fölebb említett akadályozó körülményeken kivül a' legnagyobbat, ősi vallásának kiirtatását épen e' forradalmi időszakban szenvedé.

Úgy vagyok meggyőződve, hogy vallás és nemzetiségben van 's volt, kivált az őskorban, minden poesisnak tőgyökere, ezekkel virágzik 's hanyatlik, él vagy hal elválhatlanul együtt. Midőn tehát a' magyar épen megtelepedési 's meghonosulási időszakában, az uj honban, ősi vallásától rögtön és erőszakos csapással megfosztaték, két legerősebb alapjában rázkodtaték meg, vallásában és nemzetiségében, mert az idegen tan' idegen nyelve által nem csak religioját — poesisa' egyik legfőbb factorát — de religioja' nemzetiségét is veszíté el. Azon időben, midőn az éjszaki nemzetek, mellyek sokkal korábban jövének be Európába, uj keresztény vallásuk' emlőin már nagyranőve, az új hit által már rajoskodó önfeláldozásokra, magasztos kalandokra lelkesítetének, seregesen toldulván a' sz. földre, onnan magoknak új életerőt 's forrást hozni poesisökbe: a' magyar abban vallásának 's nemzetiségének csak gyilkolását látta.

Ha a' magyar korábban, vagy egy időben jövén Európába ama' nemzetekkel, 's egy időben szenvedi a'

vallási átalakulást, velök együtt fogott elkapatni a' korszellemnek ezen akkor egész Europának ujraszületésére olly nevezetes befolyással volt forradalma által. De nemzetünkben a' seb még akkor sokkal ujabb volt, melly rajta ősi vallásának kiszakasztatása által ütttetett, az uj vallás' gyökei és hajtásai sokkal gyengébbek voltak még, hogy sem e' mozgalmakba vegyülhetett volna, 's Kálmán bezárja országát a' keresztes seregek — 's a' haladás' kapuját jó időre nemzete előtt. 'S míg egyfelül a' nép, a' tömeg félreértett vallási buzgalomból parancs és erőszak által tiltatott el az ősi dalok' gyakorlásától, addig másfelül a' míveltek' osztályában a' latin nyelv mindinkább mélyebb gyökereket vervén, benne magyar világ helyett egy egészen idegen római gondolkozás- és érzésmódot gerjesztvén, az anyai nyelv, mellyet nem tanult, nem vizsgált, mellyet a' korszellem másodrendűvé tett a' deák után, bűnösen elhanyagolva, köz életre kárhoztatva, sőt gyakran megvettetve lőn a' latinnak ellenében, mellyet tanult, tudott, mellynek szépségeit felfogá, kincseit ismeré 's használni érté, mellyen tehát belkényszerüségből kellett, ha akart csinosan 's korszerűleg szólania 's költenie, úgy annyira, hogy még Mátyás' fényes korszaka sem emelheté ki a' nemzetet ez idegen életből, mert míg, mint Kölcsey mondja, Europa' egyik végén az éhhalállal küzdő Camoens hazája' örök dicsőségének szentelé hangjait: a' mi Janus Pannoniusunk római lanton dallá szép, a' nemzetnek idegen énekét *). — Igen, mert maga Mátyás is idegen nevelést kapott, római tanulmányok 's emlékek közt nőtt fel, udvarát nagyobb részint idegen tudósok 's költők vevék körül, 's a' hadban és törvényhozásban páratlan nagy király, országának és

*) Élet és Literatura. Pest, 1826. I. r. 47. lap.

szomszédjainak fékezője, a' tudomány és művészetek' olly hő pártolója, nem bírt azoknak nemzeti irányt adni. Miért? Mert az nem egyes ember vagy uralkodónak, az csak a' változott korszellemnek lehet munkája. Még Mátyás' korának szelleme pedig ugyan ez volt, mi az előtte lefolyt századoké: harcz és dicsőség, fény és hatalom kifelé; a' nagy munkát csak egy ujabb korszellem viheté véghez. 'S ezek így lévén, csodálkozandunk-e már most, hogy a' magyar nemzeti költés ki nem fejlhetett, sőt a' meglevő is a' kor' iránya által napról napra mindinkább kiszorítva, a' viszonyok' ellenséges harczában mindinkább alá merült?

Tünt ugyan fel annyi viszontagságok 's baljóslatu körülmények között egy párszor a' poesisban már már elenyésző nemzetiség' geniusa, vagy ha prósaibban tetszik, voltak időszakok, mellyek a' tulharapozó idegen elemnek súlyegyent tartani, vagy legalább végképi eláradását megakadályozni hathatósan munkáltak a' keblekre. Egyik nevezetesen a' IV. Béla alatt országunkba jött kúnok, — második a' reformatio' befolyása. A' kúnok, e' vérünkkel rokon nemzet, az elaltatott nemzetiségi szellemet a' magyarban vagy legalább annak nagyobb részében keleti szokásaik 's ős vallásuk által, mellyet, mint tudjuk, szabadon 's széltében gyakorlottak az egész országban, ismét annyira fölserkenték, hogy IV. László alatt, mint már mondám, a' budai zsinat szükségesnek látá a' világi énekek' énekését a' papoknak eltiltani — az oklevél szintugyan csak a' papoknak, de hihetőleg a' hívekre is kiterjeszteték az: — miért? könnyű kitalálni; mert a' „világi énekek" alkalmasint még „pogány énekek" voltak. Azonban a' nemzet már sokkal jobban el volt mirígyelve az idegen elemtől; hiányzott egy szilárd gyúpont, melly köré és körül a' szétszórt sugarak összeszedődhettek volna; a'

deákság már mélyebb gyökeret vert, a' korszellem sokkal mostohább, az árpádi ház' kihaltával következett idegen uralkodók 's kormányformák' befolyása sokkal hamarábbi volt, hogy sem ez üdvös visszahatás kellő terjedéket vívhatott volna ki magának, 's maradt a' dolog a' réginél, vagy is inkább a' százfejű hydra tovább és tovább harapózék a' nemzet' testén. Törvényei deákul hozattak 's irattak neki, az isten' igéje Róma' nyelvén szólt hozzá, fő tanulmánya Róma' története, mythologiája, szokásai, erkölcsei 's törvényei valának, annak tanulá grammaticáját, poesisát, ékesszólását, olvasmányait római classicusok tevék stb stb, hogy végre deákul kelle gondolkoznia 's éreznie, 's lehetséges vala-e igy, kérdem, a' kebelnek, bármelly költői lett legyen is, anyanyelvén pendítnie meg lyráját?

A' második visszahatás már erősebb 's tartósabb vala, 's ez, mint említém, a' reformatio által idéztetett elő. A' reformationak vala fentartva a' latin nyelv' uralkodását elsőben megrendíteni 's igája alól a' nemzetet, legalább részben, kiszabadítani: a' nemzeti nyelv a' vallási viták által mindkét részről elővétetett, mindinkább irói nyelvvé alakult, 's a' költés is azonnal más irányt, emelkedést, 's a' csinosbult nyelvvel uj csint vett fel. A' lyra hathatósabban kezdé zengeni vallását, mellyet értett, melly hozzá anyai nyelvén szólott, mellynek tanját gyökeréig megérté, ennélfogva érezni 's lényével összeforrasztani tudta, e' vallásában nemzetiségét, 's nemzetiségében vallását kezdé tisztelni, tehát épen azon sarktényezőjét szülé a' poesisnak, melly a' nemzetben századokon keresztül hiányzott, 's melly nélkül poesis még soha és sehol nem fejlett ki. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy már a' reformatio előtt is nem zengett volna magyar lant; de bár mint erőködjünk is, lyrai költésünk' valódi, jelentéses kezdetét a' XVI.

századon felül nem vihetjük. Sem az Árpádok, sem a' vegyes házakbeli királyaink' korából nem mutathatunk fel éldelhető lyrai költőt. Az első dalköltő, kiről lyrai literaturánk' kezdetét számlálhatjuk, csak Rudolf király' uralkodása alatt tünik fel, tehát a' nemzetünknek Európába költöztének szinte hetedik százada mulva! Ennyi idő kelle, hogy a' nemzeti dal a' müvészetnek csak némi fokára is emelkedhessék! Hol kellene lennie, ha szakadatlanul 's fokonként fejlhetett volna; ha menetelében az ősi vallás' kiirtását környezte körülmények által vissza nem löketik; az ősi költésnek reá következett végképi kiveszése által azon csaknem négy százados üreg — a' latin poesis interregnuma — benne nem okoztatik, 's nem viendi-e e' semleges tengődése a' gyökérfogamzás és haldoklás között bizonyos halálra, ha a' reformatio által előidézett magasztosb nemzetiség' érzése a' vég örvényből óriás karokkal ki nem ragadja? úgy hiszem az előadottak után nem szükség tovább fejtegetnem.

A' mondottakat immár röviden egybevonva, sem többet sem kevesebbet nem állítok, mint, hogy látom ugyan nemzetemben, még pedig a' legelső historiai nyomoktól kezdve, egy ős pogány vallás' nemzetiségében gyökerezett poesis' fenvoltának emlékét, de sem szóban, sem irott hagyományokban, sem jelen költészetünkben legkisebb nyomaira sem találván, végképi kivesztéről győződöm meg, kivesztének okát pedig részint ugyan harczaiban, részint gondatlanságban, de leginkább ősi vallása' nemzetiségének, mint poesisa' egyik sarktényezőjének kiirtásában, 's a' következésben, a' nemzet' tanultjainak eldeákosodásában leltem, ugy hogy míg ennek helyébe az uj vallás hasonló tényezővé nem fejlett ki benne, azaz nemzetivé nem lett, poesisa sem magozhatott fel előbb. Miből kettőt tanúlunk,

először hogy a' magyar nemzet' jelen dalköltése sokkal fiatalabb mint első pillanatra látszik, kivált annak, ki azt is tudja, hogy már Árpád' ideje óta énekel a' magyar, 's még is csak alig egy pár százados 's valódi jelentésre alig több mint egy félszázad óta vergődött; fiatalabb pedig Europának jelen ugynevezett míveltebb minden nemzetei' költésénél, mert csak a' XVI. századtól származtathatjuk azt le; — másodszor, hogy midőn lyrai költésünk késő kifejlésének nyomozásába akarunk ereszkedni, igazak és méltányosak csak ugy leendünk, ha a' fölebb mondottakat, mikkel e' fejlés' akadályait kifejtettem, tekintet nélkül nem hagyandjuk.

V.

AZ ÉGI MŰVÉSZET.

KÖLTEMÉNY

VAJDA PÉTERTŐL.

I.

Lángot érezek keblemben, égetőt, fájdalmasat. Hová akarsz őzni, istenné? Vad vagyok-e, hogy minden nyiladat reám löveled?

A' földet akarod elhagyni velem; de hol lelek nyughelyet az egekben? Semmiségektül akarsz elvonni, a' föld' bábjátékaitól; de van-e erőm, emelni, a' miket reám mérsz? Szememet behúnyatod az árnyaknak itt alant: de nem vakít-e meg templomodban a' fény?

Isten veled, gyarlóságok' földe, nyomorok' hazája, hol a' barát gyarló ember, hol a' hazafi gyarló ember, hol az erény vétekké válhatik 's a' bün előtt térdet hajt kicsiny és nagy.

Hol, ha igazat szólsz, betörik fejedet; hol, ha jót cselekszel, tömlöcz vár reád; hol gyülöl a' rosz, mert ártasz neki, 's ellened a' jó, mert irígyed.

Nem kell e' föld nekem; vígy el magaddal istenné, fényhazádba, dicsőséged temploma mélyébe. Ne tekintsd hogy halandó vagyok.

Megvakulhat e' szem, megszakadozhatnak ez idegek, porrá éghet bennem a' földi rész: de lelkem látni

akar téged és lakodat, 's honjogot kér tőled az itt hazátalan.

II.

Eltünt előlem a' föld.. távolrul látom csak ködét, távolrul hallom csak zaját. Lángom emel. Kalaúzom az istenné: hol állapodunk meg?

Enyészik szemeimbül a' tér' korláta; vékonyulnak az idő' leplei, keresztül sejtem őket, 's a' távolban sajátságos alakokat pillantok meg. Ez-e birodalmad, istenné? itt találom-e föl hazámat?

Csillagok veszik lakodat körül; oltárlámpaként a' nap világít házadban, 's a' nyugtalan szellők zenészeid. Be szabad-e pillantanom hajlékod' ajtaján?

Vész fenyegeti itt a' vakmerő halandót.. Sorsom hajt.. ellen nem állhatok.. Mi a' halál, ha istenné lehetünk általa?

Köd bocsátkozott szemeimre, ködlepel tompítja hallásomat: mint embernek kell itt látnom és hallanom.. Istenné, csak nyelvemet oldozd föl, hogy a' mit megpillanték és hallottam, szavakba is öltöztessem!

III.

Ormokat pillantok meg. Nem a' Tátra' ormai-e ezek? Oh én még is szeretem földi hazámat. Istenné, itt szállítsd meg sátorodat, itten honosuljon meg templomod.

Miért lebegjen hajlékod mindig olly magasan a' föld fölött, hova az emberek' dicsérő éneke föl nem hat, hová ecsetét föl nem tudja magasztalni a' festő, honnan alakokat nem tud varázsolni a' szobrász, mellyből a' szellemi hangokat meg nem tudja lopni a' zenész?

Ha magas ormokat szeretsz, vannak hazámnak ma-

gas ormai, az ég' ürébe ridegen meredők, a' nap' sugaraival hosszan játszadozók, finom aetherrel körülfolytak.

Elfárad a' köd, míg fölér hozzájok; elbágyad a' villám, megmérni őket; alattok repdes el a' királyi sas.

Távol honából száll a' fehér fölhő, ormot pillant meg, utjában állót, 's gondolkodik: valljon kikerülje e?

„Légnek gyermeke én, ekkép szól magában, mikép kerülném ki a' föld fiát? Alant hagyom 's kevélyen nézek rá.. villám öcsémet küldöm fejére, 's megáztatom ősz mohszakállát.

Szól és emelkedik és közelg az oromhoz.. de az orom még mindig fölötte van; szárnyal, erőlködik, tikkad 's a' kevély örvend végre, hogy a' Tátra itt vagyon és ő leülhet ormára pihenni.

Vagy talán viztükör kedvesebb előtted, istenné? Van hazámban szép viztükör is, a' szőke Fertő 's a' barna Balaton: választhatod azt arany hajával 's választhatod ezt hollófürteivel.

Mikor a' nap kikel éjjeli ágyából, azonnal hugát a' Balatont szólítja: hadd lássam arczomat tűkrödben, szép hugom; nem borzas-e hajam 's nincs-e pehely szakállomban.

És elébe tartja viztükrét a' Balaton, 's a' nap nem győzi végig folyni hosszu hajával, nem győzi beteríteni sürü szakállával, még marad hely, hol istennők szabadon fürdhetnek.

És jön az éj' királynéja a' hold, jőnek vele a' rezgő csillagok, hű szolgálói 's fényes udvara: 's a' Balaton nénét szólítja meg, mutassa tűkrében arczát, termetét.

A' szende hold 's a' millio csillag, bámulva látják a' tűkörben magokat, 's dicsérve Balatont mennek tovább, átábrándozni az éjt, 's elbúni a' szerelmes nap elől.

Jön a' szellő is és megnézi nénjét és szól hozzá: „ezer virág mosolyg arczod' minden gödrében.. de meglopom őket; mézet szivok belőlök és te özvegy, árva lészsz.

Megy, csókdos, örvend.. megsimul nénjéhez, majd szökik, arczához, szeméhez és derüs homlokához; rózsát talál keblének halmain, és kék ruhája' millio redőin.. De még a' virágok' felét sem érinté, már bágyad, hanyatlik, fáradtan ledől, 's hogy vizbe nem ful, nénjének köszöni, ki az örvénybül légre emelte föl.

Vagy a' virányok tetszenek talám, istenné? avagy nehéz hullámu folyamok 's folyók' dús partján gőgös városok? Keress ki egyet, van nálunk virány elég; vannak habokkal játszó folyamink: van városunk, folyam' partján ékeskedő.

Nem mozdulsz, istenné; magasan leng fénytemplomod; nem akarsz hont találni nálunk; nem akarsz a' földre szállani. Oh a' boldogtalan föld, mellynek téged nélkülöznie kell.

IV.

Fény vakítja-e szemeimet, vagy köd ömleng körül, 's nem hagy látni világosan? Zavartak előttem a' tárgyak és nem tudok itéletet hozni rólok. Segítsetek, magasabb világ' lényei, mert beteg szívvel kell visszatérnem tőletek, és fájdalmam megemésztend!

Istenné, kiért elhagyám a' földet, ezer csábjai és cseleivel, kiért lemondék az élvekről, és a' magasnak ereszkedém, hol az örök hó dermeszthet meg vagy a' közel nap hamvaszthat el..

Istenné, ki előtt leborulok és földi nyelven mennyei imát mondok el, ki magamat tiéddé esküszöm, tiéddé gondolatim-, vágyaim-, szavaimmal, tiéddé e' tűzzel,

melly kebelemben lobog, és e' vérrel, melly ereimet feszíti...

Istenné, kinek élni akarok, kinek munkálkodni akarok, kiért mindent merek; kinek tiszteletére meg akarom tanítani e' földet, kinek oltárokat, hazát akarok szerezni a' földön..

Istenné, tégy otthonossá templomodban! oldozd föl érzékeimet a' takaró köd' súlya alól, vagy erősítsed meg őket, hogy képesek legyenek visszahatni az égi tárgyakra.

Meghallgatá imámat az istenné; kegygyel dereng mennyei arcza, 's emelve érzem magamat kezei által.

Fölállok, de kicsiny vagyok az istennő mellett. Fél fejjel magasabb ő. Szemsugárai vérmelegítők, körében idv honol.

Két ujjával megsimítá szemeimet 's „Láss" monda. És én látok, 's látományom végtelen.

Hagyjatok gyönyörködni szemeim' új világában, hagyjatok éldelnem az örömeket, mellyek égi sugarak által a' halandó szívbe szivárognak, hagyjatok istennek lennem az elragadtatás' kéjében.

Alakba öntve látom itt az eszméket, mellyek csak lelkem' fenekén éltek homályosan, napfény ömli itt őket körül, 's az enyészet' köde nem borong fejök fölött.

Mindenikben szív ver, mindeniknek mosolygó szeme van, mindenik bír karral, ölelni vagy eltaszítani. Oh engem nem taszítatok el magatoktul, szép világ' lényei; de karotokra fűztök és bejárandjuk szép világtokat.

Megnézzük mindenik istenné' oltárát, megnézzük magokat az isteneket, és kik előtte áldozatokat mutatnak be, és szavakat teremtendünk személyek és dolgok' számára.

Oh szép a' te világod, müvészet' istenné! 's boldogok a' szemek, mellyek belé pillanthattak.

Mi könyv ez itt oltárodon? Az örök igazságok vannak-e lapjaira írva? Oh akkor lelopom a' földre, hogy megégiesítsem vele a' földet és lakóit.

Földi eszméket látok benne, de az istenülés' dicsőségében. Halandók' gondolatai ezek, mellyek méltók valának az istenné' templomába fölvetetni. Boldog müvészek, kiknek merész álmai ott fön létesültek 's az idő' hatalma alól kiragadva örökké fognak élni!

Mi a' földön szép képzeltetik, mi az emberi agyban dicső gondoltatik, az átvarázsolva megfogamszik itt, virágokat fejt ki 's gyümölcsöket hoz. A' virágszirmok közt szellemkék honolnak, a' gyümölcs' nedveit szellemkék szívják föl.. 's az illy fa maga egy egész világ.

'S midőn a' müvész' porsátora megdől 's a' teremtő lélek elszáll belőle: elébe leng e' vidám szellemvilág, és saját fájához csókdozva vezeti.

'S midőn kipihente magát hosszu nagy utjától, fölszállhat műfája fölső sudarára 's nézheti onnan a' kéjek' honát.

'S eljön ekkor a' müvészet' istenné, idvezli szépen, nyájasan, vidáman, 's mint szellemrokonát homlokon csókolja. — E' csók a' volt embert istenné teszi.

V.

Köszönet a' látottakért, müvészet' istennéje, sokáig fogok rólok szólhatni, 's gyakran vissza kell térnem, hogy birodalmad' egész dicsőségét fölfogjam. De minő hangok ezek, mellyeket fülemben zúgni vélek . . nem tudom érteni őket . . a' zenék' legszebbike lesz ez.

Az istenné megérinté halántékomat, és én hallok. Mennyei zenével olvadoz a' levegő .. zenét mondanak a' napsugarak, a' hold és csillagok' fénye, a' fakadozó virágok; zene ömlik le minden kép', minden alak' aja-

kairul; a' szellemek' suttogása zene; zenével emelkedik a' köd, hull a' harmat.. zene maga a' lélekzet.

Ismeretlen nemzetek' hangjait hallom ismeretlen időkbül.. Hymnusok azok a' földrül, az igaz' és szép' dicséretére. A' földön rég elhangzottak, de fön az istennő' templomában örök életök van. Századok, ezredek' szavait hallom együtt: a' mi szép dal kele az ó 's új korban, az ión tenger' vidékein, a' Gangesz' sugaras honában, Szion' bérczein 's az arab pusztákon. Ismeretes hangok is örvendeztetnek meg, susogni hallom bennök Olaszhon' szellőit, érzem Granada' balzsamos illatát, a' Rajna' habszökéseit kiveszem, 's azt, mikép nyög a' Themze emberi művek alatt.

És a' legkedvesebbet nem adjátok meg hallásomnak, szellemek? Ki van-e templomi zenétekből a' Duna' zajgása feledve, 's nem hoznak a' szellők édes éneket ide a' Tátra' ormairul vagy a' tiszai sík' dús viránya közől? Oh én szivet is hoztam e' varázs hazába.. 's szivemben a' láng itt is hazámé!!

Hallom a' legkedvesb zenét, a' Duna' partjárul jön, fölhangzik az istennéig, 's a' szellemek' egész serege kedvét találja benne.. Édes dalok, zengjetek sokáig! Édes haza, küldj dalokat ide!

VI.

Eleget gyönyörködtem a' képek és hangok' művilágában.. most már otthonossá kell itt magamat tennem, 's behatnom a' titkok' szentségébe. Szellemke, jer ide, légy magyarázóm ezen haza' ügyeirül.. vezess körül, és mondd meg mi miért van itt, 's hol a' tökély' czélja?

Karomba ölté légi karjait a' szellemke és vezetett. „Az ott az igazság' temploma — mondá — Iglán benne

az istenné. A' templom fénynyel van tele, melly a' napét fölül mulja."

„Amaz ott a' szépség' temploma, Dele az isten, ki benne lakik. Minden bájoló ott, a' templom kivül, 's a' templom belül, legbájolóbb pedig az isten maga. Ki a' halandók közől őt meglátná, elveszne a' látás' kéjében: mi szellemek is remegünk a' gyönyörtül, midőn őt megpillantjuk.

„Amott a' szerelem' temploma van, ragyogó gyémántokbul építve.. Hogy meg nem vakulsz tőle, azon ködnek köszönöd, mellyel a' barátságos istennő körülvette fejedet. Benne Szere uralkodik, a' nyilak és ívek' istene, kinek homlokán mindig mosoly ül, de szemöldöke éj, de benne villámok vannak 's hova illyen irányoz, ott jaj kerekedik.

Szere kedvét találja abban, ha halandókat vagy halhatatlanokat megsebesíthet. Delére irányzá egykor villámos nyilát 's találva lön az isten, és fájdalma üldözni kezdé. Elhagyta templomát, bejárá a' világot, hova a' nap világít, 's hova ezer nap már el nem világít .. és kinjai nem enyhültek. Távol innen, isteneknek is távol, Iglánra talált, 's midőn ezt megpillantá, fájdalma csillapult. Gyönyörét találta az istenné' szemeiben, de az istenné nem hódolt neki, szaladt előle 's kifejtekezett karjaibul.

Dele' sebei fájtak 's panaszait hallá Szere. Megeléglé a' fájdalmat 's szóla Deléhez: „Ha föltételeimet elfogadod, kihuzom nyilamat szivedbül.. és tieddé teszem Iglánt. Téged deli istennek mondanak, és szép is vagy: de azt akarom hogy csak az lásson szépnek, kit én nyilammal megsérték. Erőddel aczélozd meg nyilam hegyeit, hogy kire lövök, az bájjal telve lássa a' világot 's tüzzel égjen az iránt, kit kijelelek neki.

Megegyeztek az istenek; Iglán sértve lön a' kettős élű nyillal, 's karjai megnyiltak Dele előtt. Boldogok voltak és Mivélde születék, boldogságok' virágaul.

Mivélde Iglán' tejét szopta, Dele' karjain nevelkedett és kellemes lány lön belőle. Az istenek és az egész szellemvilág gyönyörködtek bájaiban. Iglán és Dele birodalmok' felét adák neki, 's ti őt mint a' müvészet' istennéjét tisztelitek."

Ez vala magyarázata a' szellemkének... De szomjus lelkem ezzel be nem éri. Mondd meg, szellemke: miért jut el olly kevés halandó e' dicső hazába.. miért nem hozza le országát földünkre a' müvészet' istenné!"

„Nektek kell az istenéhez fölemelkednetek, ő nem bocsátkozhatik hozzátok alá: különben dicsőségét vesztené. — 'S mit nyernétek vele, ha földivé lenne? Tiétek a' föld.. övé a' menny; ő sugarakat küld a' földre, — szellemteknek nyitva áll az ő országa.

Miért jelen meg tehát olly kevés halandó itten? miért adatik olly ritkának képeket teremteni, mellyek az istenné' templomát ékesitsék, eszmét inteni a' márványba, melly dísze lenne istennéd' oltárának, — 's dalba foglalni a' gondolatokat, mellyek a' szellemország' legszebb zenéjét alkotnák."

Felel a' szellemke: mert festőitek, szobrászaitok és költőiteken az anyag uralkodik. Ki istennénk' templomába teremtőleg akar jutni, Szere' nyilával kell sértve lennie, épen mint Dele megsérteték és Iglán.. Ha a' sebhedett szív földi balzsammal beéri, vége van a' pályának.. az illyen nem látandja Mivélde' templomát.

Ki azonban az isten által ki van választva, kinek szivét ollyan nyil találta, mellynek hegyén istenibb tüz lobog, Dele által oda helyezett és Iglán' kegye által szaporított, mellyet ellopni rosz szellemnek nem sike-

rült: az illy halandó egeket keres fájdalmában és sebe' gyógyulását az istenektül várja.

Bolyong föl és alá, előre és hátra, napfényben és éjhomályban. Minden virág' illatát beszíja, de szive egyre sajog; minden szellővel ölelkezik, de sebe egyre ég .. esőt, harmatot megkisért, de fájdalma csak nevekedik.

Vándorlása hosszu míg kiér hazájából .. Ismeretlen ország' határán van, de sebe egyre űzi, 's belép birodalmadba, istenné.

Iglán' templomához jut, de zárva előtte a' kapuk. Letérdel a' lépcsőkhöz és imádkozik, 's az istenné kedvét találván imájában, megihleti őt, hogy kedve tartós, buzgalma kifáraszthatlan legyen.

Föladata istennéjének tetszeni. Neki hódol midőn a' nap nyugszik; őt tiszteli a' csillagok' fényénél; hozzá imádkozik, mikor piros ágyából előkel az ifju nap. Vizsgálja istenneje birodalmát; figyel a' mennyei zenékre, mellyek közelében egekre kelnek; hallgatja a' szónoklatokat, mellyek kiharsognak a' templombul.

Jőnek pedig az emberek és kinevetik őt; jőnek a' hatalmasak, pénzzel kinálják meg és hivatalokkal; jőnek az idő' hiú lányai, 's kecsekkel be akarják hálózni; százan, ezeren megadják magokat, de az istenné választottja ingadatlanul áll, szemeit a' templom és Iglánra feszítve.

Naprul napra közelebb jut az istennéhez; ma megnyilnak előtte a' kapuk, holnap a' templomot látja meg, a' zenék' értelmét tisztábban fogja föl, világosabbak lesznek szemei, míg végre elér az oltárhoz .. az istenné lábaihoz értetheti ruhája' szegélyét, 's áldást nyerhet fejére az istennétül.

Boldog halandó! Tovább .. tovább .. rajtad égi kegy van, pályád ragyogó, dicső lesz; századok és évezredek' szemei fognak rajtad örömmel nyugodni.

Ismét egy templom, melly magához von, mellytül sebed gyógyulni igérkezik. Ez Dele' egyháza, a' szépség és báj' istenéé. A' kapu csukva.. Járd meg szent ájtalommal a' ligetet.. lépj be az előcsarnokokba.. Szent borzadás fogott el. Tükrökbül állanak a' csarnokok' falai 's a' tükrökben élő világ vagyon, hasonlító a' földihez 's különböző a' földitül.

Egész nap bámulál 's nem fáradtál el.. Reményem van, hogy a' szentek' szentébe bejuthatsz. Évezredek forogtak le előtted.. népeket, nemzeteket láttál, mintegy színpadon; ezer eszme, ezer törekvés lebbent át elütted.. más szinben mint a' földiek előtt. De még gyöngék szemeid, lassankint kell megszoknod, hogy a' szépet szépnek 's a' rútat rútnak lásd..

Híven látogatod Dele' templomát... felejted, hogy az est' homálya álomra int, felejted hogy dél van 's a' fél világ asztalához ül, felejted hogy ember vagy 's ezer szükség környezi létedet. Ne lépj ki most az emberek közé, mert őrültnek, tébolygónak kiáltanának! Látod, megnyilnak az ajtószárnyak; fény tolúl feléd, mint villámos felhő. Bátran előre.. edzett szivű vagy.. megláthatod a' legszebbet. Delét az istent.. és nem égsz porrá.

Lelép oltárárul Dele 's karjaiba fogad.. Jő szerelmese Iglán és megcsókol.. és közbe vesznek és bevezetnek a' müvészet' templomába, hol sebed' fájdalma kéjjé változik."

VII.

Igy beszélt a' szellemke 's távozott. „Ne menj el kedves árny, sok kérdeni valóm vagyon még.. beteg szivem ég a' tudvágyástul..." De ő távozik — sza-

vai helyett a' szél' zugását hallom . . kedves zenét nekem egykoron. De most égi hangok után epedek . .

A' szél erősebben zug 's zaja közé az erdő' madarai vegyitek füttyeiket. Elrepült szemeimrül az ábrándos álom . . földi világomban vagyok . . . E' föld is Iglán' földe, neki is Dele kölcsönöz bájakat. Ezen kék ég isteneim' trónja, e' napban istenem' öröme sugárzik!

De nem felejthetem el a' müvészet' világát; bájai agyam mélyébe ásták magokat . . nyugodni nem hagyandók. Sebtül érzem sajogni szivemet . . Hol találok gyógyszert reá?

A' szellem' intését kell követnem. Nyissátok föl az igazság' templomát előttem, emberek, hogy beavassam magamat szent titkaiba, vezessetek a' szépség' tanodájába, hogy lelkem megteljék a' bájak' tengerével . . 's bebocsáttassam, ha istenném' ajtaján kopogtatok.

VI.

A' KÜLFÖLD' RABJA.

VACHOTT SÁNDORTÓL.

Még látod a' hon' vég határait,
Az est elönti rajtok bájait;
Még bércze' ormán látsz pásztortüzet,
Folyója' partján látod a' fűzet.
Ó még az édes léget szívhatod,
Mitől e' föld olly szép, olly áldatott!
Jól megtekintsd! — Midőn hajnal hasad,
Hazád az éjben tőled elmarad.
Ne kérdd: ha jősz még vissza, vagy soha?
Sorsnál a' válasz — 's sorsod mostoha!
Vesztvén szülőket, jó testvéreid',
Hű lányt, barátot, kebled' híveit,
Kiket miattad fájdalom viraszt —
Szegény rabifjú, mellyiket sirasd?
Ők nem gyanítják éji útadat,
Rég nincs felőled biztos híradat.
'S most, a' midőn e' szép honból kimégy,
Hogy ösmeretlen ország' rabja légy;
Most a' midőn elmégy örökre tán —
'S nem jősz, ha jősz, csak számos év után:
Bucsútlanul kell tőlök válni meg,
Ez fáj, ezért vagy olly igen beteg.

És nincs, kitől egy jó szót küldenél,
Ha ezt sem, úgy hát kebled mit remél?
Nincs egy betűcske, nincs egy puszta jel,
Melly hírül adná merre vittek el.
Ki már a' sírban tölti éjjelét,
Tudják a' holtnak is nyugvó helyét:
Te élni fogsz — 's nem tudják merre, hol?
Bár azt se tudnák hogy kinoztatol!
Könnyít e' perczben mély fájdalmidon
Hogy most veled még itt a' drága hon.
Ó itt a' hon még! Legtovább hive
Annak, kinek leghűbb hozzá szive.
Tőled bucsúzik, búsan nézve rád,
Értsd meg fiadnak néma búcsuját,
Te, kit szerelme mindig hőn ölelt!
Ki rólad annyi jó reményt növelt,
El, messze rabnak éretted megy ő —
Tőled bucsúzik a' hű szenvedő!
'S tovább, tovább visz a' gyötrelmes ut,
Nézd, nézd hazádban a' végső falut!
Bús csöndesen szól ott az estharang,
Átrázza bágyadt idegét e' hang:
Fut a' szekér bár, és gyorsan viszi,
Mintha temetni vinnék, azt hiszi.
És sírni tudna, búban sírni jó,
Gyakran beszélőbb a' köny, mint a' szó:
De a' szekéren ülnek őrei,
'S szivébe visszafolynak könnyei.
Azok ne lássák őt siralmiban,
Kiknek baj-osztó részvét tiltva van,
Ne bánd, ha nem sírsz! Foghatsz sírni még.
A' nagy magányban lesz időd elég! —
'S fölkél a' hajnal; fénye ünnepi;
Sugárral a' zöld tájat ellepi.

Az éjben eltűnt szép hazája már,
A' merre lát, néz, idegen határ...
Ki azt hiszi, hogy egy nap fénye süt
A' terjedelmes földre mindenütt,
Honán kivül tán kételkedni fog:
Valljon honott nem más, szebb nap ragyog?
'S hogy van fajunknak önnön istene,
Ha messze járnál hinned kellene.
Ó, bár te vallhasd egykor e' hitet,
Kit majd a' börtön' gyász homálya fed!
Neked lehet még tiszta kék egen
A' felkelő nap méltán idegen.
Miként az égő háznak lángjait,
Busan tekinted tűzsugárait.
Sugárival, hogy még most rád veti,
Nem arczodat, de lelked' égeti. —
'S a' mint odább visz a' gyötrelmes út,
Mindig kopárabb, pusztább tájra jut.
De ő a' tájra nem sokat tekint,
Alig tudá, hogy vészes alkony int.
Egy nagy ború lőn a' vidék' ege,
El-szétterűlvén sűrü fellege.
Lezúg a' zápor, minden olly setét:
Tükrözve látja ő gyász életét.
Kivűl a' várat meg sem nézheté,
Hová sötét út vészben vezeté,
Mellynek rideg, mint a' sír, belseje,
Hol annyi átkot látand bús feje! —

És ottan áll ő, a' négy fal között,
Borzadva nézi millyen helyre jött.
De borzadás még inkább szálla rá,
Midőn az ajtót őre rácsuká.
És ottan áll ő némán és merőn;

Mély kínja is megállapodva lőn:
Miként a' tőr, hahogy mélyen talál,
Az átdöföttnek kebliben megáll.
Kitépve őt ég' föld' áldásiból
A' zord itélet számos évre szól.
E' gondolatra fölreng kebele,
'S ismét tolongó kínnal van tele.
Egy rája ömlő tenger a' sok év,
Mellyből menekni hol van békerév?
Volnál idős, ó, volnál éltesebb,
Olly égetőn nem fájna tán a' seb;
De a' remény' 's a' tett' legszebb korát
Élő halottként hogy húzd itten át? —

Melly szűle téged', szép de bús hon az;
Kevés az enyh, sok benne a' panasz.
Örök viszongás, tettlen ősi dölyf,
Melly hű szivén rág a' kártékony ölyv.
Kicsíny a' részvét nemzetüdv iránt,
Ha ád, leginkább sors ád, jó irányt.
Sok őszül ott meg 's van fényes neve,
Ki szent javáért lépést sem teve.
Téged korán és híven meghata
Beteg hazádnak esdő szózata.
Fiúi bánat és a' hév remény:
Hogy még derűl az árva népre fény,
Szilárd hatásra bírtanak vala,
'S lelked, miként sas, fennen szárnyala.
Dicsők valának kebled' álmai,
Dicsők a' bátor homlok' gondjai.
Hol ifju ajkad szótól hangozott,
Vén is gyönyörrel elnémúla ott.
'S föl kell-e tárnom még több bűnödet?
Ez a' mi téged rabmagányba vet.

Az éj körűled sűrü, úgy-e bár?
Ott künn a' hold ki tudja merre jár!
Benn mit se' látnak a' nyitott szemek,
Ha bár merően széttekintenek.
Kicsíny a' börtönablak és magas,
Kevés üveg van rajta, több a' vas.
Ki lakta elsőbb e' zordon tanyát?
Gyilkos talán, ki ölt testvért, anyát,
'S kit, hosszu rabság múlva, e' helyen
Holtan találtak egyik reggelen?
'S az ő helyén fogsz hát szenvedni te?
Neked hasonló végzet jutna-e?
Milly gondolat! 's nincs rá vigasztalás.
Egy rém eloszlik, 's kél utána más.
Eljő a' reggel. Megvirad belül.
Több szolga lép be. Őre lép elül.
Szőrből raböltönyt hoztanak neki.
Ruháit ő bu közt cserélte ki:
Mi volt honából úgy is egyebe
Mint a' ruha, melly testét födte be?
'S midőn a' rabköntös már rajta volt
„Le kell feküdni!" börtön-őre szólt.
És ő ijedten a' vén őrre néz,
Egész valója rettegésbe vész.
Elgondolá hogy itt a' hatalom,
'S olly messze tőle minden oltalom!
De nem! ne rettegj olly gyalázatot!
Amott van a' láncz; íme láthatod —
Lábadra lánczot fognak verni fel.
Terűlj le bizvást! Fojtsd félelmed el'!
'S fölverve már a' láncz. Testén csörög.
Ajkin hatalmas szózat mennydörög,
Melly szózat el nem foghat hangzani,
Melly szózat égbe fog felszállani!

'S a' mint oszolni kezd a' szolganép,
Némán közőlök egy melléje lép.
Fejére durva főveget nyoma,
Mit ösmeretlen kéz szőrből fona.
Haragra gyúlt.. És négy hó elhaladt,
Hogy fővegéhez sem nyúlt az alatt. —
Bár lassan is, de múlnak a' napok;
Nincs percz midőn ne volna búra ok.
Mi haszna minden szép emlékezet,
Ha mindenik csak búval fog kezet?
Dicső azonban azt éreznie,
Hogy jó ügyért kell ennyit tűrnie.
Ez öntudatra gyakran büszke lesz,
De büszkesége is csak búba vesz.

Ollykor, ha kissé csendesül a' kín,
Boszonkodásra kél unalmain.
Mindent kigondol a' mi lehető,
'S időt veszítni nem lel módot ő.
'S holott beáll a' télnek évszaka,
Sokkal homályosb lőn rideg laka.
A' dél alig múl, már az este jön.
Magába nyelné őt az éjözön,
De meghajolt az őr, kérelmein,
És mécsvilág ég hosszu éjein.
Órákig el van a' mécsen szeme,
Mulatja őt a' kék láng' kelleme;
Sőt többre vitte még az únalom,
Éjjel, ha álma késik, a' falon
Hová a' mécs fényt vet sugárival,
Gyakorta játszik ujja' árnyival.
Hisz gyermek ő, a' kínnak gyermeke,
Játékra mért ne volna érdeke?

Majd nagy beteg lőn. Rég sorvadt a' test;
Végkép pihenni fogna örömest.
Ki ágya' szélén fölvirasztana,
Olly messze mért vagy oh szülőanya!
Szülötted ím itt fekszik mint a' váz,
Szörnyű midőn elfutja őt a' láz,
'S a' keskeny ágyból talpra vánszorog,
És bús lakában rémként tántorog.
Mintha keresni járna a' halált,
De azt talán más boldogabb talált.
Őt ifjusága megvédelmezi,
'S lázát naponként múlni érezi. —
Ekkor, hogy lenne mit forgatnia,
Könyvet kapott, 's e' könyv a' biblia.
Látván a' könyvet, rá öröm derűlt,
'S a' szent sorokba mélyen elmerűlt.
Olvasva tölt el éj — és napokat,
A' gyönge testtel nem gondol sokat.
Majd megszünék... A' könyvet leteszi;
Elelmereng — majd ismét fölveszi.
Agyában a' hiteszmék' harcza kél,
Nem boldogúl az észnek fényinél.
Forr, küzd az elme; küzd haszontalan;
Minél tovább, mindinkább nyugtalan.
Testében a' vér lázasan kereng,
Fény és homály a' fejben összereng.
Majd mintha égne minden gondolat
Lelkébe vakhit' őrjöngése hat.
'S jár kel lakában, míg nem térdre hull,
És ajka csöndes mély fohászra gyúl.
Fohásza hosszu. Egy éj telt belé.
Térdén aludt el virradat felé.
Hallgasd meg isten a' mit ajka kért,
Talán könyörgött a' kedves honért! –

Azóta sok nap, sok hó eltünék,
Buzgón könyörgni ő meg nem szünék.
Az őr naponta térdein leli,
'S vállat vonítva elelnézdeli. —

Egyik nap, a' mint így imádkozik,
Felé szabad vagy! e' szó hangozik.
Embernek e' szó édesben zeneg
Mint hogy az őrült is ne értse meg.
Megrezzen ő e' szónak általa;
Fölnéz — 's előtte őre' állt vala.
És hinni nem tud őre ajkinak,
Azt hitte: gúnyt űz 's ámitgatja csak.
Több szolga jött. Elhozták a' ruhát,
Mellyet cserébe vettek egykor át.
A' rég pihent ó köntöst fölvevé.
Bő volt a' köntös.... El-belétevé
A' fakanált és villát, mellyel ett;
Emlékül innen nem visz egyebet.
Aztán szekérre lép. Melléje űl
Egy éltes őrtiszt, kisérőjeül.
És elhagyá a' zordon elmesírt:
Hogy annyi kínról maga hozna hírt.

Honába ér. Szent földén szállva le,
Zavart örömnek volt arczán jele.
Szikrája volt, már alvó lángnak ez,
Melly hamviban még föl-föléledez.
Uj élet, uj zaj hatja meg fülét,
De ő a' zajban méltán néze szét.
O nincs a' földnek semmi olly kegye,
Mi már az ifjat boldoggá tegye!
Körötte sűrün állnak társai,
Az árva honnak lelkes fiai;

Hévvel fogadják a' hű szenvedőt,
Örvend is, sír is, mind ki látja őt.
'S közöttök áll ő, testi lelki rom,
'S kitör belőle a' tűrt fájdalom.
Ajkán a' megnyílt szó eláradoz,
Tartalma elmét szívet gyászba hoz.
Mi volt — 's mivé lőn! Felsohajtanak,
Kik ajkiról bús szókat hallanak.
A' kór beszédnek egy ép része van,
Az, mit honáról mond fájdalmiban.
Majd a' szülői házba érkezett,
Hangos sirással a' ház telve lett.
Hol a' cseléd is váltig síra mind
Ki festené le a' szülői kínt? —
Reá e' házban sem várt lelki bék:
Meg sem pihent, már elkivánkozék.
Magányt ohajta, hol térdére hullt,
'S fohászkodásban éje, napja múlt..
Történik ollykor tollat vesz elő.
Hagyjátok el! . Hadd írjon csendben ő.
Ki olly sokáig hordta lánczait
Hadd írja ő le tenger kínait.

VII.

NÉPKÖLTÉSZETRŐL

ERDÉLYI JÁNOS.

I.

Hol a' történetirás elhallgat, 's mintegy szürkületbe vész a' régiségbuvárok' vizsgálódása, még nem esett ki egészen a' vezérfonal kezünkből, még van egy szövetnek, melly azontul is világot vet az életre, 's az idő' szellemére. Itt többé nem a' történetirás szól, hanem maga a' történetek' komoly Musája; nem az adatok bizonyítnak, hanem az élet áll elő legsajátosb másvilágában: a' költészetben, melly, bűvös tükör gyanánt, akkor is híven mutatja az életet, mikor már lejárta idejét. Igy minden népnek előbb van költészete, mint historiája, — vagy inkább a' költészet minden historia, melly hagyományok, énekek és dalokban száll firól firá, időrül időre, mint szent örökség.

Micsoda változásokon megy keresztül egyes nép, míg, a' jó isten tudja, hol, egyszerre vagy lassanként, mint egyérdekü tömeg áll elő 's kezdi elfoglalni helyét a' világ' történeteiben, erre nehéz a' felelet, mert öngyermekségéről senki nem tud, más népek pedig csak azon időben gondolnak vele, mikor jelentőségre kezd vergődni vagy vergődött is már. E' szerint a' népek' születéséről szóló keresztlevelet a' historia ki nem adhatja.

Ritka nép is hal meg azon a' földön, mellyen született. De mi hívja őt mintegy szerencséjét keresni a' világon? Micsoda titkos vágy az, melly öntudatlanul lélekrokonságba fűzi az egyértelműeket 's az akaratnak világos beléegyezése nélkül, sugallatként visz és vezérel, mint a' madárt ösztöne vándorolni, mint alvajárót a' bűbájos holdvilág felé betegsége? Isten' hivása után indulnak a' népek, ki néha ködnek oszlopában, néha villám' fényében jelenik meg előttök világos kinyomásával ujjai' hatalmának. Hiszem én, hogy nem kis ok és erő az, melly az egyeseket néppé olvasztja, vagy a' testületből, hová tán előbbi sorsok kapcsolá, ki birja választani, de mintha még a' szerencsének is volna befolyása megmaradásukra.

Valóban nem lehet semmit inkább csodálni, mint a' népek' származatát; nincs nagyobb meglepetés, mint a' világtörténeté, mikor egy uj nép, a' nélkül hogy rajta kapatnék előkészületein, észrevétlenül előáll 's uj nyelven beszél. De nincs is kielégítőbb sem szívnek sem az értelemnek, mint lépésről lépésre kisérhetni őt haladásában; felfogni azon pontot, mikor még a' statusélet nála mélyen nyugvék a' családéletben; mikor természet és műveltség elválasztatlanul rejtezik a' kedélyben, mindaddig, míg az erők' mindegyike saját uton indul; és polgári szerződések, világos alku és törvények veszik át a' népet a' gondviselés' karjairól; 's a' természetet nemesítni kezdi a' művelődés, és amaz, mint háznál maradt dajka, nagy korában is őrzi a' népségben fölserdült leányzót, melly az isteni költészet.

Mindjárt az előkori mozgalmak' ideje alatt megnyeri a' nép a' maga' kamatját. Véribe veszi a' levegőt és a' külvilág' befolyását; 's nyer egy alaphangot, melly az egész tömegen mint húron végig rezeg; egy alapérzést, mellyben az egyesek összetalálkoznak, feltalálják a' ma-

gok' belső emberét vagy a' mit szívök szeret, miért él hal, mi aztán eredeti vonása, kinyomata örökre a' nép' sajátságának.

Még ekkor minden jó együtt van a' tömegben, — szeretném mondani, – minden, mi a' tömegben együtt van, jó, mert saját, mert eredeti. Kedélye nyers és durva mint kinemjátszott hangszer; igazságát lelkesedésében keresi, főbiztositékát anyagi erőben találja, 's a' had' változó szerencséjétől függvén élete vagy halála, vér a' drága ár, mellyet önállásaért letesz a' történetek' bírósága elé.

Miképen a' szürkület minden tárgyat óriási alakban tüntet elő; 's fél homálya különböző tüneményeket is egy nagy képpé folyaszt össze: hasonlag történik ama' szép csalódás is az ifjuságát élő nép' lelkében, miszerint sorsának intézőit vezetőit félisteni nagyságban emeli maga fölé; 's a' sokaság' erejét kevés választattokban központosítja, azaz megnyitja hőseinek az emlékezet' Pantheonát költészetében.

Nem pusztán csak szószaporításért kerekíték illy nagy feneket előadásomnak, de mivel népköltészetről fogok tartani rövid elmélkedést, olly időpontot akartam kijelölni a' történet' folyamatjából, mellyben az eszmét egész kiterjedésében föltalálhatni. Mert itéletem szerint a' népköltészetről igen szűk és határozatlan megfogást meríthetünk a' mai miénkféle idő' adataiból, melly a' nép' eszméjét elferdítette, életben, aestheticában egyiránt, 's a' népköltészetnek is csak töredékeit birja felmutatni. Ezért mai állása után sokan a' népköltészetet nem igen nagyra veszik; 's alatta kevesen is értenek többet azon néhány népdalnál, mellyet akkor ír a' költő, mikor egy két népies kifejezés eszébe jut, vagy épen mikor drámát regényt nem irhat. Ha a' népdalokat szobában gondolnák, 's mind az népdal volna, mit az irók úgy keresz-

telnek, megnyugonnám, mivel igy mégis csak kellene apródonként növekednie a' népköltészetnek, de mást mond az emberiség' fejlődésének krónikája. Nevezetesen: az igazi népköltészet' virágkora kivétel nélkül és rendesen megelőzi a' könyvirodalmat 's azon időkre esik, mikor még nincs literatura. Ellenben a' könyvtudás' növekedtével minden népnél alább száll, a' mivelődés folyvást keskenyebb csatornába szorítja, végre az életből is kitolja, mint a' hollandi népnél, melly teljesen felejté dalait, kivevén az utczaiakat; vagy elferdíti, mint a' mennyei országban, hol a' költészet legujabb adatok szerint csak leányok' mestersége férfiakat bolondítani, 's a' perzsáknál pedig épen udvari bolond.

Ezekből első szóra is látható, hogy a' népköltészetet a' maga életnagyságában, teljességében nem mindegyik kor bírja szemünk elé állítani, 's következésképp a' fogalom nincsen meg az életben, hanem abból kiveszett, mint a' várak, mint a' hősök, mint a' félistenek, mert az idő összeesett 's az élet csaknem olly egyenlő felületre szabályoztatott, mint a' földabroszok, mellyeken a' hegység is olly magas, mint a' síkság.

Nem levén meg a' fogalom az életben olly erőteljesen, hogy maga magát magyarázhatná, e' végett viszsza kell lépnünk néhány századdal a' történetek' hátterébe, mikor a' költészet, mint egy Balaton, mint egy tenger, nem volt még lecsapolva különböző ágain a' műveltségnek, hanem öszvesége volt minden szellemi nyilatkozásnak, honnan vevé a' nép törvényét, vallását, történeteit 's erkölcstudományát. És ezen időpont a' nemzetek' előkora, ifjusága.

Kétségen kivüli, hogy az előidő nem sokkal dicsekhetik a' természet adományin kivül. Nincs ugyan műveltség, de annál ébrebb a' kedély, annál inkább megvan az érzelmek' aczélpengése, mert, mint egy német iró

mondja: „vér helyett vasolvadék foly az erekben.“ Nyelv és költészet mesterkéltség nélkül saját, kül befolyás nélkül tiszta eredetiség. Innen, a' mit csak egy irástudatlan nép nyelvén és nyelve által előállít, kifogás nélküli; azt sem nyelv- sem széptan nem birálja, hanem elfogadja, mint kész kincset, követi, mint isteni kijelentését a' nép' szellemiségének. Igy találta Homér a' görög népnél költeményeit vagy azok' nagy részét, igy Firdusi készen a' perzsa hagyományokat. Igy az újabb nemzetek különösen az angoloknál Percy, németeknél főkép Grimm, a' dánoknál Söfrenson Wedel András történetiró. Igy szedte össze a' világhirű szerb dalokat és hősregéket Vuk Stephanovics Karadsity; a' finneknél pedig a' legközelebb mult évtized alatt D. Lönnroth Illés egy nagyszerü költeményt irt le a' nép' ajka után 's ez Kalervala 32 énekben; elhallgatván az europai többi nemzeteket, el az utazók és térítők' fáradságát 's figyelmét a' legtávolabbi és legvadabb népek' jellemének is kitanulására költészetök után.

Én, ha kérdeztetném: minő sajátságai, elsősége, vagy hiányai vannak valamelly népnek, koránsem utalnék történeteire, mellyekben Herder' állitásaként ritkán találunk egyebet felőle, mint hogyan engedé magát igazgattatni és öletni; hanem utalnék költészetének ép vagy csonka maradványira, hová nem csak a' nyelv' ifjusága, szépsége, dacza, hanem a' nép' szivének ugy szólván minden dobbanása, kedvelt eszméi, vágyai, hite, előitéletei, babonái, képzelő tehetségének teljes köre, azaz egész világnézlete beszővék, belehelvék.

A' népköltészet' meghatározásában legtöbb zavart okoz a' nép szó' értelme, és némelly rokon fogalmak. A' nép, talán mióta Rómában Senatus populusque romanust irtak, alsóbb osztályát teszi, minek? a' népnek. Tehát a' szó vétetik szélesebb és szorosabb értelemben.

Azonban ezen osztályozásra itt semmi szükség, az statisticába való, ha csak azon együgyü néposztályt nem veszszük annak, melly földet mível, egy héten egyszer vesz tisztát 's vasárnap kétszer megy istenházába, ez pedig köznép. A' szélesebb és szorosabb értelem oda megy ki, mit már emliték, hogy a' müveltség, fejlődési viszonyok és polgárisodás' szükségei szorítják összébb a' népköltészetet, de nem a' fogalmát is. Az országok' megalapítása után, vagy általánosan szólva, előbb utóbb kilép a' nemzet a' családéletből, és némellyek lesznek birák, némellyek katonák, papok, tudósok stb, majd később a' köznép is hova tovább mindig több nevelésben részesül, iskolát jár, könyvekhöz szegődik és olvas, és élvezi a' művelődés' jótéteményeit, egyszersmind veszti hitét a' hagyományok, csodás és mesés iránt; innen van, hogy polgárisodás' nyiltabb korában az epos — a' valódi népköltemény — nem csinál nagy szerencsét; hibázik a' hit.

A' népköltészet mindig a' nemzet' családéletére emlékeztet vissza, vagy is azon időkre, mikor még a' statusélet a' családéletben rejtezett; nemesség nem volt, vagy ha volt is, koronája színe volt a' népnek; különben hol vemné magát a' régi romanczák 's balladákban azon adat, mikor előkelő ranguak ugy elvegyültek közötte, mint övéi, sőt királyleány 's pásztorfiu és megforditva hányszor nem állnak szerelmi viszonyban egymással? — Ha még egyszer olly nagy nemzet volnánk is például, mi magyarok, mint a' minő vagyunk, nem úgy állnak e az egyesek egymáshoz, mint egy nagy család' tagjai? „A' legelső magyar ember a' király.“

Különböztetni kell a' népköltészetet azon vad és természeti költészettől, mellyet az utazók ismeretlen uj népeknél találnak, többnyire táncz' kiséretében. Ez a' nyelvek' kifejlődését hozza eszembe, hol az emberi test'

részei, leginkább az arcz' játéka, fő szerepet visz 's a' tagnyelv (Gebärdensprache) a' még gyermekségében gagyogó hangnyelvnek helyes pótlója, sőt némelly tekintetben megelőzője is volt. Igy van a' tánczi a' természeti költészetnél. Ez azonban nem sokat ér; semmi határozottság, semmi alaki tisztaság; a' lyrai elem volna benne uralkodó, 's az is szakadozott, mint a' pillanat' kedvtelései, kitörései puszta felkiáltás, vele az aesthetica csak annyiban gondol, mennyiben kezdetnek jó. A' mi ezentul következik a' szellem' fejlődésében, nagy idők' műve, azon időké, mikor a' népnek már van története, hősei, viszontagságai, mellyek az egyhangu 's a' napba beélő természeti embert megrendítik 's az élet' viszonyain fordítnak, 's azt átalakítják. Ugy tetszik, a' természeti költészet mindig megmarad, különösen az alnépnél mocskos és szennyes versekben, kópék és betyárok' nyelvén; ezek az izlés előtt izléstelenség, nekünk trágárság 's mint illyen, ugy tartoznak a' népköltészethez, mint aranyhoz a' salak.

Legkönnyebben össze lehet téveszteni a' népköltészetet a' nemzetivel. Itt azon alapvonások teszik a' különbséget, mellyeket akkor vesz föl a' népjellem, mikor nemzet lesz a' népből. Bárminő szerződések, alkotmány és uralkodási forma iratnak is a' nemzet' oklevelébe, mind ez a' nép' szellemén nem változtat, hanem csak uj vonásokat tesz ahhoz. Igy vesz föl némelly sajátságot a' nemzet külső jelekben is, minő a' zászló, czímer, színek, öltözet, viselet; de ezek is tagadhatlanul olly formát és jellemet fognak fölvenni, mellynek első eszméje a' néptömeg' kedélyéletében gyökerezik. Innen van aztán amaz' bűbájos ragaszkodás a' nemzeti szinekhez, zászlókhoz a' csatában; innen az öltözet és viselet iránti, nem előszeretet, hanem tősgyökeres hajlandóság.

E' szempontból véve a' nemzeti költészet is a' nép' kedélyéletének kifolyása, de különbség a' kettő között, igen is, van; megjegyezvén, hogy a' népköltészetnek már vannak saját aestheticai eszméi, mellyeket a' nép magával hozott a' világra, midőn az emberiségből kiszakadt, mellyek viszont a' népet az emberiséggel kötik össze. Ezen eszmék a' hit, szerelem és hősiség. E' három tárgyon forog a' népköltészet az emberiség és nemzetiség között; nincs is olly félig meddig eszmélkedő nép, melly ezt a' három tárgyat meg ne énekelné; kivevén, ha ugyan utazóknak hihetni, a' szegény irókézeket, kik vizet isznak 's egy bordaluk sincs, a' szerelmet megénekelni pedig egynek sem jutott eszébe.

A' nemzeti költészet' jelleme időszerinti. Eszméit többnyire a' korszerüség fejti ki 's állapítja meg; de valamint a' kor' szelleme változik 's mi ezelőtt korszerű volt, ma már az lenni megszünt, ugy jőnek elő uralkodó, az egész kor' lelkét teljesen elfoglaló nézletek, vágyak a' nemzeti költészetben is, a' nemzetnek mintegy házi dolgaira vonatkozók, példaul néhány év óta nálunk a' legerősebb hazafiúi érzések' tolmácslata. Tehát a' nemzeti költészet bizonyos szöglet alatt úgy is nézhető mint alkalmi, mellynek most van ideje; de az alkalom nem egyes név- vagy születésnap, hanem rendszerint nemzeti ünnep, ujjászületés 's ezért a' költészet' minden ága faja közt az édes nemzetinek, az édes miénknek van legerősebb, gyakran erőszakos hatása kedélyünkre. Ellenben a' népköltészet mindig a' tisztán emberi felé irányul, világát a' családéletben leli föl, mellynek viszonyai egész földön ugyanazok, 's ugyanazért a' tisztán emberinek is a' családéletben kell föltaláltatni; mivel itt van úgy a' kedély, mint fejlett, itt látszik az ember minden teketória nélkül embernek; a' minthogy a' művészet örök idők óta innen vette remekeit. Előttem semmi, hogy

Lear és Cordelia, és nem Edvárd és Kunigunda nevek fordulnak elő egy régi angol népköltéményben, melly Shakspeare' világhirű szomorujátékának is alapja; nem bánom, itt vagy ott történik, mert valahol csak kell történni az eseménynek, ez mind külső 's nem egyéb, mint alkalmazkodás a' körülményekhez, mint belévegyülés az életbe; de nézve a' belsőt, a' gondolatok' magvát, az érzelmek' fordulatit, igen is emberi előttem a' hálátlanság' föstése; emberi különösen egy dán ballada, mellyben sirjából kel ki az anya mostoha kézre maradt gyermekeinek meglátogatása végett, mi bár a' természet' törvényeivel jó is ütközésbe, nem képtelenség, mert örök igazság, az anyai szeretet' valósága van benne megtestesülve.

Mit a' kettőről mondék, röviden ide megy ki: a' népköltészet' tárgya a' tisztán emberi, a' nemzetié a' hazaszeretet; mindkettő zománczozva a' nép' sajátságával, megjegyezvén, hogy a' nemzeti költészet idővel átmegy a' népbe 's lesz népdal, mint az angol nemzeti ének, 's ez legszebb diadalma. Egyébiránt nemzeti költészet szélesebb értelemben mind azon művek' összesége, melylyek valamelly nemzet' nyelvén irattak, vagy ha nem irattak is szó szerint, de a' népnél évek' szárnyain 's köz ajkon forognak, befoglalva német, magyar, angol szépiralom nevezet alatt.

Tekintve mi adott szinte hosszú időkön át szellemi tápot a' nép' kedélyének, volna még mitől megkülönböztetni tárgyunkat, a' szent vagy vallásos költészettől. Igy mintha két országra szakadna el a' költészet' birodalma, világira, és nem e' világból valóra. De a' kettő mindjárt első látásra tiszta különbségben áll; legyen elég annyit mondanom, hogy a' hol vallás' dolgában minden a' maga fokozatos utján történik, mint a' régi görög és héber népnél, a' szentköltészet is a' népiből

válik és foly ki és vele rokon, sőt néha egy, ha pedig adott vallásra fogják a' népet, ez hosszadalmas küzdés után és szép szóra beveszi ugyan azt, de véréhez jellemèhez alkalmaztatva, sajátítva. Igy ölelte be Európát a' keresztény világnézlet — 's a' külön népek és nemzetek' sajátságaival párosulva szülé ama' nevezetes jelenetet, melly az ó és uj idő' művészete közé örökre elválasztó mélységet vont, — 's előállt a' romanticismus.

Mondatott: a' müveltség árt a' népköltészetnek, 's ez igaz, de miért átkoznók a' napot, hogy a' hajnalt előzi egünkről. Az anya fogy, a' gyermek növekszik; amaz meghal, ez életben marad; 's a' nem fentartja magát fajtájában. A' természet' örök rendén jár a' szellem' fejlődése is. Mikép mondatik hogy isten az embert önképére 's hasonlatára teremté, úgy kell a' müvelt költészetnek is a' népi' hasonlatát viselni, azaz fölvenni a' népi elemet, különben nem igazi, hanem korcs, fattyu, sohonnai.

Miben áll hát a' népköltészet' ereje? áll főleg a' nyelvben, az átlátszó tiszta nemes előadásban, mellyet minden a' ki nem buta vagy bolond, tehát minden józan eszű és egészséges velejü ember megérthet, élvezhet kénye kedve szerint. Hány irónak el kellene törni a' kezét czikornyás stiljeért, vadonat vad szólásmódjaiért, mellyek valóságos szellem elleni bün, lélekkinzás, merőben ellenkezők izléssel józansággal. Tehát vegye föl a' művelt költészet a' népinek tisztaságát, minden törvénytől független merész szókötéseit, szólásmódjait, életvonásait, mellyeket syntaxis grammatica soha nem igazol, lefordítni pedig szórul szóra fonákság, másként lehetlen. Illyes kifejezések és szólásmódokkal tömve minden nyelv, annál tömvébb pedig mennél épebb 's egészségesebb szerkezetü organismusa. Ezek nem figurák, nem tropusok, hanem a' nyelv' állócsillagai, vagy ha tetszik, gyöngyei, sajátságai, miket az iskola grae-

cismus, gallicisme stb nevek alatt ismer. Ezekben fekszik a' népi elem; költő csak az lehet, ki ezeket tudja használni és mozaikképen összeilleszteni; valamint ezek okai annak is, hogy költő csak egy nyelven írhat isten' igazában, azon, mellyet az édes anyatej szivárogtatott életerébe. — Nyelv nélkül nincs költő, habár Mihály főangyal volna is; miért a' nyelv örök tanulmánya volt minden nagy költőnek; 's én azt hiszem: a' gondolat, mint gondolat benn a' lélek' fenekén egy ruhátlan gyermek, sem több sem kevesebb mint hiú álomkép, nem kerül több fáradságba mint akármelly bohó ötlet, mivel magától jő; hanem azt megőrizni az életnek, húst és vért adni belé, 's a' gyermeket nevén nevezni: ez már a' szó', a' nyelv' dicsősége. Költőnek az a' nyelv, mi Prometheusnak az agyag, hogy embert teremtsen az isteni szikrának befogadására.

Most jőn a' forma. Itt esik jól kimondanom, hogy a' népköltészetnek egyik jellemvonása, minél fogva az éneket vele kell gondolni. Ez a' nézet hamis, ha netalán olly trillás éneket gondolnánk, minő egy olasz primadonnaé a' legujabb operában, mellyet érte 's az ő nyelvcsapja szerint componáltak. Vegyük a' görög hatos mértéket. Igaz hogy ezt énekelte a' görög nép, 's maga Phidias, mint irva van, Jupiter' szobrához az eszmét egy utczai dalostól vette, ki Homérból énekelt; de az is igaz, hogy a' népköltészet tudni 's emlékezetre méltó dolgokat regélvén, az istenek' titkait fejtegetvén, előadásának a' nép előtt — mert irva nem volt — érthetőnek kellett lennie, hogy épületes legyen. Igy minden bizonnyal az ének, ha több volt is mint a' szavalás, nem volt egyéb a' hang' ünnepélyes emelintése szállintásánál, talán a' mai recitativ. Ide látszik az is mutatni, hogy azon régi balladák, mellyekben a' történet a' cselekvény' személyei által, tehát párbeszédben, drámai-

lag adatik elő, kedvesebbek, de jobbak is azoknál, mellyek krónikai rendet követnek 's pusztán tisztán elbeszélők; mert annyival több bennök a' hangváltoztatás; igy az énekszerűség is, mennyivel több személy hozatik föl beszélőképen. Nem tudom, de ugy hiszem, ez lesz annak is vég oka, hogy, Talvj szerint, a' legjobb ó-angol, skandinavi és germán balladák is illy modorba öntvék; elhallgatván a' nagy és hosszu eposokat, mellyek egyhangu elbeszéléssel megölői volnának a' léleknek.

Az ének tette szükségessé a' rhythmust. Hány szótag' elgörgése után jéjön uj sor, hol szálljon, emelkedjék a' hang, a' dalfolyam, mint hab hab után, mint szellőben dőlengő vetés, mind szorosan kiszabvák, 's pontosan meghatározvák a' rhythmus által, mellyet a' nép' öntudatlan művészete, a' fül mester' segitségével teremte 's állapíta meg. Igy a' görög hexameterben a' harmadik láb első tagjának szót kell végezni, valamint az ötös jambusokban is azon szerint. A' szerbek trochaeusaiban szót végez a' második láb; 's ők minden formáikon át igen szorosan veszik e' szabályt melly a' caesura' szabálya; 's a' caesurátlan sorokra — a' szerb dalok' magyar fordítója szerint — a' közönséges szerb is azt mondaná: ezt nem lehet énekelni.

Azért nem jó énekre az illyen vers:

Singe, wem Ge-sang gegeben.
Hazádnak ren-dületlenűl
Légy híve, ó magyar!
Bölcsőd az, maj-dan sírod is
Melly ápol 's eltakar. stb.

Ez a' bizonyos helyen és idő mulva ujra meg ujra előforduló ugyanazonság szülé a' verselés' egész mesterségét. Ollyan ez, mint a' lélekzés, mint a' szívverés, mint a' habütés, tehát a' legtermészetesebb, a' minthogy azt nem is tanulá mástól ember, mint a' természettől. Szótag, rím, lábak

stropha, refrain, mind az ismétlés' eszméjén alapul, 's alapjai az énekelhetőségnek, innen legmuzsikaibb nyelv az, melly mind e' kellékeket egyesítni tudja műveiben.

Ezekhez azt mondom, minden népnek megvan a' maga kedvére való formája, ha szinte kölcsönzé 's nem magából forrá is ki azt. A' hatos mérték a' görög élénk lélek 's gördülékeny nyelv' neki eredése, bugyogása; ellenben az europai művelödés különféle rímes formákat tett kelendővé, míg a' szerb csak a' maga saját rim nélküli, de mértékes formája mellett maradt. Ha minden népnek nincs is olly eredeti formája, mint a' szerbnek, görögnek, mégis megtudhatjuk mellyiket szereti legjobban. Azt, mellyen legtöbb és legszebb dalokat 's balladákat költ és énekel. — Hogy a' művelt költészet e' tekintetben is hallgatni fog a' népinek szellemére, igen természetes; innen senki okosabban nem tehet, mint Beranger, ki dalait, igen kevés kivétellel, a' franczia nép' énekformáira szabta, fölibe irván mindegyiknek, mellyik népdal' nótájára megy; 's azt nyeré vele, hogy a' nép ismérvén a' melodiát azonnal éneklé a' fris verseket, és költeményei ugyan csak kimentek az életbe 's el vannak terjedve Francziaországban.

Mindent könnyebben ki lehet kimérni mint azon eszmekört, mellyben a' népköltészet forog. Ez a' képzelődés' legtágabb kalandvilága. Micsoda képeket, fogalmakat, világnézletet töm ebbe a' képzelő erő, az fogja tenni a' népköltészet' aestheticai eszméit, tárgyait. Itt van elhatározó, vagy inkább elválasztó befolyása az éghajlatnak, életmódnak; a' minthogy ez a' déli és éjszaki népek' költészetében climatologice kézzel foghatólag ki van magyarázva. Azonban ne véljük, mintha különböző éghajlat, uralkodás, alkotmány- vagy mit én tudom, minő befolyások miatt egyik nép' eszmeköre kizárná a' másikat, sőt inkább vágják azok egymást és összevágnak,

mint a' hullámkarikák, mint a' mennyei körzene, melyet Plato vélt hallani oda fent a' csillagok' utján, mi azon igazságra vezérel; hogy a' népek' költészete csak a' természet' alaphangjainak változata.

Már mondtam mellyik három eszme közös minden népköltészettel; és azon eszméken alapul a' derék népköltészet. Az eszmekör' szélsőségeit bizonyos látomások, rendkivüli csodás mesés képzemények foglalják el. Illyen a' lelkek' járása 's azon hit, mi szerint a' halottak sirjaikban nem nyughatnak, ha őket valaki, vagy ők valakit megbántottak. A' holt szerető meglátogatja életben maradt kedvesét, az anya gyermekét 's viszont; illyen ama' sirás, mellyet idétlen 's keresztvíz nélkül eltemetett, vagy vesztett gyermekektől hallani mind addig, míg lelkök az elmulasztott szertartások' feladása által meg nem váltatik a' kintól. Üt a' lelkek' órája, megszólal a' kakas egyszer, kétszer, háromszor; megkondulnak az elsülyedt harangok, lidércz bolyg a' sötétben a' sírok felett, nyomasztó álom lepi meg az embert, mellyben futni akarna 's nem bir, de röpülni igen; a' lélek remeg, a' haj borzad, 's egy eltalált varázsszó, egy keresztvetés, vagy isten' segitségül hivása semmivé teszik a' kisértetlátást, minden bűbáj veszve, az óriási alak léggel összefolyva eltűnik 's felszabadúl a' mell 's könnyebben veszi lélekzetét. — Ide tartozik a' tündérek' 's isten tudja miféle kiféle vízi és légi, hegyi és rónai, csalfa és ingerkedő lények' képzelete; továbbá azon legszélső gondolatok az átalakulásról, mellyben a' törpék hősökké, a' madár szeretővé stb változik, mert ki tudná előszámlálni az eseteket.

Bár mennyire különös szabásuak is az efféle hiedelmek, örömest találkozik velök a' mai kereszténység, mellynek ize van rajtok, mint szinte magáéival a' kelet és hajdan a' görög. Azért merő balgaság mythologizálni ma és nekünk, midőn a' hit egészen más lábon áll, meg-

futván a' régi mesevilág' pályáját. De a' görög és római müveltség hatalmas volt, 's benyúla mélyen a' keresztény életbe, mint a' tengerbe Italia, Graecia; 's van rá példa, hogy az uj Európában különösen Hollandban, de másutt is nálunk is, a' pór és polgár, ha szerelmes volt, ugy ugy megénekelt vak Ámorról, nyilas Cupidóról, mint ha épen mythologiát akart volna kiadni; de majd aprónként az idő megtanítá a' népeket sajátságaik' becsülésére! 's az uj időnek nincs szerencsésebb fordulata, mint hogy minden nemzet féltő kincsére, a' nyelv és irodalomra fordítja figyelmét, igyekszik magát lelkestül testestül megismerni, míg nem késő, hogy úgy ne járjon, mint Virgil' oltványa:

Miratur novas frondes et non sua poma,

Uj bogain bámul 's a' nem magaféle gyümölcsön.

E végett szótárak készülnek nagyok és bővek, hová a' tudósok összehordják a' nyelv' kincseit, birálják, mi övék mi nem; tanulják a' népet, e' nagy élő könyvet, mellynek betűi egy egy emberfő; 's ha nem olly szembetünőleg is, mint térképen az országok' határait színes vonalokkal, de minél hűbben igyekeznek kijelölni szellemi birtokukat. Ha egyes szavak is ennyire birják a' tudósok' figyelmét, mennyivel többet nyer a' nemzeti önismeret a' népköltészet' ereklyéiben, hol már a' szavak rendben 's harmoniába öntve, philologián kivül aestheticai kincs is, mint ha Palmyra' omladéka közt kész paloták födöztetnének föl!

Igen! aestheticai kincs, Aristoteles vagy Horácz' ismerete nélkül is. Mert ki irja a' népdalokat? A' nép; vagy Grimm szerint: magok magokat. Erre magyarázat kell. A' népköltemény gyakran maga tesz bizonyságot magáról. A' német népdal' végén ollykor illy kérdés tétetik: Wer ist, der Euch dies Liedlein sang? Tehát egyes éneklé azt. Tudva van, hogy igen sok an-

gol balladát bizonytalan költők a' népből csináltak 's árulták garasért uton utfélen. A' szerb dalokban is van némi újmutatás öreg világtalan dalnokokra, mint Tinódi Sebestyén is tön:

Ennek lön irása a' jó Kolozsvárban,
Tinódi Sebestyén' könyvnyomtatásában.

A' turkoman, perzsa és török dalok' szerzője gyakran kiirja nevét mi a' középkori festvényekre emlékeztet, mellyek' csoportozatában ott áll azon herczegek', grófok' mása is, kik a' művészszel dolgoztattak, mint az idei Nemzeti Almanach' egyik aczélmetszetén is (Salamon' itélete) egy fodros bodros lovag úr. Legtöbb esetben csak annyi bizonyos, főleg szerelemdaloknál, fiu-e vagy lyány a' szerző? Azonban én mi népünk közt tapasztalám, hogy a' vidékek egy dalt különbözőleg énekelnek, mi ha egytől került is eredetileg, a' szájról szájra való átadásnál igen könnyen toldatik, foldatik, szebbé, jobbá vagy ellenkezőleg; végtére sem marad meg olly szüzeségben, mint a' szerző gondolá. Ide megy ki a' magyarázat.

Akár ki szerzette, igen szépek vannak a' népköltemények közt, mert különben micsoda érdek kötötte volna úgy a' nép' nyelvére, hogy századokig énekelje azokat? Ha szeretettel vagyunk poros levelekhez, sőt egy lópatkóhoz is, melly a' hetvenedik apa' idejéből való, nem arany volna-e minden szó azon dalból, melly őseink' szivének is örömet szerzett? De az idő anyagi szellemet öltött 's eltiprással fenyegeti a' hagyományokat; azért annál ébrebben kell lenni azoknak, kiket isten, adván beléjök lelkéből való lelket, a' népek' szivének éltetőiként küldött a' világra, hogy megőrizzék, mit a' nép eddig megőrze, a' tiszta és igaz nyelvet 's nyelv' emlékeit. A' nyelv a' költők' gondja. Ott állunk, hogy a' mesék' hajnalát előzte a' komoly ész' napja, 's népköl-

tészetről, mint a' bárdoké, nem álmodhatni, de minek is? A' tenger soha ki nem fogy felhőiből, bármennyi eső esik; illyen tenger a' nép, az élet. Ha belőle merít a' költő, lesz a' ki őt hallgassa, seregestül találand megnyilt szivekre mindenkor, ha csak vesztét nem érzi a' nemzet. Tehát tanulni a' n é p e t, a z é l e t e t, beállni e' tengerbe, mint Jézus midőn a' lélek' kegyelmét venné a' Jordánba, ez a' mai költő' hivatása, nemes kötelessége.

VIII.

AZ AGGLEGÉNY

TORZKÉP AZ ÉLETBŐL.

NAGY IGNÁCZTÓL.

Midőn agglegényről akarunk szólani, Ádám apánkon kellene talán előadásunkat kezdenünk, 's megmutatnunk, hogy már a' paradicsomot is csak a' házas-élet' örömei birták valódilag kellemessé varázsolni, miből azután világosan fogna előtünni az agglegénység súlyos örömtelensége; de mi ezt nem teszszük, mert ugy vagyunk meggyőződve, hogy élő példa előadása mindig határozottabb hatást szül, 's azért számos agglegény' arczáról leszedvén a' színeket, bellőlök olly képet alakitunk össze, mellynek látása talán még a' legkonokabb nőgyülölőt is meg fogja kissé rezzenteni. 'S ha e' törekvésünknek bár csak egyetlen hölgyet sikerülend is fejkötőhez, és egyetlen agglegényt papucs alá juttatatnia, ugy fáradozásunkat igen dúsan érzendjük megjutalmaztatva.

'S most, e' rövid bevezetés után, állj elő, te szerencsétlen agglegény, hogy a' két magyar haza' szebb felének bemutathassunk. Föl veled a' szégyenkőre, 's pirulj önmagad fölött, ha az emberek' ezen egyik legszebb tulajdonát képes vagy még gyakorolni, és szolgálj riasztó például mind azon férfiaknak, kik már harminczadik évöket is tulhaladták, 's még sem érzenek

hajlandóságot a' női szemek' mindenhatóságának örökre hódolni!

Tekintsetek e nevetséges alakra, 's kaczagjatok fölötte hangosan, mert ez szánakozásra nem méltó, hanem csupán metsző és lesujtó gúnyt érdemel.

Nagy fejét gyéren lengik körül kuszált hajszálai, nem azért, mintha talán tunyaságból hanyagolta volna el rendezésöket, nem, hanem azért, mert ő még e' csekélységben is ki akarja tüntetni, hogy megvetéssel mellőz mindent, mit némi kis csinosságra lehetne magyarázni. Alig lehet ezen ember még ötven éves, és homlokát már is mély redők barázdálják, mellyek szemei mellett és fölött összevonulván, az egész arczknak visszataszitó mogorva kifejezést kölcsönöznek, és a' meredten tekintő szemeket félig elrejtik, 's üregeikbe szoritják, mintha ezen rosz világ még csak azt sem érdemlené, hogy ezen drágalátos néző eszközöket egész nagyságukban láthassa. Orra vékony és hegyes, és ezzel talán azért ajándékozta meg rosz kedvében a' mostoha természet, hogy gúnyosan szúrhasson vele ott, hol fénytelen szemeinek eltompult nyilai ezen gyönyörű munkát már képtelenek gyakorlani. Felső ajkai vékonyak, és a' borzas bajusz alatt befelé horpadoznak; az alsók pedig pittyedtek, 's beszélés közben görcsösen huzódnak a' száj' egyik szöglete felé, mi által a' pipafüsttől rútul megviselt fogak láthatókká lesznek, 's egyszersmind olly sajátszerű nemét képezik az idétlen vigyorgásnak, mellyet minden tulzás nélkül akár harapási vágyra is lehetne magyarázni. Álla hegyes és fölfelé meredez, 's ezt azért alkotá igy a' természet, hogy idővel legalább lehetőségig közelithessen az orrhoz, mert hiszen maga az agglegény ugy is senkihez nem szokott közeliteni, 's csak az kár, hogy ezen áll és orr száz év alatt sem birnak egészen egyesülni, mit bün-

tetésül rendelt így el a' természet, és pedig teljes igazsággal, mert ha az agglegény a' legszebb nővel sem akar egyesülni, ugy igen méltányos, hogy még saját orra és álla se válthassanak egymással szoros egyesülési csókot. Igy bünteti a' természet azokat, kik ellene vétkezni merészlenek! Ezen érdekes arczot bozontos barkó rámázza körül, mellynek szálai tövüknél szürkülni kezdnek, 's közepén sötétbarnák, míg végök meglehetősen vörös, melly utóbbi körülményt a' nyirés elmulasztásának kell tulajdonítani. Valóban, mondhatjuk, ráma és kép igen illenek egymáshoz!

Mi ezen agglegény' öltözetét illeti, arról kevés mondani valónk van. Ő a' divatot gyűlöli, mert a' józan többség, nem majmolva ugyan, de még is hódolva követi ezt. Kalapját egészen tarkóig nyomja fejébe, mi által bizonyos megvető és kihivó nemét akarja kitüntetni a' dacznak, 's egyszersmind azt eszközli ki, hogy fülei legalább is négy ujjnyira állanak el fejétől; 's ezen gyönyörű helyzetökben annyira megcsontosulnak, hogy bizvást akár ruhafogás gyanánt is lehetne azokat használni. Soványnak nem mondhatjuk őt, mert a' henyeség mindenkor szokott némi kis hájat ereszteni, 's hogy potrohossá nem lett, azt csupán epéjének köszönheti, mellyet mogorva elégületlensége folyvást működésben tartott. Kabátja nyakig be van gombolva, mert a' nagy hőség miatt minden más józan ember nyitott öltönyben jár. Végre, utána szörnyen elhizott vizsla czammog, melly, ura gyönyörű természetét követve, örömest vicsorgatná fogait a' mellette fürgén elhaladó kutyákra, ha ezen mulatságos és kedélyes műtételt nem röstellené.

Imé, előttünk áll a' siralmas alaku agglegény, 's ne gondolja senki, hogy tulzó szineket használtunk, mert mi csak hiven utánoztuk a' természetet, melly így

bélyegzi meg azon vakmerő embereket, kik legszentebb törvényét lábbal tapodják, és másolhatlanul arra határozzák magokat, hogy csupán a' halállal fognak párosulni.

De kövessük agglegényünk lomha lépteit, 's lássuk, milly élvezet közt tölti napjait.

Ah, mit látunk, könyvboltba lép; tehát még is legalább az irodalmat pártolja talán, majd meglátjuk.

A' legujabb angol és franczia torzképeket kéri, és végig forgatja; ajkait ollynemű mosoly czikázza körül, minővel a' tyukólakat a' róka üdvözli, mert hiszi, hogy kávéházaiban e' torzképeket jól fogja ismerőseinek boszantására használhatni.

A' könyvárus a' legünneplettebb magyar irók egyikének munkáját nyujtja neki, melly épen csak egy pár nap előtt jelent meg, 's nyájasan szól hozzá:

„Nem méltóztatik.... ur legujabb munkáját megtekinteni?"

„Kicsoda azon.... ur? — kérdi gúnyosan az agglegény — nem ismerem nevét."

A' könyváros nagy zavarba jő, mert..... ur a' bolt egyik szögletében ül, 's némelly ujabb külföldi munkákat forgat.

Az agglegény jól ismeri ezen iró' nevét, de olly kimondhatlanul jól esik neki, ha kellemetlenséget mondhat embertársainak, hogy az illy kedvező alkalmat soha nem szokta elmulasztani; 's midőn most a' boltból távozik, bizonyosan megelégedést érezne, sikerült dőfése fölött, ha az agglegény kérgesült szivét a' megelégedés isteni malasztja átjárhatná.

Hősünk tovább lépeget, 's valahányszor hölgyekkel találkozik, mindig gúnyosan fintorgatja orrát, ajkait pedig mesés dudorodásig pittyesztgeti, mit a' szépek olly jóizűen kaczagnak, hogy az agglegény sze-

retne mérgében megpukkadni, ha az egész világ' valamennyi hölgyeit érdemesnek birná tartani az illy veszélyes műtétel foganatosítására; így azonban csak azzal enyhíti boszuját, hogy egy mellette fütyöreszve elvonuló inasgyerkőczöt oldalba taszit, 's orrát olly irtózatos robajjal fujja, hogy egy közelében álló bérkocsis' lovai megriadnak, mitől egy arra csoszogó puttonyos asszony annyira megrémül, hogy félre ugrása közben a' súlyegyent elveszti, 's puttonyával a' legközelebb üvegesbolt' szekrényét bezuzza, mellynek hangos csörömpölését csak az agglegény gúnyos hahotája mulhatja felül.

Azt hiszitek, hogy nagyitva szólunk? Oh, ne higyjétek azt, legyetek meggyőződve, hogy csak legszilajabb embertelenség lakhatja annak keblét, kinek szivén még a' mindenható szerelem sem birt erőt venni!

Ez alatt a' hidfőhez érkezik hősünk, a' naplopók' e' mulatságos gyülhelyéhez, kik fél napokat töltenek el, folyvást azon szellemdús foglalatosságban gyakorolva magokat, mellynél fogva, szivarukat egészen fogukig füstölik el, a' nélkül hogy bajuszok rókát fogna, vagy orruk végén hólyagot huzhatna a' tüz, mi közben éles vasgereblyével fésülgetik a' jövő 's menő asszonyokat és hajadonokat, melly utóbbi nemes műtételben az agglegényen egy sem foghat ki, melly szép tehetsége ismerőseinél azon nemét vitta ki neki a' tiszteletnek, mellyel a' fogukat vicsorgató komondorokra szoktunk tekinteni, midőn bot nélkül kényszerülünk mellettök elhaladni. Egy kis példáját tüstént adhatjuk az agglegény' e' tekintetben kitüntetni szokott ügyességének.

Csinos hölgy jő Budáról, egyszerű és tiszta, mint maga a' megtestesült erény, még a' naplopók is mintegy meghökkenve fordítják el piruló arczáról szemeiket; de az agglegény ördögi keserűséggel szól:

„Bizony nem sokáig állhat már a' világ! Illy irtózatos tettetés. Azt gondolná az ember, hogy istenes uton jár ez a' lyány, pedig ezen órában mindennap rendesen....

Épen kocsi robogott el, 's nagy sajnálkozásunkra nem hallhattuk meg az agglegény' rágalmát; melly azonban minden esetre igen súlyos lehete, mert egy magas és nemes arczkifejezésű fiatal férfi, ki épen Buda felé indult, e' szókkal támadja meg hősünket.

„Uram, nem vonja ön vissza szavait?"

„Nem!" — viszonzá durván az agglegény.

„Ugy tehát kénytelen vagyok önt gaz rágalmazónak nyilvánitani."

„Micsoda?"

„Igen, mert én azon hölgyet ismerem."

„Urak, önök hallák meggyaláztatásomat. Fiatal ember, ezért számolni fogunk egymással!"

„Szivesen."

E' rövid párbeszéd után mérgesen 's dohogva rohan tova az agglegény; és azt hiszitek talán, hogy pör vagy viadal lesz ezen esemény következménye? Csalatkoztok! A' ki mást méltatlanul becstelenit, rendesen azt tanusítja, hogy keblét egyetlen szikrája sem melegíti a' becsületérzésnek, a' rágalmazó pedig különben is mindig gyáva szokott lenni. 'S gyávaság és becstelenség hol lelhetne kényelmesb tanyát, mint azon kemény hustömegben, melly az agglegény keblének azon helyét foglalja el, hol más embereknél szív szívért hevül! —

Az agglegény kávéházba siet, 's reményli, hogy ott majd terhére válhatik valakinek 's ez által epéjét meghiggasztja.

Helyet foglal tehát, 's a' pinczértől néhány hirlapot kér. Egyet kezében tart, a' többit pedig könyö-

kével az asztalhoz szóritja. 'S talán figyelmesen olvas? Talán érdeklik őt a' haza' nyilvános ügyei? Oh, nem, mert ugyan mi érdekelhetné azt, kiben maga a teremtés' remeke, az asszony sem bírt érdeket gerjeszteni? Nem olvas ő, csak áldozatra vár, és pedig nem siker nélkül.

Imé egy pohos kis öreg ur közelit ugyan azon asztalkához, olly nyájas és kellemes arczvonásokkal, mintha már legalább harmadik nejével élvezné a' földi mennynek örömeit. Ezen ur szeretné a' hirlapokat olvasni, hogy kedves családjával, ebédlés' közben, az érdekesb ujdonságokat tudathassa. Ezt szemeiből olvassa ki az agglegény és azonnal elhatározza, hogy lehetőségig gyötreni fogja őt.

„Szabad kérnem valamellyiket ezen hirlapok közől?“ — szól szivesen kérő hangon a' nyájas családatyja.

„Majd ha elolvastam“, — felel visszataszitólag az agglegény.

„Várakozni fogok. Szolgálhatok egy kis feketével?“

„Nem szivok feketét.“

„Oh, sárga is van nálam; méltóztassék.“

„A' sárgát is szintugy gyülölöm, mint a' feketét; amaz betegséget, ez pedig gyászt, 's igy mind a' kettő együtt véve halált jelképez.“

Az öreg ur udvariasan mosolyg, 's hallgatva várakozik a' hirlapra. Azonban negyed negyed után telik el, 's az öreg ur nyugtalanul feszeng, míg az agglegény folyvást ugyan azon lapra mereszti szemeit. Végre tizenkettőt üt az óra, 's a' szegény családatya szomoruan ballag övéihez, és ez uttal semmi ujdonsággal nem mulattathatja őket; az agglegény pedig nagyot kaczag, epés gúnyt mormog a' férjekre, kiket a' ha-

rangszó családáik' körébe riaszt, és tunya lépéseit azon vendégfogadó felé irányozza, hol rendesen ebédelni szokott.

A' terembe lépvén, körülnéz; egy asztal mellett öt férfi ebédel, kik mindnyájan igen derült kedvben látszanak lenni, 's ez elég ok arra, hogy keservesen boszankodjék rájok az agglegény; azonnal elfoglalja tehát a' hatodik és egyszersmind utolsó széket, 's kezébe veszi az étlapot, mellyből hangosan olvassa e' szókat:

„Fehér leves májgombóczkával. Oh, ez nem kell! Gondolják csak, uraim, mit leltem két hét előtt egy illy gombóczkában!"

„Ugyan mit?"

„Két....."

Hogy mit lelt benne, azt nem hallhattuk meg, mert valaki épen akkor nagyon becsapta az ajtót; de a' tárgy alkalmasint kellemetlen volt, mert az öt férfi undorodva tevé le kanalát, miután történetesen mindnyájan épen ugyan olly levest ettek.

„Kérem, töltögessük össze a' maradéklevest, vizslám nem érti szavaimat, 's bizonyosan nem fog tőle irtózni."

Az agglegény tehát kettős czélt ér el, mert az öt férfi kedvét és étvágyát megrontotta, 's egyszersmind kutyáját ingyen leveshez jutatá. Alig jöhetett asztalra étel, mellyről valamelly hasonló kalandocskát ne tudott volna elmondani, 's e' közben azt, mit magának hozatott, különböző ürügy alatt legalább is mindig kétszer küldé vissza, mindig ujabb meg ujabb kifogásokat találván az ételek ellen. Kiállhatlan pántolódásainak egy példáját egész terjedelmében közöljük.

„Pinczér!"

„Méltóztassék."

„Sok meleg kotyvaléktok elrontá gyomromat; hozz hideg borjuszeleteket.“

Kevés pillanat mulva előtte áll a' tányér, szép fehér borjuhusszeletkékkel, mikre czitromhéj volt hintve, 's eczet és olaj öntve.

„Pinczér!“

„Méltóztassék.“

„Még sem tanultad meg, hogy az olajt ki nem állhatom?“

„Engedelmet kérek.“

A' pinczér olaj nélkül hozza az előbbi ételt.

„Ember, hol az eszed! Nem tudod, hogy én czitromhéj helyett hagymát szoktam erre rakatni?“

„Bocsánatot kérek, tüstént!“

És harmadszor fordult meg előtte a' kivánt étel, 's még akkor is talált rajta fitymálni valót. De ne csodálja ezt senki; mert hiszen jól tudjuk, hogy mind azok, kik tetőtől talpig telve vannak tökéletlenségekkel, mindenben, következésképp meg a' hideg borjuszeletekben is hibákat lelnek.

„Barátom — szól az asztaltól fölkelvén, az öt férfi egyike a' másikhoz — kicsoda azon kiállhatlan ember?“

„Testben 's lélekben összetöppedt, embergyülölő agglegény.“

„Szent isten, inkább még ma lőném magamat főbe, hogy sem illy szörnyeteg váljék idővel belőlem!“

Mi ellenben azt tanácsoljuk ezen jó úrnak, hogy minél előbb házasodjék meg, mert különben mulhatlanul hasonmása leend agglegényünknek, 's végre még csak annyi bátorsága sem marad, hogy magát főbe lőhetné, a' mi különben nagyon jól esik az efféle embereknek, mert bizony még csak azon parányi lőport sem érdemlik meg, melly roncsolt testökön

ajtót nyithatna azon valami' számára, melly nálok a' lélek' helyét pótolja.

'S mikép mulatja magát az agglegény délután? Ugy, mint délelőtt; terhére van minden embernek, sőt terhére önmagának is, mert konok mogorvasága még az égnek boltozatát is fekete szinben láttatja vele. Ő szinházba nem igen jár, mert vígjátékban rendesen házasság, szomorújátékban pedig többnyire a' házasság meg nem történhetése miatt, erőszakos halál a' dolog' vége, mitől gyávasága irtózik. Gyávasága? Igen, még egyszer mondjuk: gyávasága; mert ez az, mi az agglegényt a' szép nemtől tova riasztja; ő ugyan is bensőleg meg van arról győződve, hogy egyetlen olly tulajdonsággal sem bír, mi által valamelly hölgynek vonzalmát maga iránt lebilincselhetné; ő mélyen érzi, hogy szerettetésre nem érdemes; 's igy a' gyávaság az, melly miatt ridegül szárad el, a' gyávaság, mi legocsmányabb bélyeg, melly a' férfi' homlokát e' földön undokithatja Ugy van, agglegény, te nem merészled hölgy' oldalához csatolni napjaidat, 's e' gyávaságod az, melly miatt kiméletlenül tüzzük ki siralmas alakodat az egész világ' legméltóbb gúnyainak!

'S most, miután nyilvános életéről, ha az illy kopár lézengést életnek szabad neveznünk, már kelleténél is több szót veszitettünk, vessünk futó pillantást még elszigetelt háziéletére is.

Szállására térvén este, mintegy kilencz órakor, a' csöngetyűt meghuzza; e' munkát azonban többször kell ismételnie, mert öreg katonájának illy késő időben rendesen bal szokott már lenni a' fél füle, mikép ő azon sajátszerű állapotot nevezi, melly akkor következik be az embernél, midőn valamicskével többet ivott, mint tulajdonkép elkerülhetlenül szükséges lett volna.

Az agglegény ismét csönget, 's haragjában kedves vizsláját megrugja, mire az illy bánáshoz nem szokott kutya irtózatosan ordít.

Ekkor csoszogó lépések közelítnek, 's az ajtó' megnyitása közben e' szókat dörmögi nagy álmosan a' mámoros vén katona, vagy hadastyán, vagy magyarul szólva — invalidus:

„Ugyan ne kiáltson olly iszonyuan, nagyságos uram! hiszen itt vagyok már!"

„Ember" — kiált mérgesen az agglegény — annyira leitta kend már ismét az eszét, hogy kutyám' hangját sem birja az enyimtől megkülönböztetni?"

„Kérem alázatosan, én harmincz esztendeig ettem a' császár kenyerét, és nem szoktam eszemet leinni; én csak akkor iszom egy kis pálinkát, mikor a' hurut háborgat..."

Itt hangos és hosszas köhögés szakítá félben a' vén katona' szavait, melly közben egészen elfeledé magát kimenteni.

Az agglegény belép, 's szolgájának semmi hasznát nem veheti, mert a' megnyitott ajtón betolult fris levegő annyira neveli a' gonosz köhögést, hogy csak akkor szünhetett meg, midőn mély hortyogás által váltatott föl.

Milly díszes rend uralkodik e' szobában! a' falakon pókhálók pompáznak; a' butorokat vastag porréteg ótalmazza a' levegő' kártékony befolyása ellen; a' pamlag nagy részét dohányhamu ékesíti; egy pár könyvön csorba poharak és üvegek állanak; a' téntatartót vastag penészhártya boritja; a' ruhaszekrényen pedig sáros csizmahuzó pihen, mig a' kályhavállán néhány kormos csuprot szemlélhetni, mikben hihetőleg ízletes reggelit szokott urának készíteni a' hurutos vitéz.

És ugyan mikép türhet el maga mellett illy rendetlen szolgát az agglegény? Azon egyszerű okból, mivel olly kiállhatlan természetű embernél csak olly szolga maradhat meg, kit más helyekről az első huszonnégy óra után bizonyosan azonnal elkergetnének. Különben pedig az agglegény e' rendetlenséget észre sem veszi, mert ugyan mikép lehetne annak fogalma rendről, ki a' természet' legszentebb rendét is lábbal tapossa, és az emberi rendeltetésnek legüdvözitőbb szakászátó örökre elfordult!

Mi alatt ezen nagy jelentőségü észrevételeket tehettük, addig az agglegény megszabaditá bünös testét ruháitól, fogai közé hosszu száru pipát szoritott, és kemény ágyára veté magát, melly példáját kutyája is azonnal követé; azon lényeges különbséggel mindazáltal, hogy ezen utóbbi az ágy mellett fekvő bőrpárnájáról előbb levakará lábaival a' port, 's ez által legalább azt tanusitá, hogy ámbár egyébiránt gazdájához sokban hasonlit, a' tisztaság' kedvelésében pipázó urát jóval tulhaladja.

Nehány lelkes szipákolás után derekasan ég a' dohány az öblös pipában, 's az agglegény a' gyertyát eloltja, és nagyot prüsszent, mit rögtön olly sajátságos neme követ a' dohogó hörgésnek, hogy hajlók vagyunk azt a' közönséges becsületes sohajtás' félig sikerült parodiájának nevezni, 's egyszersmind meg vagyunk győződve, hogy ezen kettős külső és belső műtétel közben, körülbelől illyféle gondolatforgács hámlott le száraz agyának odvas csontjairól:

„Mégis csak kellemesen hangzanék, ha valaki igy szólna most mellettem: egészségedre, kedvesem! — és én nyájasan köszönhetném meg a' szives kivánatot!"

Igy azonban csak a' vizsla' csattanó ásitása válaszolt az árva prüsszentésre.

Közönséges ember most csak kettőt tehetne már, tudniillik: vagy csöndes nyugalmat, vagy fejpárnája alá száz cserebogarat kivánna az agglegénynek, és eltávoznék, de mi különös szabadítékkal birunk, még lelkökbe is pillanthatni illető hőseinknek, 's azért példás elszántsággal foglalunk helyet az ágy' végénél, és vérünk' ismert béketürésével, várakozunk a' történendőkre, miket az agglegény' álmai szemeink elé fognak terjeszteni.

A' hold gyönyörüen világit, 's ezüst sugárokkal csipkézi körül a' fáknak lombozatát, mellyek közt álmában kéjittasan sétálgat az agglegény. Keblét ismeretlen vágyak dagasztják, érzi, hogy ohajt valamit, de kivánságának tárgyát nem birja megnevezni; azt véli, hogy szomjas, és gyöngyöző sziklaforráshoz siet; de midőn merítni akar belőle, szomoruan tapasztalja, hogy kezei nem érik el a' kristálytiszta forrásvizet, mig a' mellette ellebegő ifjak egész kényelemmel enyhítik szomjukat. Vágyai szünet nélkül tovább űzik őt, és emésztő lángokká magasulnak, midőn az erdő irtásos völgyeinek egyikében tükörsima tavat, 's a' tó' partján három hajadont pillant meg, olly szépet és tündöklőt, minőt még a' költők' legmerészebb dalai sem teremtettek. Testöket könnyü fehér fátyol folyá körül, mint csillagokat a' lehunyt napnak halovány gőzparányai, 's szemeiknek igéző tüze, a' holdnak rezgő sugárait elhomályositá, míg ajkaik' üdvözítő mosolya a' mennyboltozat' legparányibb föllegét is eloszlatá. És e' hölgyek a' boldog agglegényre irányozák epedő szemeiket, karjaikat feléje nyujták, és ajkaikat édes szerelmi szózatokra nyiták meg. Hősünk' keble hallhatólag dobog; szemei lángolva tolulnak ki mély üregeikből, karjai remegve emelkednek, az igéző látvány felé, s lábai óriási lépésekkel készülnek a' közel üdv felé rohanni; de e' pillanatban magas füstoszlop emelkedik a' tó' közepén, 's belőle három fekete óriás

fejlik ki; ezek parancsolólag intnek hosszu karjaikkal, és a' hölgyek siránkozva hátrálnak a' tó felé, 's ajkaik szabadításra szólítják föl az agglegényt. Ez azonban nem bízik erejében, és habozva tekint a' hátráló hölgyekre, kiknek lábai már a' víz' felületén lebegnek; még egy pillanatnyi késedelem, 's üdve örökre veszve van. Most vagy soha, gondolja magában az agglegény, 's egy nagy követ ragadván meg jobbjával, lehetetlenségig gyors elszántsággal egyenesen a' borzasztó látvány' színhelyére siet.

„Elkéstél, nyomorú halandó! számodra e' földön az üdvnek forrása örökre kiapadt!"

E' szókat ezer meg ezer torok harsogtatá, a' magas légből, a' fáknak lombjai közől, 's az anyaföld' megmérhetlen üregeiből.

Az agglegény kétségbeesve magasra emelé követ, 's az óriásokra akará sujtani, de ekkor a' tónak hullámai magosra tornyultak föl, 's irtózatos rémalakot vetettek ki, melly oroszlán, medve és sárkány' tagjaiból látszott összealkotva lenni, e' csodaállat földre teríté az agglegényt; 's tüzet, füstöt és vizet árasztott borzasztó agyarai közől remegő testére, mellynek minden tagjait, majd forróság majd jeges hidegség rázkodtatá. Végre mellére veté magát a' szörnyű rémalak, száját mértföldnyire tátotta el, és óriási deszka fürészhez hasonló fogait egyenesen verejtékes homlokára irányzá, 's tüzes nyelvével remegő szederjes ajakihoz közelíte a' szerencsétlen áldozatnak.

Az agglegény kiáltott, mert mellét behorpasztá az iszonyu súly, de szavát nem hallá senki, mert hiszen ő egyedül volt, kopár négy fala között! Hah, most ütött végső órája! A' rémalak tüzes nyelve ajkait 's arczát nyaldosá, és az agglegény fölébredt!

Kezében üres palaczkot tarta, mellynek hideg tartalmától még most is remegtek tagjai, szájából kiesett pipája az ágyruhát meggyujtá, 's ha a' vizsla nem nyalja arczát, ugy bizonyosan halálát lelte volna a' lángok között.

Ő tehát még álmában is boldogtalan! És milly véget ér e' földön az illy agglegény? Hanyatló kora bajok' özönével árasztja őt el, mik közt nem megvetendő helyet foglal el a' gazdasszony, ki őt betegeskedéseiben ápolja, és lehetőségig kinozza.

Végre meghal az agglegény, 's szemeit könyörületből az asztalos legény fogja be, ki koporsójához mértéket vesz. A' távol rokonok nevetve osztoznak vagyonában, 's holttestét lehetőségig hamar takarítják el, nem gondolva azzal, hogy valljon nem fog-e sírjában még egyszer föl-ébredni. És az első vihar, melly a' sírkerten dühöngve végig röpül, a' föld' szinével egyenlővé söpri elhagyatott sírhalmát, 's még keresztjét is tova sodorja, hogy nyoma se maradjon azon helynek, hol illy konok agglegények' csontjai porlanak, kik a' természet' legszentebb törvényeit megvetik, 's a' legnagyobb földi hatalomnak — az asszonyi szépségnek és erénynek — nem hódolnak!

IX.

A' KÖLTÉSZETRŐL.

BOILEAU' TANKÖLTEMÉNYE.

FRANCZIÁBÓL FORDÍTOTTA

JEGYZETEKKEL

ERDÉLYI JÁNOS.

Boileaunak e' nagyszerü tankölteményét nem most és tőlem veszi először a' magyar olvasó; az még az Erdélyi Muzeum' VII. füzetében jelent meg Döbrentei' fordítása szerint prosában, némi kihagyásokkal, 's néhol szaporítva is. E' munka Boileaunak fő-műve; a' francziák ugy ítélnek, hogy ez alapítá meg ama' nemességet és szilárdságot, melly első rangu iróikban tapasztalható. Becsét főkép három tekintet emeli: a' vállalat' nehézsége, a' versek' szép- és az egésznek hasznos volta. Köz elismerés szerint e' Poetica Horáczénál kimerítőbb, rend' dolgában pedig amaz vele nem is hasonlítható. Boileau' ellenségei azt hozzák ugyan föl ellene, hogy ez csak fordítása Horáczénak; azonban erre még ő megfelelt maga, szépen megköszönve a' dicséretet, mondván: munkámba, melly ezer száz versből áll, mintegy ötven hatvan vétetett Horáczból; engem nem érhet nagyobb dicséret azokénál, kik azt hiszik, hogy a' többit e' nagy költőbül fordítám, 's meglepő rám nézve, miért vínak

mégis a' szabályok ellen, mellyek benne előadatnak. — De Boileau nem csak Horáczból vön át helyeket, hanem más irókból is néhány velős mondást; 's ez a' jegyzetekben mind elő fog kerülni.

A' számos kiadások, mellyeket Boileau' munkái értek, tulajdonkép kettőre szállíthatók, egyik Brossette' magyarázatival, másik Monteil' jegyzeteivel; minden előbbi, e' kettőhöz mérve, tökéletlen. Igy legjobb kiadások a' genevai 1716; a' hágai 1718; a' párisi 1740; 's a' drezdai 1767. Fordító az utolsót használá.

Boileau Despreaux Miklós' életéről álljon itt néhány adat Maizeaux után. Született Párisban, dec. 5. 1636. Atyja, Gyula, parlamenti irnok volt; anyja korán meghalt, ő három fiok között legkisebb; bátyjai, Gyula és Jakab, szinte nagy hirre jutottak a' tudományosság' világában. — Miklós a' beauvaisi collegiumban kezdé tanulását, 's mihamar kitört belőle a' nagy hajlandóság mindenhez, a' mi költői, többnyire verseket 's románokat olvasván. Alig volt 18 éves, mikor egy odát irt az angolokkali had' hirére szép tüzzel és nyelven és phantasiával. Bölcsészi pályája után törvényhez fogott, 's korán ügyvéd lett, de mi fődolog, nem volt kedve a' szónoki pályához; 's mintha talán volt volna e' tudomány' ellenlábasához, Sorbonneba ment Theologiát tanulni, hogy ott hagyja azt is, 's egészen jobb szelleme' sugallata után induljon ezentul. — A' jó izlés boszút érdemle már Francziaországban, 's ő néhány satyrát irt, 's ezrede támadt föl ellene a' rosz költőknek; mig az erény iránti buzgalma oda vivé, hogy a' romlott század' gyöngéit is ostorozza. A' közönség melléje állt; satyrái nem csak szivesen fogadtattak, hanem kéziratai minden áron kerestettek, majd nyomattak is, de hibásan és idegen munkákkal együtt, 's Boileau tovább nem állhatván, mint bánnak velök, mint hamisítják: — 1666. szabadék

mellett kiadá maga. Nagy zaj kelt a' Parnaszon, leginkább ama' szabad irásmód miatt, hogy személyek is voltak megnevezve. E' vád ellen Boileau irt a' satyráról, 's védé magát régiek és ujak' példájával egyiránt. Ezután egy költői levelet irt a' királyhoz, majd másodikat is, midőn sebesen haladna hóditásiban a' Rajna felé 1762. E' levélben nagyon dicsérik a' rajnáni átszállás' leirását.

Egy kis vita a' Sainte-Chapellei kántor és számtartó közt alkalmul szolgált neki egy víg eposra, mellynek czime Lutrin *) (pulpitus, tám) VI. énekben.

Munkái' 1674-ki kiadásához jött a' L' art poetique, IV. énekben, két uj levél, Lutrin' négy éneke, és Longinus a' fenségesről. Most uj zaj keletkezett, és irgalmatlan vádak jöttek ki ellene, de ő röviden felelt, 's ekkor köszönte meg a' fentebb említett horáczi vádat megtámadóinak. Munkáit többször kiadá még, nevezetesen 1683. 1685., ekkor bővítve két uj epigrammal Kautin apát ellen, másat irt egy istentagadó és még kettőt Desmarais ellen. Most jött ki köszönete az academiához, melly 1684-ben tagjának választá. Irt ujra néhány satyrát: a' nők ellen, kertészéhez, és az istenszeretetről 1695—97. Ez időtájban küldte még neki Ericeyra gr. poeticája' fordítását portugal versekben. Midőn barátja Racine 1699-ben meghalt 's helyére a' király Valincourt-t nevezte ki Boileau mellé, uj társát ez ismét egy satyrával fogadá, az igaz és álérdem. 1701. uj kiadását rendezé el munkáinak, uj előszóval, 's ezt mondá maga legteljesebbnek; 's még egyszer adta volna ki 1710. de „Satyre sur l' Equivoque" uj műve miatt, inkább abbahagyta, mint csonkán tegye

*) A' Pulpitus, egy mulatságos vitézi költemény, magyar versekbe foglalta Kovács Ferencz, Mathematikus. Győrben, 1789.

közzé; és visszavonult az udvartól barátai' körébe, 's még azon év' marcz'. 13. meghalt 74 éves korában.

Perrault ellen, ki az uj idő' költőit és költészetét dicsérte, Boileau a' régieket védte, 's maga is irt egy odát Pindar' szellemében, mintegy példányilag is ábrázolni a' classicusok' elsőségét. — XIV. Lajos viselt dolgait irta, de soha ki nem adta; itt csak nemes szivűsége tűnik elő, mert mint maga mondá, nem tudá mivel igazolni az 1672-ki táborozásokat Hollandia ellen, 's ez oka, hogy Francziaország' ezen korának története ma sincs tisztában egészen.

A' KÖLTÉSZETRŐL.

Első ének.

Hiába a' magas Parnaszra törni fel
Merész irónak a' vers' mesterségivel.
Ha lelkét az egek által nem ihleték,
Ha már születve nem költőnek születék,
Korlátozott erő mellett fogoly lesz az,
'S Phoebus síket reá, makranczos a' Pegaz.

Oh ti, kiket illyen veszélyes tüz hevit,
Futván a' szép elmék' tüskés ösvényeit,
Versekkel áldatlan soh' se vesződjetek,
Még nem tehetség, ha rimhöz van kedvetek.
Félős az a' hiú tetszésnek ingere,
Fontolja meg kiki, mihöz van dús ere.

---

6. v. Phoebus siket reá stb. Horácznál, de Arte poet. 385. v.
Tu nihil invita dices, faciesve Minerva.

12. v. Fontolja meg kiki ... Horácznál 38. v.
Sumite materiam vestris, qui scribitis, aequam

A' nagy elmékben bő természet tuda jól
Íróknak osztani részt adományiból.
Ez fösti versében, mi a' szerelmi láng,
Az ir epigrammot, mellynek végén fulánk.
Malherbe a' hős' dicső tettét énekli meg,
Racan Philist, pásztort és erdőket zeneg.
De gyakran a' szellem hiúsággal teli,
Magát és erejét nagyobbnak képzeli.
Illyen, ki azt irá, hogy kocsmás volt Faret,
Mert jól rimelt neve e' szóhoz: cabaret.
Ő nagy bolondjában boszantó versivel
Énekli, mint futott vitézül Izraël,
'S Mózessel a' pusztán keresztül és kasul
Jár, és Faraóval a' tengerekbe ful.

Mindegy, a' tárgy legyen tréfás avagy komoly,
Ugy jó, ha értelem a' rimmel összefoly.
Látszatra ők ugyan egymást nem tűrik el;
A' rim rabszolganő, minek hódolni kell.
Ki jól utána jár, magát reá veti,
A' szellem a' rímet könnyen föllelheti.
Az észtől jármot ő hajolva fölveszen;
Az értelem még is szabad 's dúsabb leszen.

Viribus, et versate diu, quid ferre recusent,
Quid valeant humeri.

17. v. Malherbe a' hős' ... Malherbe' ódái értetnek.

18. v. Racan Philist... Racan pásztori verseket irt. Marquis, szül. 1589. † 1670.

21. v. Illyen, ki azt irá, hogy kocsmás volt Faret. Itt Saint Amant, a' megszabadított Mózes' szerzője, értetik; ki barátjáról, Faret Miklósról azt irá, hogy kocsmás, pedig a' legtisztességesebb életü volt; mert

22. v. Cabaret, kocsma; 's erre igen jól rimelt a' Faret név. Ez a' Saint Amant elöjö még Boileaunál a' III. énekben is, 261. v.

De nem gondolva rá, makacsul pártot üt,
A' rím és értelem nem férnek meg együtt.

Az észt szeressétek. Akármiféle mű
Csak ész által lehet tartós fényű, becsű.
Nagy részt éretlen tüz kap el, 's munkáiban
Az eszme 's értelem egymástól messze van;
'S hinné gyalázatul a' szörnyű verselő,
Ha tudná, hogy más is gondol ugy, ahhogy ő.
Kerüljük e' tulzást. Kapjon a' talián
Ez ál brillántokkal csillámló szófián.
Legfőbb az értelem; ám ehhöz sík az ut,
Megállni annak is nehéz, ki oda jut.
Bukik, ki róla csak lépést is félremegy.
A' józan ut, mellyen kell járni, gyakran egy.

Némelly iró akkép van a' tárgygyal tele,
Hogy mig mindent le nem ír, nem hagy föl vele.
Ha palotára lel, lefösti homlokát,
És engem tornáczrul tornáczra hurczol át.
Imitt a' följárás, amott meg folyosó,
Aztán erkély, arany oszlopra nyugovó.
Aztán hány mennyezet, tojásdad, domború.
Ugyanannnyi párta és annyi koszorú!
Hogy végre jussak, én átugrom husz lapot,
Még a' kertben vagyok, 's nem jobb az állapot.
E' meddő termékeny iróktól fussatok,

---

43. v. Kapjon a' talián, az olasz.

51. v. Ha palotára lel stb. Scuderi „Alaric" czímü költeményében tizenhat lapot — mindegyiken harmincz vers — tölt be egy palota' leirásával. Kezdi a' homlokzaton, végzi a' kerten.

56 v. Ugyanannnyi párta stb. Illyenekben áll Scuderi sokat mondani akaró meddő bősége. E' verset Scuderiból idézi Boileau, de változtatva.

Apróságoskodást soh' se olvassatok,
Mit úgy elnyujtanak, unalmas, iztelen;
A' jóllakott lélek ott hagyja hirtelen.
Rövid ki nem lehet, az iráshoz nem ért.
Félek hibát 's lelek roszabbat a' roszért.
Verset, ha gyönge volt, darabossá teszek,
Kerűlöm a' hosszast, de érthetlen leszek.
Ez nem piperézget, 's Musája meztelen;
Más a' felhőkbe vész, mert fél csuszkálni lenn. —
Akarsz közönséget és bírni kegyeit?
Változtatgatással szépitsd beszédeid'.
Egyféle egyszinű irásmódod ragyog
Szemembe; ám mit ér? csak álmosabb vagyok.
Nem olvassák az illy untatni lett irót,
A' mindig egy hangon, egy zsoltáron sirót. —
Boldog, kinek szállni széptől fönségesig,
Tréfástól komolyig, könnyű móddal esik.

---

62. v. A' jóllakott lélek .. Horácznál 335. v.
Quidquid praecipies, esto brevis, ut cito dicta
Percipiant animi dociles, teneantque fideles.
Omne supervacuum pleno de pectore manat.

64. v. Félek hibát stb. Horácznál 31. v.
In vitium ducit culpae fuga, si caret arte.

66. v. Kerülöm a' hosszast stb. Horácznál 25. v.
— — Brevis esse laboro,
Obscurus fio; sectantem levia, nervi
Deficiunt, animique; professus grandia, turget.
Serpit humi tutus nimium, timidusque procellae.

230. v:
Aut dum vitat humum, nubes et inania captat.

75. v. Boldog, kinek szállni stb. Horácznál 343. v.
Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci;
Lectorem delectando, pariterque monendo,
Hic meret aera liber Sosiis: hic et mare transit etc.

Könyvét ég ihleté és a' nép kedveli,
És a' vevő egymás' kezéből tépdeli.

Mi tárgyat irtok is, aljast kerüljetek;
Nemes lehet, középszerű bár nyelvetek.
A' trágár iromás a' józan értelem'
Gúnyjára, mint uj is, szemet csalt szemtelen.
Versekben egyedül csak aljas eszme élt,
A' Parnasz halkufár' mocskos nyelvén beszélt.
A' rimkovácslásban nem volt már semmi fék,
Apoll Tabarinná átöltöztetteték.
Meglepte e' ragály majd a' vidékeket,
Pap- 's polgártól kezdve meg a' herczegeket.
Volt, ki a' legroszabb tréfát is kedvelé,
És olvastak mindent Dassouciig lefelé.
E' stíllel az udvar, érzé, mint tévedett,

---

81. v. — — józan értelem' Gunyjára... A' trágár irásmód' nagy divata Francziaországban a' XVII. század' elejétől szinte végeig.

85. v. — — nem volt már semmi fék, annyira, hogy Jézus' szenvedései is bohócz-trágár versekbe szedettek.

86. v. Apoll Tabarinná átöltöztetteték. Czélzás van Scarron' átöltöztetett Virgiljére. — Tabarin, nagy bohócz, Mondor' legénye. Ez a' Mondor valami olajkárus volt, ki a' XVII. század' elején színpadot állitott a' Dauphine piaczon. Vele járt Tabarin városrul városra. Ennek bohóczkodásai többször nyomattak Páris- és Lyonban, illy czím alatt: „Recueil des Questions et Fantaisies Tabariniques, pokróczgorombaságok, mik csak az aljas nép előtt tetszhettek.

60. v. — — Dassouciig lefelé. (Sieur d' Assouci). Tulajdon neve Coypeau Charles, egy parlamenti ügyvéd' fia; szül. Párisban 1604. † 1679. Nyomorú költő. Raptus Proserpinae-t Claudianustól és Ovid' Metamorphosisa' egy részét trágár versekbe foglalta. — Igen fájt neki Boileaunak e' verse.

91. v. E' stíllel az udvar, érzé, mint tévedett. Dassouci e' helyet czáfolta, mondván: a' burlesque végerőpontja a' képzelő-

A' versben efféle dévajgást megvetett;
Gyermekded 's aljas közt különbség tételék,
Nem bánva, Typhont hadd csodálja a' vidék.
Bár illy mocsok soha ne érje művetek!
Kedves nyájaskodást Marottól vegyetek.
A' kurta kocsmának hagyjuk mi a' trágárt.

De ugy se járjatok, miképen Brebeuf járt.
Ki Pharsaliában vizpartra lerakott
Száz pityergő hegynyi haldoklót, holtakot.
Sőt hangotok legyen jobb, egyszerű, nemes,
Gőg nélkül fönséges, máz nélkül kellemes.

---

désnek, és próbaköve a' szépszellemnek. Hozzá toldá még: Ha kérdeztetném, miért van, hogy a' burlesque, az olly szép és kellemes, miután annyi ideig mulattatá Francziaországot, megszünt gyönyörködtetni udvarunkat, felelném: Mert Scarron megszünt élni 's én irni.'

94 v. — Typhont hadd csodálja a' vidék. Typhon vagy Gigantomachie, költemény Scarrontól, mellyben leirja Gigások' harczát istenek ellen; megjelent 1644.

96. v. Kedves nyájaskodást Marottól — Marot Kelement több kriticusok a' burlesque irók közé számiták; 's ugy hivék, ez neki nagy dicséret.

98. v. De úgy se járjatok, miképen Brebeuf járt, Ki Pharsaliában vizpartra lerakott Száz pityergő hegynyi haldoklót 's holtakot. Brebeuf fordítá Lucanus' Pharsaliáját, 's igy ír a' VII. könyvben:

De mourants et de morts cent montagnes plaintives,
D' un sang impetueux cent vagues fugitives.

Ez nincs az eredetiben; úgy látszik ezt ő Sext. Aurelius Victor' Epitome Hist. Augustae czímű könyvéből vette, hol áll: Stabant acervi montium similes, fluebat cruor fluminum modo. Mi különben megállható nagyitás, de a' Brebeuf' borzasztó hyperbolája a' plaintives (pityergő) epithetonban áll.

Az olvasónak adj ollyat, mi kell neki.
Szigorral szoktassa rimhöz fülét kiki.
A' szó és értelem egymást végezze be;
Pihenj meg, a' hol van a' versnek közepe.

Hol egy hangzó siet, 's más hangzó váltja fel,
Ez akadály neki, azért háritsuk el.

Jó hangú szavakat találni sikerül;
Az rosz, ha több nehéz hang együvé kerül.
Jó vers és jól talált eszme sem tetszhetik
Az izlésnek, midőn a' fül megsértetik.

Tudjuk a' frank Parnasz' elsőbb esztendeit,
Szeszély alkotta volt minden törvényeit.
Rimet vetének a' szavak' legvégire,
Nem nézve nyugvásra és versnek mentire.
Villon kezdé meg e' vad század' hajdani

---

106. v. Pihenj meg, a' hol van a' versnek közepe. Szerző itt szabályt, de példát is ad. A' franczia verselés olly szigorú, hogy fő és melléknévnek mindig együtt kell állani az egyik hemistichiumban, nem hogy még más sorba is által lehetne vinni.

107. v. Hol egy hangzó siet, 's más hangzó váltja fel. A' hangzók' hibás következése egymásután hiatus-nak nevezteti; mert mássalhangzó hibázik, két szó közt, a' hangzók közül. A' görögök a' ν ephelcüstikonnal segítének e' bajon.

111. v. — — — sem tetszhetik Az izlésnek, midőn a' fül megsértetik. Utánzása Cicero' e' szavainak (Brutusában): Quamvis enim suaves gravesque sententiae, tamen si inconditis verbis efferuntur, offendent aures, quarum est judicium superbissimum. Alább: Voluptati autem aurium morigerari debet oratio.

117. v. Villon kezdé meg stb. Tulajdon neve Corbeuil Ferencz, de jobban ismerték elönevéről (Villon), melly az ő korában egy értelmü volt friponnal. E' czimjét egy birói itélet még inkább állandósította, öt akasztófára itélvén. A' parlament kegyesebb volt, 's örökös számüzést monda rá.

Regélőinek zürzagyváit irtani.
Maróttal virágzott fel majd a' ballada.
A' hármazatka és rimes maskarada;
Rondóit szabályhoz mérve ismételé,
Egész uj úton ment rim' dolgában elé.
Utána jött Ronsard, kinek uj rendszere
Fejtett, bontott, mindent egymásba kevere.
Közel volt, hogy leszen munkáiban örök.
De frank helyett levén sokszor latin, görög,
Már a' következő kor rajta kifogott,
És ő tudóssága a' porba potyogott.
Megbukván e' költő, ki úgy puffaszkodék,
Desportes és Bertaut már jobban ovakodék.
Most jött Malherbe és lön legelső franczia,
Kinek versében zeng igaz kadenczia.
Itt minden szó helyén, mindenikben erő,
Musájával szoros szabályt követtet ő.
E' böles iróval a' nyelv úgy kikészüle,
Hogy rosz hangot sem hall az embernek füle.
Stanczái sok kecsesel tudnak szállongani;

---

118. v. Maróttal stb. Lásd a' 96. v. — Marót sz. 1495. Az ugy nevezett stile marotique tőle kapá nevét; az jelent könnyü kedves természetességet.

121. v. Rondóit — — ismételé, refrainekkel irá.

123. v. Utána jött Ronsárd . . szül. 1525 † 1585. Mindenféle tájszólásmódot egybezavart. Munkáit magyarázói sem értik, ha személyesen nem világosítja fel azokat, annyira telvék latin 's görög szavakkal.

130. v. Desportes és Bertaut . . . Amaz Fülöp és tironi apát, emez János és seezi püspök, III. és IV. Henrik alatt.

131. v. Most jött Malherbe . . . Szül. 1555. † 1628. Azt mondák, hogy Malherbe' koráig a' franczia poesis inkább volt goth, mint franczia.

Egyik sor másba nem mer általugrani.
Törvénye mindennek van, 's e' biztos vezér
Korunk' iróinak példányul sokat ér.
Kövessétek nyomát, ő szüztisztán ira,
Nézvén jól érthető, szép fordulásira.
Ha a' versben mi van, megértenem nehéz,
Iránta jó kedvem mindjárt csappanni kész.
És ott hagyom minden hitvány beszédetek',
Ollyan iró nem kell, kit meg nem érthetek.

Van elme, mellyben a' homályos gondolat
Mindig födözve van sürű felhők alatt.
Még itt az ész' napja koránsem tüne fel;
Irás előtt még jól gondolni tudni kell.
Mint eszménkkel tisztán vagy nem tisztán vagyunk,
Olly érthetőn vagy nem, — fejezzük ki magunk'.
Mi jól gondolva van, tisztán kimondható,
Kimondhatására magától jő a' szó.

Ha irtok, a' nyelvnek mindig minden felett,
Habzó kedélyben is becsület, tisztelet.
Hiába hallok én zenélő hangokat,
Ha nem saját a' szó, hibás a' fordulat.
Pompás barbarismus nem kell; büszkélkedő
Soloecismus ép' úgy nem szenvedhető.
Legistenibb szerző, ha nincsen nyelve jó,
Akármit művel is, hitvány, szegény iró.

---

138. v. Egyik sor másba nem mer általugrani. A' franczia verselésben hiba, ha minden sornak nincs teljes értelme.

153. v. Mi jól gondolva stb. Horácznál 40. v.

— Cui lecta potenter erit res,
Nec facundia deseret hunc, nec lucidus ordo.

Ugyanannál 311. v.

Verbaque provisam rem non invita sequentur.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Bár sürget rend, idő, halkkal dolgozzatok,
Bolond könnyűségre sokat ne adjatok.
A' rohanó stil, melly rimelten is siet,
Mutat kevés erőt, kevés itéletet.
Kedvesb a' csörgeteg, melly puha fövenyen
Virágdús rét között lassúdan lemegyen,
Mint parttalan zugó, a' melly pusztitva jár,
És telve kővel és az alja csupa sár.
Lassan siess és nem veszitve kedvedet,
Munkádra huszszor is rá tenni kezedet.
Simitgasd szüntelen, egyszer hozzá teszesz,
Ismét simitgatod, 's belőle elveszesz.

Kevés, ha egy műben erő 's gondolatok
Itt ott csillognak, mig benne a' hiba sok.

---

163. v. Bár sürget rend, idő stb. Szerzőnk szigoruan tartá e' szabályt, ama' horáczi törvényhez képest: nonum prematur in annum, annyira, hogy bevégzett munkáját sem tette közzé azonnal. Midőn egy barátja „L' art poetique"-jának kiadására avval sürgeté, hogy a' közönség nyugtalanul várja; a' közönség, felelé szerzőnk, nem kérdi, mennyi időbe került. — Scuderi ellenben hamar munkáját azzal menté, hogy el kelle végezni, mert ugy volt kiszabva.

171. v. Lassan siess. — Augustus, Titus' több nagy ember' kedves szava. Festina lente.

172. v. .. huszszor is rá tenni kezedet. Horácznál 292. v.
— Carmen reprehendite, quod non
Multa dies, et multa litura coërcuit, atque
Perfectum decies non castigavit ad unquem.

173. v. ... egyszer hozzá teszesz, ... 's belőle elveszesz. Horácznál. 1. k. X. sat. 72. v.
Saepe stilum vertas, iterum quae digna legi sunt
Scripturus. — Sz. Jeromosnál: Major stili pars, quae delet, quam quae scribit.

175. v. Kevés ha egy műben erő 's gondolatok Itt ott csillognak, stb. — Horácznál II. k. I. levél. 73. v.

Minden dolognak meglegyen saját helye,
Közepéhez álljon jól vége, eleje.
Igy szép szerével a' mellék tárgy az egész'
Alkotmányába szőtt külön részecske lész.
Az elbeszélés a' fő tárgytól semmiért
Nem tér el néhány szép szó' csillogásaért.

A' közitélettől munkátok' féltitek?
Előbb ti szigorú önbirák legyetek.
Magát bámulni a' tudatlan fogja csak.
Legyenek barátid, kik megbiráljanak,
Őszinték 's ismerők minden munkáidat,
Üldözzék kegyetlen szivvel hibáidat.
De ám maradjon el minden irói gőg;
Tudd meg, ki a' barát, kik a' hizelkedők.

Inter quae verbum emicuit si forte decorum, et
Si versus paulo concinnior unus et alter,
Injuste totum ducit, venditque poëma.

Egyébiránt Horácz nem gondol kis hibákkal, ha nagy szépségek vannak a' műben, Ars poeticája' 351. v. szerint:

Verum ubi plura nitent in carmine, non ego paucis
Offendar maculis, quas aut incuria fudit,
Aut humana parum cavit natura.

178. v. Közepéhez álljon jól vége, eleje. Horácznál 152. v.
Primo ne medium, medio ne discrepet imum.

179. v. — — — a' mellék tárgy az egész' Alkotmányába szőtt stb. Horácznál 23. v.
Denique sit, quod vis, simplex duntaxat et unum.

185. v. Magát bámulni a' tudatlan fogja csak. Horácznál II. k. II. levél 106. v.
Ridentur, mala qui componunt carmina; verum
Gaudent scribentes et se venerantur, et ultro
Si taceas, laudant, quidquid scripsere beati.
At qui legitimum cupiet fecisse poëma,
Cum tabulis animum censoris sumet honesti.

190. v. Tudd meg, ki a' barát, stb. Horácznál 424 v.

Ki megtapsol, meg is gúnyol, ezt ne keresd;
Ki nem dicsér, hanem tanácsot ad, szeresd.
A' hizelgő mindjárt ujongat, kiabál,
Minden versen hamar lelkesedésbe száll:
Dicső mind, isteni, egy szó sincs benne rosz!
Sir a' lágyság miatt, 's örömben ingadoz.
Rád pompásnál pompásb dicséretet ruház.
— Az igazság' arczán nincsen efféle láz.

Hajthatlan szigorú mindig egy bölcs barát,
Hibáidért soha semmi nyugtot nem ád.

— — — — Mirabor, si sciet inter —
Noscere mendacem, verumque beatus amicum.
Ugyanott 426.
— — — Si carmina condes,
Nunquam te fallant animi sub vulpe latentes.

194. v. A' hizelgő mindjárt ujongat stb. Horácz 428. v.
— — Clamabit enim: pulcre, bene, recte;
Pallescet super his; etiam stillabit amicis
Ex oculis rorem; saliet, tundet pede terram.
Ut qui conducti plorant in funere, dicunt
Et faciunt prope plura dolentibus ex animo: sic
Derisor vero plus laudatore movetur.

199. v. Hajthatlan .... egy bölcs barát. Horácznál 445. v.
Vir bonus et prudens versus reprehendet inertes;
Culpabit duros, incomptis allinet atrum
Transverso calamo signum, ambitiosa recidet
Ornamenta; parum claris lucem dare coget,
Arguet ambigue dictum, mutanda notabit.
Fiet Aristarchus.
II. könyv. II. levél 122. v.
Luxuriantia compescet, nimis aspera sano
Laevabit cultu; virtute carentia tollet.
II. könyv. II. levél 111. v.
Audebit, quaecunque parum splendoris habebunt,
Et sine pondere erunt, et honore indigna ferentur,
Verba movere loco, quamvis invita recedant.

Mit elhányál vetél, ő el nem engedi;
A' rendetlen verset helyre egyengeti.
Ő megsemmít üres csillámu szavakat,
Itt értelemben, ott mondatban felakad.
„Eme' kitételben homályra sejtek én,
Itt kettő egyet tesz, kell rá még némi fény."
A' nyiltszivű barát hozzátok így beszél.
De gyakran versiért az iró kardra kél.
Egyre másra védi kérlelhetetlenül:
Mint sértett fél, utóbb még ő fordul felül.
„Ön' nyelve itt aljas, ez én itéletem."
‚Uram! e' versemért ugyan megkövetem.'
Igy válaszolna. — „E' szó kissé nem meleg,
Mással cserélném föl." — ‚Ezek legszebb helyek.'
„E' fordulat nem jó." — ‚Mindenki rá csodál.'
'S igy folyvást, — ő csak egy szótul is el nem áll.
Mert munkájában mást egyetlen szócska sért,
Ez nála uj ok, 's nem hagyja el ép' azért.
Azonban ő szeret birát, birálatot,
Megenged versein minden zsarnoklatot.
De mind e' szép beszéd ügyes lép, semmi más,
Hogy átolvasd versét, szinlő csalogatás.
Különben otthagy és Musájával tele
Másutt keres bohót 's bolondot üz vele.
Talál is gyakran, mert bőven van e' folyó
Században a' bohó szerző és bámuló.
Nem értve a' kiket Páris 's vidéke szül,
Elég van a' király és herczegek körül.
Mert udvaronczoknál nem volt rosz munka még,

---

222. v. Hogy átolvasd versét, szinlő csalogatás. Ez bizonyos Quinaut-ra szól, ki mind a' mellett, hogy satyráiban szerzőnk megcsipkedte, keresé az ő barátságát; 's látogatáskor mindig saját verseiről beszélt.

Mellyért fenharsogó párt nem keletközék.
És ime végzetül legyen egy gúnyvonás:
Bohónál van bohóbb, a' ki csodálja, más.

Második ének*).

Mint a' pásztorleány, fejét, bár ünnepel,
Pompás rubinokkal nem ékesíti fel,
A' gyémánt- és arany-fényt nem vegyitgeti,
Legszebb ékességit szomszéd mezőn szedi:
Illy kedves külső, illy pompátlan szerkezet,
Mellyben fénylik a' szép pásztori versezet.
Menése egyszerű, gőg nélkül gyermeki,
A' rátartó, kevély vers nem való neki.
Enyelgjen, vidítson, emeljen bájival,
Fülünk' ne verdesse nagy szónak hangival.
De gyakran kinjában a' sipot, furulyát
Elhányja a' költő, úgy tölti bosszuját;
'S pompáz idétlenül, ok nélkül tüzbe jő,
Harsogtat trombitát pásztori versben ő.
Hogy meg ne hallja Pán, rózsák közé szalad,
'S lappangnak a' nymphák féltökben viz alatt.
Más dőre ellenben a' nyelvvel visszaél;
Nála polgár, pásztor egyenlően beszél.
És verse kellemnek szükében durva, fás,
Soha nem egyéb mint földön mászás csuszás.
Azt hinnők, hogy Ronsard sipját, a' mezeit

*) Ez és a' harmadik ének a' franczia költészet' versnemeit magyarázza, 's jellemeiket fejtegeti. Itt a' pásztori dal, elegia, óda, szonett, epigramm, rondo, ballada, madrigal, satyra és vaudeville' irása tanittatik. Szerzőnknek sikerült a' szabályokban egyszersmind példányt is adni, olly müvészi ügyességgel változtatván nyelvét, a' mint a' különböző nemek megkivánják.

Fujván, trilláztatja góth pásztorverseit;
Nem nézve a' hanggal a' fül miként vagyon,
Lycidas lön Péter, és Phyllis Toinon.

E' két tulság között a' járdalat nehéz,
Azért Theokrit és Virgil' nyomára nézz.
Munkáik, miket a' kegynők sugaltanak,
Kezeteken éjjel nappal forogjanak.
Müvészi versökből ki fog majd látszani,
Aljasság nélkül mint lehet leszállani.
Megzengni Pomonát, kertet, Flórát, mezőt;
'S tüzelni két pásztort, sipon versenyezőt;
Hirdetni, millyen a' szerelmi csalfaság;
Mint lesz Daphne repkény, mint lesz Narczisz virág.
Mint lesz a' vers által olly kedves fa, mező,
Hogy még a' consul is vigadni oda jő.
E' versben annyi kecs és olly erő vagyon.

Egy hanggal magasabb, de nem merész nagyon
A' bús elegia, a' gyászba öltözött,
Szórt hajjal kesergvén a' koporsók között.
Festi a' szerelmi örömet, bánatot,
Enyelg, ijeszt, tüzel, nyugtat indúlatot.

---

24. v. Lycidas lön Péter, stb. Ronsard a' keresztény vagy is inkább a' franczia neveket úgy akarta idylliekké tenni, minők Lycidas, Phyllis.

36. v. Hogy még a' consul is stb. Virgil' utánzása:

Si canimus sylvas, sylvae sint consule dignae.
IV. Ecloga 3. v.

39. v. A' bús Elegia stb. Horácznál 75. v.

Versibus impariter junctis querimonia primum,
Post etiam inclusa est voti sententia compos.
Quis tamen exiguos Elegos emiserit auctor,
Grammatici certant et adhuc sub judice lis est.

Hogy illy dicső szeszélyt igaz módjára fess,
Kevés, ha költő vagy, szükség még, hogy szeress.
Gyülölöm a' költőt, ki akként gyujtja meg
Erőtetett tüzét, hogy fagylaló, hideg.
Ki önként odavan, és őrjöng józanul,
'S mint csüggedt szerető rímel hivatlanul.
Legédesb ábrándja üressel van teli,
Nem tud mást, és magát lánczokkal terheli;
Imádja fogságát és áldja kínait,
És összeveszti az észt 's indulatjait.
Nem illy nevetséges hangon szólt hajdan az,
Mit szerelem sugott Tibullnak, a' panasz.
Mi lelkesíté a' gyöngéd Ovid' szavát,
Midőn szerelemből kedves leczkéket ád.
A' szivnek kell e' búversben beszélnie.

Ódának több fényben 's tüzzel kell zengnie,
Midőn merész röptét az égig emeli,
Istenek' viszonyát versekben tiszteli.
Pisának küzdői előtt feltár kaputt,

---

50. v. Nem tud mást, és magát stb. Itt Voiture értetik, ki „Urania" czímű sonettjében igy ir:

Je benis mon martyre et content de mourir etc.

És van még czélzás Scuderi' e' szavaira: (Alaric III. könyv.)

Amour, on ne voit rien si doux que ton empire:
Ton esclave est content, même quand il soupire stb.

54. v. Mit szerelem sugott Tibullnak stb. Római költő Augustus alatt; czélzás e' szavaira: (I. k. VII. elegia 41. v.)

— — Absentes alios suspirat amores.

58. v. Ódának több fényben stb. Horácznál 83. v.

Musa dedit fidibus divos, puerosque deorum
Et pugilem victorem, et equum certamine primum,
Et juvenum curas et libera vina referre.

61. Pisának küzdői előtt stb. Régi Görögország' városa Elisben, hol az olympiai játékok tartattak.

'S poros győzőrül zeng, midőn czélpontra jut.
Véres Achillt Simoïs' partjára vezeti,
Lajossal a' Scheldét igába vetteti.
Ollykor, miként a' méh, epedve munkaért,
Patak' partjára megy annak virágaért:
Úgy fest ő ünnepet, mosolyt és tánczokat,
Csókot, mellyet Iris' ajkárul lopogat,
Ki gyöngén ellenáll 's csókot daczból nem ad,
Hogy végre tőle azt erővel elragadd.
A' nyelv rohan, csapong; majd korlátnélküli,
Szép rendetlenségét a' müvészet szüli.
Nem, mint tüzében is a' félénk rímelő
Egész hideg vérrel tanrendet vesz elő,
És zengvén a' hősnek győzelmes lépteit,
Megtartja az idő' következéseit;
'S a' tárgyat egy perczig sem veszti szembül el.
Bevedd Dolét, előbb Lillét feladni kell.
Miképen Mezeray, ugy ő dicső dala
Elmondja, hogy ledölt legyen Courtray' fala.
Apoll ennek tüzet mindig szüken ada.

---

69. v. Ki gyöngén ellenáll stb. Horácz' utánzása II. könyv, XII. óda, 25. v.

Dum fragrantia detorquet ad oscula
Cervicem; aut facili saevitia negat,
Quae poscente magis gaudeat eripi.

72. v. Szép rendetlenségét stb. Cicero de oratore: Quaedam negligentia est diligens.

78. v. Bevedd Dolét, előbb Lillét feladni kell. Lille és Courtray bevétettek 1667. Dole 1668.

79. v. Miképen Mezeray — hires történetiró, Francziaország' történetét irta; a' franczia academia' tagja, meghalt 1683.

Mondják, eme' különcz istenség valaha
A' frank verselőket végsőig zaklatá,
'S a' sonett' szigorú törvényeit adá.
Hogy két egyenlően mért négyes' nyolcz során
Kétféle rím üsse a' fület szaporán.
Ezekhez müvészi rendű hat sort adott,
'S ebből csinált külön egy egy hármazatot.
E' versnemből minden szabadság üzve van,
Fordulat, rím, hangsuly kimérve pontosan.
Gyönge vers de soha nem csuszhatik belé,
Egyszer hallott szó más ízben nem jó elé.
Ám végre gazdag az, mert igen gyönyörű,
Egy jó sonett annyit ér, mint egy hosszu mű.
Ezer költő vágyik addig juthatni el,
E' boldog phoenixet még feltalálni kell.
Gombaut, Maleville és Mainard ezret ir;
Alig kettő, három, melly csodálatra bir.
Nagy részt olvasatlan, mint Pelletieré,
Könyvárustól sétál a' fűszeres felé.

---

83. v. A' frank verselőket végsőig zaklatá, 'S a' sonett' szigorú törvényeit adá. Az az a' franczia költők találták fel a' sonettet, bár közhit szerint ők vették volna az olaszoktól, főleg Petrarcától azt, mivel az első sonettek franczia nyelven I. Fes rencz' idejében jelentek meg. De annyi való, hogy Petrarca é- az olaszok a' provencei Troubadourok- 's Jongleuröktől kölcsönzék e' versnemet, maga Petrarca is Vaucluse-ben, Avignon mellett irá csaknem minden sonetteit, mikor a' franczia költők nagy hírben állottak, 's a' szerelem' törvényszéke (cours de parlement d' amour) némelly provencei városokban már virágzott. Lásd La Fresnaye Vauquelin, Colletet' iratait, stb.

97. v. Gombaut, Maleville és Mainard. Három híres academicus; sok sonettet irtak; legszebb Maleville-é, mellynek czíme: la belle matineuse (a' korán kelő szép).

99. v. — — olvasatlan, mint Pelletieré. Rosz alkalmi sonetteket írt, Párisban lakott, idegeneknek tanitá a' franczia nyelvet.

Hogy e' korlát közé foglald érzelmeid',
E' mérték vagy igen bő, vagy igen rövid.

Az epigramm szabad szükebb határiban;
Gyakran csak egy ötlet, mellynek két ríme van.
Az élczét iróink hajdan nem ismerék,
Később időkben az olaszoktól nyerék.
A' köznép a' hamis csillogástól vakon,
Kapván kapott emez ujdon uj bájakon.
Az olvasók' kegye úgy felbátorítá,
Hogy a' Parnaszt roppant számuk elborítá.
Belőle fejték ki előbb a' madrigált,
A' büszke sonett is szolgálatjára állt.
A' szomorújáték' főbája benne volt,
A' bús elegia azzal sirt, panaszolt.
A' színen a' hősnek volt első gondja rá,
Sohaját szerető azzal sohajtozá.
A' pásztorok, midőn ujból kesergtenek,
Hozzá hivebbek, mint szépökhöz lettenek.
Minden szónak vala kettős ábrázata,
A' prosa, mint a' vers csak élczét méltata,
Beszédét az ügyvéd azzal tövisezé,
Azt hinte a' tanár a' szentirás közé.

De végre szemét a' nyomott ész felnyitá,
'S komoly beszédből az élczét kilóditá.

---

105. v. Élcze ajánltatik pointe' kifejezésére.
A' fordító.

122. v. Azt hinte a' tanár a' szentirás közé. A' század' elején, mellyben szerzőnk élt, a' franczia szónoklat igen korcs vala. Egész beszéd sem állt egyébből, mint görög és latin idézetek' halmazából. Erre jött egy más ideje a' szónoklatnak, mikor a' szójátékot, élczét, 's más üres csillogást kaptak fel. A' tul-

Efféle munkáknak lön ő gyalázata,
Epigrammban helyet neki kegyből ada.
Ám hogy ne puszta szón nyugodjék a' fulánk,
Hanem gondolaton, 's hasson meglepve ránk.
A' visszaélés igy megszünt mindenfelől;
Azonban maradtak az udvaron belől
Turlupinek, bohók, trágár nevettetők,
Vastag szójátékon évült vetélkedők.
Megeshetik, hogy egy kevésbbé finom ész
Mellesleg a' szóval játékot üzni kész,
'S azt kétértelmüleg használni sikerül,
— Ki józan illy tulzó nevettetést kerül,
'S az epigrammot a' bohóság' élivel
Mindig minden áron nem czifrázgatja fel.

Saját szépségében szép minden versezet.
A' gauloisi rondo gyermekded érezet.
A' ballada régi szabályinál marad,
Reá fényt gyakran a' rímek' szeszélye ad.

Nemesb és egyszerűbb a' játszi madrigal,
Bájból, gyöngédségből és szerelembül áll.

A' vágy, szóba hozni, de meg nem szólni mást,
Igazság' védeül adá a' gúnyirást.

---

lesi püspök, Mascaron ez ellen papolt a' katedrából, 's hallgatói azt mondák, hogy beszéde epigrammok' gyüjteménye.

131. v. Turlupinek, bohók stb. Turlupin egy párisi komédiás' neve, ki aljas tréfákkal mulattatá a' népet, mik róla Turlupinades-nak neveztettek, 's utánzói, Turlupineknek. Volt idő, mikor a' turlupini bohóságok uralkodtak Franciaországban, mig nem a' jó izlés föltalálta boszulóját — Moliéreban.

Lucilius első merész példát adott,
Róma' bűne elé ő tükröt mutatott.
Boszút állt a' nyomott erényért dúsakon,
Gyalog derékekért más hordta gazokon.
Horácz a' csipőshöz édes tréfát vegyit,
Izetlent és bohót egyenlőn megfegyit.
Jaj lön minden névnek, mellyről volt szólni mit,
Kivált ha nem rontá verse' mértékeit.
Persius homályos, körmömfont versibe
Több értelmet mint szót igyekvék tömni be.
Juvenal ismeré a' lármás iskolát.
Tulságig üzte a' maró hyperbolát.
Munkáit borzasztó igazság önti el,
Nagy szépség csillámlik bennök gyakorta fel.

---

147. v. Lucilius első stb. Cajus Lucilius, római lovag, a' satyra' első írója. Igaz ugyan, hogy a' görögök is irtak csipős verseket, de nem satyrai jellemben. Ezért mondja Quintilian: Satyra tota nostra est; és Diomedes, nyelvész: Satyra est carmen apud romanos, non quidem apud graecos, maledicum. — Horácznál II. k. I. satyra 62. v.

— — Est Lucilius ausus
Primus in hunc operis componere carmina morem;
Detrahere et pellem, nitidus qua quisque per ora
Cederet, introrsum turpis.

Persius I. sat. 114. versében: Secuit Lucilius urbem.
Juvenal úgy szól Luciliusról, mint szigorú biró felől, ki fegyveres kézzel üldözi a' vétket, mondván:

Ense velut stricto quoties Lucilius ardens
Infremuit, rubet auditor, cui frigida mens est
Criminibus, tacita sudant praecordia culpa. — I. sat.

151. v. Horácz a' csipőshöz édes tréfát vegyit. Utánozása Persiusnak I. sat. 116. v.

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit, et admissus circum praecordia, ludit
Callidus excusso populum suspendere naso.

Akár, ha, mint Tiber' parancsa rendeli,
A' Sején' imádott szobrát széttördeli;
Akár ha gyülésbe futtat tanácsnokot,
Hizelgve rettegőt gyanakvó zsarnokot.
Vagy irja, a' latin fényűzés miben áll,
Messaline pénzért Róma' szolgáinál.
Irási mindenütt tüztől csillámlanak.

Közöttünk e' bölcsek' bölcs tanitványa, csak
Regnier, ki az ő mintáikon tanult;
Irása uj kecscsel bir, pedig már avult.
Bár a' szűz olvasó szerzőt, minő helyen
Fordult meg, kisérni ne volna kénytelen.
Bár a' szemérmesebb fület gyakorta ne
Sértné a' marczona versek' dévaj rime.

A' latin nem nézé az illemért a' szót;
De kiméld a' mai franczia olvasót.
Őt legkisebb pajzán szabadság sértheti,
Ha szó' szemérme a' képet el nem fedi.
Én a' satyrában nyilt szivet szeretek,
Trágárt, ki erkölcsöt papolgat, megvetek.

E' versnemből, melly a' szójáték' mezeje,
A' gonosz franczia vaudevillejét hozta le.

---

162. v. A' Sejan' imádott stb. Juvenal X. sat. 60. 's köv. v.

163. v. Akár ha gyülésbe stb. Ugyanaz IV. sat. 37. v. végig.

164. v. Hizelgve rettegőt — —. Ugyanaz ugyanott 74. v.

166. v. Messaline pénzért stb. Ugyanaz VI. sat. 115—132. v. Tacitus Annal. II.

171. v. Bár a' szűz olvasó stb. Regnier sikamlósan irt, különösen a' XI. satyrában egy bordélyházat ír le. Igy itél Quintilian is egy korabeli vigjátékköltőrül: Togatis excellit Afranius; utinamque non inquinasset argumenta puerorum foedis amoribus, mores suos fassus.

Kedves, méltánytalan az, 's énekelhető,
Igy szájról szájra megy és járva kelve nő.
A' frank szabadság e' versnembe öntetik.
Örömnek gyermeke, vigságban születik.
De azért, veszélyes bohók, vigyázzatok,
Hogy csúfot istenből is ne csináljatok.
Mert végre illy játék, a' mi semmit se' hisz,
Bohóskodót búsan a' vesztőhelyre visz.

Ivódal is legyen nemes, müvészeti.
A' durvább lelket is gyakran megihleti
Szerencse és a' bor, és alkot verseket,
Habár erő nélkül, szerencsétleneket.
Ha elsül véletlen egy két jó rímetek,
Bolondul magatok ne tömjénezzetek.
Van gőgös iró, ki ad néhány éneket,
'S költői hirre tart mindjárt igényeket.
Nem alszik, mig még egy sonettet nem csinál,
És hat rögtönzött vers reggelre készen áll.
Csak az még a' csoda, hogy mohó dühiben
Hitvány álmot ki nem nyomat hevenyiben,
'S a' gyüjtemény elé magát nem metszeti,
Nanteuil' keze által babérral nem fedi.

Harmadik ének *).

Nincs kigyó, nincs szörny, melly szemünkben a' nemes
Utánzás által nem lehetne kellemes.

---

190. v. Bohóskodót búsan stb. — Egy Petit nevü fiatal ember pörbe fogaték énekeiért, és akasztófára 's máglyára ítéltetett.

204. v. Nanteuil' keze által stb. Hires arczképmetsző, Párisban; meghalt 1678.

*) Ezen ének' tárgyai a' szomorú- és vigjáték, és az epos.

1. v. Nincs kigyó, nincs szörny, melly szemünkben a'

Ama' szép mesterség, a' bájoló ecset
Kedvessé tészi a' rutat, rémségeset.
Igy a' szomorjáték szívet inditani,
Jött vérengző Oedip' kinját elmondani.
És az atyaölő Orest' gyötrelmivel
Mulattatván minket, könnyünk csordúla el.

Ti, a' kik szent tüzzel égtek a' színpadért,
'S pompás versben vágytok megvíni díjaért,
Akartok úgy munkát a' színre szerzeni,
Hogy be tudja egész Párist csődíteni,
Melly mindig szebb, mennél gyakrabban nézetik,
Húsz év' lefolytával is előkéretik?
Minden szóban legyen fölindult szenvedély,

---

nemes Utánzás által nem lehetne stb. E' hasonlat Aristotelesből van véve. „Utánozni az ember' tulajdonsága kis korától fogva, — azután mindnyájan örülünk utánozványon. Ezt bizonyitja, mit a' müveknél tapasztalunk; mert mit magát nem szivesen látunk, annak képét, ha szorgalmasan van festve, örömmel nézzük, például a' legrútabb állatok' képeit 's a' halottakét." Lásd költészetének V. czikkelyét, Hunfalvi' fordítása szerint. Boileau mondá: az utánzásnak nem kelletik tökéletesnek lennie; mert az igen nagy hasonlatosság ép' olly iszonyt szül, mint az eredeti maga. Ezért a' holttest' tökéletes utánzása viaszban és szinezve, minden különbség nélkül, kiállhatatlan. Innen a' viasz arczképek épen a' nagy hasonlat miatt nem sikerülnek. De ha ugyanazon tárgy sima festés- vagy márványban adatik: emez utánzás annál kedvesebb, mivel megközelíti a' valódiságot; mert az ott talált hasonlat miatt a' szem és szellem nem hagyja eleinte feltünni a' különbséget, mellynek kell lenni a' természet és müvészet között.

6. v. — Vérengző Oedip. Sophokles' tragoediája.

7. v. — Atyaölő Orest. Tragoedia, Euripidestől.

14. v. Húsz év' lefolytával is stb. Horácznál 190. v. Fabula, quae posci vult, et spectata reponi.

Mi szívre hat, mellyen hül és gyúl a' kedély.
Ha düh közben engem egy bájos mozdulat
Édes félelemmel gyakorta nem mulat,
Ha lelkünkben kegyes szánat nem gerjedett,
Hiába irtatok tudós jelenetet.
Hideg okoskodás, az teszi egyenest,
Hogy a' néző magát unja, 's tapsolni rest.
Hallván erőtetett okoskodástokat,
Épen kifárad, elalszik, vagy rovogat.
Tetszés, megindítás fő a' titkok között,
'S meglelni a' rugót, melly engemet leköt.

A' cselekvény mindjárt legelső versivel
A' fő tárgyra térést könnyen készitse el.
A' játszót nevetem, ki huzza vonja, mit
Akar, 's arról engem előbb nem értesit.
Ki megfejt rosszul egy gyarló bonyolodást,
Csak fárasztásomra tesz kikanyarodást.
Nevezze meg magát inkább saját nevén,
Mondván: im Orestes, vagy Agamemnon én,
Mint csodák' halmazán áthordjon engemet,
Nem szólva észhez, csak bóditva fülemet.
Soh' sincs korán a' fő tárgyat elmondani.

Meg kell a' jelenet' helyét határzani.

---

16. v. Mi szívre hat, mellyen hül és gyúl a' kedély. Horácznál II. k. I. lev. 211. v.

— Meum pectus qui inaniter angit,
Irritat, mulcet, falcis terroribus implet.

29. v. A' játszót nevetem stb. Corneille kezdé sok fölösleges szóval Cinna szomorujátékát, ezt alább, a' 35. v. csodák' halmazának, Horácz 322. v. nugae canorae-nak nevezi.

33. v. Nevezze meg magát stb. Erre van példa Euripidesnél.

Túl a' Pyreneken egy költő, szabadon
Egy napra éveket, szoríta, szinpadon.
Gyakorta nálok a' szinjáték' kezdetén
Még gyermek a' hős, és aggastyán végzetén.
De mi, kiknek ebben törvényt az ész szabott,
Müvészileg akkép adjunk szindarabot,
Hogy egy helytt, egy napon történjék 's egy legyen
A' tett, melly előttünk színen véghezmegyen.

---

39. v. Túl a' Pyreneken egy költő stb. Lope de Vega értetik. Egy darabjának első felvonásában a' személyek (Valentin, Orson) születnek, az utólsóban meg öregek. — Monteil igazságot szolgáltat a' spanyol költőnek, és azt mondja, hogy ő először szabály szerint irta müveit, de módszerét megváltoztatni vala kénytelen a' nők és avatlanok miatt. Ezt maga gyónja fel illy czímü költeményében:

Arte nuevo de hazer Comedias en este tiempo;

vagy: Uj színi gyakorlat, a' mai időhöz alkalmazva,

melly gyónás a' franczia forditás után igy szól: megvallom, hogy néhányszor magam is a' müvészet' szabályi szerint dolgoztam; de látván milly különös szörnyeké a' diadal színpadunkon, hogy ez a' nyomorú munka hölgyek és köznép' tapsát vívja ki, eltökéltem magam, illy barbar modorban irni, lakatot vetvén, valahányszor munkához fogtam, a' szabályokra, kiküszöbölvén Terenczet és Plautust szobámból, nehogy alkalmatlankodjanak bölcseségökkel, mert az igazság több jó könyvekben nem szünik meg kiabálni. Ezentul vigjátékaimat azok által feltalált szabályok után irom, kik követelék, hogy a' nép' tapsára hajtani kell; 's nem méltó-e izlésökhöz alkalmazkodni, és irni, mint avatlan, mivel úgy tetszik a' fizetőknek?

45. v. Hogy egy helytt, egy napon történjék 's egy legyen A' tett stb. Ez, a' hely, idő és cselekvény' egysége a' drámában.

Hihetlent közönség elé de soha ne
Vigy, mert valónak sincs mindig valószine.
A' képtelen csodán én bájt nem érezek,
Mit nem hiszek, lelkem nem indíthatja meg.
Mit látni nem szabad, élő szó mondja el.
Bár a' szem a' dolgot jobban foghatja fel.
De van tárgy, mellyet a' gondolkozó müvész
Elrejt a' szem elől, 's csak fülre bízni kész.

Mindegyik jelenés növeszsze a' csomót,
Tetőpontról a' kifejlődés könnyű mód.
Lelkünk nem érezhet nagyobb megrázkodást,
Mint olly titkon, melly a' rejtett bonyolodást
Feloldja 's a' való tüstént nyilatkozik,
'S más arcza mindennek, minden megváltozik.

A' szomorujáték, kezdetben gyönge, vad,
Állt egyszerű karból, melly üzve tánczokat,
A' szőlő' urának zengett dicséretet,
Hogy tőle nyerjenek bőséges szüretet.

---

47. v. Hihetlent közönség elé stb. Horácznál 339. v.
Ficta voluptatis causa, sint proxima veris;
Nec quodcunque volet, poscat sibi fabula credi.

51. v. Mit látni nem szabad stb. Horácznál 180. v.
Segnius irritant animos demissa per aurem,
Quam quae sunt oculis subjecta fidelibus, et quae
Ipse sibi tradit spectator. Non tamen intus
Digna geri promes in scenam, multaque tolles
Ex oculis, quae mox narret facundia praesens.
Nec pueros coram populo Medea trucidet, stb.

61. v. A' szomorújáték kezdetben stb. A' szomorújáték' születése és haladása Aristoteles, Horácz, Diogenes Laertius' „Solon' élete", munkája után adatik.

Bor 's kedv közt az elmék felbátorodtanak,
'S a' legjobb zengőnek lön bére kecskebak.
Thespis borseprüvel arczát bemázolá
Első, 's helybül helybe e' tréfát hurczolá.
Megrakva egy szekért rongyos játszóival,
Az útast mulatá új mutatványival.
Aeschylus a' karhoz adott személyzetet,
Képökre tisztesebb álarczot tétetett.
Deszkákból szinpadot emelt magasra ő,
És rajta nagy sarus szinészt hozott elő.
Sophocles' lángesze még inkább emelé,
Pompáját nagyitá, öszhangját nevelé;
A' főcselekvényben a' kart részelteté,
Az igen darabos verset egyengeté.
És a' görögöknél vivé olly isteni
Fokig, mit Róma nem birt közelíteni.

Jámbor ősink a' szinpadtól borzadtanak,
Frankországban soká nem is játszodtanak.
Mondják, hogy egy vándor csapat, izléstelen
Állott ki legelsőbb Párisban közhelyen.

---

66. v. A' legjobb zengőnek stb. Horácznál 220. v.
Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum.

67. v. Thespis ———— Első stb. Horácznál 275. v.
Ignotum tragicae genus invenisse Camoenae
Dicitur et plaustris venisse poëmata Thespis,
Quae canerent, agerentque peruncti foecibus ora.

68. v. —— helybül helybe, Atticában.

71. v. Aeschylus a' karhoz stb. Horácznál 278. v.
Post hunc personae pallaeque repertor honestae
Aeschylus, et modicis instravit pulpita tignis;
Et docuit magnumque loqui, nitique cothurno.

79. v. —— vivé olly isteni Fokig ..... Quintilian X. könyv 1. fejezet.

Együgyüségében kapván buzgó tüzet, 85
Játszá a' szenteket, istent és szent szüzet.

---

86. v. Játszá a' szenteket, istent és szent szüzet. Erre Monteil' jegyzete: Mielőtt a' vígjáték meghonosult Francziaországban, az ó és uj szövetség' történetei, a' vértanúk és más istenes tárgyak ábrázoltattak. Az efféle előadásokat titkoknak (mystéres) nevezték, például a' kinszenvedést, az apostolok' cselekedeteit, vagy a' mennyei jelenetek' titkait stb. és voltak mesterek (Maîtres vagy Entrepreneurs), kik ezekre ügyeltek. Eleintén az előadások az egyházakban történtek, és tevék egy részét a' vallásos szertartásoknak. Később a' titkok különböző helyeken 's nyilvános padokon játszattak. Alain Chartier beszéli „VII. Károly történetében", hogy mikor a' király Párisba bement 1437. „a' Saint-Denis nagy utcza' hosszában minden hajitásnyira padok voltak felállítva, hol gyümölcsoltó boldogasszony, urunk' születése, kinszenvedése, feltámadása, a' pünkösd, az itélet szini személyzet által játszattak; mi nagyon jól jött ki, mert épen a' vár előtt történt, hol tartja itéleteit a' király. És a' városban többféle más játékok adattak, miket sok volna előszámlálni. Ide mindenfelől jött a' nép karácsoni éneket harsogtatva, mig mások sírtak az örömtől.

Hasonló előadások történtek az ország' több városaiban is. 1486. a' lyoni káptalan 60 livrét rendelt azoknak, kik a' Jézus Krisztus' kinszenvedései' titkát játszanák. Káptalani jegyzőkönyv' XXVIII. könyve' 153. levele szerint. De Rubis ugyanazon város' történetében (III. k. 53. fejezet) emlékezik egy nyilvános szinpadról Lyonban 1540. „Ott", mondja, „három négy év óta a' vasárnapokon és ünnepeken ebéd után leginkább az ó és uj szövetség' történetei játszattak, bohózatkép, hogy a' körüllállók mulassanak." A' nép e' szinpadokat paradicsomnak nevezé.

Végre az illyféle előadások nem egyeztek meg a' vallás- és fenséges titkainkkal, 's urunk' szenvedésének 's más illy tárgyaknak játszása az egész országban megtiltatott. Még több illyen, szabadékkal nyomatott darabjaink vannak.

Eme' szent vígjátékok' legnagyobb divata I. Ferencz alatt volt, ki azokat igen kedvelte, néhányszor maga is látogatta. — — — Az eltörlő parlamenti végzés 1541. dec. 9-kéről való.

A' tudatlanságot elüzé a' tudás:
Illetlen illy tárgyhoz bohó buzgókodás.
A' nép e' hivatlan papokon kiadott,
Andromache, Trója, Hector feltámadott.
A' játszók elvetvén a' régi maskarát,
Hegedű pótolá a' színjáték' karát.

A' szerelem hozván gyöngéd érzelmeket,
Elfoglalá a' színpadot 's regényeket.
E' szenvedélyt tiszta érzéssel fösteni
A' szivhez legbiztosb ut közelíteni.
Szerelmes hősöket, nem bánom, zengjetek,
Belőlök de nyögő pásztort ne fössetek.
Achill, másképp szeret, mint Thyrsis 's Philene,
És egy Cyrusból ne legyen Artamene.
És a' szerelmen, mit sújt gyakran lelki kín,
Erényen kül lássék még gyöngeségi szín.
Regény' hősinek kislelket ne adjatok,
Nagy szívben is kevés gyöngét meghagyjatok.
Achill, ha nem zajos, dühös, nem annyira
Tetszik; de jó sirni látnom bántalmira.

---

90. v. — — Hector feltámadott. Ez XIII. Lajos' korára esik, ekkor kezdett jó formát venni fel a' tragoedia Francziaországban.

91. v. — elvetvén a' régi maskarát; ezen álarcz annak személyét ábrázolta, kit szinpadra hoztak.

100. v. — — Cyrusból ne legyen Artamene. Artamene, vagy a' nagy Cyrus, Scuderiné asszonyság' románja. Artamene nevet ad e' román Cyrusnak utazásai alatt; de a' fejdelem' jelleme épen úgy van benne megtartva, mint neve.

105. v. Achill, ha nem zajos, dühös stb. Horácznál 120. v.
— — Si forte reponis Achillem,
Impiger, iracundus, inexorabilis, acer;
Jura neget sibi nata, nihil non arroget armis.

106. v. — — jó sirni látnom stb. Iliás' I. könyvében.

Apró hibáiból rajta az emberi
Természetet lelkünk mindjárt megismeri.
Irásitokban igy lesz jól rajzolva ő,
Agamemnon kevély, gőgös, haszonleső.
Aeneas istenit szigorun tiszteli.
Saját jellemében tartassék meg kiki.
Tanuljátok, minő az ország és a' kor;
Külön sajátságot az égalj szül gyakor.

Vigyázzatok, nehogy követve Cleliát,
Frank szinben fessétek régi Italiát,
'S római név alatt lappangván magatok,
Catót, Brutust lyányok után járassatok.
Hitvány regényben ez mind könnyen menthető,
Elég, ha a' mese foly, 's gyönyörködtető.
Az igen nagy szigor nincs is helyén azért;
Színpadra ollyan kell, mi okszerű 's kimért,
Megtartván szorosan mindig az illemet.

Akartok lelni uj eszméű jellemet?

---

115. v. — — Nehogy követve Cleliát stb. Scuderiné' más regénye, a' római respublica' idejéből, franczia jellemekkel.

118. v. Catót Brutust lyányok után stb. Cato, a' censor értetik. Csak azon beszédét kell olvasni, mellyet ő az Oppia törvény mellett a' hölgyek' fényüzése ellen tartott, látandjuk, menynyire volt ő asszonyos. — Livius XXXIV. k. 3. fej. — Brutus, ki Tarquint kiüzte Rómából. A' történetirók szerint ő szigorú természet, szinte gyermekei' megöletéseig. Ellenben Cleliában Brutus úgy festetik, mint nyájas, világi, tetszetős, kellemetes udvarias, ügyes, finom, és csodaképen urias, mint a' ki olly teljesen ismeré a' szerelmeskedési édeskedést, hogy sem Görögországban sem Afrikában nem volt, ki jobban tudott volna szív után járni, mint ő.

124. v. Akartok — uj — jellemet? Horácznál 125. v.

Si quid inexpertum scenae committis, et audes
Personam formare novam; servetur ad imum
Qualis ab incepto processerit, et sibi constet.

Magával mindenben legyen megegyező,
'S maradjon az végig, mi volt először ő.

Önszerető iró gyakran tudtán kivűl
Hasonlókat rajzol magához hősiből.
Gasconi költőnek személyi gasconok,
Calprenede és Juba' beszédi hasonok.

A' természet bennünk többféle, okosan;
Minden szenvedélynek külön önnyelve van.
Fenhéjáz a' harag, 's gőgös szavakkal él,
A' csüggedés pedig halkabb hangon beszél.
Kétségb'esvén midőn dül Trója hamuba,
Ne keljen dagályos panaszra Hecuba.
Ne irjuk ok nélkül, milly vad határokon
Tanais Euxinba ömlik hét ágakon.
A' hitvány kitétel' pompáskodó zaja
A' szóba szerelmes lármásoknak baja.

---

130. v. Calprenede és Juba' stb. Juba hőse Cleopatra' regénynek Calprenedetől.

131. v. A' természet bennünk többféle stb. Horácz 105. v.

— — — Tristia moestum
Vultum verba decent; iratum plena minarum;
Ludentem lasciva, severum seria dictu.
Format enim natura prius nos intus ad omnem
Fortunarum habitum.

138. v. Tanais Euxinba ömlik hét ágakon. Seneca mondja Troas, 1. jel. 9. v.

Septena Tanain ora pandentem bibit.

140. v. A' szóba szerelmes lármások ... Itt Seneca, a' tragoedia-iró és Corneille is, értetik.

Szükség, hogy fájdalom miatt csüggedjetek.
Hogy sirjak én, előbb folyjon ti könnyetek.
Nagy szók, mikkel száját a' színész megtömi,
Nem olly szivé, mellynek nincsenek örömi.

Szinpad, hol annyi a' szálkabirálgató,
Nálunk veszedelmes pályának mondható.
Hóditást az iró ott könnyen nem teend,
Mig fütyre annyi száj mindig készen leend.
Izetlen bolondnak mondhatja minden őt,
Jog, mellyet a' vett jegy ád a' pénztár előtt.
Hogy tessék, száz módot el kell követnie,
Mostan leszállnia, majd emelkednie.
Nemes mondásokban legyen bővelkedő,
Legyen könnyű, szilárd, mély, gyönyörködtető.
Vonási meglepők, folyvást izgassanak;
Versei csodáról csodára kapjanak.
Ha minden, a' mit mond, könnyen felfogható,
Munkája' emléke lesz nálunk maradó.
A' szomorújáték igy kel, foly és lefoly.

De a' hősköltemény, méltóságosb komoly,
Mit terjedelmesen beszél, nagy hosszu tett,
Segéde a' regék, költ történeteket.

---

141. v. — — fájdalom miatt csüggedjetek . . Horácznál 95. v. Et tragicus plerumque dolet sermone pedestri etc.

142. v. Hogy sírjak én, előbb folyjon ti könnyetek. Horácznál 102. v.

— Si vis me flere, dolendum est
Primum ipsi tibi.

Cicero a' szónokról II. k. Neque ad misericordiam adducitur, nisi ei tu signa doloris tui verbis, sententiis, voce, vultu, collachrymatione denique ostenderis.

148. v. Mig annyi száj fütyre stb. Horácznál 105. v.

Aut dormitabo, aut ridebo.

Hogy elbájolhasson, mindent előveszen,
Minden megtestesül, arcz és lélek leszen.
A' hány erény, annyi isten; a' nőiség
Vénus, és Minerva leszen a' bölcseség.
Többé nem a' gőz szül fent mennydörgéseket,
Jupiter ijeszti a' földi népeket.
A' hajóst borzasztó szélvész, Neptun maga,
Midőn a' habokat leszidja haraga.
Az echo nem olly hang, mi légben ujra zeng,
Egy siró Nympha az, ki Narcissért eseng.
Az illy nemes képek között, a' verselő
Ezer uj találmányt állithatand elő.
Emelvén, szépitvén, nagyitván azokat,
Keze alá mindig kap nyilt virágokat.
Hogy Aeneast 's hadát a' szélvész messzire
Elszórta Afrika' partjai' szélire,
Igen közönséges kaland, nem nagy dolog,
Sorsnak illy csapásán még meg nem indulok.
De hogy dühét Junó csak le nem vetközi,
Tengeren is Trója' fiait üldözi,
'S miatta az olasz földrül őket Aeol
Elvervén, szeleît kiküldi barlangibol,
'S Neptun haraggal a' tenger fölé kiszáll,
Csöndet parancsol és légen vizen csinál;
Hajókat szabadít 's megó szirtek között;
Ez a' mi megrendít, megkap, von és leköt.
Illy ékités nélkül a' vers bágyadni fog,
A' költészet kihal, vagy csak tipeg topog
A' költő nem egyéb szónoknál, a' ki fél;
'S történetirónál, ki rosz mesét beszél.
Költőink csalódtak, midőn, miket bevett
Az izlés, számüzék az ékitvényeket;

193. v. Költőink csalódtak 's több ezt követő szavak Des Marest (de Saint Sorlin) „Cloris'" szerzőjét illetik, mellyben ő a'

Felhozván az istent, látnokit, szenteit,
Mikép ama' költő agynak isteneit.
Az olvasó minden nyomon pokolba jut;
Előtte Lucifer, Astaroth, Belzebuth.
Borzasztó titkain a' kereszténvi hit
Nem tűzi a' költés' deritő ékeit.
Az evangyeliom lelkünknek mást nem ád,
Mint méltó gyötrelmet, 's bünöknek bánatát.
Ha még balul hozzá költés vegyittetik,
Igazságira is meseszin öltetik.

De hát mi tárgyat is állitsz szemünk elé,
Mint ördögöt, ki felzajong az ég felé,
'S hősöd' dicsőségén fogyatkozást csinál,
Istennel is gyakor egyengő harczban áll?
Tassonak sikerült az, fogják mondani,
— Itéletet én nem akarok tartani,
De bár korunkban őt hogy dicsérik vala,
Olaszhon nem kap fényt könyvének általa,
Ha bölcs, imádkozó hőse mást nem teszen,
Mint hogy a' sátánon észgyőzelmet veszen,
Ha Rajnald, Argant és Tancréd, meg kedvese
Által föl nem derűl a' szomorú mese.

Hol a' tárgy keresztény, épen nincs helyesen,
Ha a' költő pogány 's bálványozó teljesen.

---

csodákra a' daemonok, angyalok és maga az isten' közbejöttét használta, a' mesés vagy allegoriai istenségek helyett, mit a' régiek tettek. Ez a' költemény kijött először 1657. 's másodszor 1673-ban és tetemes változtatásokkal azalatt, mig Boileau ezen munkán dolgozott. — Monteil.

209. v. Tassonak sikerült stb. Megszabadított Jeruzsálemében.

218. v. Ha a' költő pogány stb. Ariosto értetik.

De föstvén világi enyelgő dolgokat,
Nem merni mythusból venni alakokat,
Tritonokat minden vizből kihajtani,
Siptól Pánt, ollótul párcát megfosztani,
Nem hagyni a' Cháron' halálos csolnakát,
Hogy rajta, mint pásztor, király úgy szálljon át,
Magát haszontalan igy elrettenteni,
Annyi, mint báj nélkül akarni tetszeni.
Majd még az okosság' föstése tiltatik,
Themisnek szemkötő 's mérleg nem adatik,
Tilos, ha föstetik érczarczuvá a' had,
'S órával az idő kezében mint halad;
Minden beszédből, mint idololatriát,
Kiűzi a' vakdüh az allegoriát.
Kegyes félelmökben hadd tapsoljanak ők,
Mi, hol nincs félelem, ne legyünk rettegők.
Keresztény mesélők, általunk soha ne
Legyen az egy isten, hazudság' istene.
A' mythus lelkünknek nyujt sok élvezetet,
Minde' név mintegy a' versekért született:
Ulysses, Aeneas, Paris, Idoména,
Hector, Menelaus, Orestes, Helena.
Nevetséges költő, ki nagy tudatlanul
Illyen sok hős között Hildebrandhoz simul.
Gyakran, ha csak egy név szokatlan vagy kemény,
Vad vagy kaczajt ütő az egész költemény.

Soha nem untató tetszést ohajtotok?
Ki engem érdekel, olly hőst válaszszatok.
Erőben feltünőt, erényben nagyszerüt,
Még gyöngeségben is vitézit mindenütt;

---

242. — — Hildebrandhoz simul. Illy czimü költemény' hőse: Les Sarrasins chassés de France, de Sainte Garde-tól.

Kinek nagy tetteit méltó lesz hallani;
Caesar, Sándor, Lajos, — igy kell választani.
Nem mint Polynices, és testvére a' rosz.
Egy köz hódoltató csak unalmat okoz.

A' fő tárgyat melléktett ne halmozza el;
Achilles' haragja, müvészet' szerivel
Elég volt az egész Iliasnak maga.
Mert bő, gyakran szegény a' költés' anyaga.

Az elbeszélésben élénkség és velő,
Leirásban fény és dusság tünjék elő.
Itt kell, ha valahol a' versre adni csint,
Ne hozz elő soha aljast avagy kicsinyt.
Ne kövesd a' bohót, ki a' tengereket
Föstvén 's leirván a' ketté vált vizeket,
A' mint a' szabadult zsidó nép átvonul,
Kinézni a' sok hal mind ablakhoz nyomul.
Vagy ir gyerekről, ki megy, szökdel, visz-
szajő,
Mit anyjának vigan kinál, egy czifra kő.
Ez, hasztalan tárgynál mulatni hosszasan.
A' mű' terjedelme szabassék pontosan.

---

251. v. Nem mint Polynices stb. Statius' Thebaisában, mellynek tárgya Polynices és Eteocles, testvérek' gyülölsége, kik okai voltak a' thébai hadnak. Szerzőnk annyit kiván, hogy a' cselekvény nyilvános példája legyen az erénynek.

261. v. Ne kövesd a' bohót stb. Ez a' bohó Saint Amant, ki leirván, hogy ment által a' zsidó nép a' veres tengeren „megszabaditott Mózese'" ötödik részében, azt mondja, hogy a' halak az ablakokra futottak nézni az átmenetelt.

265. v. — ir gyerekről stb. Ez megint Saint Amant.

A' kezdet egyszerű legyen 's igénytelen;
Mihelyt Pegazra ülsz, ne lármázz hírtelen
Olvasódhoz hangján az ég' dörgésinek:
Győzőit éneklem a' föld' győzőinek.
És minde' nagy lárma után mi jó ered?
Vajudnak a' hegyek és szülnek egeret.
Oh! a' szerény iró hányszorta többet ér,
Ki mindjárt elején illy sokat nem igér,
De könnyen, bájosan, egyszerün kezdve szól:
Harczot, hőst zengek, ki Trója' határiról
Kibujdosván, első, végzései között,
Lavinomi partra Olaszországba jött.
Musája nem gerjeszt mindjárt nagy lángokat.
Igér csak keveset, hogy adhasson sokat.
De később csodákat kezd elbeszéleni,
Latinok' sorsáról jövőt jelenteni.
A' Styx és Acheron feketén habzanak,
Elyziumban a' caesárok bolyganak.

Mennél több figura viditsa művetek',
Hogy rá, mint mosolygó képre, nézhessetek.

---

269. v. A' kezdet egyszerű stb. Horáczból véve, 136. v.
Nec sic incipies, ut scriptor cyclicus olim:
Fortunam Priami cantabo et nobile bellum.
Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?
Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.
Quanto rectius hic, qui nil molitur inepte:
Dic mihi, Musa, virum, captae post tempora Trojae,
Qui mores hominum multorum vidit et urbes.
Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem
Cogitat, ut speciosa dehinc miracula promat. etc.

272. v. Győzöit éneklem a' föld' győzöinek. Scuderi' Alaricjának első verse.

A' pompás egyszersmind lehet mulattató,
Nem jó a' fönséges, ha nehéz, untató.
Kedvesebb Ariost furcsa meséivel,
Mint ama' jégiró fekete vérivel,
Ki morgó kedében talán szégyenlené,
Ha arczát gráczia viggá derítené.

Hinnők, a' természetkegyencz, az isteni
Homér, Venus' övét lopá el, tetszeni.
Kellemmel gazdagon megrakvák művei,
Aranynyá válik, mit érintnek kezei.
Alattok mindenen van ujság' ingere;
Az ő kitérése nem fárasztó tereh.
Elbeszélésiben szerencsés tüz vagyon;
A' főtárgytól soha el nem csapong nagyon.
Nem nézve, hogy szoros rend versiben van-e,
Magától kerekül 's kifejlik a' mese.

---

291. v. Kedvesebb Ariost stb. Az „Orlando furioso" szerzője, melly teli elmés, de hihetlen költelmekkel, mint a' Roger' szárnyas lova, Angelica' csodagyürüje, melly látatlanná tesz; gigászok, szörnyek stb.

296. v. Homer Vénus' övét lopá el tetszeni. Az Ilias' XIV. énekében Juno félvén, hogy Jupiter nem pártolja Troját, tervet csinált az ellenkezőre; 's e' végett gyönyörüen felöltözve elment Vénushoz, hogy kölcsönözné át neki ama' csodaövet, mellyben minden csábító kecs, báj, szerelem, epedés, kedvtelés, titkos kéj, ártatlan csalfaság, igéző nyájasság, melly észrevétlenül hódítja meg a' lelket 's az érző szívet, — együtt van. E' költelem egyike Homer' legszebbjeinek, 's a' szerencsés alkalmazás e' helyen, egyike az ő legfinomabb dicsőitésének.

298. v. Aranynyá válik stb. Ovid átváltozásai' XI. k. 102. v. mondatja Midással:

— — Quidquid
Corpore contigero, fulvum vertatur in aurum.

És könnyen kész, bár nem tesz nagy készületet,
Minden szó, minden vers a' czél felé siet.
Őt hát szeressétek, ki őt hűn szereti,
Hogy jól előhaladt, abból elhiheti.
Fönséges költemény, hol minden rendin áll,
Nem ollyan mű, mellyet csak egy szeszély csinál.
Idő, gond kell reá; soh' sem volt illy derék
Munka, iskolásnak első próbája még.
De van boldogtalan költő, kit az eset
Történetből általhevít egy keveset,

---

306. v. Minden szó ... a' czél felé siet Horácznál 148. v. Semper ad eventum festinat.

313. v. De van boldogtalan költő stb. A' 193. vers alatti Des Marets-ra szól, ki csinált néhány költeményt, mikben van tüz és képzelődés, például: Les Amours du Compas et de la Regle etc. Egy munkát adott ki 1670, „A' franczia nyelv és költészet' összehasonlitása a' görög- és latinnal" czím alatt, mellyben a' franczia költőket, vagy legalább magát, a' görög és latin költők fölé emeli. Különösen haragvék Virgil és Homerra, mint ollyanokra, kik egyedül képesek versenytársai lenni a' költői királypálczaért. Ő mondá: az Iliás' meséje sem hősi, sem nemes, tárgyában Homer teljesen szegény, habár bő is az egymásra halmozott 's rendezetlen költelmekben; episodjai unalmasok, elbeszélési kiállhatlan hosszuak, beszéde gyakran észnélküli, esetlen. (10. fejezet). Virgilt illetőleg: nincs találékonysága, nagy bibákat csinál az elbeszélésekben, jellem-, mondatok-, hasonlitásokban; vétett a' valószinűség, illödelem és itéleterő ellen. (11. fejezet). Aztán párhuzamot vont maga és Virgil' több helyei közt, hogy itéljék el neki az elsőséget Virgil, és igy Homer felett is, ki kevésbbé tetszett amannál. Miután ez mind nem volt elég az igaztalanság és irigység' századának itélete ellen őt biztosítani, óvást tett, mint okos ember, és a' maradékra hivatkozott:

Car le siécle envieux juge sans equité:
Mais j'en appelle à toi, juste posterité.

Munkája' 246. lapján.

Elképzelősködik, és a' gőgtül dagad,
Kezébe vitézi tárogatót ragad.
Musája elvásott', kórásznak versei,
Szökések, bukfenczek emelkedései.
Sem olvasottság, sem józanság tüziben,
Minden lépten kihal tápla' nemlétiben.
A' közönség, ha megkétli ál érdemét,
Hiába gúnyolja, nem nyitja fel szemét.
Szegény lelkének ő tapsol, 's mit megtagad
Más, tömjént magának saját kezével ad.
Hozzá képest Virgil de semmit nem talál,
Homer nem érti, a' szépköltés miben áll.
Ha e' konokságát a' század nem hiszi,
Ügyét a' jövendő idők elé viszi.
De várván, hogy a' jó izlés majd visszajő,
Győzelmessé teszi munkáit az idő;
Napfény elől őket a' tárban halmasan
Elrejtve por és moly vivják siralmasan.
Hadd viaskodjanak nyugton, a' czél felé,
Hogy el ne téveszszük, mi csak menjünk elé.

Hol a' szomorjáték vön áldott kezdetet,
Az ó vígjáték is Athenben született.
A' gunyra lett görög, száz játszisággal itt
Gyüjté egybe átkos nyilának mérgeit.
És a' czégérző kedv' pajkos szökésinek
Ész, bölcseség 's jóhir prédaul lettenek.

---

335. v. Hol a' szomorjáték vön stb. Horácznál 281. v. Successit vetus his Comoedia, non sine multa Laude, sed in vitium libertas excidit, et vim Dignam lege regi. Lex est accepta; chorusque Turpiter obticuit, sublato jure nocendi.

Majd a' költő, kihez a' nép ragaszkodott,
Az érdem' gúnyjaért meg is gazdagodott.
A' felhők' egy kara Sokratest is, magát
A' gyülevész népnek gúnytárgyul adta át.
E' szabadoskodás lön végre fékezett,
Tisztviselő, törvény nyujtván segéd kezet.
Egy végzés által a' költő okosb leve;
Megtiltatott mások' álarcza és neve.
Igy mult el a' színpad' legelső divata,
'S a' vígjáték harag nélkül kaczagtata,
Tanított és dorgált méreg- 's epétlenül,
'S Maenander' versiben tetszett sértetlenül.
Ez uj tükör mindenkinek úgy mutatott,
Hogy látta önmagát, 's hivé, nem láttatott.
A' fösvény kaczagott ép' a' maga után
Készitett fösvénynek hű ábrázolatán.
A' bohó ezerszer nem ismeré magát,
Habár róla vevé a' költő alakát.

Irók, vizsgáljátok az egy természetet,
Ha vigjáték után vágytok dicséretet.

---

343. v. A' felhők' egy kara stb. Felhők, Aristophanesnek egy comoediája.

352. v. Maenander' versiben tetszett sértetlenül. A' comoediának három különböző kora volt a' görögöknél. A' régiben (antiqua, ancienne) szabad volt nemcsak ismert és való kalandokat felhozni, hanem az embert is megnevezni. Maga Sokrates is kijátszatott Athenében a' szinpadon. E' szabadosságot tiszti parancs nyomta el, 's a' szerzők nem mervén való nevet mondani, a' személyeket hozzájok hasonló álarczok alatt lépteték föl, vagy más megismerhető módon. Ez a' közép comoedia (media, moyenne). Ez uj visszaélést szült 's ugyancsak megtiltatott; ezentul sem név, sem arcz nem használtatott, 's a' comoedia visszavonult a' szelidség' korlátiba. Ez az uj (nova, nouvelle) comoedia, mellynek apja Maenander, Nagy Sándor' korából.

Ki az emberbe vet éles pillanatot,
És annyi rejtett szív' mélyéig elhatott;
Ki tudja, millyen a' fösvény, bohó, pazar,
Szerelemféltő és becsületes 's bizar,
Tudandja ezeket szinpadra helyzeni,
Jól fognak ott járni, kelni, beszéleni.
Természetességet úgy adand képinek,
Ha, mikkel fest, csupa élénkség a' szinek.
A' természet dúsan szül, nem köz arczokat,
Lelkünkbe metsz külön éles vonásokat.
Egy semmi, egy lépés azt kitüntetheti,
De minden szem, szellem meg nem ismerheti.
Az idő változtat, bensőnk is változás;
Koronként más a' kedv, szokás, gondolkozás.

Az ifju mindenkor forral ábrándokat,
Fölvenni kész, vétkes rosz benyomásokat.

---

375. v. Az ifju mindenkor stb. Szerzőnk Horácz után irja le az életkorokat, elhagyván a' gyermek' föstését, mint Aristoteles is, mivel gyermek ritkán szól a' szinpadon. Horácznál 161—174. v.

Imberbis juvenis, tandem custode remoto,
Gaudet equis, canibusque et aprici gramine campi;
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper;
Utilium tardus provisor, prodigus aeris,
Sublimis, cupidusque et amata relinquere pernix.

Conversis studiis aetas, animusque virilis
Quaerit opes et amicitias; inservit honori;
Commisisse cavet, quod mox mutare laboret.

Multa senem circumveniunt incommoda, vel quod
Quaerit, et inventis miser abstinet, ac timet uti,
Vel quod res omnes timide gelideque ministrat;
Dilator, spe longus, iners, avidusque futuri,
Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero, censor, castigatorque minorum.

Beszédiben hiú, csapongó vágyiban;
Morog, ha intetik, bolond, vigalmiban.

Értebb a' férfikor, és bölcsebb arcza van,
Nagyok körűl forog, tesz vesz minduntalan.
A' sors' csapási közt töpreng megállani,
Jelenben a' jövőt általpillantani.

A' zsémbes öregség mindig csak gyüjtöget,
'S őrzi, nem magának, a' gyüjtött kincseket.
Mihez fog, lassan és nyugodtan megy elő,
Jelenre panaszló, multért veszékelő.
Vigságra nem való, mit az ifjú tuloz,
Minden gyönyör, mit a' kor megvon tőle, rosz.

Vaktába ne léptesd föl a' személyeket,
Öreget, mint ifjút, ifjút, mint öreget.

Tanuld az udvart és a' várost, gazdagot,
Mennyiben mindkettő ád elég alakot.
Igy lön munkáiban olly fénylő Molière,
Hogy tán övé lehet a' művészeti bér,
Ha mély föstés mellett, a' nép' izlésivel
Kevésbbé gondol, 's több képet nem torzit el;

---

390. v. Öreget, mint ifjút stb. Horácz 176.

— — Ne forte seniles
Mandentur juveni partes, pueroque viriles,
Semper in adjunctis aevoque morabimur aptis.

394. v. — — övé lehet a' művészeti bér, — Molière volt egyedül az uj vigjátékirók közt, kit Boileau legtöbbre becsült.

De aljasért lemond finomság' bájirul,
'S Terenczhez Tabarint kapcsolni nem pirul.
A' zsákról, mellybe ő Scapint elbúvatá,
Hogy irt Misanthropot, nem ismerhetni rá.

Sohaj- 's könnyekkel nem barát a' víg elem,
Versébe nem illik tragicus gyötrelem;
De még sem tiszte a' piaczra állani,
Szennyes piszkos szóval népet bóditani.

Szükség, hogy személye tréfáljon nemesen,
Csomója jól kötve, oldassék ügyesen.
A' cselekvény folyjon az ész' korláti közt,
És jelenésiben ne hagyjon semmi közt.
A' nyelv, alantjáró, emelkedjék, ha kell,
Beszéde megrakva szó' elménczségivel.
Jól tartsa mindenütt a' szenvedélyeket.
Egymásba kell szőni a' jelenéseket.
Józan ész' kárával sohse tréfáljatok.
Természettől soha el ne távozzatok.
Terencz' egy atyjának, nézd, millyen arcza van,
Szidván fiát, kinek szerelme oktalan.

---

398. v. Terenczhez Tabarint stb. Lásd I. Ének 86. v. alatti jegyzetet.

399. v. A' zsákról, mellybe ő Scapint stb. Les Fourberies de Scapin, vígjátéka Molièrenek. — Nem Scapin bujt ugyan a' zsákba, hanem az öreg Géronte, kit Scapin beszéle rá. Boileau azért szól igy, mivel Scapin a' darab' hőse.

415. v. Terencz' egy atyjának stb. Egy atyának Terencz' Comoediáiban több helytt; például az „Önkinzó" 1. f. 1. j. 5. f. IV. j. Simon, „Andriában", Demea „a' testvérekben."

E' leczkét a' fiú minő szivvel veszi,
Mégis kedveséhez fut, 's gondját leteszi.
Ez nem lemásolás, nem életszínü kép,
Ez szerető, fiú, ez atya voltakép.

Én szinpadon ollyan vigköltőt szeretek,
Ki aljassal magát sohsem gyalázza meg;
És tetszik ész által, 's nem ütközik belé.
Ál tréfáló, kinek beszéde kétfelé
Érthető, goromba és trágár szabadon,
Lépjen föl, ha tetszik, utczai szinpadon,
Mulassa a' Pont-neuf' népét bohózata,
Sereg betyároknak játszott maskarada.

Negyedik ének.

Florencznek hajdan volt, mondják, egy orvosa,
Tudós dicsekvő és sokaknak gyilkosa.
Nagy időig köz volt a' nyomor általa.
Most atyjáért rá egy árva támad vala,
Majd a' kimérgezett bátyaért az öcse.
Itt szennával, ott érvágással öldöse.

---

418. v. — kedveséhez fut, 's gondját leteszi. Clitipho apja' feddéseire gondolva, mondja:

Astutus! nae ille haud scit, quam mihi nunc surdo narret fabulam.
Magis nunc me amicae dicta stimulant.

Terencz. Önkinzó, 1. f. II. jel.

426. v. — — utczai szinpadon, azok módjára, kik bohózataikat akárhol készek eljátszani. Illy mutatványok nagy városokon nem ritkák; Boileau a' rosz szindarabot oda utasította.

1. v. Florencznek — volt egy orvosa. Itt bizonyos Claude Perrault van kigunyolva, ki a' párisi orvosi társaság' tagja volt.

Jöttén a' csúz oldalfájássá változott;
Egy kis fejfájás megőrűlést okozott.
Ő végre elhagyá a' várost, a' gyülölt.
Baráti közűl volt még egy, kit meg nem ölt,
Ez őt fényben álló házába vezeté,
Dús apát volt 's a' szépépitést szereté.
Az orvos, úgy látszik, e' tanra született,
Az építésről, mint Mansard beszélgetett.
E' teremnek, mondá, nem jó homlokzata;
A' sötét pitvarnak más helyet mutata;
A' lépcsőzetet is forditná másfelé.
Barátja érté 's a' mestert hivá elé.
A' mester jő, hallja, helyesli, és javit.
Hogy röviden mondjuk el csuda dolgait,
Gyilkosunk kegyetlen szakmáján túladott,
Keze vizmértéket és vonaszt ragadott,
És a' Galen' gyanús tudományát letett
Rosz orvos épitőmesterek' jobbja lett.

Példája minékünk hatalmas egy szabály.
Inkább légy kőmives, ha erődben ez áll,
'S e' szükséges szakban becsült kézmivelő,
Mint közrendű iró, köznapi verselő.
Más mindenütt vannak külön lépcsőzetek.
Hol második helyen méltán diszt nyerhetek.

---

14. v. Mint Mansard stb. hires épitész. Meghalt 1666.

29. v. Más mindenütt vannak stb. Horácznál 368. v.

— — Certis medium et tolerabile rebus
Recte concedi. Consultus juris et actor
Causarum mediocris, abest virtute diserti
Messalae, nec scit, quantum Cassellius Aulus:
Sed tamen in pretio est. Mediocribus esse poëtis
Non homines, non dii, non concessere columnae.

De az iró 's költőművészet olly gonosz,
Hogy ott egy lépcsőn áll középszerű 's a' rosz.
Mondod: hideg iró, mondád: rosz; egyre megy,
Az olvasó előtt Pinchêne Boyerrel egy.
Nem olvastatik már Rampalle, Ménardiere,
Nem Magnon, Du Souhait, Corbin, La Morliere.
A' bohó nevettet és lesz mulattató,
De a' hideg iró nem más, mint untató.
Kedvesebb Bergerac' aljas merészlete,
Mint Motin' dermesztő jeges versezete.

Ne részegítsen el hizelgés' mámora,
Midőn csudálóid' tudatlan tábora

34—36. v. Nem olvastatik stb.

Pinchéne nyomorú költő.

Boyer (Claude) franczia academia' tagja.

Rampalle, XIII. Lajos alatt, középszerű idylleket irt.

Ménardiere, királyi felolvasó XIV. Lajos alatt, rosz drámát irt.

Magnon, bressei születés, ügyvéd Lyonban, majd Párisban. Irt rosz drámákat, majd egy költeményt „Encyclopédia" czím alatt, mellynek 300,000 versből kellett vala állnia. Kérdeztetvén, „mikor végzi be költeményét?" — ‚Nem sokára', felelé, ‚már csak 100,000 vers híja.'

Du Souhait. Versei epigrammai él és szójáték; leforditá Homer' Iliását prosában 1627.

Corbin és

La Morliere; Boileau mindkettőt csak nevérül ismerte; egyébiránt ez amiensi kanonok, homályos sonetteket irt homályos magyarázatokkal.

39. v. Bergerac Czirjén, Voyage de la Lune (Hold' utazása) 's több könyvek' szerzője, mikben több képzelődés van, mint itélet.

40. v. Motin Péter, bourges-i születés. Malherbe és Racan' kortársa, Regniernek barátja. Versei amazokkal egy kötetben állanak, egy odája pedig Regnier' satyrái előtt.

A' termekben kész rád „csudát“ kiáltani.
Mert némelly munkát jó a' fülnek hallani,
'S midőn világot a' könyv kinyomtatva lát,
Nem állja ki éles szemek' birálatát.
Mennyi irónak és milly gyászos sorsa volt:
Gombaut-t, az annyira dicsértet, őrzi bolt.
Mindenkit halljatok, eszmélve szüntelen.
Gyakorta jó szóval lép föl az esztelen.
Csak olly verssel soha, mit Apollo sugott,
Felolvasás végett ne fussatok legott.
Vigyázz, ama' dühös rímelőt ne kövesd,
Ki irkafirkáit olvassa örömest
Mindennek, a' ki őt köszönti 's a' menő
Után verseivel utczát végig fut ő.
Nincs egyház, olly szent, bár angyal is tiszteli,
Hol ember ellene biztos helyét leli.

---

43. A' termekben stb. Zárt körökben, hová az iró, munkája' felolvasása és meghallgatása végett, a' kiket akart, összehivott.

48. Gombaut-t, az annyira dicsértet stb. Gombaut-i Ogier János, franczia akademia' tagja; több munkát irt, miket már felejte a' világ. Meghalt 1666.

50. Jó szóval lép föl az esztelen. Görög eredetű példabeszéd; Persiusnál:

Discere ab insano multum laudanda magistro.

53. v. — dühös rímelőt. Itt bizonyos Perier Károly, aix-i költőt ért Boileau, ki előbb deák verseket irt, majd francziákat és Malherbet tüzé példányaul. Mindenkit előfogott, hogy hallgassa versét; költőnket egyszer a' templomban egész mise alatt azzal kinozá, innen az 57. v. Nincs egyház, olly szent, stb.

55. v. Mindennek, a' ki őt köszönti stb. Horácz ezen eszmével végzi poeticáját:

Indoctum, doctumque fugat recitator acerbus;
Quem vero arripuit, tenet, occiditque legendo,
Non missura cutem, nisi plena cruoris, hirudo.

Mondtam már, szeretned kell, ha biráltatol,
Javulj morgás nélkül, az észnek meghajolj.
De föl se vedd némelly bolond' itéletét.
Gyakran fonák tudós mondván gyülőletét,
Hamis izléssel ő egy munkát megrohan,
A' legszebb és merész vers ellenére van.
Hiába czáf üres okoskodásira,
Ál itéletekbe szerelmes annyira;
Elméje gyönge és nem lát világosan,
'S azt hiszi, szeméből semmi el nem osan.
Tanácsa veszélyes; véli, szirtet kerül.
Ki hajt reá, pedig gyakorta elmerül.
Válaszszatok szilárd biróul ép eszet,
Ki felvilágosult, kit józanság vezet.
Ki biztos krétával előbb azt jegyzi ki,
Mit gyöngének talál, 's el akarsz rejteni.
Apró tétováid' csak ő oszlatja el,
Kétségtől remegő lelked' ő menti fel.
Örvend, ha ollykoron a' nagy szellem merész
Röpűléssel a' tört utat elhagyni kész,
'S kilép a' szabályok' szoros határiból,
Ki, a' müvészetnek gátló korlátiból.

---

59. v. Mondtam már stb. Első ének 192. v.

71. v. Válaszszatok szilárd biróul ép eszet, stb. Itt Patru, századának legjobb és legszigorubb criticusa van jellemképül felállitva. Egyszer Racine igen kényes finom megjegyzéseket tett Boileau' némelly helyeire. Ez a' deák példabeszéd helyett: Ne sis patruus mihi, (Ne légy nagybátyám, az az nagybátyailag szigorú) ezt mondá: Ne sis Patru mihi, Ne légy olly szigoru, mint Patru.

77. v. Örvend, ha ollykoron, stb. Tetőpontja a' kritikus' elfogulatlanságának.

De ritkaság az illy tökéletes biró.
Gyakran roszúl itél, ki másként jó iró.
Van, ki a' városban versiért hírbe jött,
'S nem tudja mennyi van Lucan 's Virgil között.

Irók, tanácsimért reám hallgassatok,
Hogy munkáitokkal tetszést vivhassatok.
Midőn a' dus Musa okos leczkéket ad,
Kössön kellemeshez szilárdot, hasznosat.
Bölcs olvasónak nem kell mulatság, üres.
A' mulatságban ő még hasznot is keres.

Munkáitok adván erkölcstök, lelketek',
Magatokról nemes képeket fössetek.
A' veszélyes iró, ki a' becsületet
Elhagyja, tőlem nem nyerend tiszteletet.
Bűnös papíron az erényt elferditi,
'S olvasó' szemében a' vétket szépiti.

De olly komor szellem sem vagyok, ki a' szűz
Irásokból minden szerelmet számkiűz.

---

82. v. Gyakran roszúl itél, stb. Igy történt Corneille Péterrel, ki Racinenak, midőn előtte Alexander czímű első darabját felolvasta, azt mondá: adja magát a' poesis' más nemére.

83. v. Nem tudja mennyi (köz) van stb. Szinte az idősb Corneille értetik, kinek izlése, De la Bruyere szerint, olly ingatag volt, hogy műve' jóságát abból itélte meg, mennyit jövedelmezett.

88. v. Kössön kellemeshez stb. Horácznál 344. v.
Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci,
Lectorem delectando, pariterque monendo.

91. v. Munkáitok adván stb. Cicero „a' szónokról" II. könyvében: mores oratoris effingit oratio. Seneca: oratio vultus animi est. Igy értsük Boileaut is.

97. v. De olly komor szellem sem vagyok stb. Nicole, azt igyekvék megmutatni, hogy Corneille, bár próbálta kiirtani

Illy dús éktől a' szinpadot fosztnák meg ők,
Szerintök Rodrigo, Ximene mérgezők.
Nem tiszta szerelem bár, tisztán mondva el,
Bennünk a' szemérmet nem háborítja fel.
Hiába nyög Didó, mutatván kecseit,
Hibáját roszalom, de osztom könnyeit.

Az erényes iró ártatlan versiben,
Érzést csiklandoztat, még sem ront a' sziven,
Az ő tűze káros lángokat soh' se vet.
Szeresd az erényt, az táplálja lelkedet.
Teljes erőben is a' nagy ész hasztalan;
A' sziv' aljassága a' versen rajta van.
Kerüljetek minden efféle szint, gyanut,
Őrültséget, mire közrendű elme jut.
A' magasb szellemen nem foghat semmi láz.
Olly vétek ez, mellyben középszerű hibáz.
E' nyomorú vágytárs, holott érdem ragyog,
Nagyoknál az ellen mindjárt cselt szőni fog.
Gebeszkedik ugyan lábujja' hegyire,
'S mert föl nem éri őt, magához vonja le.
Illy ármánykodásba ne vegyüljünk belé,
Ne menjünk gazsággal a' becsület felé.

---

a' vétkeket a' szinpadról, mindazáltal igen sokat ront az erkölcsökön azon pogány és világi mondatok által, mik szomorujátékaiban találhatók. Ide céloz a' 100. vers: Szerintök Rodrigo Ximéne mérgezők. Rodrigo, Ximéne személyek Corneille' Cidjében.

110. v. A' szív' aljassága stb. Brecourt, színész a' Molière' társaságában, drámairásba vegyült. Boileau, midőn egyik darabját olvasná előtte, a' 109 és 110. verset hozá fel a' színésznek, 's egy uttal illy gonosz itéletet monda: Je conviens, que votre exemple peut servir à confirmer cette régle: Úgy hiszem, az ön' példája megerősíti e' szabályt.

Örökké mindig csak verset ne irjatok.
Ott van az élet, és ottan barátotok.
Kevés, ki csak könyvben kedves, mulattató,
Még társalogni és élni is tudni jó.
Derék iró munkál, munkáljon is hirért,
De soha ne higye főnek a' szolgabért.
Tudom, nagy elmét sem gyaláz meg érte vád,
Ha veszi művének törvényes adaját.
De bármilly nagy iró magát beszennyezi,
Ha hirre nem gondol 's csak a' pénzt éhezi,
Kivel nyerészkedést üzhet könyvárosa,
'S lesz a' müvészetnek béres napszámosa.

Előbb, hogy sem az észt szó kifejtegeté,
Nemünket tanitá, törvényre vezeté,
Ember követte a' durva természetet;
Erdőkben elszórtan vadon legelgetett.
Igazságot jogot az erő pótola.
Bűneért a' gyilkos sohasem lakola.
De végre a' kedves harmoniára vett
Nyelv megszelidité a' vad erkölcsöket.
Az elszórt népet egy helyre ösztönözé,
'S városnak zárta be sáncza, fala közé.
A' bűn a' megtorlás' láttán elborzadott.
Gyönge ártatlannak gyámot törvény adott.
Mondják: az első vers' gyümölcse volt e' rend,
Innen a' hir, melly a' világba szerte ment:

130.v.—hirre nem gondol 's csak a' pénzt éhezi. Szerzőnk biztositá Corneille-t szomorujátékai' sükeréről, és a' dicsőségről, melly reá azokból háramlandik. „Igen," felelé Corneille, „a' dicsősséggel jóllaktam, a' pénzt éhezem." Ellenben Pasquier illy fölirás alatt nyugszik sirjában: Vixi non auri cupidus, sed honoris avarus.

Hogy Orpheus dalával, melly zenge bérczeken,
Győzött thracziai merész tigriseken;
És Amphion' hangján kövek mozogtanak,
'S Thébe' falaira önként ugrottanak.
A' harmonia szült kezdetben illy csodát.
Versben szólaltatá az ég a' jósodát.
Apolló' papjait isteni borzalom
Lepvén, versek által szólott a' buzgalom.
De majd Homér zengvén a' régi hősöket,
Nagy tettre buzditá fel a' kedélyeket.
Hesiód uj sorral mondott tanácsadást;
Mint kell a' rest mezőn nyerni jó aratást.
Majd a' bölcseséget sok könyvek, ezerek
Által, de versekből vevék az emberek.
Az ész' szabályinak mindütt hódoltanak,
Mik hallomásból a' szivekbe szálltanak.
Illy nagy jó tettért a' Musának tisztelet,
'S Görögh̄onban méltó tömjén jutalma lett.
Vonván az emberek' szivét müvészete,
Dicsőségére száz oltárt épittete.
Majd szükség 's aljasság miatt a' régeni
Diszét kényszerült a' Parnasz felejteni.
Az elméket hitvány pénz' vágya fertezé,
A' könyveket vastag hazudság szennyezé;
És mindenütt ezer rosz munka születék,
Szófia beszéddel kalmárság üzeték.

---

147. v. Horácznál 391. v.

Silvestres homines sacer, interpresque deorum
Caedibus et foedo victu deterruit Orpheus.
Dictus ob hoc lenire tigres, rabidosque leones.
Dictus et Amphion Thebanae conditor arcis,
Saxa movere sono testudinis et prece blanda.

152. v. Jósodát (oraculum). Boileaut Des Marets kárhoztatá, hogy a' pogányok' jósodáit az égnek tulajdonitá e' versben.

Illy aljasság soha ne hervaszthasson el.
Ha az arany ellenállhatlan' ingerel,
Kerüld a' Permessus öntözte helyeket,
Nem ezen szent partok, hol gyüjthetsz kincseket.
A' legbölcsebb iró, a' legnagyobb vitéz'
Dija Apollótul neve 's babéra lész.

De ha szükség által a' Musa gyötretik,
A' füsttel, mondják, meg nem elégedhetik.
Olly iró, a' ki nagy inségben csikorog,
Hogy gyomra estve is éhom gyanánt korog,
Helicon' sétáin keveset járogat.
Horácz jóllakva ment látni Maenadokat,
Szabadon a' gondtól, mi Colleteten ül,
Ki úgy eszik, ha egy sonettje sikerül.

Igaz, de végre e' sulyos mostohaság
Nálunk a' Parnaszon még eddig ritkaság.
A' szépmüvészet mért félné e' századot?
Egy csillag vet reá kegyes pillanatot.
Egy felvilágosult fejdelem' gondja az,
Hogy itt az érdem ne tudja, mi a' panasz.
Musa, hírdesd dicsét csecsemőid előtt,
Leczkédnél többet ér, ha csak említed őt.

---

175. Permessus öntözte stb. A' Musák' szent folyója Boeotiában.

184. v. Horácz jóllakva stb. Juvenál szerint.
— Neque enim cantare sub antro
Pierio, Thyrsumque potest contingere moesta
Paupertas, atque aeris inops, quo nocte dieque
Corpus eget; satur est cum dicit Horatius, Ohe!

185. v. Colleteten ül... Szegény koldus franczia költő.

191. v. Egy felvilágosult fejdelem' gondja az stb. XIV. Lajostól Boileaunak 2000, Racinenak 600 tallér évdíja volt. Scarronnak 1600 livra, de csak rövid ideig.

Számára bár Corneille ujant fellángzanék,
'S a' Cid és Horáczok' Corneille-je volna még.
Racine, midőn az uj csudákat költené,
Hőseit mind az ő képére föstené.
Nevével, mellyet sok szép száj éneklene,
Benserade utczákon kedvet derítene.
Azzal mulattatná Segrais a' bérczi fát;
Az epigramm érte hegyezné csak nyilát.
Hol a' szerencsés toll, melly illyen Achillest
Másod Aeneisben Rajna' partjára fest?
Hol van, melly tettinek hirén, a' büszke lant
Még egykor erdőt és sziklát meginditand.
Zengvén Bataviát, melly a' viharba vész,
Inkább elsülyedni, mint meghódolni kész;
Zengvén a' mastrichti földvárat, harczokat,
'S a' napvilágított megrohanásokat.

---

196. v. 'S a' Cid és Horáczok' Corneille-je volna még, azaz olly ifjú, mint mikor azokat irta.

200. v. Benserade utczákon stb. Benserade kedves dalokat irt az udvari személyekről. A' versek, mikre zenét a' hires Lambert ira, többnyire Benserade-tól valók. A' franczia academiába megválasztatott 1674. meghalt 1691.

201. v. Segrais a' bérczi fát. Segrais (Jean Renaud) gyönyörü idylleket irt, eltalálta az Eccloga' mivoltját. Franczia academia' tagja; meghalt szülötte' földén Caenban 1701.

208. v. Inkább elsülyedni stb. Lajos már elfoglalá Hollandot is; azonban a' hollandiak kinyiták a' gátakat és országukat vizbe meriték a' győző előtt.

210. v. mastrichti földvárat. Mélyen fekvő erősséget, melly még a' hollandiak' birtokában volt az 1662-ki veszteség után is; Lajos személyesen vezérlé az ostromot, 's meghóditá jun. 29. 1673.

E' hóditó felé, míg ezt énekelem,
Már az alpesekhez szólit uj győzelem.
Járműban immár is Salins és Dôle nyög.
Besançon elporló szikláján füstölög.
Hol a' nagy harczosok, kik megesküdtenek,
Hogy e' zuhatagnak gátakat vessenek?
Vagy azt hiszik, futás közt, fel lesz tartva ő;
Hogy kikerűlik, olly dics, melly szégyelhető.
Hány összerombolt fal! 's hóditott városok!
Dicsőségaratás egyszerre 's ennyi sok!

Irók őt zengjétek, kettőzött hangokon.
Tárgyul nem kaphatni közrendü dolgokon.

Részemrül én eddig irék csak satyrát,
Kezelni nem merő a' trombitát, lyrát.

---

211. v. E' hóditó felé stb. Igy végzi Virgil is Georgiconát, mellynek végén szinte Augustus' győzelmeit említi:

Haec super arvorum cultu, pecorumque canebam,
Et super arboribus; Caesar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello, victorque volentes
Per populos dat jura, viamque affectat Olympo stb.

213. v. — Salins és Dôle nyög.
Besançon elporló stb. Három erősség, miket Lajos 1674 hódita meg, még pedig az utolsót majusban, a' két elsőt juniusban.

215. Hol a' nagy harczosok? stb. Szövetséges fejedelmek, úgymint a' német császár, spanyol, dán király, Hollandia és egész Németország, kivéve Bajorországot és Hannoverát.

218. v. Hogy kikerűlik stb. Montecuculi a' szövetségesek' vezére, mindig kikerülte a' csatát, mintha Hannibállal tartott volna, ki a' rómaiakról mondá:

Fallere et effugere est triumphus. Horácz IV. Oda. IV. k.

Majd e' dicsőséges térre is fölmegyek,
Hogy szóval és szemmel tüzelőtök legyek:
Leczkét ajánlva, mit, Musám ifjonta még
Horáczczal társalgván, a' Parnaszról hozék:
Hogy égjen tüzetek, forrjon a' buzgalom,
Mutatván messziről, hol vár a' jutalom.
Bocsássatok meg, ha illy hévvel teljesen
Dicső lépésteket nézvén hűségesen,
A' szinaranytól a' hamist választgatom,
Hibájaért a' rosz irót megtámadom:
Kissé alkatmatlan, de szükséges biró,
Ki keveset teszen, és mást gyakorta ró.

X.

BESZÉD,

MELLYEL A' HATODIK KÖZ ÜLÉST MEGNYITOTTA

ID. SCHEDIUS LAJOS.

Nagy tiszteletű gyülekezet!

Kisfaludy Károly', lángeszű költőnk', érdemteljes hazánkfia', elfelejthetlen barátunk' sírján sarjadozott gyöngéd nefelejtsvirágokból fűzött koszorút függesztünk fel illő emlékűl 's ünnepélyesen, ezen napon, a' boldogúlt' születése' ötvenötödik évnapján, 's ezen helyen, melly nemzetünk' magasabb élete' fejlésére czélzó munkálatok' csarnoka!

Vajmi becses, vajmi kifejezhetlenűl édes a' visszaemlékezés azon üdvekben gazdag időszakra, mellyben Kisfaludy Károly' munkálkodása, minden alacson önzéstől ment tiszta honfi érzelemtől íhletve, valódi kimüvelés' pályáján indúlva, nemzetünk' tökéletesitésére fáradhatlanúl törekedett; midőn őszinte, szíves, de bátor személyessége által körébe vonva a' lelkes ifjuságot, az akkori nemzedék' reményét, buzditásaival serkentette, példájával intézte, oktatásaival erősítette azt; midőn munkái által, a' méltán kedvelt író, terjeszté köztünk a' müvészeti emelkedést, valódi költészeti szellemet. Ez uton több koszorús, nagy jellemű kortársaival összehangzólag, újonan felébredett nemzetiségünket körülményeihez illő és szükségeihez alkalmazott módokkal fo-

konként kifejleszteni olly buzgalommal törekedett, hogy annak, a' ki hazánk' történeteibe mélyebben szokott betekinteni, ama' szellemi mozgalmak' üdvös eredményeit 's a' jelenben mutatkozó áldásteljes sikerét sejdítenie, sőt bámulnia kell. Mert ha igaz, hogy a' jövendő jólét' magvait a' jelenben szükség elhintenünk, nem tagadnunk, hanem hálásan kell megismernünk azt, hogy a' mai nemzedék' legkitűnőbb fiatal költői azon szent lángok mellett hevűltek magasztas dalok' zengedelmire, mellyeket a' honi Musa oltárán dicsőült barátunk kortársaival élesztett vala.

Igy hatott Kisfaludy Károly' nemes, magasb lelkületével nemzetünk belső életébe, olly foganatosan, olly jótékonyan, hogy avval feddhetetlen, józan eszméletű hazafiúságának legnyomosabb bizonyságát nyújtá, úgy hogy abban háladó szívvel legnagyobb érdemére nem lehet nem ismernünk.

Ezen érdeme pedig annál inkább méltatandó, minél messzebb tér el jelen időnk' divatja azon fenséges czéltól, mellyet Kisfaludy Károly 's jeles kortársai szemmel tartottak. A' mostani nemzedék' hősei, korunk' szellemétől elragadtatva, és a' hiú civilisatio ragyogásától elámíttatva, mindenben csak a' külső élet' ingereit és kellékeit vevén szemügyre, főképen azoknak kielégitésében, úgy az egyénes boldogságot, mint egész országok' jólétét keresvén, azt minden módon sürgetik és előmozdítják. De a' mit higgadt eszmélettel könnyen előre látni lehetett, azt a' mindennapi szomorú tapasztalás is mutatja; ezen törekvések észrevétlenül a' hiú dísz- és kényelemvágy', a' gyönyörszomj', a' fényüzés', a' haszonlesés', a' pénzüzés' daemonait idézik közénk, kik hétszerte több rémek' kiséretében édes hazánkat, minden ellenszegülés nélkül, sőt víg tapsok' zaja közt, hódítják, 's így elhatalmasodván, népüuket serény hala-

dásra birják ugyan, de korán sem a' valódi boldogság' tetőpontjára vezető ösvényen, hanem a' veszély' örvényébe csaló tágas és széles országúton. Avagy nem halljuk-e minden lépten, akármelly tárgy' megbecsülésében, a' legkisebb foglalkodás' elrendelésében is azt a' kérdést hányatni fel: „mi haszna van?“ azon értelemben tudniillik, „mit hoz be?“ lehet-e vele pénzt, vagy díszes színt, vagy kényelmet, vagy mulatságot szerezni? Nem látjuk-e többnyire intézeteinkben, vállalatainkban, állítmányainkban vagy a' nyereség', vagy az érzéki mulattatás' czélját kitűzve? Még a' nevelés' szent ügyébe általánosan, de a' köznép' nevelésébe is belekanyarodott a' galád anyagi irány' mérge. Csak mellesleg érintetik ebben néhol még a' vallás' gondja, de valóban ott is csak külső formáját értvén, egyébiránt a' belső élet' állapotjára legkevesebb figyelem fordíttatik; mi az ész' okszerű kifejlesztésére, a' vak- és előítéletek' kiirtására, az elmének nemesebb irányzására, tiszta erkölcsi elvek' beoltására és azokra épülendő erényes jellemnek szilárditására szolgálhatna, azt — sajnos szívvel, de saját fülem' hallatából mondom — bolondságnak nevezik, ábrándozásnak tartják.

Úgy vélem, nagy tiszteletű gyülekezet! szivemben soha el nem oltható hazaszeretetből eredett nyilatkozásaimat senki annyira félre nem értheti, mint ha én vagy az egyes embernek, vagy valamelly nemzetnek külső élete' kiképezését illendően méltatni nem tudván, azt számba sem akarnám venni, hogy Rousseau' búskomor állitása szerint, a' pallérozódás ellenében inkább a' durvaságot, a' disztelenséget, otrombaságot kedvelném. Bizonyára nem! De azt hiszem, hogy emberi természetünknél fogva csak külső alakban jelenhetik meg és munkálkodhatik a' látható és érzéki világban a' belső élet is; hogy ember létünkre a' fővalóságtól külső éle-

tünk a' belső szellemnek elválhatatlan képviselőjévé rendeltetett, elannyira, hogy a' külső, mint bizományos, magában semmibe se vehető, hanem csak a' belső szellemtől, mint bizományadójától, ennek érdemessége idomához képest nyerhet becset és tekintetet. Szükség tehát, hogy elébb a' belső magasabb élet jól fejlődvén, istentől lelkünkbe szőtt örök szabályai szerint fokonként serdűljön; ennek ép akadálytalan nevekedését kell tehát elébb eszközleni és elősegíteni, hogy magában tökéletesb állásra emelkedvén, képviselőjét is, a' külső életet, nagyobb díszszel, fénynyel ruházhassa fel. Valóban midőn az előző, felületes, idétlen külső pallérozás nem egyebet mint álorczás feszességet, csaló kendőzést vagy szinházi diszítményt állít elé, az igazán jól nevelt és kimívelt belső életből eredett, valódi épséget átsugárzó külső élet minden alakjaiban és mozgásaiban illendő, szívreható kellemeket mutat, 's emberi méltóságával megegyező cselekvények által tűnteti ki magát. Oda czéloz ama' heidelbergi bölcs aggastyán' nyomos intése:

Lasst uns besser werden,
Bald wird's besser seyn;

vagy reánk alkalmazva:

Hadd javuljunk elébb magunk,
Majd jobb lesz egész országunk!

De a' külső és belső élet' illyen összeegyeztetésének foganatos végbevitelére egyéb alkalmas bizonyos eszközt nem találhatunk, hanem a' kiskorúakra nézve az alapos, de kedélyre ható, jellemet képző nevelést, a' felserdült korra tekintve pedig a' szent ihletéssel teljes müvészetet, és főképen ennek leghathatósabb nemeit, a' jó izléssel szövetkezett költészetet és szépirodalmat. Ezt az utat követvén régi időben Hellas és Latium' népe, a' mivelődésnek azon tetőpontjára jutottak, mellyen tün-

dökölvén évezredeken által utóbbi nemzedékeknek remek példáúl szolgáltak; újabb nemzetek pedig annyira érték el a' valódi culturának magasabb fokozatát, a' mennyiben azoknak nyomdokaiba léptek.

Nem tévedünk talán, nagy tiszteletű gyülekezet, midőn azon költészeti és szépirodalmi működésekben, melyeket Kisfaludynak és vele együtt munkálkodó kortársainak köszönünk, nemzeti mívelődésünknek egyik tetemes és hatásteljes rugóját látjuk. Ezen vígasztaló hiedelem kisded társaságunkat is azzal biztatja, hogy tagjaink és a' velünk egyetértő lángeszű honfiak' illy nemű munkássága, gyenge erőnkhöz képest, nemzeti mívelődésünk' élőfájának táplálásához legalább némiképen járúlhat.

És így, midőn csekély tehetségünkhöz idomzott szerény, de komoly és szent törekvésünkről mai nap, a' mélyen tisztelt hallgatók szép körében, számot adni kívánunk, legyen szabad remélnünk, hogy az engedékeny részvét kellemes fűszerét most sem fogják tőlünk megtagadni.

XI.

SZÉPIRODALMUNK' JELEN ÁLLAPOTJÁRÓL

'S NÉHÁNY JÁMBOR OHAJTÁS.

ELŐADTA A' HATODIK KÖZ ÜLÉSBEN

D. SCHEDEL FERENCZ.

Első lépés minden javulás felé, tisztelt gyülekezet, az a' feletti eszméletre 's tiszta öntudatra jutás: hol állunk a' kitűzött mezőn, mik a' hézagok, mellyeket pótlani, a' hibák, mellyeket javítni vagy kerülni, a' vezéreszmék, mellyeket, hogy az életre hathassunk, követni kell. El kell — ha készantag nem áltatjuk minmagunkat — ismernünk, hogy szépirodalmunk jelen állapotjában sem magas pontot nem foglal el, sem olly haladásban nincsen, melly azon félszázad' haladásához méltó, mi ez utólsó évtizedet megelőzte. Egész tartományait a' Musák' birodalmának el látunk hagyatva, mik sokat igérő virulásnak indultak volt; egyebek világos nyomait mutatják az önállás' hanyatlásának; a' formákra kevés gond, 's a' tárgyak' választása és kivitele e' gondatlan formákhoz illő. Ne tartóztasson bennünket a' mai örömünnep annak bevallásától, a' mi, hogy igaz,

kedvetlen; mert épen e' kedvetlen érzés lesz első előkészítője a' haladásnak.

Mindenek előtt — hogy a' dolgot az *á*-nál kezdjem — hiányzik költőink' legtöbbjeinél a' szükséges készület. Azon régi mondás, melly szerint a' költőnek születnie kell, igaz, mert minden nemére a' szellemi munkásságnak bizonyos szellemi tőkét, kivülről meg nem szerezhetőt, kell magunkkal hozni; de költői tehetség maga nem elegendő arra, hogy valaki költőművészszé legyen: pedig míveltségünk' mai fokán, felmagasult követeléseink mellett, ha méltatni tudjuk is a' természetköltést, miképen az vagy költőileg hangult népből sarjad elé 's mint illyen lelkületének érdekes tükrét képezi, vagy netalán a' szellemileg fejletlen tömegből néha felbukkanó rendkivüli lángelméknél nyilatkozik: minden, mi a' természet' e' közvetlen, őszinte 's mintegy ösztönszerü nyilatkozásai — 's másfelül a' tökély' bizonyos fokát elért műköltészet közé esik, minden félségek, mik t. i. féltehetség 's féltanulmány' jellemét viselik, áldatlan termékek, miket a' magasb értelmiség magától visszautasít. Időszaki sajtónk — mert egy tized óta leginkább e' mezőn mozognak ál és való költőink is — özönét mutatja, 's a' szerkesztőségek' fiókjai épen tengerét az illy félségeknek, mik — mivel mindenben lehet a' középszerüségnek egy kis haszna, csak a' költészetben nem — nem kevés részben viselik véteksúlyát azon közönösségnek, mellyel a' magyar olvasó világ jelennen szépirodalmunk iránt viseltetik.

Mondám: a' készület' hiánya; mert a' készület' első gyümölcse az önismeret, melly csendes óráinkban őszintén megsúgja: meg vagyunk-e azon mennyei ajándékkal áldva, melly első alapja minden költészetnek, vagy — mert egészen az talán senkitől sem tagadtatott meg — meg-e azon mértékben, mellyel egy magasb kö-

vetelésü közönség' kivánalmait kielégíthetjük. Mert hogy művet alkothassunk, melly íhlessen, melegítsen, lelkünkbe tapadjon, azt nemesítse és emelje: nem elég fogékony érzéssel, fogékony képzelemmel, 's némi nyelvhatalommal felruházva lennünk: oda egyéb, oda e' tehetségek' felsőbb fokai, azoknak alkotó, teremtő munkássága kivántatik. 'S mert a' fogékonyságot, azt, mi a' költői lelkületben szenvedő 's nem cselekvő, nem tényző, könnyen az utóbbinak nézzük, 's minden érzésben, minden képben költői szikrát vélünk: a' költészet' tündérvárát teljes bizodalommal ostromoljuk; 's ekkép gyakran, kik egyébben talán sokat teheténk, a' művészet körül nyom nélkül forgunk, és sokszor hasznos tudósok helyett középszerü, vagy mi ezzel egy, rosz költészek leszünk.

De mellőzvén a' tanulmány' e' nagy részt nemleges hasznát; kik hivatással bírnak is, nálunk ritkán szerzik meg azon előkészületeket, mik nélkül a' kétségtelen tehetséget is kellőleg kifejteni, emelni, 's műveinket olly tökélyben alkotni nem bírjuk, mellyel azok a' világirodalom' nálunk is elterjedett jeles művei mellett megállhassanak, 's így olvasva, méltatva, nemzeti míveltségünkre 's nemzetünk' mívelt osztályaira is a' kellő hatást eszközölhessék. Hány költőt számítunk, kinek művei az aestheticai studiumok' avatottját bizonyítják, bizonyítják hogy az iró az elvont fogalmak körül tisztában van, hogy a' nemek' jellemeit 's ehhez képest megkivántatóságait tudja, hogy elmélete a' mívelt nemzetek' remekművei' ismeretétől megtermékenyítve, 's ezek' szünetlen olvasása által műérzéke kifejtve, kimívelve van; hányat számíthatunk valljon, ki ekkép kikészülve mind a' mező és forma választásában tisztán érzett czélt, mind az alkotásban öntudalmat, tanusít? Vers verset ér, 's egy prosai költő darab a' másikat, mellyek semmi

törvényt, semmi szabályt nem követve, azt hitetnék el velünk, ha az ellenkezőt nem tudnók, hogy a' szépműtan még nincs feltalálva, hogy a' szerzők' egyike és másika is hivatást érez magában a' még rendezetlen poetai chaosban hatalmas kézzel elválasztani a' szárazat 's a' vizeket: 's ekképen tömérdek idő, tömérdek erő foganatlanúl vesztegettetik el, melly sikerrel biztat vala, ha az iró, iskoláját megtévén, onnan indul, hová mások előtte már elértek. Valóban, ki ecsettel vagy márványban fejezi ki költői lelke' sugalmait, nem szégyel elődei' vállán emelkedni: 's a' költők szégyellenék-e? De nem szándékos mellőzése ez a' fenlevőnek, hanem nem ismerése; nem büszkeség, hanem járatlanság; nem önállóság, hanem hanyagság. Ez úton vajmi sokáig kalandozhat míg oda ér ivadékunk, hol a' költészet' istene koszorúit osztogatja.

'S nem csak a' műiskola' mellőzése, melly formát tanít, hanem egy más', hason fontosságúnak legtöbb iróinknál hiányzása is oka, hogy költészetünk hatályosan nem emelkedik; értem a' philosophiai 's történeti tudományok' elhagyatottságát nálunk. A' költő többnek van meghivatva mint hogy néha egy egy üres óránknak ‚mellyben jobbat nem tudunk tenni' unalmát elűzze; ő nem bohócz, nem mulattató: az ő küldetése magasabb, nemesb: az ő küldetése erkölcsi, mit, minél kevesbbé vadász 's fejez ki, annál bizonyosabban teljesít. De mikép fog a' költő szívedre mívelőleg, érzületedre irányzólag, jellemedre szilárdítólag hatni, ha szellemi felsőbbséget nem fejt ki, mellynek a' legmíveltebb is szívesen hódol? 'S mikép fog ő illy felsőbbséget éreztetni, illy erkölcsi hatást gyakorolhatni éneke által, ha az emberi lélek' legmagasb érdekei-, rendeltetésünk' legfontosb kérdéseiről nem vizsgálódék, ha körűlök önálló nézetekre nem emelkedett, ha művei az igénytelen epigramm és

szerelemdaltól kezdve a' regényig és szomorjátékig, philosophiailag átmüvelt egyediséget nem testesítendenek meg? E' philosophiai tartalmasság által lehetének a' költők mindenha a' népek' nevelői, ez által gyakorolják maiglan — igen is, e' század' költőitlensége daczára is mind maiglan — a' legnagyobb hatást a' nemzetekre, ők az embernem' gyermekkorában vivői, organumai a' philosophiának sőt a' historiának is, a' mostaniban annak közvetítői: jótékonyak, ha a' philosophiai alap és irány erkölcsileg nemes, kártékonyak, ha ellenkezőleg. Franczia országban XV. és XVI. Lajos alatt a' philosophia 's az encyclopaedisták közvetlenül csak a' tudósokra és költőkre hatottak, a' tömegekre egyedül emezek által. Voltaire többet rontott regényei mint rontott és épített philosophiai irásai által. Hol a' költő nem philosophus, művei tartalmatlanok, 's befolyások a' nemzet' lelkében nyomtalanúl elvész. 'S vajjon a' történeti igazságok is mik egyebek, mint a' bölcsészet által elvont igazságok' okleveles megerősítései?

'S már most a' költő' készületei' harmadik fokához érek, azon nagy, gyakorlati iskolához, melly mind azt, mit a' költő érzett, gondolt és tud, kiegészíti, megigazítja, 's a' fogalmakból fejlődött szellemi életműt verőszívvel, üterekkel és hússal ruházza fel: 's ez az élet' iskolája, azon élő tudomány, mellyet nem könyvből hanem a' világban tanúlunk, 's melly amonnan szerzett ismereteinkkel örökké viszonyítatván, legfelsőbb lépcsőjét állítja elő az emberi tudásnak. Ez iskola nem mindenkinek áll nyitva hason mértékben, 's kevesbbé gáncsolhatjuk a' költőt azért miért nem bír vele, mint hogy miért foglaja el e' helyzetet, ha nem bír vele. Töltse kedvét kiki olly ártatlan foglalkodással, millyen a' költés, de ha mind ezekkel nem bír, ne lépjen népe elébe: ezzel ő vagy öncsalódást bizonyít hivatása körül, vagy

tisztelet' hiányát népe iránt, mellyet lantja' hallgatására meghív. — 'S mind ezek után, ne említsem-e azt is, miképen a' nyelvet, épen azóta hogy útja megtöretett, kevesebb gonddal ápoltatni; mióta mintegy önkényt kínálja kincseit, ezeket kevesebbé kerestetni látjuk? 'S ne említsem-e végül azt, hogy a' versalkotásban is, akár a' formák' tisztaságát, akár azok változatosságát tekintjük, a' múlt tizedek' iparkodásai mögött elmaradtunk?

'S most vessünk egy pillantatot a' költészet' külön vidékeire, hogy a' részletek után biztosb átnézetre tehessünk szert. Elbeszélő költészetünk a' regény és beszélyre, balladára és legendára szorítkozik; az epos többé meg sem kisértetik, pedig az a' nemzeti hősköltemény, melly népünk' fényesebb korait egész országos életével, teljesen-nemzeti alakban tünteti elő, a' magyar Ilias, mellyet egy magyar nagy Sándor egykor fejpárnái alatt fog tartogatni, még nincs megírva; a' polgári epos, mellyhez tarka népi életünk, történeteink' minden koraiból, olly gazdagon ajánlkozik, mind eddig meg sincs kisértve; a' víg epos Gvadányi, Verseghy és Csokonaival, még mielőtt felserdűlt, sírjába hanyatlott; a' mese, mióta a' Tündérvölgy megiratott, elnémult; a' monda és rege, mellyhez, bár jobbára nem honi hangon, Gaal György, Mailáth és Mednyánszky adtanak ösztönt, meg nem akar fogamszani; a' költői beszély, mellyet Himfy népszerű alakban annyira megkedveltetett, Verseghy a' víg nemben, a' Széplak' és Elte' irói pedig müvészi kézzel indítottak meg, azontúl illetetlenül maradt. — Mit mondjak a' színköltészetről? Becsülöm azon lelkesek' munkásságát, kik azt mívelik, de ki meri állítani, hogy az önálló léptekkel halad, 's nem inkább idegen befolyástól elkapatva, olly irányt követ, melly sem nemzeti életünk és történeteink' szellemének hű kifejezője, sem erkölcsi szükségeinkkel

öszhangzásban nincsen. Egyébiránt a' kérdés fontosb és hosszasb feloldatú, hogysem itt egyebet tennem, mint azt figyelmeztetőleg érintenem lehetne, sőt mivel ez évben intézetünk által pályakérdés' tárgyává is tétetett, mintegy megelőzőleg fejtegetnem nem is illik. A' *vígjáték* is inkábbára idegen minták felé fordulva, csak töredékesen ábrázol honi életet. Mennyivel gyümölcsözőbb lenne itt a' franczia vígjátékot és vaudevillt venni példányul — ha már saját úton nem akarunk járdalni — mint Bécsnek népi színpadát, melly a' magyar népjellemmel semmi rokonságban nem áll. — Az *érzelemköltészet* (lyrai) jellem, tárgy és formára *egészben* tetemes visszaesést mutat. Elhagytuk, mióta Kisfaludy Károly a' görög istenek' oltárait lerontotta közöttünk, a' mythologiát, melly minden esetre gondolkodásunktól idegen, vérünkbe soha át nem mehető, a' művészetet az élettől eltávolító elem volt; elhagyatott az ál érzet és érzet' túlsága, el az ezzel szívesen rokonuló szódagály: de más szélsőségekbe tévedtünk, az egyszerűség' túlságába egyfelül, tehát meddőségbe; másfelül gondolat-vadászatba 's képdagályba, mellyekre, úgy látszik, a' német legújabb lyrai költők szolgáltak veszedelmes például, kik egy gazdag lyrai irodalmat találván, hogy újat állíthassanak elő, bár nagy költői erőkkel, a' különösnek, meglepőnek, bizarrnak keresésébe 's fitogtatásába tévedtek. A' bizarr pedig megölő betűje a' valódi érzelemköltészetnek, mellynek a' kebel' önkénytelen, közvetlen, 's az izlés' vagy inkább divat' ingadozásaitól független kifejezésének kell lennie. Majdnem kirekesztő tárgya lyránknak a' *szerelem* — igen természetesen, mert ez a' legáltalánosabb, legemberibb indulat — de mi kevés szerelemdalainkat fakasztotta azon érzés, mellyet azok énekelnek, hogy ne mondjam színlenek! és a' *hazafiság*! — ismét természetesen, mert

melly magasb hangulatu lélek lehet e' honban el nem fogódva az indulatok' ezen annyira nemes fajától? De midőn azt úton útfélen, reggel és estve, pengettetni halljuk, 's halljuk egy húron mindig: nem kell-e végtére is egy nemét a' jóllakásnak, a' megunásnak éreznünk? Minél mindennapibbá teszszük a' szentet, annál inkább veszti felmagasztaló, íhlető, lelkesítő erejét; lefosztjuk róla a' mi ünnepélyes, eltompítjuk iránta a' kebel' fogékonyságát. Vannak t. i. dolgok, miknek ereje annál hathatósban nő, minél féltékenyebbül őrizzük keblünk' mélyeiben, minél ritkábban teszszük ki a' sokaság' zajának. Az igaz gyöngy a' tenger' rejtekörvényeiben nő. Az ember nem lehet egy elvont eszmétől mindig és folyvást lelkesedve, 's minél jobban sarkalja azt szóval, annál inkább lebben szét a' feléje irányzott tetterő. Vörösmarty csak egy Szózatot írt. 'S ha még e' mellett maradnánk. De őzönlenek a' politicai énekek. A' költészet ki van vetkőztetve általános emberi és eszményi fenségéből, midőn a' napi politica' vivőjévé, napszámosává aljasíttatik. Más a' tárgy, mellyet a' hazafi költőnek választania kell, más a' szellem, mellyel a' hazafiság' keser-édes indulata íhli meg. Ime ott a' nemzet' egész története, a' dicsőség' napfényével, a' balsors' fellegeivel: innen meríti meséit és hőseit, innen vesz lelkesedést 's neveli népét a' honszerelem' öröm- és gyötrelmes iskolájában. Ott a' nemzet, jó és bal állapotjaival: ez ad tartalmat és hangot énekének: de mindig csak a' hazafi' magasb álláspontján; a' költészet' szellemi országa whiget és toryt nem ismer. A' hazafiköltő arra van meghivatva, hogy a' nemzetnek, mint az volt, van és leszen, egyetemes érzületét fejezze ki. Lyrai költészetünk' újabb korszabában a' hazafiság egész a' játékig el van nyűve, használva, mindennapisítva. — 'S a' szívnek, szerelmen és hazafiságon kivül vannak egyéb

ügyei is, a' szellemi életnek egyéb érdekei; milly gazdagságban ajánlkoznak a' lyrai költőnek a' természet, a' lelki világ 's a' társas élet' ezer motivumai; 's hogy mind ezek olly kevéssé gerjesztik fel poetai elméinket, mutatja, hogy legtöbbeknél hiányzik a' valódi költői kebel, felfogás, szemlélődés, képzelem 's azon észmélység, melly nélkül nagy költő nem volt soha. — Nem említem a' festő költészetet, melly minden irodalomban szűk kört foglal el, de nem kell-e sajnálni, hogy e' mező is, mellyen Thomson és Haller, Kleist és Matthisson örök díszü virágokat szedtenek, mellyen nálunk is Csokonai, bár utánképzőleg, 's lyrai iránnyal Kis és Berzsenyi koszorúkat arattak, alig lel egy ápoló kezet, nagyobb terjedelmü műhez pedig remény sincsen? — Még inkább fájlalható az észköltészet' elhanyagoltatása, 's a' szemlélődő elemnek, balul értett axiomák' következtében majdnem teljes kiküszöböltetése a' legújabb időkben? Nem védem — mint egykor e' székben kimondott szavaimból némellyeknek következtetni tetszett — azon nemét a' tanköltészetnek, mellynek a' költészettel nincs egyéb köze, mint külső formája; de védem, igen is, hogy valamint a' külvilág' két fő alkotó része, természet és ember, tárgya lehet a' költészetnek, úgy a' belvilágnak is nem csak egyike, az érzés, hanem másika, a' gondolat is, e' körbe tökéletesen belétudandó. 'S mind annak tapasztalása, hogy e' költői nem irodalmunk' belterji becsének kárával van elhagyatva, mind hogy a' philosophiai elem' kirekesztése egyik oka költészetünk' mind inkább üresség̀be, laposságba sülyedésének: indította ez intézetet is arra, hogy két év előtt a' satirára, ez idén, mint a' kihirdetendő versenytárgyakból látható lesz, egyenesen a' tankölteményre jutalommal is ohajtotta függeszteni iróink' figyelmét.

A' formák' dolgát is említettem. Nem vagyok az, ki azokba kelletinél több fontosságot helyez, de ki fogja tagadni akarni, hogy a' forma a' szépmüvészetben a' lényeghez tartozik? Mondám, hogy miután a' legújabb kor a' formát készen találta, azt nem csak hason gonddal tovább mívelni, teljesben kiképezni, újakkal nevelni, elmulasztotta; de sokat elhagyott, a' többit nagyobb könnyüséggel ugyan, de kevesebb tisztasággal kezeli. Nem fájlalom a' nyelvünktől idegen 's reá tolt görög mérték és szchemák' mellőztetését: költészetünk' e' legszebb virágai az iskolai neveltetésü férfiak' tanulószobáikból a' nemzet' szabad ege alá ki nem hathattak, a' tömeghez béutat nem nyerhettek; de fájlalom, hogy még eddig a' nyelvünkben, mint minden nyelvben, meglevő saját mértéket és rhythmust ki nem lestük, nem szabályoztuk, verseinket minnyelvünkhöz 's lelki hallóérzékünkhez illőbb lejtéssel nem kezdtük alkotni; fájlalom, hogy a' rím' dolgát teljes empiriába engedtük sülyedni, a' helyett hogy annak, nyelvünk' tulajdonaiból keletkező saját csínjait kifejtettük, 's ekkép verseinket azon kényes és kevély díszszel igyekvénk vala felruházni, mellyre olly nagy mértékben képes; — fájlalom végre, hogy az új népek' formái bőségszarvából olly keveset veszünk által, sőt átvenni egyenesen megszűntünk. Mennyi külső és belső szépség' kifejtésére adott alkalmat a' déli nemzetek' poetai szchemáik: a' stanzák, sonett, madrigal, ritornell' áthozatala; mennyire adna alkalmat ezeknek további használata, 's újak, a' terzina, sestina, a' canzone és cancion, a' decim, a' glossa, a' ghazel 's egyebek bevétele; 's még inkább új szabad stanzák' feltalálása, mellyekben terjedelmesb, kivált elbeszélő és tanköltemények' külön nemei folyhatnának! Ezt azonban csak megpenditésül; mert a' nem csekély

érdekü tárgyról más úttal bővebben kivánom nézeteimet hallgatóim' engedékeny birálata alá bocsátani. —

'S ha ezek után befejezésül, fiatal hallgatóimhoz némelly jámbor ohajtásaimat intézni szabad, íme következzenek azok. Ohajtom, bár senki elébb ne írna, mint midőn a' választott nemre levő valóságos hivatásáról meggyőződött, míg elegendő anyagi készületet és alaki kiképzést nem vett. A' korai productio azon drága időtől és erőktől fosztja meg a' kezdőt, mellyeket helyesben önmivelésére fordíthat vala: mint az élőfa' magasra növését a' törzsökén bujálkodó hajtások gátolják leginkább. Bár kiki elég erővel bírjon, zsengéivel közönség elébe ne lépni, míg értelmes és őszinte barátok által arra fel nem bátoríttatik. Senki sem bánta meg, hogy műveivel nem sietett elé rejtekéből, mellybe, ha egyszer el van hagyva, visszatérni többé nem lehet; de annál többen lettek volna készek utóbb drága áron visszaváltani iróí gyermekségök' koraszülötteit, 's eltörleni olly emlékezeteket, mellyekért a' férfiúnak pirúlnia kellett. — Bár ne tekintené senki azt a' felhevülést, azt a' lelkesedést, mellyet jeles művek gerjesztének benne, azon szent tűznek, melly műveket teremt és saját őserejével másokat hevítni és lelkesíteni meg van híva; 's ne fogna tollat, minden sornak, melly megragadta, viszhangját írni meg. — Bár, ki magával őszintén 's elfogulatlanul számot vetvén, a' költői irópályára el van tökélve, ne szeszélyt, vagy külső esetleges felgerjesztést várva vagy követve választaná a' nemet, mellyben működni kiván, hanem tekintene körül a' müvészet egész birodalmában, hogy el ne kerülje figyelmét azon út, melly tehetségei és hajlamai' irányával legmegegyezőbb: sok jeles erő pazaroltatott el idegen mezőn fél sikerrel, melly a' maga helyén nagyot lett volna képes előállítani; 's tekintene körül az irodalomban is, hogy elhatározásaiban te-

hetségeit öszhangzásba hozhassa mindenkor ennek szükségeivel. — Bár megszünnének annyian olly hevesen hajhászni a' napi fényecskét, 's húzamosb munkával maradandóbb becsületre törekednének. Magas czélt kell elénkbe tűzni, hogy a' félmagast elérjük. — Bár a' helyett, hogy a' költészet, mint fájdalom annyi sok egyéb hazánkban, csak félkomolyan, féljátékul üzetik: férfias elhatározással 's kitüréssel egész művekre látnánk fordítva sok erőt, melly most aprólékos dalocskákban szóratik el, sőt voltakép soha ki sem fejlesztetik. Érintettem azon hézagokat, miket költészetünkben észreveszek: higyük-e, hogy azok azért nem töltetnek be, mert nincs hozzá széles e' hazában erő vagy tudomány? Andalgó szórakozottságnak, férfias kedv', komoly elszánás' hiányának vagyok készebb tulajdonítani azt, 's azon — o fájdalom, annyira el nem tagadható — szalmatüzünknek, melly elhamvad, mielőtt egy, húzamosb lelkesedést 's hangyai szorgalmat kivánó munka végét érhetné. Az ó és új világ' költői remekművei nem hevenyészve készültek, 's az a' bevégzettség, mellyet tervben, részletekben 's formában lelünk, nem journal-irodalmi munkásság' gyümölcse. — 'S végül, kiben több a' fogékonyság mint termékenység, több a' visszaadó mint alkotó erő, ki e' mellett izlését kimívelte, a' nyelvet, müvészi szólást és formákat hatalmába kerítette: ne tekintse akár sikeretlen, akár méltatlan feladásnak idegen remekművek' átültetését. E' mezőn is koszorúk arathatók, mellyek gyakran túlélik a' tökélytől elmaradó eredeti művekkel nyert fényt. A' Pope' Homerja 's a' Delille' Virgílje díszei lesznek mindenha irodalmaiknak; 's nyelvünk, költészetünk 's formáink' kiképzése- 's gazdagítására nézve nem köszönünk kevesbet a' Baróti és Virág, Kazinczy és Kis' műfordításaiknak, mint eredeti dolgozásaiknak. 'S miután nyelvünk annyira el-

készült, hogy bármelly költői remekmű' szerencsés áttételét rajta aggodalom nélkül megkisérthetjük, nem kár-e, annak és költészetünknek gazdagítását könnyelműen elidőznünk? Sőt ott állunk, hol kötelesség e' részben is megmérkőzni az első népekkel, 's irodalmunk' tekintetét egyszersmind és vagyonát ez úton is nevelni. — 'S mind ezek után vég jámbor ohajtásom az, hogy e' néhány figyelmeztető szó azt a' hasznot tégye, mellyet czélba vettem, 's olly szívesen vétessék, a' melly bizodalommal intézem azokhoz, kik meg vannak hivatva irodalmunkra egy szebb jövendőt deríteni.

XII.

BORNEMISZA ANNA.

NOVELLA.

B. JÓSIKA MIKLÓSTÓL.

I.

A' kolosvári középkapu' tornyában a' kilenczedik reggeli óra' ütése hangzott el; Apafi Mihály, a' fejedelem, hátra tett kezekkel sétálgatott egy hosszú szobában. Asztalokat 's falakat a' legkülönbözőbb, nagyobb kisebb órák foglalák el, mellyekben, mint tudva van, ő nagysága nagy kedvtelését találta; maga huzogatta fel azokat, 's midőn az ütés' ideje eljött, — ha valamellyik csak egy másodperczczel előzte meg a' másikat, szokatlan, vagy inkább szokott indulatba jött; — természetesen illy fontos ügyben! — egyébiránt ha egy más gép, melly szintugy órákat, de nemzeti élet' óráit veri, itt-ott megakadott vagy elkésett, ezt a' jó ur nem igen vette szivére — a' mint illő — illy csekélységet!

Apafinak arcza komoly volt, az egyenlő halványság, melly vonásait borítá, tanuságot tön a' reggeli órákról; mert — miként a' krónika mondja — ő nagysága a' délutáni órákban ollykor igen virító szinben láttatá magát, 's irva van, mikor ő nagysága a' tizenha-

todik poharat kiüríté vala, akkor ő nagyságának kedve szottyant vala. — Egyszerre félbeszakítá sétáját 's egy széles, szőnyeggel borított asztal mellett megállt. Zöld bársony dolmányát kigombolta 's fontos tekintetet vetett — valamellyik órára? — nem, — az asztal' elején ülő urhölgyre. Deli, emelt alak volt ez, az élet' delében, pár átható szemmel 's hófehér kezecskékkel, mellyek jelenben hímző munkával valának elfoglalva.

„Anna! — szólt a' vastag ur — végeztél-e már Zsófival?"

A' kérdett, ki nem más volt, mint Bornemisza Anna, a' fejedelem' neje, hatályos tekintetet vetett férjére, azután csendesen felelt: „Miért erőtetni a' szegény gyermeket?"

„A' dolog el van határozva, 's neki engedelmeskedni kell!" mond a' fejedelem haragosan.

„Nem látom át — felelt neje, letevén munkáját — ki erőtethetné hugomat?"

„Én! — mond Apafi nevekedő indulatossággal — Gerezdinek szavamat adtam; mi kifogása lehet Zsófinak fia ellen? ennek meg kell lenni!"

Bornemisza Anna szép fekete szemeit szegezte férjére 's a' neki saját méltósággal emelte fel fejét: „Én pedig azt mondom — szólt elhatározott hangon — hogy abból semmi sem lesz!" —

„Hogyan — kiált fel Apafi — 's mi okon?"

„Zsófi szeret — volt a' hideg felelet — választása helyes, megvetést érdemlene, ha szive minden hevenyészett tervre megváltozhatnék."

„'S ki az? — kérdé Apafi, gúnyos tekintettel — valamellyik váradi rokonaid közől?"

„Csalatkozol, — Barcsai László."

„Ah, László! kinek olly féktelen nyelve, hogy saját személyemet nevetségessé meri tenni?"

„Ráfogás," vágott közbe a' fejedelemnő.

„Anna — mond Apafi nagyot csapván az asztalra — Barcsai László szemtelen! a' minap Teleki Mihály uram' asztalánál poharat emelt 's rám mint bor' istenére köszöntötte: — hát Bacchus vagyok-e én?"

„Fiatal gondolatlanság — szólt békitőleg a' nő — roszul fejezte ki magát, ő jó boraidat akarta kiemelni."

„Ismerem e' két szép madarat egy fészekben — mond Apafi — őt 's bátyját, Mihályt, ki most egy követ fúj Béldi Pállal."

„Ez az egész Béldi Pál' fejedelemség-keresése áltatás, nem egyéb — felelt hirtelen a' fejedelemnő — vigyázz, Mihály, vizre ne vigyenek, félek, hogy épen azok — — de hallgatok."

„Egy szó mint száz — fakadt ki Apafi — Zsófi Gerezdiné leend."

„Ő nem fog az lenni," erősíté a' fejedelemnő.

„Erőszakosan is összeadatom őket, — kiáltott, fel 's alá sietve a' szobában a' fejedelem. — Feledted, menynyivel tartozom Gerezdinek, fejedelemségem is nagyobb részt az ő munkája, szavamat birja? — Mondom, Anna, ha bele avatkozol" —

„No 's ha bele avatkozom?" szakasztá büszkén félbe a' nő.

„Akkor magadnak köszönd, ha Barcsai Mihályt, kedvenczedet, biztos helyre tétetem."

„Apafi! — mond a' fejedelemnő sértve 's illetődve — gyanu-e ez vagy boszú? — — Én Zsófinak jellemét ismerem, 's ezennel kezemet adom neked, hogy őt semmire sem fogom tanácsolni, — de te is add fejedelmi szavadat, hogy a' Barcsaiakat hat hétig nem bántod, ez rövid idő."

A' fejedelem gondolkozott, azután ismeretes könnyelmüségével szólt: „Jó, Anna, ha Zsófit le nem beszé-

led Gerezdiről — ugy — no igen — ugy maradjon hat hétig függőben a' dolog Barcsaiékkal.“

„Fejedelmi szavadra?“

„Igen, igen,“ felelt Apafi kedvetlenül.

II.

A' két Barcsai, kiről itt szó volt, Hunyad vármegyében lakott, azon andalító völgyek' egyikében, hol annyi szent rokonérzet, annyi regényes visszaemlékezés honol. Hegyek, halmok emelkednek itt, 's amott magos nyárfák' koronái közől emelkedik ki a' barcsai vár, mellynek nagy része jelenben is ép és lakott. A' csarnok egyszerü 's védtelen most, akkor kemény falak övezték, 's széles árok folyta körül.

Az est hollószárnyaival kezdé árnyékolni a' vidéket. De a' barcsai vár' ablakai sötétek, mint a' fösvényéi vagy a' szerencsétlenéi. — Egy halvány árny vonul a' magános teremeken át — lenge hölgyalak. Nézzétek őt, arcza szelid, mint a' csendes hold; szemeiben valami bensőség sugárzik, melly a' szivet ragadja meg; — minő szép, nemes termet ez; magos, karcsu, 's kezei, mellyeket ollykor fájdalmasan szorít keblére, fehérek, mint alabastrom. Most a' magos ablak' nyilt szárnyai előtt áll, — egy köny szivárog le csendesen arczán; azután nyugtalanul jár és kel, kezeit töri 's hideg homlokára szorítja. Egyszerre ugy tetszett, mintha döbörgést hallana, arcza felgyuladt, minden izma reszketett — — „Isten — kiáltott — engedd, hogy jó hirt halljak ezen iszonyu nap után!“ hevesen kelt föl, 's lehellet nélkül sietett az ajtó felé, mellyen nem sokára egy ősz férfiu lépett be hosszu szakállal 's egyszerü fekete öltönyben.

„Gyárfás! — kiáltott fel a' nő — jő-e? oh, szóljon kegyelmed, az ég' irgalmára!“

Az öreg csendesen rázta fejét: „Asszonyom! — mond — ne aggódjék annyira; László urfi esküt tett, hogy vissza nem tér, míg urunkat nem találja, ha Kolosvárig menne is.“

A' nő remegve hallgatta őt; ugy látszott, mintha eszén kivül lenne: „Oh! — mond azután, megragadva az öreg' kezét — tanítson kegyelmed ezen iszonyu félelmet fékeznem. — Oh! bizonyosan, kínos előérzet mondja nekem, én őt nem látom többé!“

Az öreg szeliden nézett asszonyára: „Ne higyen kegyelmed, asszonyom, az előérzeteknek — szólt nyugtatólag — a' félelem' rémei azok, ej! hiszen azért van fejünk fölött a' jó öreg isten, hogy, mikor a' baj legnagyobb, vigaszt küldjön.“

A' nőt mind ez meg nem nyugtatta, kimerülten ereszkedett karszékébe, mellyre, a' nyitott ablakon át, csipős szellő szivárgott: „Az ég borúl — szólt csüggedezve — nem láthatom az utat többé; — ah, ha isten segítni akarna! mert, öreg! érzem, hogy a' szükség legnagyobb. — Csitt! — kiáltott fel hirtelen — a' kürt szól, lónyerítés, az ebek csaholnak, jő! oh, isten, itt a' porban adok hálát neked.“ Ezzel térdre esett 's világló arczczal emelte magosra kezét.

A' két Barcsai volt; néhány percz mulva a' nő felsikoltott 's félholtan vetette magát Barcsai Mihály' karjai közé; keblében egy hang nem volt. Szeme behunyódott, csak karjai kerítették ujra meg ujra férje' nyakát körül. Barcsai szenvedélylyel tartá őt átölelve; keblét érzé ázni neje' könyeitől.

László szívesen megszorította ángyának odanyujtott kezét 's Gyárfással távozott; nem sokára gyertyák gyujtattak.

Barcsai neje előtt állt 's olly bensőséggel tekintett e' szelid teremtésre, melly igen is mutatá, hogy élte' minden szálaival rajta csügg.

„Ne sírj, Irma — mond, gyöngéden vonván el kezét a' domboru homlokon — ne sírj! — még él az isten, 's minden jól lehet!"

A' nő ujra megölelte férjét: „Te itt vagy! — rebegte szenvedélylyel — mi kell nekem több e' széles világon! oh, maradj, kerüld az udvar' csalóka fényét. Te nemesen büszke, heves férfiu vagy, mint öcséd László, nektek örömben, haragban túlárad szivetek, titeket isten nem teremtett udvari emberekké."

„Irma! — szólt Barcsai szeliden — hiszed-e, hogy visszavonulás valakit itt veszélytől óvhatna? Nem az ellenségeimnek baja, hogy szavam őszinte és nyers, — nem, oh, én e' fajt ismerem; — a' Barcsai-jószágok szurják szemeiket; de ha isten erőt ad — —"

„Mit akarsz! — kiált föl neje aggódva — boszút forralsz-e? az égre kérlek, szünjetek meg ezen örökös boszúval, e' mindenkori viszontorlásokkal!"

„Ne félj, Irmám — felelt Barcsai — ha minden számításom nem csal, én megszégyenítem ellenségeimet. Igaz, kedves szelid teremtés, mi férfiak telve vagyunk fékrázó szenvedélyekkel!"

Irma odanyujtá kezét férjének. — „Ah, Mihály, minő boldogul élhetnénk mi!" — szólt 's egy mély sohaj emelte keblét.

„Kedvesem — mond Barcsai hevülve — tekintsd e' nyomorult hont, van-e itt nyugalom, biztos-e itt a' magány, 's nem bátorságosabb azoknak közelében lenni 's azokat szemmel tartani, kik árthatnak? Te hevemtől tartasz, jó angyalom, 's rettegsz, mert e' cselszövő népet megvetem, mert nyilt homlokkal nézek szemeik közé; én egyről egyig ismerem őket! féljek-e tőlök,

vonuljak gyáván vissza 's hagyjak tárt kaput a' gonosznak? — Soha! egy istenem — egy életem — jőjenek!"

„Nem födöztél-e fel semmi ujabb tervet vesztünkre? tudom, hogy Gerezdi 's pártja ellened bőszitették a' fejedelmet," szólt a' nő mindig nevekedő aggodalommal.

„Hogy főznek valamit, ebben nincs kétség; oh, nem olly könnyen kielégithető e' nép, 's nem az első vihar ez, melly fejem fölött elrombolt."

„Istenem! minő nyomasztó e' minden órai rettegés!"

Most ujra megnyilt a' várkapu, 's egy lovaslegény láttatá magát annak sötét hézagában.

„Ki lehet ez? — mond Irma az ablakhoz sietve, mig tagjain neme a' görcsös felindulásnak mutatkozott. — Semmi jó, oh, mi jó jöhetne?!"

„Irma! — mond Barcsai komolyan — lelkünk' egész erejére van szükségünk, midőn veszély fenyít. Térj magadhoz, szólitsd fel erődet, légy társam gond és baj közt, légy nőm!"

Az ifju László belépett 's bátyját szólitá ki.

„Jer be, László — mond ez — Irmám előtt nincsen titkom."

Öcscse vontatva jött be 's egy bepecsételt levelkét nyujtott kezébe. — Irma nem mert szólani, de szemei igézettel kisérték férjének minden tekintetét.

„Ez a' fejedelemnő' irása," mond Barcsai, legkisebb felindulást sem mutatva.

Barcsainé szemeit vette le róla, 's élénk pir öntötte el arczát, de nem szólott, bár látszható belső küzdelem emelte keblét.

Férje csendesen bontotta fel a' levelet 's a' gyertyákhoz közeledve, végig futott annak tartalmán. Darabig gondolkozva járt fel 's alá a' szobában, azután

vidáman szólt: „Irma, holnap jó napot akarok cselédeimnek szerezni. Gondoskodj', hogy enni inni elég legyen 's zene.“

III.

Másnap reggel Barcsai Mihály egyedül ült egy kisebb szobában.

Néhány percz mulva Irma lépett be, arczában valami rejtélyes kifejezés volt, neme a' bizodalmatlanságnak vagy hidegségnek. Férje nyájasan szorítá meg kezét, — de a' nő nem nyujtá neki ajkait, mint máskor.

„Mi bajod, jó lélek?“ — mond Barcsai a' kissé vonakodót megölelvén.

„Semmi, semmi!“ rebegte hevesen Irma.

„Ne tagadd, valami feszíti szivedet, légy őszinte, szólj!“

„Nem akarok titkaidba avatkozni,“ — felelt a' kérdett, míg arczát láng futotta el.

„'S tovább! szólj, Irmám, nincs jobb a' nyilt szónál.“

„Te tegnap levelet kaptál a' fejedelemnétől,“ mond akadozva a' nő, míg arcza mindinkább pirult.

„Igen — szólt Barcsai — itt van; — ezzel a' levelet kivonta zsebéből, — holnap illyenkor tudandod tartalmát. Kedvesem — folytatá meleg bensőséggel — én rég egy fellegecskét látok 'e' szép homlokon, e' tiszta egén lelkednek, mellyről annyi örömet olvastam életemben. — Téged féltékenység bánt, légy őszinte, valld meg e' gyöngeséget.“

Irma férje' keblére rejté fejét. „Nincsen-e okom? — kérdé, szép világló szemeit hozzá emelve. — De nem féltékenység az; Mihály! félre ne érts, — nem tudom ezen érzést megfejteni, — szerelem, bizodalmatlanság

enmagamhoz, — a' fejedelemnő olly imádandó, olly angyalian jó 's bámulatos!"

Barcsai csendesen mosolygott, nejének gyöngéd arczát simogatta. „És te? — szólt szerelemteljes hangon — nem vagy-e imádandó, nem angyalian jó és szép, mintha a' természet kimerítette volna gyönyörei' tárházát arczod' mennyén? — A' fejedelemnő remek nő, de van-e neked, ki majdnem leánya lehetnél, neked, kit férjed imád, okod féltékenységre? — 's Irmám! szabad-e amaz isteni nőt illy gyanuval sérteni?"

„Én vétkes vagyok — felelt Irma mélyen elpirulva — de ezen indulat önkénytelen, én nem tehetek róla. — Egy titkos sejtelem mondja nekem, hogy e' nőhöz nem jó közel állni, — 's a' világ sokat beszél — —"

Barcsai kissé hevülni kezdett, de egy tekintet nejére azonnal megszelidítette őt. „Kedvesem — szólt — nem tudod-e, hogy ollykor épen a' legtisztább hír bőszíti fel a' kajánságot, 's hogy a' jó istent is káromolják?"

IV.

A' vár' kapuja reggel óta nyitva állt, 's igy a' kert felőli szobában nem vették észre, midőn azon az ifju Barcsai László belovagolt, ki hajnalban távozott volt a' várból. Most az ajtó nyilt, 's a' szép ifju lépett be.

„Jőnek?" kérdé Barcsai élénken.

„Igen!" felelt László.

„Kik és hányan?"

„Sajóvári János és Réti Márton, kiséretökben hat lovaslegény van."

Irma figyelmezni kezdett: „Jőnek — mond nem minden ijedelem nélkül — 's kik?"

„Vendégek, kedvesem — felelt Barcsai Mihály nyugtató hangon — Sajóvári és Réti uraimékat ismered?“

„Mihály, arczod rejtélyt árul el, én nőd tudni akarom, mi történik itt. — Sajóvári és Réti? hiszen ezek legdühösebb ellenségeid — 's hat lovaslegény! — László, zárasd be a' kaput, én ármányt gyanítok.“

„A' kapu nyitva marad, Irmám — szólt Barcsai határozott hangon — eredj öltözködj', gondoskodj' pompás ebédről, — legjobb boraimat tétesd az asztalra; én a' fejedelem' embereit szivesen akarom látni. — Egy tekinteted se áruljon el gyanut vagy félelmet. Irma! én ma Erdély' legszebb hölgyének legvidámabb arczát akarom látni.“

Irma' kérő tekintete férjének hidegen-nyugodt kifejezésü szemeivel találkozott. A' nő pillanatig időzött, azután szomorun haladott ki a' szobából.

Mihelyt neje kiment, Barcsai élénken fordult öcscséhez. „Minden rendelést megtettél?“ kérdé gyorsan.

„Légy nyugodt“, — felelt László, mig arczán valami vad kedvtelés mutatkozott.

„Gyárfás helyén van-e?“

„Minden ugy van, a' mint akartad; délután ollyan lesz az udvar, mintha kihalt volna. Már a' czigányok, mint Gyárfás mondja, megérkeztek 's a' jegyzőnél vannak.“

„Csendesen tehát, barátom!“ mond Mihály, megszorítván öcscse' kezét.

Most nehéz kocsi gördült be a' kapun, mellyből két meglett koru férfiu lépett ki. — A' kiséretökben jött hat lovaslegény leszállt lovairól 's azokat csendesen vezette az udvaron.

A' férfiak, kiknek Barcsai Mihály nyájasan és vidámon köszönt le ablakából, — a' hágcsókon kezdtek fe-

lebb haladni: — az első magos, deli termetü ember volt, harmincz-negyven év közt, egyszerü, de tiszta úti öltözete előkelő férfira mutatott.

„Ne reszkessen, Réti uram, mintha a' vesztőhelyre vinnék! — suttogott ez társának, egy testes, kövér arczu férfiunak, ki egészen elhalványodva 's félreismerhetlen aggálylyal jött utána. — Mitől retteg kegyelmed? — folytatá mindig halkabban — ugy látszik, Barcsai legkisebbet sem gyanít, a' kapu nyitva, 's a' cselédek vidámon járnak kelnek.“

„Ismeri kegyelmed Barcsait!?“ kérdé felelet helyett alig hallhatólag Réti, ki most az előszoba' ajtajához érvén, minden erejét összeszedte, hogy magát felbátorítsa.

Mikor a' szobába léptek, a' testvéreket együtt találták, kik fesztelen udvariasággal fogadták vendégeiket.

„Üdvözlöm kegyelmeteket! — mond Barcsai — bár gyanítom a' kiséretből, hogy a' látogatás nem engemet illet.“

„Valami megbizás a' fejedelemtől,“ mond László nevetve.

Sajóvári körültekintett; pillanatra ugy tetszett, mintha valami gyanu emelkednék keblében; de a' Barcsaiaknak módja olly fesztelen 's bizodalmas volt, hogy azonnal könnyebbültnek látszatott.

A' lak' ura szivesen látott vendégeit a' kertbe vezette, hol mindenféle tárgyakról beszélgettek. Szembetünő volt, főleg Lászlóban, mennyire igyekezett a' jötteknél minden árnyát a' gyanunak elfojtani, mi tökéletesen is sikerült. Sajóvári nem sokára közlőbb lön; elbeszélte, mikép őket a' fejedelem azért küldötte, hogy a' Béldi Pál' cselszövényeinek akadályozására valami jó tervet gondoljanak ki, 's ha e' részben valamin megállapodnak, Barcsait kérjék meg, hogy őket Dévára kisérje, hol a' fejedelem személyesen kivánna vele értekezni. —

„Meglehet — tevé Réti hozzá, egyetértő tekintetet vetvén titkon Sajóvárira — hogy tovább is megyünk együtt 's valamellyiket a' pártoskodó urak közől — —“

„Értem — mond Barcsai — azonban megvallom, ohajtanám, ha előbb szólhatnék ő nagyságával, mielőtt zajt ütnénk; de lesz időnk útközben erről értekezni.“

Barcsainak beszéde, ugy látszott, igen vidám hangulatba hozta a' vendég urakat. Mikor ujra fölmentek a' felső szobákba, Barcsainét ott találták izletes házi öltönyben. Férjének annyi hatalma volt e' nőn, hogy a' ki őt most látta, legkisebb nyomát sem vehette rajta észre az aggálynak vagy rémülésnek. Nyájasan, sőt vidámon üdvözlé vendégeit; tudakozódott a' fejedelmi udvarról, kolosvári ismerőseiről, 's egész magaviseletén női szelidség 's báj ömlött el.

Pontban tizenkét órakor az öreg Gyárfás, átfürkészhetlen arczczal, nyitotta fel a' kettős ajtókat, 's mindnyájan az ebédlőbe mentek, hol rájok fejedelmi pompával felkészült asztal, arany, ezüst edények, kristálybillikomok 's csillogó borserlegek vártak.

Barcsai Mihály előtt egy széles hólyagos mivü födeles tál állott, melly különösen diszítette az asztalt. Szolgálatra csak három cseléd volt. Az öreg várnagy, ki udvarnoki szerepet viselt, 's két talpig aranynyal terhelt öles csatlós, kiknek harczias tekintete jól esett a' szemnek. Az étkeket az öreg Gyárfás hordta fel, a' csatlósok a' tányérokat cserélték, de ki nem mentek a' szobából.

Az ebéd vigan folyt; Barcsainé egész tárházát előtünteté azon bájtelt társalgási könnyüségnek 's azon otthonias vidámságnak, melly egykori nőinket annyira kedvesekké tette; a' két Barcsai mindent elkövetett a' vendégek' mulattatására.

A' vendégek a' jó borokból kedvök szerint ittak, 's Réti minden félelmet levetkőzött 's néhány poharat emelt a' szép Irma 's a' két Barcsai' egészségére. Az ebéd vége felé közeledett, Gyárfás kristályedényekben rendezé el a' különnemü gyümölcsöket 's csemegéket.

Most rövid szünet lön. — „Urak! — mond Barcsai — mielőtt fölkelnénk, a' legjobb étket itt ne hagyjuk.“ Ezzel vidámon emelte föl a' nagy, mély edény' födelét, melly előtte állt, 's letevén azt, mindkét kezével belenyult. A' vendégek élénk kiváncsisággal meresztették rá szemeiket. — Egyszerre kiemelte kezeit, mellyek' mindegyikében egy pisztoly volt, 's egyiket Sajóvárira, másikat Rétire szegezvén, a' tőle kitelhető legnagyobb hidegséggel szólt:

„Nyomoru poroszlók! jobbkor keljetek föl, ha Barcsai Mihályt akarjátok hálóba keríteni.“

Irma halálsápadt lett 's egy önkénytelen sikoltással ájultan hanyatlott hátra.

A' vendégek fel akartak ugrani üléseikből, de a' két vad tekintetü csatlós mindkettőt megragadta hátul.

„Ez gyalázatos tett!“ kiált fel Sajóvári; míg Rétinek reszkető ajkai szavak után látszottak kapkodni.

„Gyalázatos tett — mond Barcsai Mihály élénken — a' kiküldött kémet az első fára akasztani? — gyalázatos tett, a' nyomorut, ki vendég' képében jő, boromból iszik 's kenyeremet töri meg, alattomban pedig életemet adja el harmincz pénzért, mint Judás Iskariot — — nyársba vonatni? — gyalázatos tett a' kétszinü gazembert, ki arczban barátsággal, szívben halállal lopja be magát lakomba, — halálra éheztetni? — órátok ütött, rettegjetek!“ kiáltott fel Barcsai irtózatos kifejezésével a' kielégített boszúnak.

Sajóvári segitségért kezdett ordítani.

„Hiában ordítasz — mond László kárörvendve — bérszolgáid két óra óta szép sorban kalodában ülnek a' várrejtekben.“

„Uraim! — hebegte Réti — én semmiről sem tudok, engemet Sajóvári uram vett rá, hogy ide kisérjem; — kegyelmed nem lesz irgalmatlan, nekem nőm 's gyermekeim vannak — —“

„Nincsen-e nőm nekem? — mond Barcsai, nejére mutatva, ki most kezdett magához térni — nem pihen-e aranyfürtü gyermek, nem gyanítva atyja' vesztét, a' mellékszobában?“

„Megállj a' Jézus' nevére! — sikoltott Barcsainé, nehezen emelkedve föl, 's majdnem földön csúszott férje' lábaihoz — irgalom azon órára, mellyben szerelmet esküdtél!“

Barcsai gyöngéden emelte föl nejét a' földről 's pihenteté szivén, míg egy hideg, parancsoló intésre öcscse, László, a' két vendéget maga után vonszoltatá a' csatlósokkal, kiknek Gyárfás a' kitelhető legnagyobb készséggel segített.

„Mit akarsz? — szólt most Irma, minden erejét összeszedve, méltósággal 's hatálylyal. — Gyilkosságot elkövetni, — e' falakat vérrel fertőzni! — ember! — itt magosra emelé kezét — halld eskümet: e' karok gyilkost nem ölelnek soha.“

„Jó — mond Barcsai keserün — hagyd el férjedet, mikor heve elragadja; mikor a' pillanat' hatalma martalékul veti irigyeinek; — hagyd el a' gyilkost — menj — menj! Oh, ti — ti, kik szeretetről szóltok, a' boldogot ölelitek, de a' kit egy vérző tett, önvédelem, nem gyilkosság — földönfutóvá tesz, — azt elhagyjátok, — ezt nevezitek ti hűségnek; erre esküsztök, hogy férjeteket semmi inségében el nem hagyjátok!“

„Mihály! — kiáltott fel Irma, férje' keblére dőlve — nem, nem, istenem! te nem teheted ezt — ez iszonyu, ez nem emberi tett, vendéggyilkosság!“

„Igaz, igaz! — szólt Barcsai kifejezhetlen gúnynyal arczában — mi a' ti hitetek, oh, nők! — van egy hit, melly önszemének nem hisz, — a' kezet metszi le, mellyben megbotránkozott; van hit, melly szemét ássa ki — — vak, de boldog! — Irma! — nézz szemem közé — gyilkos vagyok-e?“

A' nő nemével a' rettegő megszégyenülésnek emelte szemeit férje' arczára, ki nyiltan 's nyugodtan nézett reá — — azután egy pillanatig saját meggyőződésével látszott küzdeni — végre felkiáltott: „Megbocsáthatsz-e nekem? — nem, az egekre! nem — igy nem nézhet ki a' gyilkos!“

Most három hosszu kürthang hallatszott; — Barcsai csendesen vezette nejét az ablakhoz. — Sajóvári' kocsija befogva 's készen állt a' csarnok előtt; néhány percz mulva Irma Sajóvárit és Rétit látta felülni; — a' kocsis pattogott ostorával, 's mikor a' kocsi megindult, egy tágas szinből egyenként jöttek elő a' Sajóvárival érkezett lovasok; mind ez olly gyorsan történt, mint egy álom. — Alant Barcsai László 's Gyárfás álltak. Irma férjére nézett: „Ez tündérzet! — kiált fel — én az egész dolgot nem értem.“

V.

Néhány nap telt el az elébb leirt jelenet után, midőn egy este Gerezdi nagy felindulással jött a' fejedelemnek irószobájába.

Tudja-e, nagyságod — szólt hirtelen — hogy Sajóvári és Réti mind ez óráig nincsenek itthon, 's a' mi legkülö-

nösebb, tegnap kocsiját látták csendesen lehaladni óvári házához, 's miután lovai kifogattak, a' kocsis eltünt. A' háziak vásárban voltak 's csak később lőnek a' szokatlan zajra figyelmesek, mellyet az éhes, szomjas lovak tettek. Én mind ezt Sajóvárinétól tudom, ki ma hozzám küldött, ha nem hallottam-e valamit férjéről?"

Apafi rábámult, azután, mintegy magát felbátorítva, mondá: „Ej — ne rémítse kegyelmed az embert, — majd előkerülnek!"

„Igen, de a' kocsi?" kérdé Gerezdi.

„Ej — mond a' fejedelem, haragosan csapva az asztalra — hallgasson kegyelmed, bizza azt Sajóvárira, van annak a' vén rókának elég esze; egy szót se többet erről; mert ha nőm megtudja, mindjárt Zsófi mellé áll. — Kövessen most kegyelmed — a' vendégek már összegyültek."

Nem sokára Apafi 's Gerezdi a' fényesen világított teremekbe léptek. De ki írja le megütközésöket, midőn Barcsai Mihályt megpillantották, ki a' legfesztelenebb udvariasággal 's tisztelettel sietett a' fejedelem' elébe. — Apafi kénytelen volt üdvözlését viszonozni — 's ezt annál inkább, mivel nejének egy őrködő tekintete látszatott minden mozdulatát kisérni.

Gerezdinek feje égett; — hogy valami különösnek kellett történni, erről meg volt győződve; de meg nem foghatta Barcsainak jó kedvét 's fesztelenségét.

Bornemisza Annán semmi rendkivülit nem lehetett észrevenni, ő Barcsaival 's a' többiekkel szokott udvariasággal beszélgetett.

A' jelen volt hölgyek közt különösen feltünt egy szép karcsu alak, kinek arcza szokatlanul halvány volt, 's ki csak erőtetve felelt egy dísztelenül magos és idomtalan ifjunak kérdéseire, ki nemével az ügyetlen udvariságnak követte minden lépteit.

Ezen egyenetlen pár Bornemisza Zsófi volt, a' fejedelemnő' unokahuga, 's az ifju Gerezdi, kinek atyját már ismerjük, 's kinek Bornemisza Zsófi' keze volt igérve. Szembetünő, millyen keveset titkolja a' gyönyörü hölgy idegenkedését, mi annyira ment, hogy az estély' folyamában néhányszor megszólíttatott a' fejedelemtől magától.

Az idősb Gerezdinek egész tartásában valami ingerültség tünt fel; mintegy egy óra telhetett el, midőn, pillanatra egyedül látván Apafit, hozzá közeledett 's félsuttogó hangon mondá:

„Nagyságos uram! én e' szemtelen embert elfogatom, bár mi lesz is következése; aligha mind Sajóvárit, mind Rétit meg nem ölette; nincs mit késni a' dologgal, én őt ismerem. Ha valamit sejt, az első alkalmat használandja, hogy a' portához fusson, hol most hallgatnak az illy emberekre, mióta a' hir elterjedt, hogy nagyságod a' magyarországi uraknak menhelyet adott.“

„Tegyen kegyelmed, a' mit akar, — szólt Apafi olly arczkifejezéssel, mellyből világos volt, mennyire ohajtana Barcsaitól menekedni, 's egyszersmind a' fejedelemnőnek adott szavát is megtartani. — De azt mondom kegyelmednek, okosabban cselekedjék, mint a' multkor, mert én a' dologba nem avatkozom.“

Gerezdi azonnal kiment a' teremből; sietve haladott le a' hágcsókon, nem sokára egy zömök emberrel kezdett beszélni, ki a' kapu közt reá látszatott várakozni.

VI.

Az éj csillagsátorát vonta fel az aggszerü város fölött; a' fejedelmi csarnokban mély csend volt, csak a' kapu előtti két őr' lovai kapálták a' földet lábaik alatt, vagy rázták békétlenül fejeiket. — Bornemisza Zsófi'

ablakában világ derengett, a' gyönyörü gyermek hófehér pongyolában állt egy bársony-karszék mellett, kezében levelkét tartott, míg előtte egy éltes nőt látunk összefogott kezekkel.

„Istenem! — kiáltott fel Zsófi — mondja, Klári, mit tegyek? — minő, vakmerőség! — nem, nem tehetem! mit mondana néném, ha megtudná? az egekre kérem, távoztassa el őt.“

„Ej, kisasszony — mond Klári — ne tartson semmitől, ő nagysága bizonyosan meg nem tudja, László urfi a' hátulsó tornácz' ajtaján jött be. Én nem mozdulok a' szobából, legtávolabb gyanu sem férhet kegyedhez, — ne ereszszük el szegényt vigasztalatlanul, minden tagja reszket.“

„Ne kisértsen, Klári — mond reszkető ajkakkal Zsófi — nem jól beszélsz! ennek nem szabad történni.“

„Hogyan és miért? — mond Klára rábeszélő hangon — már itt van, akár szól vele kegyed, akár nem — bejött 's el is kell távoznia, ennél több, ha szólnak, sem történik — — én ismerem László urfit, ő nem megy, míg kegyed maga el nem űzi — igy időt vesztünk a' helyett, hogy nyernénk, 's a' veszély nem kevesbül.“

„Klári — mond Zsófi illetett, sértett hangon — ki' engedelméből eresztette őt be? — Kegyelmed engemet iszonyu bajba hozott; egek! ha valaki látta! Gerezdi kémekkel kerítette a' csarnokot körül, kegyelmed isten előtt felelős e' tettért! — Azután, mintegy felbátorítván magát, némi haraggal folytatá: — De jó! jőjön, hogy magamtól hallja, mikép tüstént távoznia kell.“

Klári hirtelen kisuhant — 's a' jövő perczben Barcsai László állott a' hölgy előtt, kezét akarta megragadni, de Zsófi nemével az ijedelemnek rántotta vissza.

A' hölgy szavakat keresett, szembetünő volt a' küzdelem benne; végre, mintegy túlfeszítve idegeit, rebegte: „László, ezt kegyed nem jól cselekedte, 's az egyetlen mód bocsánatomat megérdemleni, gyors távozás — —“

„Angyali Zsófim! — mond Barcsai szenvedélylyel — ne vádoljon, nem szeretném akkor, ha e' merényre nem szántam volna fejemet; ma hallottam, hogy holnap Gerezdi Bálinttal össze fog kelni — igaz-e ez?“

„Igaz — mond Zsófi — 's most, oh László, ne tegyen e' rettegésnek tovább ki, távozzék, ha valaha szeretett — ha valaha hitt szavaimnak, — minden percz veszélyt hozhat — hasztalan kérjem-e?“

„Távozni! — kiált fel Barcsai hevülve — nem vagy-e enyém, nem köt-e szent eskü szivemhez — nem, nem! itt ajtód' küszöbénél várom meg a' násznépet.“

„László! — szólt Zsófi nyugodtan — kegyed nem fogja ezt cselekedni, — higyen nekem — távozzék! a' kicsinyszivü kétkedik, — ki szeret, az hisz!“

„'S holnap?“ szólt küzdve magával az ifju.

„Holnap az egyházban jelen lehet — de bár mit lát, legyen néma!“

„Zsófi! e' szem nem csalhat 's mégis — ne nehezteljen, ha kérdem: mit akar ott, mit fog cselekedni? — Vérem heves, — én semmiről sem felelek!“

Zsófi kezeit tette most össze és rebegte: „Makacs ember! kinek feje vas, — 's kit mégis olly igen szeretek! — ne kényszeríts mondani, mit magam sem tudok, isten tanum, semmi tervem nincsen, egyet tudok csak, egyről felelek: — e' kéz 's e' szív soha máséi nem leendnek, mint a' tieid! — lelkem' egész hatályára leend szükségem, — László, ha valaha szerettél — bizzál bennem 's távozz'!“

Az ifju a' vonakodót hévvel ölelte át, — azután hirtelen távozott.

VII.

Mintegy hét óra lehetett másnap reggel, midőn a' fejedelem a' legnagyobb indulatossággal sietett ki a' farkas-utczai egyházból; őt Gerezdi követte kimeredt szemekkel 's tajtékzó ajkakkal.

Apafi dühtől némán ült be pompás hintajába. Néhány percz mulva Barcsai László ölben hozta ki az egyházból az ájult Zsófit, míg a' két Gerezdi egy iszonyu tekintetét a' dühnek 's boszúállásnak vetették reá. Bornemisza Anna, ki utánok jött, Zsófit a' kocsiba emelteté maga mellé — 's egy hidegen kevély tekintetet vetvén Barcsaira — a' kocsisnak intett.

Negyedóra mulva Apafit látjuk hevesen futni inkább, mint járkálni szobájában: „Anna! — mond nejének, ki most lépett be, összeszorított haraggal — ez a' te dolgod, illy vakmerőség hallatlan!"

„Ha akarod, hogy feleljek — mond a' fejedelemnő — fékezd haragodat, nem azért vagyok itt, hogy magamat e' nemtelen düh' kitöréseinek kitegyem — — elégszer szenvedtem megszégyenítést tőled — — ha nőd vagyok, jogommal fogok élni 's csendes kihallgatást kérek."

„Szólj!" kiáltott rá Apafi, kimerülten vetvén magát egy székre.

„Zsófi hamis esküt nem akart tenni — mond Bornemisza Anna — azon pillanatban, mellyben azt az egyház' embere után kellett mondania, lelkiismerete ragadta meg, 's szeretem helyett felkiáltott: isten bizonyságom, én nem szeretem! ez az egész."

„El vele házamtól! — mond Apafi — nem akarom többé látni; de egyet mondok, az élő istenre 's fejedelmi szavamra — nem lesz ama' vakmerő gyermeké soha!“

„Mihály! — mond Anna hidegen — ki olly sokszor változtatta meg szavát, annak óvakodóbbnak kellene esküivel lenni.“

„Elég! — mond Apafi — hagyj magamra, — jól tudod, mennyivel tartozom Gerezdinek, 's hogy fejedelemmé lett választásomnak ő volt főeszköze, — e' nyomoru gyermek hálátlanná 's szószegővé tett egyszerre — de meglakol!“

Most egy apród lépett a' szobába, ki Gerezdit jelenté be.

„Itt van!“ kiált fel békétlenül Apafi.

„Magadban hagylak, Mihály — szólt a' fejedelemnő — vigyázz, mit cselekszel, rövid a' kimondott szó, késő 's hosszu a' megbánás!“ Ezzel a' mellékszobába ment.

Még nem tette az ajtót be, midőn Gerezdi a' fejedelem előtt állt.

„Isten látja lelkünket! — mond Apafi szembetünő tétovában — semminek sem vagyunk okai, várjunk az időtől, meglátom, ha meg nem törhetem-e annak a' makacs gyermeknek fejét.“

„Nagyságos uram — mond Gerezdi — én mindent gyanítok, az egész Barcsai Mihály' dolga, kezembe adja őt nagyságod?“

„Ha kegyelmed az összeesküvést fölfedezi — igen.“

„Az összeesküvés meg van fojtva, mihelyt Barcsai Mihály fogva ül; mert ő mindennek vezetője.“

„Ezt régen hallom — mond Apafi — de még nem láttam bizonyítványokat.“

„Nézze ezt, nagyságod," mond Gerezdi, egy levelet adván a' fejedelem' kezébe.

Apafi hirtelen ragadta meg 's az ablakhoz közeledve olvasta, a' mi következik:

„Vigyázz mindenek fölött, hogy titkunk el ne árultassék, míg el nem jő az óra, mellyben azt magam fölfedezem, ez gondolom jó leczke leend a' könnyenhivő fejedelemnek.

B. Mihály."

Apafi mérgesen összeroncsolta az iratot, azután ujra olvasta: „Az ő irása! — kiáltott fel lángra gyult arczczal — de minő titokról van szó? — az egész levél talány előttem; hol kerítette ezt kegyelmed kezéhez?"

„Nagyságos uram, most, miután bebizonyítottam, hogy Barcsai áruló, nincs okom titkolni, mikép tegnap óta fogva van."

„Fogva! — mond meglepetve Apafi 's a' mellékajtóra tekintett — csendesebben beszéljen kegyelmed, — 's hová vitette?" susogta a' fejedelem.

„Görgénybe! — felelt a' kérdett — legyen nyugodt nagyságod, a' levél világos, a' titok nem egyéb, mint a' Béldi Pál' cselszövényei, a' leczke, mint azon pillanat, mikor a' ferman itt lesz Béldi Pál' részére."

„Értek mindent — mont Apafi fel 's alá sietve a' szobában 's dörzsölve homlokát — még egyre nem felelt kegyelmed, hol kapta e' levelet?"

„Saját mentéje' zsebében, gondolom épen szándéka volt azt Béldinek küldeni?"

A' fejedelem hirtelen megfordította a' levelet, de nem volt fölirás rajta. „Igyekezzék kegyelmed — szólt azután — Lászlót is kézhez keríteni, de titkon, nehogy a' fejedelemnő megtudja 's értésére adja; ha egyszer kézhez került, akkor nincs ok többé titkolózni, 's a' jutalom Zsófi' keze leend!"

VIII.

Néhány nap mulva történetünk egy erdős vidékbe vezet, — a' völgyet agg bükkök koszoruzzák; szemben magos domb emelkedik, mellynek tetején egyét látjuk azon daczos kinézésü várfészkeknek, mellyekben hajdan atyáink laktak.

Csendes éj volt; a' kék mennyezeten a' hold ezüstösen fénylett, 's mintegy őrködve mélyeszté szelid világát a' rovátkos falgerinczekre, mellyeken egy őrt sem lehetett látni. Az erdők' homályiból egy bagoly' huhogása hallatszott koronként, míg az éji lebel a' leveleket borzogatta 's álomra ringatva lehelt a' néma vidéken át.

A' vár felé kanyargó úton sötét lovag száguldott, — szorosan be volt hosszu mentéjébe kerítkezve 's ménjének derekáról foltonként szakadott a' tajték. A' ló alig pihegett már, míg végre a' mogorva várkapuhoz értek 's az árok' szélén a' jöttnek harsány kiáltása hangzott: „Nyissatok kaput a' fejedelem' nevében!"

Nem sokára az árok' hidja csendesen leereszkedett; a' kapu előtt Kéri Pál, a' várnagy, állt. „Mi jót hozott kegyelmed?" szólította meg elég hidegen, bár udvariasan a' jöttet.

A' férfiu minden felelet helyett egy gyürűt nyujtott Kéri' kezébe; ez, annak rövid vizsgálata után, a' lovagot üdvözölte, ki most leszállt, 's a' várnagygyal beszélgetve haladott be a' főépület' ajtaján, míg lovát egy lánczczal terhelt rab vezette az udvaron.

E' kis, de biztos fekvésü sasfészket akkor tájban a' fejedelmek börtönnek használták. — Számos földalatti tömlöczei voltak, 's ezek' egyikébe volt Barcsai zárva. — A' szoba elég tiszta volt, de nedves 's annyira bútortalan, hogy a' fogoly, egyedül köpenyébe takarva, hevert szalmán az egyik szögletben. — Könyökére tá-

maszkodott 's mogorva bánattal tekintett maga elébe; midőn a' kulcsok' csörgését hallotta, az ajtó felé meresztette szemeit.

A' hely egészen sötét volt, végre az ajtó megnyilt, 's egy kis lámpa' futó fényénél a' hirnök állt. „Zárja be kegyelmed az ajtót — mond az őt kisérő várnagynak — fél óra mulva jőjön, addig küldetésemnek vége.“ — Ezzel beljebb lépett, nem sokára az ajtó becsapódott utána, 's halkkal elkonduló léptek hallatszának. — A' két férfiu magában maradott. „Akar-e kegyelmed megszabadulni?“ kérdé a' jött a' másiktól.

„Szabadság! — kiáltott fel a' fogoly — mit tegyek, uram, hogy szabad legyek?“

„Igen keveset — mond a' jött hirtelen — vegye magára öltönyömet, ereszsze le a' sisakrostélyt, 's mikor a' poroszló megjelenik, álljunk jó közel egymáshoz. Én bucsúzom, de kegyelmed távozik, a' lámpa' csekély világánál a' cserét senki sem veendi észre, 's öltönyöm kegyelmedre jobban illik, mint reám, mert a' kegyedé.“

„László! — kiált fel Barcsai, öcscse' nyakába borulva — erről ismerek rád; de mentsen isten, hogy ezen áldozatot elfogadjam.“

„Mihály! — mond László — ennek meg kell lenni! Hallj engemet: Irma kétségbeesés' martaléka, — ismered őt, élete veszélyben van! — Ha nőd' élete szíveden fekszik, siess, nyugtasd meg, 's azután, ha akarod — isten neki! — jer vissza, engemet itt találsz, lovam az udvaron, ne késsél egy perczig is!“

„László! — mond Mihály — emeld kezedet éghez, testvérgyilkossá akarsz-e tenni?“

„Nem — mond László hevesen — vedd gyorsan fegyverzetedet magadra — minden percz drága, 's ha szerencsém ki nem segít, ám jer — 's engemet készen találsz.“

Végre Irmának fájdalma határozott 's Lászlónak erősítése, hogy a' fejedelemnő' tudtával esik minden. Mihály magára ölté a' fegyverzetet; öcscse őt forrón szorította szívéhez 's szenvedélylyel szólt: „Mindent, a' mi vagyok, a' mit tudok, neked köszönhetem; te nevelted az árvát, te atyám 's anyám voltál egy személyben — ez életem' legboldogabb órája, — bizzunk istenben, Mihály!"

Most a' poroszló' léptei kongottak a' hosszu folyosón; a' nehéz kulcs fordult a' zárban, 's a' leeresztett sisakrostélyu lovag, egy heves kézszorítás után, kilépett a' börtönből.

IX.

Néhány nap mulva Kéri Pál dühösen járt kelt szobájában: „Hallatlan vakmerőség! — szólt — engemet így a' fejedelem' haragjának martalékul adni! — de lesz gondom a' semmirekellőre! — ezt mondván, ablakát nyitotta ki 's egy kocsira bámult, melly az úton sebes vágtatva haladott, porfellegek közé burkolva, a' vár felé. — Ki lehet ez? — mormogta magában, míg arcza halvány lön, mint a' viasz. — A' fejedelem! — hebegte elhaló hangon. — Ám jöjön — mit tehetek! megtörtént 's vigyázatlanságomért lakolni fogok."

Nem sokára a' kocsi a' várhoz ért, — a' hid leereszkedett, Apafi 's Gerezdi kiszálltak, — a' fejedelem' első kérdése volt: ha Barcsai itt van-e?

„Nagyságos uram! — mond Kéri — nekem egy ifju nagyságodnak magának gyürűjét mutatta elő 's csak annyit kért, hogy a' raburral szólhasson. Másnap reggel a' börtönbe mentem 's a' raburat nem találtam többé."

„Elment! — kiáltott fel Apafi dühösen, míg egy iszonyu tekintetet vetett a' várnagyra — 's miért nem tartóztatta le kegyelmed a' másikat — a' gyürűvel eláltatták, — az most is ujjamon van, ezért lakol kegyelmed!"

„Az ifju itt van 's kemény lánczon," kiált fel Kéri könnyebbülve, azután az egész dolgot elbeszélte.

„Itt van tehát kalitban a' drága madár! — mond Gerezdi pokoli nevetéssel, melly fonnyadt ajkain vonaglott. — Ez László, fejemet kötöm le."

„Holnap reggel elüttetem fejét!" mond Apafi nagy felindulással.

„A' gyürű' utánzása kettőzi a' bün' terhét, — mond Gerezdi. — Hallatlan, példanélküli ármány!"

Apafi kissé enyhülten fordult Kérihez: „Kegyelmednek nem sok, de mégis némi mentségeül szolgál, hogy azt a' gaz gyerkőczét elő tudja mutatni. Most menjünk a' szobákba, hozasson bort 's valamit ennünk," — ezzel behaladtak.

X.

Egy óra mulva az ifju Barcsait kérdőre vonták; de semmikép ki nem lehetett tőle venni, kitől kapta a' fejedelem gyürűjét, sőt makacsul azt állitá, hogy jó szerencsére bátyjának gyürűjét, mellyet ángya adott kezébe, mutatta elő.

Kéri esküre emelte kezét, hogy a' fejedelem' gyürűjét látta az ifju' kezében.

„Nagyságos uram — mond Gerezdi — a' dolog világos — 's ezzel a' vakmerő ficzkóval nincs mit beszélni tovább. Takarodjék kegyelmed börtönébe!"

Az ifju állt 's nem mozdult. — „Értettél-e?" kiált fel Gerezdi.

„Tegezd szolgádat, semmirekellő sehonnaija! — kiáltott fel László — én itt egy urat ismerek csak, ő nagyságát, ugyis fél Erdély azt mondja, hogy nagyobb urat játszol a' fejedelemnél — eb ura kurta!"

Gerezdi összeharapta mérgében ajkait; látta, minő hatása volt a' gyenge Apafira az ifju' szavainak, ki azokat nem számítás nélkül mondta; — azonban a' fejedelem' indulatossága ezuttal makacsabb volt szokottnál. — Barcsainak hatályosságát ismervén, rettegett őt szabadon tudni, 's mihelyt eszébe jutott, hogy Béldi Pál a' fejedelemséget keresi a' török udvarnál 's Barcsait inkább használhatja, mint akárkit, haragja kétszeresen fölingereltetett. „Menjen kegyelmed!" mond az ifjunak, ki azonnal megfordult és távozott.

„Nagyságod — mond Gerezdi, heves felindulását valamennyire elfojtván — nem siethet eléggé e' szemtelen gyermeknek elüttetni fejét; egyik kezünkben van — ki ne szalaszszuk; ha a' fejedelemnő megtudja a' dolgot bátyjától, még zavart csinál."

„Mit tegyünk hát? Gerezdi uram! — mond a' fejedelem békétlenül — itt hóhér sincsen; — azután nagyot fujt, 's mintegy megkeményítvén magát, kiáltott: — legyen, de egymásután!"

„Bizza a' dolgot rám, nagyságod — felelt Gerezdi — menjen be 's pihenjen, én majd gyorsan elvégzek mindent. Bátyja eddig megindult Konstantinápoly felé, hogy Béldi Pálnak a' botot, kaftánt 's a' zászlót elhozza."

Ez elevenre talált. Apafi helybenhagyólag intett fejével 's a' felső szobák felé vette utját. Gerezdi a' várnagygyal, néhány szó után, egy melléképületbe távozott.

XI.

Mint egy ezüst pók, szőtte a' halvány hold körül csillaghálóját; benn a' várudvarban százados fehér nyárfák terjesztették karjaikat, 's az éji szél olly búsan sípolt a' hosszu folyosókon 's a' fák' lombjain keresztül, mint a' síri dal; fönn a' vár' rovátkain 's a' magos kémények körül fölvert hollók telepedtek koronként károgva; itt-ott egy rabnak láncza csörgött végig a' kövezetes udvaron.

A' várnagy 's Gerezdi nem sokára visszatértek. Utánok magos, száraz czigány jött undokul szennyes rongyokban.

„Nem kell késni — kiáltott fel Gerezdi — hadd jőjön a' kölyök, adhat kegyelmed öt perczet imádságra.“

Gerezdi nehéz zsebórát vett ki 's a' főajtó' lépcsői fölött állt a' kőlapokon, szemeit a' holdvilágította órára szegezve, míg a' czigány a' pallost emelgette, mellyet a' várnagy kezébe adott volt.

Mikor az öt percznek vége volt, Gerezdi haragosan toppantott lábával, azután fülelt 's fejét nyujtotta előre; úgy tetszett, mintha távolról ostorpattantásokat 's lódobogást hallana; később iszonyu ütések kongatták a' dobogó' küszöbgerendáját 's kiáltás hangzott: „Kaput nyissatok — kaput — én vagyok! én Barcsai Mihály!“

Gerezdinek arczát láng futotta el; — egy ördögi gondolat ötlött elméjébe, gyorsan haladott be az ajtón, siettetni akarván a' várnagyot, ki még mindig késett a' rabbal. „Nem kell a' kaput felnyitni! — kiáltott a' czigányra — eredj, mondd meg a' kapuőrnek,“ — ezzel eltünt.

Néhány percz mulva látjuk őt hevesen lépni ki az épület' ajtajából, utána az ifju Barcsai jött két porosz-

lótól kisértetve; a' várnagyot egy szolga követé, kinek nagy pokrócz volt karján, melly azonnal leterítetett az udvar' közepére.

„Nincs kegyelem — szólt Gerezdi — be kell kötni a' szemét.“

E' pillanatban nyilt fel a' kapu, 's Barcsai Mihály döbörgött be azon; hirtelen leugrott lováról 's öcsese az irtózat' felkiáltásával szabadítá ki magát a' poroszlók' kezéből 's bátyja' lábaihoz rohant.

„Mi történik itt?“ kiáltott fel Barcsai Mihály, vad tekintetet vetve a' holdvilágított udvarra 's a' borzasztó készületekre.

„Ki merte a' kaput felnyitni?“ ordított Gerezdi, nyakon ragadván a' csak most ideérkezett kapuőrt.

„A' fejedelem kiáltott le az ablakból,“ mond a' kapuőr térdre esve.

Gerezdi magán kivül volt: „Fogjátok meg!“ ordított a' minden oldalról előrohanó várőrizetnek, kik a' két Barcsait azonnal körülfogták.

„Hah, gyilkos! — kiáltott fel az öregebb — öcsémet akartátok kivégezni, vérengző ebek! itt vagyok, vegyétek a' lánczokat le lábairól 's bocsássátok szabadon! — Itt állok! vér kell nektek? itt az enyém, öcsém ártatlan.“

„Nem, nem! — rebegte fuldokolva az ifju, erős karjaival ölelvén át bátyját — én vagyok a' vétkes, én lopóztam a' várba; én oroztam el a' fejedelem' gyürűjét, én ámítottam el bátyámat, én vettem kérelem 's könyűkkel a' megszökésre — — oh, ne bántsátok őt! — im itt vagyok, én, fiatal életemmel — irgalom! Gerezdi! emlékezzék kegyelmed utolsó órájára — ne legyen irgalmatlan — testvér esdeklik testvérért!“

„Árulók vagytok mindketten! — mond Gerezdi — előbb az ifjabb, utána bátyja.“

Most a' két testvért eltépték egymástól; Barcsai Mihályt lefegyverkeztették, 's öcscsét a' leterített pokrócz felé vonszolták.

„Oh, László! — mond Barcsai Mihály iszonyu fájdalommal — miért kellett szavadnak hinnem? oh Irma, szíved törik meg!"

„Ne rettegj, bátyám, ne kérd e' vérengző gyilkost, én elől megyek, inkább meghalni, mint e' nyomoru emberek közt élni."

Most egy kendőt hoztak 's az ifju' szemét kezdték kötözni, ki hátrafacsart 's gúzsolt kezeivel nem tudta védni magát. — — Barcsai Mihály — a' megrémült katonák' pillanatnyi ámulatát használta 's óriási erővel kiszabadítá karjait; mint tigris vetette magát a' hóhérra, kinek pallosa a' jövő perczben már kezei közt volt; László' elébe állott 's a' széles pallost két kézzel emelte magosra, míg a' várőrizet fegyvert vonva rohant rá.

XII.

Egyszerre harsány kiáltás hangzott, ostorpattogás: — a' fejedelemnő jő! — a' kapu leeresztetett, 's a' fejedelemnő' nehéz kocsija gördült be hézagán.

Hirtelen kiszállt kocsijából: „Hála neked istenem, hogy jókor jövök!" kiáltott fel, a' két Barcsait megpillantván.

A' fejedelem e' közben a' zajra kilépett az épület' ajtajából 's meglepetve tekintett nejére, ki harsányul kiáltott: „El veletek, katonák! el a' hóhérral — én parancsolom!"

Apafit a' méreg 's düh leigézte; azután hirtelen magához térve, iszonyu kifejezésével a' felindulásnak

lépett Gerezdi mellé és kiáltott: „Én vagyok a' fejedelem! üljön kegyelmed tüstént kocsijára 's távozzék!“

Bornemisza Anna csendesen haladott a' fejedelemhez, karját nyujtotta ki 's a' szép hófehér kéz Gerezdire mutatott, míg arcza az önbizodalom 's nemes bátorság' kifejezésében világolt. — — „Itt az áruló! — szólt szilárd hangon; azután egy levelet nyujtott férjének 's mondta — olvassa ezt kegyelmed!“

Apafinak minden gyanura kész kedélye nemével a' megütközésnek ragadta meg a' levelet: „gyertyát!“ kiáltott; nem sokára egy lámpát hoztak elő — 's a' fejedelem élénk kiváncsisággal olvasta át a' levelet.

„Hah! mi ez? — kiáltott fel meglepetve. — Te magad, Gerezdi — nyomorult áruló! kigyó, kit keblemen tápláltam ?“

Gerezdi elhalványodott, de azonnal magához tért: „Mi vád van ellenem? — szólt hidegen — minden ármány, én nem tudok semmiről.“

„Nem ismeri-e kegyelmed saját irását? — mond Bornemisza Anna, elvevén a' fejedelem' kezéből a' levelet 's elébe tartván — te, ki ártatlanokat vádolsz, ki magad dicsekszel e' levélben czinkosaid előtt, hogy a' két Barcsainak eljártad útját, magad vagy az, ki a' török udvarnak elárulod a' fejedelmet!“

„Elég Anna! — mond Apafi, hevesen vonván a' nőt karjai közé — sokszor tartóztatta föl kezed a' pallost az enyéimben — mi jutalmat adjak neked, ki nem csak nőm, ki őrangyalom vagy! — Igen, e' pillanatban hatalmamat kezedbe adom, vedd fejedelmi eskümet; a' mit parancsolsz, ezen egész óra alatt teljesedni fog.“

„Igaz-e ez?“ — mond a' fejedelemnő 's szemei lángoltak.

Apafi esküre emelte kezét, míg Gerezdinek arcza vonaglott, bár minden erejét megfeszítette, hogy kevély-'s bátornak látszassék.

„Barcsai Mihály! — mond a' fejedelemnő — ezen áruló' javai közt a' választást kegyedre bizom; az adománylevelet ezen órában megkészítjük. László! — folytatá — nyujtsa kezét ide; im saját gyürűmmel jegyzem el Zsófit kegyelmednek.“ — Az ifju a' fejedelmi nőnek lábaihoz omlott.

Most Barcsai Mihály lépett elő: „Nagyságos asszonyom! — szólt — nekem isten eleget adott, én Gerezdi uramnak javaira nem vágytam soha, mint ő az enyéimre; nekem egy kérésem van: legyen szabad vele megvívnom!“

„Nem! — kiáltott fel a' nő — kegyelmed' karjára a' honnak van szüksége, 's mi dicsőség lenne illy nyomorultat legyőzni? — Ezzel a' várnagyhoz fordult: — Vezettesse kegyelmed ezen árulót ugyanazon tömlöczbe, hol a' két Barcsai volt. Görgényben csak egy rabnak szabad maradni, legyen a' mai nap a' kegyelem napja, — minden rab szabad, én a' fejedelem parancsolom!“

A' várnagy megfogatta Gerezdit 's mormogva követte rabját.

„Nagyságos uram!“ — mond Barcsai Mihály, tisztelettel lépvén a' fejedelem elébe.

„Megálljon kegyelmed — szólt Apafi, nemével a' bámulatnak nézvén nejére. — Ott a' fejedelem!“

Barcsai mosolyogva fordult a' nőhöz 's folytatá: „Sajóvári és Réti uraim élnek, igazat mondtak nagyságtoknak, hogy látták őket váramból kimenni, csak egyben hibáztak: saját embereim voltak, a' két ur 's a' hat katona' ruháiba öltözködve. Ezeknek egyébiránt mi bajok sincs, otthon sem éltek jobban, csakhogy zárva vannak.“

„Tartsa kegyelmed őket még hat hétig kenyéren 's vizen!“ mond a' fejedelemnő parancsoló hangon.

„Anna! — kiált fel Apafi, kivonván óráját — még három negyed hibázik az engedményezett órából; ha igy megy, az egész országot felforgatod.“

„Nem, Mihály! — mond a' nő szeliden — parancsim' teljesitéséről fejedelmi szavad biztosít, im a' kormányt visszaadom kezedbe.“

„Egyet mondj meg nekem, Anna! — szólt Apafi — hogyan kerítetted gyürűmet kezedre?“

A' fejedelemnő férje' füléhez közelített 's halkkal mondá: „Józantalan korodban cseréltem föl az enyémmel, melly egészen hasonló a' tiédhez; hogy kettős czimer van rajta — gondoltam, hogy néha a' magadét is kettősnek látod.

„Hallgass! — mond Apafi hirtelen — hát Gerezdi' levelét hogy' kaptad kézhez?“

„Embereim rég szemmel tartják egy titkos hirnökét, 's a' minap elfogták, — őt a' török diván fizette 's kém volt barátálarczban.“

„Még egyet — folytatá a' fejedelem, nejének nyujtván át a' Barcsai Mihály' levelét — ezt fejtsd meg.“

Anna átfutotta a' sorokat, azután mosolyogva nyujtá Barcsai Mihálynak. „Ezt — mond — kegyelmednek kell felvilágositani.“

Barcsai azonnal ráismert levelére: „E' sorok — felelt — nőmnek voltak irva, a' titok a' két ur' letartóztása, — a' leczke — —“

„Hallgasson kegyelmed!“ — vágott közbe Apafi hirtelen.

Isten után utolsó leend!

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

XIII.

A' TROUBADOUR.

BALLADA

GARAY JÁNOSTÓL.

Volt egy ország, annak egy királya,
A' királynak nője, ifju 's szép
Mint a' nap, midőn félig kelőben
A' fölébredt láthatárra lép;
A' nap, az föllép a' láthatárra,
De királynét őrzi férje' zára.

A' királyné mostan is magában
Ablakából búsan szerte néz,
Repdeső szemének nincs iránya,
Gondolatja tévedezve vész;
Éjhajából a' hüs alkonyatnak
Játszi szellők fűszert hordogatnak.

'S ím az ösvényt egy alak hasítja;
Vándor ifju lép fel a' sikon,
Gyenge halványság arczát borítja,
Fél derű, fél bú a' homlokon;
Tűz-szemének hő pillantatára
Rózsafelleg száll egy arcz' havára.

Ablakából a' királyné menne,
'S ablakából még is nem mehet;
Vándor ellen nagy haragja lenne,
És haragja még is nem lehet:
Még igy senki nem nézett szemébe —
Mintha végig futna szíverébe.

„Szép leányka, te nemednek éke,
— Szól a' vándor esdekelve fel —
Honnan az, hogy isten' égi széke
Földi lénynek arczán ünnepel?
Istenemre, m'óta rád találá,
Ott hagyá egét, 's arczodra szálla!"

„„„Milly merészség, vándor ifju, tőled,
— Szól a' szép hölgy — engem bántanod;
Nőszemérmem visszalép előled,
Méltóságom tiltja szólanod.
Nő az, a' kit illetél szavaddal,
És királynét sértettél gunyoddal!""

„A' királyné, fénye ő nemének,
Csak kegyet fog nékem osztani;
És mikor volt számüzött az ének,
Hölgyrül és királyrul dallani?
Hölgy 's királyné vagy, 's én eltaláltam,
A' midőn a' hölgykirályt imádtam!"

„„Mit beszélsz itt dalról, ifju, nékem?
A' beszéd sért, míg a' dal ragad!
Más a' lantos, íhlett énekében;
A' mi néki, néked nem szabad.
De ki vagy te e' merész beszéddel?““
És viszont az ifju keser-éddel:

„Istenektől vettem származásom',
De szülém ez árva föld vala;
Ám az égből lön kitiltatásom,
És a' föld fiához mostoha;
Az irígyen nézi szárnyalásom',
Ez nem érti égi lángolásom'.

Ideálok' tündér aetherében
Fel az éghez vágyik szellemem,
Ám a' testnek durva súlya, szégyen!
Visszarántja földre édenem'!
A' mit ég ád, a' föld elragadja,
A' mit ez nyújt, annak kárhozatja.

Igy hasonlással saját szivemben,
Járom a' kerek világot át,
Nincs hazám a' földön, nincs egemben,
Az nem ismer, ez be nem bocsát.
Én . . .“ „„Elég! ismerlek ifju dalnok!““
„A' ki élni avvagy halni itt fog!“

Mond a' dalnok, 's botját földbe tűzi,
És leűl a' szép ablak alatt;
Zenge lantját bal karára fűzi,
Jobb karával rajta elszalad,
Lángolással zeng szerelmi dalja,
A' királyi hölgy kedvtelve hallja.

„„Ah mi szépen zeng a' bájos ének
E' panaszló ifju' ajkirúl,
Milly meleg festése érzetének,
Szívem olvad, lelkem elborúl!
Ah ki birná röptében követni!
Ah mint tudnék illyet én szeretni!““

Szóla halkan, szóla olly magában,
Hogy még szive sem hallá neszét,
'S (mintha rózsa volna, bimbajában,
Gondolatja) ujja' hó hegyét,
(Mintha volna hallgatásnak zárja)
Bíbor ajka' szűz selymére zárja.

Mind hiába! hallóbb a' vakandnál
És szemesb ő férje mint madár;
A' mit az nem hallna, hozzá elszáll,
A' mit ez nem látna, látta már.
Keblét féltés és gyanú' kigyója
Lángfogakkal marja, nincs ki ója!

'S reggel így szól tettetett szelíden,
'S kiszemelte, mint kellett, a' szót:
‚Vész, igen tartok, vész éri házunk'!
A' bagoly soh' sem jelente jót.
Pár nap óta minden áldott éjjel
Álmaimból rút bagoly visít fel.‘

„Kábaság! eset!“ mond a' királyné,
„Űzd el a' hivatlant 's nem lesz ott,
Íme, sólymom is ha tetszik, édes,
Megteendi a' szolgálatot!“
‚Elfogassuk?‘ kérdi az kajánúl.
„El,“ mosolyg a' hölgy 's a' sólyomért nyúl.

„Fogva már, mint kívántad, szerettem!
Szól a' férj 's harapja ajkait;
A' vadasba már el is vitettem,
Csontiból tán lesz még látni mit;
Kedvenczemnek szántam őt az éjjel.'
'S mentek a' vadasba jó szeszélylyel.

Ott kalitban szörnyü hím oroszlán,
Fogva is, büszkén mint egy király,
Nagy sörényét rázva düh 's szelídség
Közt, tusában önmagával, áll.
Meg-megindul, meg, meg visszalépik;
A' mikép egy lant' rezgési érik.

Mert im! a' mit a' király' szavára
Bévetének martalékaul,
Senki más mint a' dalnok levente,
'S mellyen a' vad meg-megcsillapul
Semmi más, mint lantja' bájzenéje,
A' vadak' rémének fékezője.

Látja — 's felsikolt a' szép királyné,
Látja — 's kővé dermed a' király;
Az, remegve dalnok' életéért,
Ez bámulva szóra nem talál.
Szóhoz a' királyné' ajki jutnak,
'S végig arczán hő könyűi futnak.

„Ím az erdők' réme szűt tanúsit,
A' dal' hangján dühe megtörék;
Nem, te nem lehetsz vadabb király itt;
Bűntelennek ennyi rém elég.
Menjen ő a' merre van hazája,
Vére lelkünk' nyúgalmát ne vájja!"

De kajánul, féltékeny kedében,
Vad kaczajjal a' király felel:
„Menjen ő a' merre van hazája,
A' pokolba minden bűvivel.“
'S ingerelni a' vadak' királyát,
Ráhajít egy könnyü kézi dárdát.

„Most kezemben kedvenczednek élte,“
Szól a' dalnok együtt és vitéz,
'S míg balával lantján bájzenét ver,
Fen villog jobbján a' kelevéz.
Az oroszlán mint bárány iránta;
De az ifju vérét nem kivánta.

Ám feléje a' királyi hölgynek
Visszafordul, elhajtván a' tőrt:
„Nézd, minő ijedt a' zsarnok — így szól —
Egy vadállat' hitvány élteért.
Teljék kedve! váltsa meg magának,
Mellyre vágy, vérén a' dal' fiának.

Élni, oh hölgy, tiltva nékem érted,
Érted halnom nem tilthatja el!
Érted és nyugalmadért az élet,
Es ha még száz volna, ér-e fel?
Könnyeidnek égi harmatában,
Nékem üdv és mennyeî pótolás van!“

Szólt 's a' lantról karja lehanyatlik,
A' zenének bájvarázsa múl, —
Egy sikoltás — egy sohaj — 's a' lantos
A' vad' körme közt száz rétbe hull!
Míg a' tor felett az úr merőben
Kárörömmel áll sötét szemében.

* * *

A' nap óta két dolog veszett el:
Zsarnok' nyugta és egy éji hang;
Az esetből két dolog maradt fen:
A' királyné' búja és a' lant.
De a' lant egy nyelvszakadt madárka,
Rajta néma hallgatásnak átka.

III.

KOSZORÚZOTT

PÁLYAMUNKÁK.

I.

SOPHOCLES' SZÍNMŰVEI

CSELEKVÉNY' TEKINTETÉBEN.

A' KISFALUDY-TÁRSASÁGNAK
1842-ben kitett szépműtani jutalmára *) készült
KOSZORÚS ÉRTEKEZÉS.

IRTA

GONDOL DÁNIEL.

Miként a' természetnek, úgy a' művészetnek is vannak örök törvényei. *B.*

Bevezetés és elosztás.

Ezen értekezés' folytában, ha ollyan színművekről lenne szó, mellyeknek íróját a' mai kor vallja magáénak, úgy a' műfejtegetésbe rögtön beléereszkedném; de mivel a' görög Sophocles' műveit szándékozom, cselekvény' tekintetében, megismertetni, ollyan íróét, kinek

*) L. a' 46. 's köv. ll.

korát illető vallási fogalmak és nézetek életben nem, csak könyvekben találhatók fel: abban vagyok meggyőződve, hogy mellékes kitéréssel 's unalmas tárgyakba mélyedéssel vádoltatni nem fogok, ha a' görög vallást tárgyazó nézetekről 's a' görög népmondákról és regékről annyiban említést teszek, mennyiben Sophocles' színművei azokkal összeköttetésben állanak, mennyiben Sophocles' színművei, alap tekintetében, azokra támaszkodnak.

Az első fejezetben a' görög istenek' származásáról, fogalmáról, hatásköréről, az oraculumokról és a' sorsról (fatum) említés téve csak annyiban lesz, mennyiben általuk az ismertetés alá vett művek' cselekvényének minél világosabban lehető megértését eszközölhetem.

Másodikban a' görög népmondákból és regékből, töredékekben, azokat közlendem, mellyeken Sophocles' színműveinek cselekvénye alapúl.

Harmadikban a' cselekvény' elméletének rövid fejtegetésébe fogok ereszkedni, olly formán, hogy az elmélet' fejtegetése közben, a' világosító példának használt művek is egyenként, a' bennök fekvő cselekvény' tekintetében megismertessenek.

Első fejezet.

1. §. A' görög istenek' származása, fogalma és hatásköre.

A' költészet a' nép- vagy nemzetéletben csak úgy verhet állandó gyökeret, ha alapjában a' néphittől és vallástól nem távozik el; mert az igaz vallás, a' mennyiben ez nem egyéb, mint erkölcsi életünkben vérré vált szokás, a' népélettől és gondolkozásmódtól el nem választható. A' görög mythologia nélkül, melly nem egyéb, mint e' nép' forró kivánatinak és üdvözítő vágyainak hű lenyomata 's képekbe öntött nyelve, a' görög

költészetet megérteni nehéz lenne, mert a' görög nemzet' életében a' mythologia és költészet igen szorosan összeszövődött. A' görög mythologia' tanulása e' haszon kivül azon éleményt is nyujtja, hogy benne az emberiség' életének fejlődésére találunk az úgy nevezett ifjú korig, mert a' görög élet az emberiség' ifjú korán túl nem terjed. Láthatjuk ugyanis belőle, hogy az emberek eleinte ismertek-e más érzelmeket vagy csak azokat, mellyeket a' családi élet foglal magába; hogy a' természeti elemen mikor kezdett erőt venni a' szellemi; hogy mikor fogantatott a' jog, 's mikor alakult álladalom, hol a' rend, törvény, igazság, kötelesség' fogalmát már fejlődve találjuk: mert ezen fogalmak a' legelső embereknél hogy kifejlődve nem valának, nem csak hihető, hanem bizonyos.

Kétségen kivül van, hogy az első emberek a' szellemi életből, a' családi örömökön és keserűségeken kivül, egyéb érzelmeket nem ismertek. Az aranyvilágban, az ártatlanság' korában élők, nem tudtak semmit a' férj és nő közt azon viszonyról, mellyet mi házasságnak nevezünk, nem ismerték nevezetesen az evvel járó köteleztetést, mellyel bír, minthogy szerződés által köttetik. Akkor a' férj és nő közti viszony a' csupa természeti szerelmen alapult, melly ha lobogni megszünt, az összeköttetés is megszakadt. Illy természeti szerelmen alapszik a' szülők 's magzatok és testvérek közti viszony és összeköttetés is. A' szülőkbe természet oltott szeretetet magzataik iránt, mellyet ápolás, nevelés 's róluk gondoskodás által nyilvánítanak, 's a' szeretettel együtt oltott irántok hidegséget és gyülölséget is, melly az említettek' elhanyagolásában, vagy épen bántásban mutatkozik. A' magzatokban a' hozzájok mutatott szeretet viszont szeretetet szült, a' velök éreztetett jótétemény pedig hálaérzetet, melly a' vett jók' visszafizetésére ösztönöz. Az

egész családi viszony és összeköttetés a' kölcsön fogalmán alapúl, ez pedig a' természetnek azon örök törvényén, mellyet a' természettudósok a' hatással (actio) és visszahatással (reactio) fejeznek ki. A' természet' ereje a' visszahatásban soha sem olly nagy és szembetünő, mint a' hatásban; ezért látjuk az erkölcsöt a' családi élet' körében ott lépni fel parancsoló törvénynyel, hol a' természet a' kényszerítő erőben fösvénykedett. A' háládatos magzatok sokat visszaadhatnak szülőiknek, de szeretetöket teljesen visszafizetni képtelenek. A' viszony, melly a' szülőket magzataikhoz köti, sokkal erősebb mint az, melly a' magzatokat köti a' szülőkhöz; innen van, hogy az erkölcs a' szülőknek nem parancsol azon törvényhez érvényre hasonlót, melly a' magzatoknak a' szülők iránti tiszteletet köti szívére. A' testvérek' egymás iránti szeretete is természeti alapon nyugoszik, csakhogy ezeket a' láncz nem fűzi olly szorosan egybe, mint a' szülőket és magzatokat; azért az ezek közti meghasonlás gyakoribb is, meg nem is olly szivháborító, mint midőn szülők és magzatok, vagy magzatok és szülők közt üt ki a' viszálkodás' tüze. Némberekben a' vérszeretet sokkal olthatlanabb, mint férfiakban; két fivér hamarabb meghasonlik, mint két nővér, vagy fi- és nővér. Szeretet' dolgában némbernél nagyobb az áldozat, mint férfinál.

Az első emberek az aranyvilágban megelégedtek avval, mit a' természet nekik önként adott, a' gyümölcsökkel t. i. és gabonanemekkel. Az állatokat, mellyeknek hasznát vehették, magoktól távol nem ereszték, nyájba összeterelték, húsokkal táplálkoztak, 's bőrökkel ruházkodtak. Az emberek azonban lassanként szaporodának, a' természet' bőkezüsége az emésztés által fogyott, nem termett annyit mint az előtt, 's igy, szükségből inkább mint unalomból, munkára kényszerültek.

A' földmíveléssel járó munka által szellemiségök szélesedett és gyarapodott, jó terméstt, kedvező időjárást reménlltek és vártak, a' rossz terméstől féltek stb; ki mit vetett az övé volt, 's idegennek, ki nem munkálkodott, a' gyümölcsöt learatni nem engedé; ekképen a' földmívelés által keblökben eddig ismeretlen érzelmek fejlődének, t. i. remény és aggodalom az áldás felől, és a' tulajdonnak az enyémnek fogalma. A' barmok' legeltetésével foglalatoskodók, hihetőleg a' legelőnél bujább vetésre ráhajtottak, mellyet föletetni a' munkás földmívelő hihetőleg nem engedett, mert érezte hogy az az övé, az ő tulajdona, 's nem tűrte hogy abban kár vagy csorbulás okoztassék. Meglehet illyen körülmény okozta Kain és Ábel közt is a' vérengző veszekedést, 's mellékesen jegyezzük meg, hogy a' földmívelés az emberiség' életében sokkal később kezdődött, mintsem az első pár ember' gyermeke már az lehetett volna.

A' mint az emberek később mind inkább inkább szaporodának, a' vagyon és birtok felett czivakodások és veszekedések származtak, 's győztes kétségen kivül az erősebb párt lett, és a' birtokba, ha szinte jogtalanúl is, de ez ült bele; igy a' gyengébb fél kényszerűlt társaságba állani. A' földmívesek szövetkeztek, hogy a' pásztorok miatt vetéseik és földeik bátorságban legyenek; viszont a' pásztorok is összetartottak, hogy a' legelők szántóföldeknek egészen el ne foglaltassanak. Később a' társaság, a' külső erő' megtámadásai ellen biztosítván magát, az iránt tett lépést, hogy a' társaságban támadható rendetlenség miatt, a' közbátorság meg ne zavartassék. A' közjó' érdekével a' magányosok' érdeke, vagy a' polgári élettel a' családi néha összeütközésbe jött, mellynek elintézésére törvények hozattak; a' törvényszegőket büntetés érte, 's igy lassanként létre jött a' rend, törvény, igazság stb. Az egész társaságot há-

borgató kül erővel csatára keltek, vagy szerződésre léptek, 's igy származott a' béke, eskü, hitszegés stb.

E' társaságok' alakulásaig az emberek csak a' családi életet ismerék, a' polgári a' társaságba lépéskor kezdődött, 's hogy létre bírjon jőni, a' családi élet' érdekeivel és viszonyaival sokféle összeütközésbe és küzdésbe kellett keverednie. A' győzelem a' polgári életé lett, de a' családi életet nem tette úgy semmivé, hogy annak romjain emelt volna magának erős várat, hanem a' családi életnek azon szellemi része, melly a' polgári élet' józan czéljával összefért, megmaradt és nagyobb kiképződést nyert. A' polgári élet' czélja a' szabadság' létrehozása, védelmezése és fentartása.

A' családi és polgári életben rejlő 's az azok szellemi tartalmát képező érzelmek és eszmék, mellyeket röviden megemlíték, az ember' lényegétől válhatlanok, az ember ezekben mutatja ki azt, hogy ember. Ezeknek általa kel gondolat, alakúl szándék és származik tett, melly majd jól, majd rosszul üt ki. E' szó alatti érzelmeket és eszméket, mellyeknek hatása az emberi cselekvőségre olly egyedüli, a' görög nép érzék alá eső istenalakban állitotta elő, melly alakoknak a' művészet nálok a' tartalomhoz képest lassanként tökéletes lételt adott. Azonban nem csak ezen szellemi, hanem a' természeti elemek is, p. o. levegő, nap, viz stb, istenekké valának nálok téve. Ők az érzékiségen fölül még nem emelkedének, 's nálok a' képzelődés fonta a' fonalat, mellyel az érzékfeletti tárgyakat érzékeikhez csatolák. A' természet' törvényeivel ismeretlenek levén, azon tüneményeket, mellyek a' természeti világban előjőnek, könnyebben megfejthették és kimagyarázhatták, ha az elemek helyett isteneket 's az ok' keresése helyett erőt vettek fel. Ha a' nap' forrósága miatt p. o. valamelly helyen a' fülledt levegő döghalált okozott, úgy magya-

rázták, hogy azt Apolló a' messzelövő napisten támasztá; kinek halálthozó nyilaival a' napsugaraknak némi jelképes összefüggésére is találunk. Igen, a' görögök' hite és meggyőződése szerint, mind a' szellemi, mind a' természeti világban istenek működtek, az áldás vagy csapás tőlök származott, az emberekre serkentőleg és izgatólag hatottak, de a' tett és munka ember' kötelessége volt. Ezen istenek közől némellyek az egekbe nyúló magos Olympon, némellyek a' földön és vizekben, mások a' föld alatt laktanak. Az olympi isteneket a' görögök legjobban tisztelték, kikről azt hitték, hogy azok egykor magok is a' földön jártanak, e' szerint az emberek' szükségeit és bajait legjobban ismerik. Az áldás tőlök származik, a' csapást haragjokban bocsátják, de áldozattal megengesztelhetők. Alakot többfélét tudnak felvenni, láthatlanúl is megjelennek, kedvenczeikkel jóttesznek, a' jövendőt tudják és látják, 's jóstehetséget emberekkel is közölnek. — A' jóstehetséggel megáldott személyek a' papi és látnoki hivatalra valának szentelve, kik iránt a' görög nép' mély tiszteletét épen az istenek' tulajdonságát illető hitből lehet megfejteni. — Akaratukat és tanácsukat az istenek, leginkább barmok' belső része, madarak' röpülése és szava 's szokatlan természeti tünemények által adák tudtára az embereknek, mit csak az avatottak, a' papok tudtak megérteni és megmagyarázni. Az istenek' tanácsa Olympuson tizenkét személyből állott, kik tanakodni és ebédelni Zeüsnél a' főnél, ki köztök legerősebb volt, gyültek össze. Eledelök ambrosia, italuk nectar volt, mellyekkel halhatatlanság vala összeköttetve. Ebéd alatt vidító zene hangzott, volt pohárnok, nevettető 's egyéb szolgák, kiket szükség és fényüzés kivánt. Egymásra fondorkodtak, irígykedtek, cselszövényeket koholtak 's titkosan egyetértettek, kivált az asszonyi párt. — A' vizi és földi

istenek' hatalma az Olympuson lakókénál kisebb volt, ezek az emberekkel közvetlen viszonyban éltek, velök összesógorosodtak, egy födél alatt laktak, 's tőlök leginkább abban különböztek, hogy át tudtak alakulni és halhatatlanok valának. — Az alvilágiakkal az emberek semmi összeköttetésben sem voltak, ezeket nem annyira szerették és tisztelték, mint tőlök féltek, haragjok engesztelhetlennek 's büntetésök háríthatlannak tartatott.

Saturnus' aranyuralkodása alatt az emberek ártatlanságban éltenek, táplálékot a' természet nekik minden munka nélkül szolgáltatott, táblákra vésett törvények még nem valának, az egyenetlenkedést, a' czivakodást még nem ismerék, 's tiszta keblökben örökös béke honolt. Azonban míg Zeüs Kreta szigetén növekedett, Ceres az embereket a' földmívelésre megtanította, 's a' birtoknak és jognak fogalmával megajándékozta, 's Zeüs felnövekedvén a' régi és uj istenek közt a' háború kiütött, azaz a' természet' gyermekei a' jogos állapotra a' polgári életre átmentek, 's a' természeti elemen a' szellemi erőt vett. E' győzelemben a' régi istenek' hatalma, azaz a' természeti elem nem lett semmivé, hanem az uj istenek' szellemi egyediségéhez csatlakozott. Az uj istenek' jelleme e' zsurlódás és bontakozás közben tágult, szélesedett 's tökéletesebb egyediségre vergődött, 's a' pathos, melly jellemökben a' fővonást tevé, az által hogy a' másik isten' jellemében mellékes tulajdonsággá lett, kétségbe nem hozatott.

Zeüs' jellemében az uralkodás a' fővonás, ő uralkodik istenek és emberek felett. Azonban hatalma, ha szinte ő ül is a' legfelső polczon, a' többi istenét nem emészti fel egészen. Ő mint természeti elemek' képviselője parancsol a' levegővel, villámokkal 's a' föld' termesztő erejével; a' szellemi világban pedig ő a' polgári hatalom, rendben, törvényben, szerződésben a' kötelező

erő az eskü, ő a' barátság és vendégszeretet, ő a' szellemnek és tudatnak ereje stb. — Apollo a' természeti világban a' világosságnak a' napnak birtokosa, e' szerint mindent lát és tud; Zeüs' nevében büntet; ő a' müvészet' gyönyörködtető erejének feltalálója, 's a' Musák' tanítója; ő serkent a' szellemi képességet előmozdító tárgyakban jártasságot szerezni, erre czéloz azon parancs is, melly felirat templomán Delphiben: „ismerd meg magadat." Ismerd, azaz fejtsd ki és képezd ki; magadat, azaz mind azon testi és lelki képességeket és tehetségeket, mellyekkel a' természettől, mint ember, megáldatál. — Aresben a' hadi erő és vitézség a' fővonás, mellyel kapcsolatban áll a' viszálkodásnak és ellenséges indulatoknak stb. terjesztése is. — A' lelkesedés vagy is a' bor' lelkesítő ereje, a' szín- és egyéb játékokkal együtt, Dionysosnak jutott, kinek kedves hazája Theba volt. — Juno' jellemében a' fővonás a' házasság' eszméje és ebből folyó szerződési kötelezetése a' házastársaknak egymás iránt. — Athene magával hozta a' mértékletességet, megfontolást, józanságot, bölcseséget, szerénységet stb. Választott kedves népe és városa Athene volt. — Artemis főtulajdonúl birja a' hajadoni szüzeséget, párosulva szeméremérzettel; ő begyes, szigorú, vadászatkedvelő hölgy. — Aphrodite a' régi istenség' korában birt jellemet, az érzéki szerelmet, jelenleg is megtartá, de itt Hymennel, a' házasság' istenével, egyetértésben kellett lennie.

A' vérszeretet, a' benne gyökerező jogokkal, követelésekkel és érzelmekkel együtt, minthogy egyedűl a' családi élethez köttetvék, 's törvényes kötelezetés alá nem vonhatók, a' régi isteneknél maradt. Ennek képviselői az Eumenidák, Erynnisek, Dike, Moira és Nemesis. — A' vérszeretet' nemtisztelőit, megvetőit és eltapodóit számadásra Dike vonja. — Nemesis a' fel-

fuvalkodott gőgöt megalázza, a' felettébb szerencséseket a' fénytetőről letaszítja, a' titokban elkövetett bűnöket megtorolja 's a' szellemi adományokban igazságos súlyegyent állít. — Az Eumenidák leginkább a' szülőkön elkövetett bűnt és méltatlanságot boszúlák meg, 's a' gonosztevőt belső nyugtalansággal és furdalással üldözék. Ezektől az Erynnisek annyiban különbözének, hogy ezekben semmi szánat, semmi irgalom nem lakozott. Általában ezen alvilági istenek' büntetése háríthatlannak 's haragja engesztelhetlennek tartatott, ezért tőlök a' görög legjobban rettegett. E' tárgyban Orestes' története némi világosításul szolgálhat. Orestesnek Apollo, az uralkodókat védő, meghagyta, hogy apjának Agamemnonnak erőszakos halálát megboszúlni el ne mulaszsza. A' fiút azonban, mint anyagyilkost, az Eumenidák belső fordulásokkal üldözék. Az üldözésre annyiban formálának jogot, a' mennyiben a' fiú és anya közti viszony, mint családi jog, vérben gyökerezik, 's Orestesre ezen vérszerinti szeretet köteleinek széttépéseért haragusznak. Apollo ellenben a' házastárs és uralkodó ellen elkövetett jogsérelem mellett áll fel és veszi ótalma alá Orestest, melly jog nem annyira természeti vérrokonságon és szereteten, mint köteleztetés alá vonható 's igéretté vált szabad akaraton alapúl. Nő és férj közt megszakadhat a' viszony, mivel az akarattól kötött szerződés felbontható; de szülő és magzat közt nem, mivel ezek közt eltéphetlen lánczot maga a' természet fűzött. Apollo az Eumenidák ellenében azt hozza fel, hogy ő becstelen volna, 's a' Zeüs és Here által létre hozott szövetséget megtapodná, ha Klytemnestra meg nem büntettetik. A' két istenség közti feleselést a' vallási és erkölcsi ügyekben biráskodó areopagus dönti el; a' birák mind a' két istenséget tisztelvén egyenlőn szavaznak; de Athenének az elnöknek szava által több-

séget Apollo nyer. Az Eumenidák Athene ellen zúgnak, 's az által csillapulnak le, hogy Athenéhez közel egy berket kapnak, hol számukra oltár emeltetik. E' berek szentnek tartatott, hova halandónak lépni szabad nem volt; nevezetes arról is, hogy az alvilág' érczkapuja itt volt. — Oedipus e' két istenség ellen követett el bűnt, mert apát és királyt ölt, 's a' csapásokat e' két istenség mérte rá.

A' görögök a' halál után kedvező és irigylendő boldogsággal nem kecsegtették magokat; azért a' holtakat, mintegy kárpótlásúl hogy ez örömmel teljes élettől meg kellett válniok, fényes pompával szokták eltemetni. Az eltemetés, a' rokonok közt, erkölcsi kötelességnek nem csak azért tartatott, hogy azt az Eumenidák, szóval az alvilági istenek, megkivánták; hanem azért is, hogy a' megholt, míg csak el nem takaríttatott, az alvilágba be nem eresztetvén, az Acheron' partján volt kénytelen bolyongni. A' görögöknél a' holtra nézve az volt a' legnagyobb megbecstelenités és méltatlanság, midőn teste vadaknak és madaraknak vettetett eledelül; ezért vívtak életre halálra, hogy a' csatában elesett hőst az ellenség el ne vihesse, vagy tőle visszaragadhassák; ezért hozták azt a' végzést, hogy a' honáruló, mint legnagyobb polgári vétekben lélekző, ha elesik, el ne takaríttassék. Menelaos midőn Teuker ellenében Ajax' eltakaríttatását megengedni nem akarja, Ajaxot terhelőleg ollyan okokkal áll elő, hogy azok józanságát a' kar is kénytelen megvallani, mégis igy szól hozzá: „Menelaos, ne kövess el bűnt e' holt vitézen.“

2. §. Az oraculumok' fogalma.

A' görögök' tettére cselekvésmódjára az említett istenek folytak be, a' lelkesedés ezektől származott, a' pathost ezek gerjeszték, tanácsot és parancsot ezek

adtanak; ezek tudta és megegyezése nélkül a' görög tetthez nem nyult, mert nála a' belső akarat még nem küzdötte fel magát a' függetlenség' azon fokára, hogy cselekvésre határozódást önnön magából vett volna. Az istenek, a' görög néphit által, nem csak a' természeti tüneményekbe, hanem mind azon eseményekbe és történetekbe is, mellyek emberi cselekvés által jöttek létre, bele szövődvék, az akkori emberekre nézve nagy és határozott jelentményt nyertenek. Innen ezek, az élet' inségei közt, szükség, félelem, remény és szorongattatás' idején hozzájok folyamodának, 's nálok kerestek menedéket. Igy gyűl össze a' thebai nép Apollo' oltáránál Oedipus' csarnoka előtt. Igy rimánkodik Klytemnestra, az ijesztő álomtól nyugtalaníttatván, szinte Apollo' szobra előtt stb. A' görög' keblében istenei iránt szeretet, tisztelet és félelem lakozott, 's azoknak még legkedvesb birtokukat is készek valának feláldozni.

Az istenek akaratukat külső jelekben adák az embereknek tudtára, mellyeket megfejteni és magyarázni a' papok' kötelessége volt, kiknek erre tehetség istentől adatott. Igen, az istenek' akaratát és tanácsát csak ők értették meg, a' nyomornak és csapásnak okát csak ők fejtették meg, 's csak ők mondtak eszközt annak elhárítására. Az istenek tehát, mint magokat tudó 's magokat nyilatkoztatni akaró lények, szándékukra 's czélukra nézve az emberek előtt, kiket a' czél' kivitelére önálló eszközül használának, zárva és homályban nem maradának; mind a' mellett bölcseségüket és akaratukat nem közvetlenül, hanem közvetve, azaz oraculum által adák nekik tudtokra. Az oraculumban az isteni tudat és akarat érzék alá eshető alak nélkül, természeti tüneményben 's igen egyszerű jelekben nyilatkozik. Dodonában illyen jel volt a' szent bükk' suhogása és zúgása; az érczedények' hangja, mellyek szélfuvásra

verődtek össze; és a' forrásnak moraja. — Mellékesen megjegyzem, hogy e' forrás természetfeletti tulajdonsággal birónak azért tartatott, mert dél tájon kiapadt, éjfél tájon pedig megtelt. — Delphiben illyen jel volt a' barlangból jövő párolat, melly által az elme éber józanságában megkábult 's lelkesülésre hevűlt, és a' személy ezen kábult lelkesület' pillanatában ejtette azon szavakat, mellyek istentől jövének.

Az oraculumban az isten úgy van felvéve, mint tudó, innen a' leghíresebb oraculum Apollónak, a' mindent tudónak és látónak vala szentelve. Akarata, a' Pythiának azon össze nem függő szavaiban feküdt, mellyeket lelkesülete közben mormogott. Az ekképen nyilatkozott isteni akaratot azonban fejtegetni és magyarázni kellett, mert a' homályos alakban annak tartalma és jelentménye is homályos lőn. A' jelentmény minden magyarázat mellett is homályos és kétértelmű maradt, mert a' nyilatkozó istenség a' maga tudása és akaratára nézve egyetemileg általános: tanácsának és parancsának is ollyannak kell hát lenni, melly, mint tőle származott nyilatkozat, másforma nem is lehet. Az általánosság nem különített, hanem egyetemi jelentménynyel biró levén, az oraculumi nyilatkozatot egy értelemben szintúgy lehet venni mint másban. A' mint a' kérdező személy, mint nem tudó, mint tanácsot váró, a' tudó a' tanácsadó isten ellenében megjelen, az oraculumi szózatot, mint nem tudó személy fogadja el, azaz az egyetemi általánosság előtte nem világos, hanem kétértelmű. A' feleletet nyert kérdező, az isten' kétértelmű szavából, ennek következtében t. i. cselekvésre határozván magát, csak az egyik vagy másik értelemben vett különített jelentményt választhatja; mivel az emberi cselekvény, melly meghatározott bizonyos körülmények közt fejlik ki, mint emberi munka nem egyetemileg, hanem csak külö-

nödve dőlhet el. Azonban a' személy alighogy végrehajtja a' cselekvényt, mellyért már ő van felelet' terhe alatt és nem az istenek, ime összeütközésbe jön önnön szándékával és az oraculumi felelettel, és ennek másik jelentménye, melly a' szó alatti nyilatkozatban szinte benfoglaltatott, mint sorsa cselekedetének, minden tudta és akarata nélkül, felkel ellene, mit ő ugyan nem, de az istenek már előre jól láttanak. Mivel az emberi cselekvényeket pathos vezérli, azaz a' cselekvényben érzék alá eshető alakot a' pathos nyer, melly istenektől származik, kikben általános jelentménynyel bír; 's mivel a' cselekvő személyekben a' pathos leginkább oraculumok' befolyására gerjed fel: az oraculumok a' görög költészetben, különösen a' drámaiban, fontos szerepet nyertek.

E' körülmények közt fakadt a' görög költő' phantasiájának apadhatatlan forrása. A' görög költő' hite és meggyőződése szerint mind azon történetekben, mellyek emberi cselekvés által jöttek létre, belsőleg istenek nyilatkoztatták ki magokat; bár a' történeteken, mint emberektől végrehajtott munkán, a' földi élet' körülményeinek és lényegének kétségbehozhatlan nyoma is látható. De azért a' tulajdonképeni lényeges rész, a' főok, a' mozgató erő istené, ki szándékát és akaratát emberek által viszi véghez. Az illy történeteknek, ha költemény' tárgyává választatnak, müvészi felfogása abban áll, hogy az isten' léte az emberi cselekvényekkel elevenen szövődjék össze, 's az emberi cselekvény vagy történet' egyedisége az isteni általánossággal hozassék kapcsolatba. A' költő szétnéz az emberi történetek körött, és minden eseményben istent lát, mellyben ez magát kinyilatkoztatta. A' külső események hősök 's emberek' munkái valának ugyan, de az azt összetartó eszme, melly az egésznek életet adott, istentől származott. A' mit psychologiai törvények' utján kellett volna megfejte-

niök, oda istent tettek, 's igy végre az igazság a' költeménynyel, az emberi az istenivel úgy összeszövődött és olvadott, hogy egymástól szét nem választhatók levének. Igy fonódott össze az istenek' fenséges nagyságával a' halandóknak minden érdeke, 's igy származának a' népmondák és regék.

3. §. A' sors (fatum), mellynek hatalma mind az isteneknek, mind az embereknek fölötte áll.

Minthogy az istenek nyugalomban nem maradnak, hanem szándékuk és czéluk' kivitele végett majd ide majd oda vonúlnak vagy tanácsot adni, vagy biztatni, vagy segíteni, vagy akadályoztatni, vagy rontani: ezen cselekvő fellépés által a' meglevő körülményekkel összeütközésbe esnek és zsurlódásba jőnek, melly tekintetben ők is történetesség alá vannak vettetve, 's a' természetökben fekvő mozgás és küzdés által a' végetlenségből mintegy ki vannak csalva. Midőn a' végetlen általánosságból kijöttek, véges egyediségbe jutottak, mellyből az általánosságba átmenni kerülhetlenűl szükséges. Ezen átmenet sohasem az egyediségben levő személy akarata szerint történik, hanem egy felsőbb hatalomé szerint, mellyet kényszeríteni nem lehet. Ha ezen felsőbb hatalom' lényegét és természetét vizsgáljuk, úgy találjuk, hogy az, az istenek' egyediségének és viszonyos határozottságának ellenében, elvont alaktalan szükségesség, hogy ez az isteneket és embereket kényszerítő sors, magában véve, érthetlen és érzék alá nem eshető fogalomban marad. Igen, a' sors, mint fogalommal biró, mint magáért levő czél, mivel személyes határozottságban nem nyilatkozik, hanem úgy mint egyes istenek' hatáskörén felűl álló általános hatalom, érzéki alakban megszemélyesítve elő nem állíttathatik, mert akkor úgy lépne föl, mint egyike a' többi személyeknek, 's épen ez

által fölöttük állani nem fogna. Ezért marad ő, a' maga elvontságában, személyes alakzat nélkül, mint kerülhetlen szükségesség, mellynek az istenek szintúgy mint az emberek, mihelyt különített szándékuk és czéluk kivitelében egymástól elszakadnak, meghasonlanak és küzdenek, mihelyt önnön erejöket és hatalmokat egyoldalúlag érvényessé akarják tenni, 's rendeltetésök' határain túl akarnak emelkedni, magokat akár elébb akár utóbb, vagy akarják vagy nem, megadni kénytelenek.

Második fejezet.

Népmondák és regék.

1. §. Töredék Herakles' életéből.

Midőn Herakles, az erős kalandor, Kalydon' vidékére érkezett, már akkor jegyben járt Meleager' szemérmes hugával Dejaneirával Achelous, a' vizi isten; mert Oeneus a' bús arának apja úgy akarta. Az epedő Dejaneira Acheloustól irtózott, nem volt hát szive ellenére, midőn Herakles megkéré nejének. Achelous a' mátkáról szép szerével lemondani nem akarván, Heraklesnek az átalakulni tudó vizi istennel, Oeneus' megegyezése szerint, párviadalra kellett kelnie. Achelous ugyan majd bika- majd sárkányalakban állott ki küzdeni, a' vesztes mégis ő lett, 's Dejaneirával Herakles kelt össze. A' vő egy darab ideig ipa' házánál maradt, hol a' férj' szerelme által még boldog Dejaneira szülte Hyllust, de nem sokára Trachisba költözének, hol Herakles a' fejedelemnél, mint barátjánál, menedéket keresett.

Trachis Evenuson a' rohanó folyamon túl feküdt, mellyen az utasokat, minthogy rajta sem híd sem csónak nem vala, bizonyos fizetésért Nessus Kentaurus

szállította át. Az izmos termetű hős maga, könnyedén átkelé ugyan a' szilaj folyamot, de hű nejét Nessusra bízni kénytelen vala, ki a' szemérmes hölgyet, a' szállítás közben, buja kezekkel merészlé illetni. Dejaneira sikoltására Herakles ragadá a' rettenetes nyilat, 's mikor a' húr megpendült, a' lernai kigyó' vérében megmártott vessző, már akkor bele volt Nessus' ágyékába süppedve. A' boszúért lihegő Kentaurus igy szóla haldoklása közben gyilkosa' nejéhez: „Ha kívánsz ollyan bűvszer' birtokába jutni, melly Herakles' szivét hozzád lánczolná, hogy kivűled más hölgyet sohase szeressen: fogd fel az e' nyil' hegye körül buzgó vért, 's a' vele befestett ruhát add férjednek viselni.“ Dejaneira, nem sejtvén az ármányos csalást, edényre vette a' mérges vért és magával elvitte.

Azon a' napon, mellyen Heraklesnek meg kellett volna születni, az örvendező Zeüs illy formán nyilatkozott: „Azon magzat, melly Perseus' ivadékai közt ma születendik, minden rokonain uralkodni fog,“ melly nyilatkozatot Here (Juno) vele visszahivhatlanúl megfogadtatott. A' szerelemféltő istennő azután a' földre leszállott, 's minthogy Alkmenére irígykedett, Herakles' megszületését hátráltatá, Eurystheusét pedig, kinek anyja Nikippe vala, sietteté. Innen van, hogy Herakles robotolni tartozott Eurystheusnak, ez mérte rá azon tizenkét nagyhirű munkát, melly hősünk' életét olly nevezetessé tevé. Hogy a' Herakles és Eurystheus közti rokonságot megérthessük, emlékezzünk vissza arra, hogy Danaétól Zeüs által származott Perseus, ettől Elektryon és Sthenelos. Alkmene Elektryon' leánya volt, kitől Herakles született; Sthenelos feleségül vette Nikippét, 's Eurystheus ezektől származott.

Midőn Herakles Trachisba költözött, az említett robot' ideje még nem járt le egészen, 's Dejaneirának a'

forrón szeretett férjet ki kellett bocsátani karjai közől. A' tizenkét örökhirű munka azonban be lett végezve, 's a' kalandot szomjuzó hős betére Eurytushoz, Oechalia' királyához, kinek sugártermetű lyányát Jolét igen megszerette. Eurytus maga felől abban a' hiedelemben levén, hogy ő nála jobb és ügyesebb lövész nincs, Heraklestől, kinek a' nyilak által szerzett nagy hírnevet irigylé, lyányát megtagadá. Ezután nem sokára történt, hogy Eurytusnak egynéhány darab lova elveszett, 's az ezeket kereső királyfi Iphitus a' többek közől Heraklest is tudakozá az eltévedt barmok felől. Herakles az ártatlan Iphitust, azon szín alatt hogy a' lovak' nyomába fogja igazítani, a' Thiryns nevű magos kőszirt' tetejére csalá 's onnan letaszította. E' gaz gyilkosságért Zeüs is igen megneheztelt Heraklesre, a' honnan szolgáúl eladá Omphale királynéhoz, és a' bért Eurytusnak ítélé. A' szolgálat' ideje azonban eltölt, de a' harag Jole' apja iránt megmaradt, 's mihelyt szabaddá lett, harczosokat gyüjtött és Oechaliát haddal megtámadá. Oechalia romba dőlt, Eurytus elveszett, 's a' királyi lyány a' győző' martaléka lett.

Dejaneira azonban várva várja a' csapodár férjet, 's nyugtalanság és töprenkedés közt mulnak órái, mert Herakles' életében elkövetkezett azon nevezetes időpont, mellyet, az oraculum' jövendölése szerint, ha túlél, és sírba nem száll, fáradságos munkáitól megpihenve, hon fog maradni. Azonban Jole, több martalékhölgygyel együtt, a' sovárgó nőhöz Trachisba küldetik, ki csak hamar nyomára jön a' viszonynak, melly férje és Jole közt szövődött. A' férj' hült szerelmén buslakodó Dejaneira megcsalatott szivének hánykodása közt, míg azon jártatná eszét, hogy Herakles' szivét miként lehetne viszont magához lánczolni, felvillan emlékezetében Nessus' tanácsa és bűvszere. Megfeste hát a' kentaurus-

vérrel egy alsó köntöst, mellyet Heraklesnek ajándékban elkülde, ki Keneon hegyén Zeüsnek épen hálaáldozatot akara tenni. Herakles a' köntösbe felöltözött, mellyet a' tüz' melege midőn átjárt, őtet irtóztató fájdalmak vették körül, 's élete a' lernai kigyó' mérge miatt menthetlen lőn vala. Dejaneira ezt midőn meghallotta, kétségbe esett 's erőszakos halállal vetett véget életének. Herakles' kimulására két oraculumi jóslat is czélozott, az egyik ez: „Heraklest az életből holt lény fogja kivégezni;" a' másik pedig, melly egyedül azon napra szorítkozott, mikor Dejaneirától az ajándékköntöst vevé, azt igéré neki hogy: „a' mai napon a' rámért bajoktól és fáradalmaktól örökre meg lesz menekedve és szabadulva." Most a' körülményeknek tökéletes tudomására jövén, a' jóslatok' homálya szemei előtt szétfoszlik, 's halála felől bizonyos levén, hogy kiállhatlan fájdalminak véget vessen, az Oeta hegyén rakott máglyán elevenen akará magát megégettetni, miután fiát, Hyllust, megkérte volna, hogy Jolét venné el nőül, ő alatta pedig a' máglyát gyujtaná meg. A' máglyát azonban, mivel Hyllus az apai kérelmet végrehajtani vonakodott, Philoktetes gyujtotta meg, ki e' vidéken elveszett nyáját keresé, 's ebbeli szíves szolgálatáért Herakles' soha nem hibázó nyilát kapta jutalmúl.

A' hős, kit erő megtörni nem tudott, rettentő csatái után igy végzé életét, 's míg földi részét a' lángok emészték, lelke kiengesztelődve és megdicsőülve felment az Olympra, hol Zeüstől halhatlansággal ajándékoztatott meg.

2. §. Töredék a' trójai népmondából.

Midőn Achilles' hamva eltakaríttatott, a' hős' emlékét a' görögök hadi játékokkal ülték meg. A' gyönyörű fegyverek' birtokán, mellyeket Thetis' kértére He-

phaistos készíte mesterileg, Odysseus és Ajax vetélkedett. Birónak Agamemnon és Menelaus választatott, kiknek egyetértő véleménye Odysseus' részére hajlott. Ezen itélet Ajax' büszkeségét annyira megsérté, hogy nem csak a' nevezett három király, hanem az egész görög sereg ellen haragra és elnyomhatlan boszúra gerjedett. Egész nap azon törte fejét, hogy ellenein miként álljon boszút, 's midőn bealkonyodott, fegyvert ragad, mert haragjának rettentő dühével már nem birt, és sátorát sebes léptekkel elhagyván, útát a' görög hadseregnek vevé. A' mindentudó Athene azonban, Odysseus' isteni pártfogója, útközben a' féktelen indulatú hőst eszétől megfosztá, és lábait megtántorítván, a' baromnyájat támadtatá meg vele. Ajax a' barmokban temérdeket leölt, 's néhány darabot sátorába elvitt foglyúl, mellyeket Odysseusnak és egyéb előkelőknek tartott. Ajax azonban viradtakor észre jött, 's látván az esztelen tettet, szivét szégyen és elkeseredés' érzete fogta el, melly őt azon szándékra birá, hogy becsülettel már nem folytatható életének erőszakos halállal vessen véget. Öcscsének Teukernek a' görög sereg' előkelői nem akarák megengedni, hogy Ajax eltakaríttassék; de a' végtiszteletet mégis megnyerték a' hős' tetemei, miután Odysseus Ajax mellett Teuker' pártjára állott volna.

A' trójai háborúnak már tizedik éve folyt, 's a' görögöknek még temérdek akadálylyal kellett küzdeniök, hogy Tróját bevehessék, midőn Priamus' egyik fiát a' jóstehetséggel biró Helenust Odysseus elfogta. A' fogoly azt jósolá, hogy a' várost bevenni addig nem lehet, míg Herakles' győzhetlen nyilaival Philoktetes a' görög táborba nem jövend. E' jóslat' következtében a' görögök

azt határozák, hogy Philokteteshez küldessenek követek, kik őtet birnák rá, hogy Trója alá a' görög táborba jőne el. A' követséget magára vállalá Odysseus és Neoptolemus, Achilles' fia Deidamiától, kit másként Pyrrhusnak neveztek. Philoktetes Lemnos' puszta és lakatlan szigetén tartózkodott, 's hogy a' görög hadseregtől elmaradt, annak története röviden ez:

Midőn a' görögök Trója ellen megindulának, Chryse szigetén, hol egy Athenének szentelt oltár állott, áldozatot kellett tenniök, mert Priamus' várának bevételét oraculumi jóslat csak ezen feltétel alatt igérte. Az oltár, mellyet egy kigyó őrzött, hogy hol állott, az egész seregben egyedül Philoktetes, Pöasnak fia tudta; 's midőn az oltárt a' görögöknek megmutatá, lábát, mint a' sorsnál el vala végezve, a' kigyó megcsipte. A' csipés kellemetlen szagú sebbe ment át, 's neki mondhatlan fájdalmakat okozott. A' görögök tőle szabadúlni akarván, magok közt azt végezék, hogy a' közellevő Lemnos szigetére ki kell tenni, melly végzetet, midőn fájdalmai után a' szenvedő Philoktetes elszunnyadott, Odysseus és Diomedes végre is hajtott. A' görögökre hát, mivel őtet illy csalárdul elhagyták, felette megharagudott, 's midőn Trója alá a' táborba hivatott, magát megátkozva fogadta, hogy el nem fog menni, 's szándéka mellett meg is maradt volna, hacsak Herakles az egekből le nem száll, és a' táborba való menetelt neki meg nem parancsolja, vigasztalásúl megigérvén, hogy ott sebei meg fognak gyógyittatni.

3. §. Töredék az Atridák vagy Pelopidák' történetéből.

Aulisban, hol a' Trója alá indult görög sereg horgonyra ereszkedett, Agamemnon, a' fővezér, vadászat' alkalmával Artemisnek egy kedves szarvasát elejtette.

Ezen az istennő megharagudott, és a' görögök' hajóira ellenkező szelet bocsátott, melly, Kalchasnak a' jósnak jövendölése szerint, csak azon föltétel alatt fogott megfordúlni, ha Agamemnon, Artemisnek engesztelő áldozatúl, kedves lyányát Iphigeniát meg fogja áldozni. A' vezéri hivatal az apai érzelmeket végre legyőzte, 's Iphigenia azon ürügy alatt, mintha Achilles feleségül akarná venni, Aulisba vitetett. Az áldozat megtörtént 's a' görög sereg Trója felé vigan megindult, Agamemnon' neje pedig vissza Mykenébe, keseredett szívvel.

Agamemnon és Menelaus származást Atreustól vettek, kinek Pelops apja, Thyestes pedig testvére volt. Atreus és Thyestes, mint örökös viszálkodásban élő testvérek, országszerte híresek valának. Atreus másod ízben Pelopiával lépett házasságra, ki már az összekelés előtt Thyestestől méhében hordozá Aegisthust. Atreus mind e' mellett Aegisthust is olly gonddal és szeretettel nevelé, mint tulajdon gyermekit. Az apák' halála után Aegisthus Aelisben, Menelaus Spartában, Agamemnon pedig Mykenében lett király. Aegisthus, nem levén közte Helena' kérőinek, a' trójai háborúban nem vett részt; hova Agamemnon míg oda járt, ő Klytemnestra körött szerelmi ostromot kezdett. Klytemnestra hitszegésre szerette lyányának Iphigeniának megáldoztatását vevén színül, Aegisthus' házasságtörő kérelminek meghódola. A' nemtelen rokon, hogy Agamemnontól váratlanúl meg ne lepessék, a' tengerpartra őröket állított, kik a' fővezér' érkeztét midőn hirűl adák, a' réglátott testvérnek fogadására sietett, kit szép szín alatt vendégül magához meghivott. Agamemnonnak azonban családja' karjai közt rövidek levének az örömök, mert nejétől és Aegisthustól, mindjárt a' bekövetkező éjszakán kegyetlenűl meggyilkoltaték. Azon alkalommal a' kisded Orestesnek sem kegyelmeztek volna meg, hogy ben-

ne egykori torló ne növekedjék, hacsak nővére Elektra, az apaszerető lyány, titkon egy rabszolgát, kire neveltetése bizva volt, vele meg nem szöktetett volna. A' szolga Orestest elvitte Phokisba Strophius királyhoz, ki a' szerencsétlen gyermeket, mint tulajdon magzatát, fiával Pyladessel együtt fölnevelé. Orestes' nővérei Elektra, Chrysosthemis és Iphianassa a' mostoha apa' házánál maradtak, kik közől Elektrában Aegisthus és Klytemnestra ellen a' boszú nőttön nőtt, 's benne a' szándék: „apja' halálát megtorlani" elfojthatlan lett. Orestest is, midőn már ifjuvá serdűle, titkon gyakran kéré és nógatá követek által, hogy menne el Mykenébe apja' halálát megboszúlni.

Orestes végre csakugyan meg is jelent, öreg nevelőjének és testi lelki barátjának Pyladesnek társaságában, miután az anya és mostoha apa ellen forralt gyilkos szándékra a' delphibeli oraculumtól felszenteltetett volna. Az ifjak magokat phókiai hősöknek adák ki, 's a' vérfertőztető párt, hogy ellenök semmi gyanú se támadjon, koholt hirrel, mintha Orestest a' pythiai játékok' alkalmával lovai összetörték volna, tervezék elámítani. Aegisthus, ki Orestes' fejére már jutalmat is tett vala, a' tudósításon megörűlvén, a' lovagokat szívesen fogadá; Orestes pedig ez alatt keresett alkalmat, hogy apjának Agamemnonnak halálát mind Klytemnestrán, mind Aegisthuson megboszúlja. Orestes azonban, bár a' megtorlásra Apollótól vala felhatalmazva, mint anyagyilkos, az Erynnisek' üldözését nem kerűlheté el, 's bánkódása és lelkiismeretének mardosása közben megőrüle. Az areopagus, melly erkölcsi és vallási bűnökben volt biró, ártatlannak itélte ugyan; mind a' mellett teljes tisztulás és belső nyugalom az oraculum által csak azon föltétel alatt igértetett neki, ha Taurisból Artemis' mellképét el fogja hozni stb.

4. §. Töredék a' thebai népmondából.

Theba városát épitette Kadmus, ki Agenornak fia, Európának pedig fivére volt. Kadmusnak lyánya több volt, de fia csak egy, Polydorus, kitől Labdakus származott, Labdakustól pedig Lajus, ki házasságra Jokastéval, Menoikeus' lyányával lépett vala. Lajusnak az oraculum azt jövendölte, hogy a' gyermek, kit Jokastéval fog nemzeni, őtet egykor meg fogja ölni, anyját pedig feleségül veendi. Lajus, e' jóslat' következtében, sok ideig kerülé Jokaste' ölelő karait; de egykor ittas korában a' szerelem rajta erőt vett, és neje szült férfimagzatot, kit, hogy a' vészjóslat rajtok be ne teljesedjék, Kytheron hegyére kitettek, lábát összekötvén és bokáján alól átszurván, azon remény táplálván szivöket, hogy a' kis magzat ott majd vadak' martaléka leend. A' szolga, kire a' kitevés bizatott, az ártatlan kisdedet megszáná, 's neki adta egy korinthusi pásztornak, ki azt magtalan királyához Polybushoz vivé. A' király a' gyermeket örömmel vette, fiává fogadá és dagadt lábairól Oedipusnak nevezé. Oedipus azon hiedelemben növekedett, hogy ő Polybus és Merope' fia, 's származása felől kétség tán sohasem támadt volna fejében, hacsak egy korinthusi siheder, kivel valamelly társaságban összezördűlt, a' patvarkodás közt, még bizonytalan és homályos születését is szemére nem veti. Oedipus telve aggodalommal származásán, e' tárgy felől Polybustól és Meropétől tudakozódik, kik a' sürgető kérdésekre megnyugtató és kielégítő választ adni nem tudván, származása felől bizonyosságot szerzendő, elmegy Delphibe az oraculumot megkérdezni. Az oraculum, a' helyett hogy egyenes feleletet adott volna, azt köté szivére a' tudakozónak, hogy honát kerűlje, mert különben apjának gyilkosa lesz, anyjával pedig vérfertőzetbe fog keveredni.

Oedipus e' jóslat' vétele után kerülé Korinthust, a' vélt hazát, és ismeretlen útakon bolyga hontalan. A' dauliai völgytorkolatban egy csoport emberrel összetalálkozott, kiknek közepette a' parancsnok, tisztes, őszülni kezdő férfiu, szekérben ül vala. A' szekérigazgató Oedipusra rákiáltott hogy térjen ki, 's ez a' kitérésben késedelmezvén, az útból dölyfösen félrenyomatik, 's azonfölül a' szekérigazgatótól néhány ütleget kap. E' méltatlanságon az ifju haragra lobban, az idegenekkel verekedésbe keveredik, 's egy szolga hián, ki az eseményről hirt vinni elfutott, őket mind egy lábig leveré. Az ismeretlen tisztes ősz, Lajus volt, a' thebai király.

Oedipus tovább folytatja útát 's megérkezik Theba városába, hol Lajus' halála után az uralkodást ideiglen Jokaste' fivére Kreon vette át. Theba városát ez időben pusztítá a' Herétől küldött szárnyas szörnyeteg, a' Sphinx, melly mellig lyány, azon alól pedig oroszlántestű volt. E' szörnyeteg a' thebaiaknak talányokat tett fel, 's az, ki ezeket, miután bele kapott, megfejteni nem tudta, a' Sphinx' martaléka lett; pedig a' város, oraculumi jóslat szerint, csak ugy fogott e' szörnytől megszabadulni, ha találkozik Theba városában ember, ki a' feladott talányt megfejteni képes leend. A' többek közől ez is fel volt adva: „micsoda állat az, melly reggel négy, délben két, este pedig három lábon jár?" E' talány' megfejtőjének jutalmúl a' megürült királyi trónus és Lajus' özvegyének keze volt igérve. A' megfejtésre vállalkozók közé Oedipus is oda tolakodott, hogy balszerencsével és vérfertőzettel fenyegetett életét a' korona és királyi hölgy' birtokáért próbára tegye. A' talányt szerencsésen megfejté, 's a' Sphinx, mint meggyőzött fél, a' szikláról, mellyen tanyázott, a' tengerbe ugrott 's életének véget vetett; Oedipus pedig örömkiáltás és dicsérő ének közt, mint a' város' meg-

szabadítója, trónusra emeltetett, és az özvegy Jokastéval összekelt.

Oedipus Kadmus' városában mintegy tizenhat vagy tizenhét évig szerencsésen és bölcsen uralkodott, a' nép becsülte és tisztelte, Jokaste pedig szerette, kitől az említett idő alatt négy viruló gyermeket nemzett, t. i. két fiút Polyneikest és Eteoklest, és két lyányt Ismenét és Antigonét. A' városra ez idő tájban Apollo döghalált bocsátott; a' nyomor és inség' árjai naponként fölebb fölebb dagadának, 's a' csüggetegség és szorongattatás' kínai közt hánykodó nép, végre Oedipusnál a' bölcs királynál kerese menedéket és segedelmet. Oedipus e' tárgyban tanács végett a' delphibeli oraculumhoz folyamodott, mellytől a' felelet az lőn, hogy a' döghalál úgy fog megszűnni, ha Lajus' gyilkosa felfedeztetik és büntetés alá vonatik. Oedipus a' gyilkos' kinyomozása végett lépéseket tesz, 's a' körülményekből végre kisül, hogy a' keresett gyilkos ő maga. Midőn az irtózatos titok, a' korinthusi követ' közbejötte által, ki Oedipust Polybus' helyébe királynak hívta meg, tökéletesen világra jött volna, Jokaste, ki önnön fiának neje volt, kétségbe esvén, erőszakos halállal végezte ki magát; Oedipus pedig vaksággal verte meg szemeit. A' világtalan király, kit a' balsors ennyire megalázott, Theba városából, mellynek egykor megszabadítója volt, kitiltaték. A' számüzési végzetet helybenhagyá Kreon és Polyneikes is, kire apja után a' korona szállott vala; 's az agg Oedipus földönfutóvá lett. Gyengédszivű lyányai pártúl fogák, 's inségben és nyomorban gazdag hányatásai után végre Kolonosba ért, hol az Eumenidák' szent berkében megpihent, mert az istenek megigérék neki, hogy halála előtt nyughelyet az Eumenidáknak szentelt berekben fog találni, hova egy halandónak sem szabad közeledni. A'

koldusbotra jutott öreget Theseus az attikai király ótalma és pártfogása alá vette, kinél hányatási után, szenvedésekkel rakott életét csudálatos halállal végezé.

Oedipus' számüzetése után a' thebaiak mindjárt kezdék tapasztalni, hogy bölcs királyukban milly sokat vesztettek. Az oraculum azt jövendölé, hogy Oedipus' hamvai a' melly országban nyughelyet fognak találni, annak ellenség árthatni nem fog, 's annak határira áldás fog borúlni. Elment hát Kreon a' Kolonosban tartózkodó Oedipushoz, ráveendő, hogy Thebába térne vissza; de a' számüzött király' haragja a' kétszinű Kreonra és hálátlan alattvalóira sokkal nagyobb volt, hogysem a' meghivó beszédet csak figyelmére is méltatta volna.

Ezenkivül Polyneikes és Eteokles közt is a' koronán örökös czivódás és veszekedés forrott, melly viszálkodás azon egyességen végződött, hogy az uralkodás köztök évenként változzék. Az első évben uralkodott Polyneikes, 's a' következő év' kezdetén a' királyi pálczát Eteoklesnek átadá. Mikor pedig az uralkodásban a' sor Polyneikesre visszakerült, Eteokles a' trónusról leszállani nem akart, 's Polyneikesnek, jogai' visszaszerzése végett, erőhöz kellett nyulni. Elment hát Argosba segédsereget gyüjteni, hol pártjára kelt hat vezér, 's igy heted magával megindult a' hét kapus Theba ellen, öcscsén az álnok hitszegést megtorlani. Mikor a' hat vezér, t. i. Adrastus, Amphiaraus, Kapaneus, Hippomedon, Tydeus és Parthenopeus már indulóban volna, Polyneikes felkereste apját Kolonosban, mert az oraculum' jóslata szerint azon fél fogott volna győzni, mellynek pártjára Oedipus állani fog, hogy töredelmes bünbánata által az öreget részére megnyerné. A' keservesen megbántott apa, még csak szeme elé sem akarta ereszteni a' háládatlan fiút, utóbb mégis engedett Antigone és Theseus' Polyneikes mellett szóló kérelmének, és vála-

szolt fiának, de minden szava átok és szemrehányás volt. Polyneikest az apai átok ugyan megdöbbenté; mind a' mellett szándékával nem hagyott fel 's Theba városát ostrom alá vette. A' győzedelem' kimenetele, hosszas és erős küzdés után is bizonytalan levén, közösen abban egyeztek meg, hogy e' háború' indító okai Polyneikes és Eteokles személyesen álljanak ki egymás ellen párviadalra, 's a' vesztes fél' serege a' győztesnek meghódoland. A' párviadalban mind a' két testvér elesett, egyik a' másiktól kapván halálos sebet. Az argosi vezérek Thebát e' körülmények mellett is el akarák foglalni, 's kivevén az egy Adrastust mindnyájan a' város' falai alatt lelték halálukat.

A' két fivér' hősi halála után a' thebai korona Kreonra szállott, ki, a' görögök' közönséges szokása szerint, a' hon' védelmében elhullott vitézeket kitelhető pompával eltakaríttatá, a' hon ellen harczolókat pedig nem, kiket madarak és vadak' martalékaúl temetetlen hagyatott. Igy lőn, hogy Polyneikes' teste is, a' város' falain kivül, a' föld felett fetrengene, midőn Eteoklesé az eltakaríttatás' minden pompájában részesűle. Antigone a' rokonszerető bátorszivű lyány, ki most Ismenével együtt Kreon' gyámlata alatt élt, azon igaztalan bánásmódot bátyja iránt, miszerint az ragadozó madaraknak és vadaknak vettetnék zsákmányúl, részvétlenűl nem tudta eltűrni; 's kérte Ismenét, hogy nyujtana neki segédkezet bátyjok titkon leendő eltemetésében. Ismene Kreontól félvén, nem mert nővérének kérelmében megegyezni; a' hős szivű Antigone hát magányosan vitte véghez bátyján a' rokonok' holt teteme iránti kötelességet. A' gőgös Kreon Antigonét, mivel a' királyi tiltó parancs ellen vétkezett, halálra itélé, bár fiával Haemonnal már akkor jegyben járt. A' mátka' halálán, ki magát övével fojtotta meg, Haemon kétségbe esvén,

kardjába dőlt, melly szerencsétlenség a' királyné' halálát is maga után voná. A' makacs Kreont e' gyászcsapás megrendítette és kétségbe ejtette; Theba városát pedig néhány év mulva, a' Polyneikes mellett felkelt és elhullott vezérek' fiai bevették és lerontották stb.

Midőn a' thebai népmondáról van szó, lehetlen meg nem említenem Teiresiást is a' világtalan jóst. Teiresias, ki Chariklo nymphától vette származását, Artemist meglátta, mikor fürdött. A' szemérmes istennő e' pajzán gonoszságon haragra lobbant, 's Teiresiást örökös vaksággal verte meg. Chariklo' rimánkodásira azonban annyit mégis megtett, hogy a' világtalannak füleit megnyitá, 's tehetséget adott neki, minden madár' szavát megérteni. Ezenkivül még megajándékozta egy fakószinű pálczával is, mellynek segedelmével úgy tudott menni, mint az ép látással birók. Teiresias három ember' életidejét élte túl, 's midőn Theba városát az argosi hősök bevették, lyányával együtt, mint martalék, Delphibe küldetett, de az úton meghalt, mert utazás közben kimelegedvén, a' Tilphusa forrásból hirtelen ivott.

* * *

Azon tárgyakról, mellyek e' két fejezetben foglaltatnak, szót tenni azért tartottam tanácsosnak és szükségesnek, mert Sophocles' színműveinek alapját, mellytől a' mai gondolkozásmód egészen idegen, ezek teszik; 's látaluk az említett művek' cselekvényének mind megértésére, mind alkotása' módjára sükerrel folyni be reméllek.

A' következő fejezetben jön a' művek' cselekvényének ismertetése és a' drámai cselekvény' elméletének fejtegetése, 's törekszem e' két tárgyat egy szempont alá venni, 's egyesítve adni elő. E' fejezetet hát a' cselek-

vény' elméletének fejtegetésén kezdem, 's az egyes színművek' cselekvényét, minthogy egyik egy, másik más tekintetben bír drámai tökélylyel, a' cselekvény' elméletének fejtegetése közben, azon a' helyen mondom el, hol annak tökélyét kiemelhetni gyanítom; megjegyezvén, hogy a' drámai cselekvényt tárgyazólag, csak azon törvények' magyarázatába és fejtegetésébe ereszkedem, mellyeket változandóság alá vetetteknek nem tartok: 's a' cselekvény' elméletének fejtegetése ott fog végződni, hol az utolsó színmű cselekvényének kivonatát adandom.

Harmadik fejezet.

Sophocles' színműveinek cselekvénye és a' drámai cselekvény' elmélete.

1. §. A' kar' fogalma.

A' görög színművekben a' karról, ennek eredetét történeti szempontból tekintve, azon körülmény ad némi világosítást, hogy Dionysos' (Bacchus) ünnepein a' főmulatságot, valamelly történetecske' dalba foglalása által, ez tette. Azután a' kardal' értelmesebbé tételére, közben közben személy lépett fel, ki, a' dal' magyarázatául, a' történetet is elmondta. Igy később a' történet több személy közt kifejlett drámai cselekvénynyé alakúlt, 's a' kar a' tulajdonképeni színművekben, azelőtti alakjából ki lőn forgatva. Mind e' mellett nem kell azon véleménynek helyt adni, mintha a' sophoclesi színművekben a' kar nem volna egyéb, mint a' színmű' hajdani korának fityegő emléke. A' görög színműnek a' kar lényeges része, és a' görög tragoediák' hanyatlása ott kezdődik, hol a' kar a' színműben nem kiegészítő résznek, hanem csak oda férczelt sallangnak tartatott. Aristoteles azt tanítja (Költészete' 19. fej.) hogy: „a' kart

a' személyek' egyikének kell tartani, 's legyen része az egésznek, melly a' cselekvénybe befoly, nem úgy mint Euripidesnél, hanem úgy mint Sophoclesnél. Némelly költőnél a' kar' dalai nem függnek jobban össze a' darabbal, mint egyéb tragoediával." Sophoclesnél az igaz, a' kardalok a' cselekvény' szellemével vannak összeolvadva, a' honnan az ő műveiben a' kar nem is a' külső cselekvényben vesz részt, hanem azon eszmék és érzelmek' haladását mozdítja elő, mellyek a' cselekvény' fejlődése alatt keletkeznek.

Míg a' cselekvő személyek czéluk' kivitelében fáradoznak és küzdenek, a' kar az egészen nyugalmasan szétnéz, 's helybenhagyó vagy roszaló észrevételt tesz arra, a' mi előtte történik, 's mint a' cselekvény' kimenetelét, a' tény' helyes voltát vagy helytelenségét meggondoló egyén, e' vagy ama' személyhez leverőleg, biztatólag vagy helybenhagyólag szól. E' mellett nem kell őt külsőleg oda állított okoskodó erkölcsi személynek tartani, ő a' görög hőskornak erkölcsi oldalát képviseli, ő a' görög színműnek szellemi alapja, mellyből a' cselekvő személyek, mint növénysarjadék, kihajtanak. A' kar' szemmel látható köre a' még dogmákba át nem ment vallásnak és isteneknek; ezért tevőleg a' cselekvénybe nem foly be, 's a' cselekvők' ellenében erőhöz nem nyúl, csak véleményét, itéletét mondja ki, azt is általánosan elméletileg; int, szánakozik 's ez vagy amaz istenhez felfohászkodik.

A' kar az érzelemnek és gondolkozásmódnak kifejezésére nézve lyrai volt, előadására nézve pedig ének. A' kar, az előadást vevén tekintetbe, három részből áll: parodosból, stasimonból és kommosból. A' parodosban a' föllépő kar, a' darabban kifejtendő eszme iránti érzelmét és részvétét, arra czélozólag általánosan zengi el, hasonlít dalművek' zenéjében a' nyi-

tányhoz; a' stasimonban azon érzelmeit zengi el, mellyek a' cselekvény' különböző iránybani fejlődésekor benne támadoznak. A' stasimon' hivatása leginkább az, hogy a' személyeknek a' cselekvény' fejlődése közben támadt szorongattatása és nyugtalansága közt, a' mű' szellemi irányát szem elől el nem tévesztve, és a' cselekvénytől a' személyek' oda nem tartozó magányos érdekét elválasztva, annak belső jelentményét, a' benne fekvő gondolatokkal együtt, tisztán és világosan állítsa elő. Stasimonnak hát nyugpontoknál van helye, midőn a' cselekvény már bizonyos haladást tett. Ezen ének alatt a' színpad gyakran üresen marad, vagy ha nem, úgy a' stasimon után uj személy lép fel, kinek közbejötte által a' cselekvény tovább fejlődik. A' kommos az a' bushangú ének, mellyet a' kar és a' cselekvő személyek együtt énekelnek. A' görög tragoediákban a' felosztást, melly a' mai színművekben felvonásnak neveztetik, a' kar' parodosa és stasimonja tette. A' színmű' parodos előtti része prologosnak; a' parodos és stasimon vagy stasimonok közti epeisodionnak, az utolsó stasimon utáni pedig exodosnak neveztetett.

Az „Oedipus Kolonosban" czímű tragoediában, a' fölebbi értelemben vett parodos azon jelenés után kezdődik, midőn Theseus a' számüzött Oedipust ótalma és pártfogása alá veszi, melly karénekben Sophocles szívhez szóló hangokban forró honszerelmét önti ki, magasztalván Kolonosnak természetadta szépségeit és világszerte elterjedt dicsőségét. Stasimon van benne három, 's ezek közől az az utolsó, mellybe a' kar' fohásza foglaltatik a' halálhoz (aidoneus), hogy vegye magához a' hontalan öreget. — „Philoktetes"-ben csak egy stasimon van.

2. §. Sophocles' színműveinek általános szelleme.

Sophocles' műveinek vizsgálatakor lehetlen be nem látnunk az irónak azon czélját, miszerint ő a' drámai költészetet az emberi lélek, szenvedély és indulat' egymás elleni küzdésének és csatájának hű tükrévé akarta tenni; 's birálatunkban ezen elvet tartva szem előtt, el kell ismernünk, hogy a' görög drámai pályán kétségen kivül az övé a' koszorú. Ő tiszta fogalmával birván az erkölcsi törvényeknek, emberi jogoknak, követeléseknek és az emberi rendeltetésnek, 's minthogy ismerte az akarat' határait, mellyeken embernek túl törni nem szabad: költeményeiben annyira megközelítette az igazságot, hogy művei az emberi nemre nézve örök becsűeknek tarthatók. Szokatlanúl nagy jellemű hőseit a' legnyugtalanabb lelki háborgások közt festvén is, pathosa 's előadása olly való, olly benső igazságot lehelő, hogy azokban az emberi természet mindenha önnön magára ismerend. Művei' tartalmát, mind a' mellett is, hogy az a' csodákkal összeszövődött népmondákból és regékből vagyon merítve, az emberi élethez és természethez olly közel tudta hozni, hogy azok, színpadi előadás által, józan ízlésű közönség előtt, még maig is méltányló fogadtatást igérnek.

Minden darabjában megtestesűlt eszmét, pathost, visz keresztűl, 's ez által az alapúl szolgáló népmondából alakított cselekvénynek olly művészi egységet és kerekdedséget tud adni, hogy a' cselekvény' fejlődése közben, nem csak a' történetnek jövünk tökéletes tudomására, hanem a' cselekvénynek lelket és életet adó vezér-eszmét, még a' legszövevényesebb bonyolódások és zavarok közt is, tisztán és világosan látjuk előtünni. Úgy látszik, mintha művei kerekded egészszé nem alakíttattak, hanem alakultak volna, mintha az egyes

részek, mellyek saját élettel és elevenséggel szinte birnak, azon helyre, hova a' müvésztől állittattak, csak magoktól füződtek volna.

Műveiben a' kifejlés szívet nem sért, mert hősei' pathosában a' mi igaz, a' mi isteni eredetű, soha sem vész el; hanem a' küzdés után fölvert nyugalmának csendes harmoniáját, mellyből ki vala zaklatva, ismét visszanyeri. Nála a' hős ha elbukik, benne az emberi gyarlóság bukik el, 's veszte által keblünket ha megrázza, ugyanakkor az igaz ügy' diadala által vigasztalásban részeltet. Szóval ő nála nem vaksors paczkáz, hanem valami felsőbb hatalom' bölcsesége uralkodik és kormányoz.

3. §. A' drámai cselekvény.

Aristoteles szerint a' tragoedia bizonyos nagyszerűséggel biró, komoly, bevégzett cselekvény' *előállítása*, vagy mint ő mondja, *utánzása*, melly szánakozás és rettegés által, ez és ehhez hasonló indulatok' tisztulását eszközli.

Az ember' szellemiségét a' családi és polgári élet' természetében fekvő érzelmek teszik. Ezen érzelmek' köre, a' házastársak, szülők, magzatok, vérek, rokonok és barátok közti szeretetben és hűségben; továbbá a' polgárok' honszeretetében, szabadságérzetében, uralkodók' akaratában, uralkodók és alattvalók közti viszonyban stb határozódik. Ezen érzelmeknek, mint megannyi isteni erőnek és hatalomnak létét tagadni nem lehet. Ezek az ember' lényegével szoros kapcsolatban vannak, ezek, mint elvont fogalmak, úgy szólva, testet és jelentményt az emberben nyertek. A' görögök' hite és meggyőződése szerint ezen érzelmek, mint az első fejezetben láttuk, megszemélyesített istenek valának, az emberekre főfő befolyást gyakorlók.

Ezen érzelmek eredetileg háborítlan nyugalomban vannak, független önállással birnak, 's jelentményt ránk nézve csak nyilatkozatuk által nyernek. A' nyilatkozni akarás életet és mozgást feltételez. A' szó alatti érzelmek' mozgása által eszmék keletkeznek, mellyek aztán szándékká és czéllá alakulnak. A' szándék, önnön rendeltetése szerint, mindörökké szándéknak nem maradhat, hanem magát létre kell hoznia 's a' létrehozatal által cselekvést szülnie. A' cselekvést, végződése után, az őt elevenítő eszmétől különválasztani nem lehet; ollyanforma rokonságba jöttek, mint a' millyen a' test és lélek között vagyon, melly egyesülés után e' két elvont fogalmat egy néven cselekvénynek nevezhetjük. A' cselekvény hát nem egyéb, mint testi alakban megjelent eszme, mellyet e' megtestesülés által érzékeinkkel is megfoghatunk. Vagy mivel az eszmék' forrása az emberi kebel, a' jellem, hol t. i. a' szándék és czél fogamszik, a' cselekvény nem lesz egyéb, mint a' jellem' kifejlődése, azaz érzékileg felfogható megszülemlése, vagy a' személyeknek mint embereknek leleplezése érzelmökkel 's czélukkal egyetemben, úgy, hogy ezen leleplezés, vagy az érzelmekkel és sajátságos gondolkozásmóddal megrakott kebelnek feltárása által, a' személylyel tökéletesen megismerkedhessünk. Drámában nekem ne mondd pusztán, hogy föllépő személyeid illyen vagy ollyan érzelemmel, illyen vagy ollyan gondolkozásmóddal, illyen vagy ollyan lelkülettel és természettel birnak; hanem mutasd be őket akkor, midőn a' körülmények' befolyására és hatására gerjedt indulat vagy szenvedély' következtében valamit cselekesznek, de ne némán, hanem beszélve, melly beszédbeli nyilatkozat cselekvésökkel összhangzó viszonyban álljon. Mi az ember voltaképen, azt tette mutatja.

A' cselekvény' lényeges tartalma hát az emberi jellemet képző érzelmek, mellyek, mint említém, a' görögöknél istenalakban jelentek meg, rendeltetésök levén az embereket izgatni és tettre indítani. Ebből látni való, hogy nálok a' tulajdonképeni tettet és cselekvést isteneknek tulajdonítani sohasem lehetett, az, az emberé magáé volt. A' görög színművek' cselekvényében hát két pártot találunk: egyiket képezik az istenalakban levő örökhatalmú érzelmek; másikat az emberek, kik ezen istenek' befolyására szándékot tesznek fel, czélt tűznek ki és annak kivitelét cselekvés által eszközlik. Voltaképen ezen istenek, mint tudjuk, az embernek saját tulajdonai, mert az ember' jellemének egyedűli lényegét ezek teszik. Ugyanazon érzelem hát majd isten- majd emberalakban jelen meg: egy részről, mint emberi szenvedély, akarat és czél; más részről, mint önálló isten, melly egyes embertől nem csak nem független, sőt arra, izgatólag, főfő befolyást gyakorló.

Sophocles a' drámai cselekvénynek e' kettős alakban mutatkozó elemét olly szépen tudta felfogni és előadni, hogy műveiben, egyet kivéve, sem az istenek' független önállása, sem a' cselekvő személyek' szabadsága veszélyeztetve nincs. Hőseinek meghagyta a' szabadságot, hogy az istenek' szavára, ha akarják hajtanak, ha akarják nem. Ő az isteneket és embereket közel viszonyba hozni, különösen az által tudja, hogy az istenek' egyediségét alkotó érzelmet nem csak általánosan mutatja, mint istent, hanem úgy is mint emberi kebelben élő 's abból kisugárzó indulatot. Az Eumenidák a' büntorló szüzek p. o. üldözik az ellenök vétő gonoszt; de e' zaklatás tulajdonképen nem más, mint a' bűnös személy önnön lelkiismeretének furdalása. A' szülők 's vérek' szeretete és tisztelete az alvilági istenekben, az uralkodók' becsülése és az iránt oki enge-

delmesség pedig Apollóban és Zeüsben vagyon képviselve; de Oedipus vajjon irtózhatnék-e az ezek ellen elkövetett büntől, hacsak önnön keblében is a' szülők iránt nem honolna tisztelet és szeretet stb?

A' cselekvény' tartalmát tevő eszme azonban, bár istenalakba van is öltöztetve, mint szemmel látható isten, színpadon nem jelen meg; hanem vagy intőleg, vagy csapást jövendölőleg, vagy valami tettre sürgetőleg oraculumi jóslatba rejtőzve adja magát tudtára az embereknek. E' szempontból lehet megérteni és megfejteni, némelly felületen bökdécselő műbiráktól, a' görög színművekre tett azon észrevételt, miszerint azok' alapja mindig valamelly oraculumi jóslat, mellynek kifejléséből elvégre az a' tanúság, hogy a' halandó az istenek iránt tisztelettel és engedelmességgel tartozik viseltetni.

A' szó alatti érzelmek' valamellyikének felbuzdulása és felhevülése az emberi kebelben midőn ollyan erőre és fokra hág, hogy a' személy' egyediségének szellemi részét egyedűl ezen felhevült érzelem látszik elfoglalni, az akkor παθος-nak neveztetik. A' pathos hát, a' szabad emberi akaratnak valódi és isteni tartalma, mellyet az emberi jellem' fénycsomójának lehet tartani. Illy pathos Oedipus királyban az apagyilkolás és vérfertőzet' bünétől való irtózat; Antigonéban a' vérszeretet; Kreonban a' parancsnoki hatalom' tisztelete; Elektrában az apaszeretet és boszúval páros gyülölség apja' gyilkosai ellen; Dejaneirában a' gyöngéd szerelemféltés; Ajaxban a' büszke törekvés derék tettekre, 's az ebből eredő szégyen elkövetett esztelen tett miatt; Philoktetesben a' görögökre, különösen Odysseusra való harag és neheztelés, kik őtet álnokúl elhagyván, közel tiz évi nyomornak tevék martalékává; a' sír szélén álló Oedipusban illyen pathos a' ragaszkodás Kolo-

nos' földéhez, és nagyszerű felháborodás az onnan elvinni akaró Kreon és Polyneikes ellen.

4. §. Az összeütközés' fogalma és Ajax' cselekvénye.

Eddigi haladásunk szerint ott állunk, hogy a' drámai cselekvény' egyedűli forrása az emberi jellem 's főleg ennek fénycsomója a' pathos. A' pathos költeménytárgy csak úgy lehet, ha érzékkel felfogható alakot ölt magára, azaz, ha az eredeti 's isteneket jellemző nyugalmas állapotban nem marad, hanem nyilatkozat által cselekvénynyé válik. A' pathos vagy jellem hogy nyilatkozhassék, hogy megszülethessék, arra bizonyos, nem teremthető, hanem meglevő körülmények kivántatnak, mellyeknek befolyása és hatása a' személyt visszahatásra kényszerítse. Illyen körülmény Oedipus királyban a' döghalál, a' Sphinx' története, az Oedipust magát, Jokastét és Lajust illető oraculumi jóslatok, 's az ebből származott események stb. Ezek és ehhez hasonló körülmények azok, mellyeken a' személy kimutatja, hogy ő mint érez és miként gondolkodik. Jellemet illyen körülmények nélkül, pusztán akarni előállítani, képtelenség. A' pathos, mellynek a' nyilatkozni akaráskor czéllá kell válni, úgy szerez magának, 's e' szerint a' cselekvénynek is, drámai érdeket és jelentményt, ha a' meghatározott körülmények közti nyilatkozatakor, más személyekben homlokegyenest álló pathost és czélt idéz elő, hogy összeütközés származzék. Midőn illy pathos pathosnak, czél czélnak lép ellenébe, a' kivitel kölcsönösen gátoltatik 's bonyolódás áll elő. A' drámai cselekvény ollyan körülményeket föltételez, mellyek összeütközésre és kölcsönös küzdésre vezetnek.

Az összeütközést két homlokegyenest ellenkező érdek' érintkezése okozza, mellyet bizonyos sértésnek kell megelőzni, a' minek következtében az eddig nyugalom-

ban levő pathos boldog harmoniáját elveszti, 's a' békés egyetértés' összetartó kötelei megbomladoznak. Az összeütközés még nem cselekvény, hanem cselekvénynek kezdete és alapja lehet. Összeütközést természeti és szellemi körülmények és viszonyok okozhatnak. A' természeti körülmény, midőn összeütközésnek alapja, magában véve költemény' tárgya nem lehet, mert müvészi érdekkel nem bír, 's müvészettárgyul csak annyiban fogadható el, a' mennyiben bizonyos szellemi küzdést von maga után. Philoktetesben a' cselekvény' összeütközésének alapja, illyen természeti körülmény, t. i. a' kigyócsípésből eredt betegség. E' körülmény csak azért bír érdekkel, mert Philoktetes' magavonogatása ehhez van köttetve. A' jóslat szerint Tróját úgy lehet bevenni, ha Herakles' nyilaival Philoktet is az ostromlók között leend. Philoktetes azonban elmenni nem akar, mert őtet a' görögök elhagyták, 's szenvedés' martalékává tették stb. Itt a' müvészi érdek nem a' betegséghez van köttetve, hanem azon szilárd magamegkötéshez, miszerint Trója alá menni vonakodik. Bulwer e' darabját Sophoclesnek, épen ezen tekintetből, hibásnak vallja; de a' költőt nagy mértékben menti azon körülmény, hogy Philoktetes' magavonogatását csak így lehetett motiválnia; ha pedig más motivumhoz folyamodik, a' történettel jő ellenkezésbe.

Ha szellemi körülményen alapszik az összeütközés, akkor a' személynek ollyan tettet kell elkövetnie, melly bánatot, szégyent vagy irtózatot stb von maga után, azaz, ha a' személy nem tudva ollyan tettbe keveredik, melly által azon erkölcsi érzelmet vagy istent sérti meg, melly iránt keble imádattal és tisztelettel teljes. Itt az összeütközés' alapja fekszik az erkölcsi érzelem' szentségében és azon tudatban, mellyet a' tett' világosságra jötte szül. Oedipus és Ajax' cselekvényének illyen kö-

rülmény az alapja. Oedipus nem tudva megöli apját 's anyjával házasságra lép, holott vélt honát épen azért hagyá el, hogy ezen irtóztató bűnökbe ne keveredjék. — Ajax, eszétől fosztottan, a' baromnyájban, mellyet a' görög hadseregnek tart, nagy vérontást visz véghez, 's midőn észre jön, elkövetett tettén mardosó szégyen borítja el.

Ajaxot, a' nemes és hősi tettekre törekvő vezért, leginkább azon vonás jellemzi, hogy hősi erejének büszke érzetében megfelejtkezni látszik arról, miszerint az emberi hatalomnál van még egy felsőbb is, mellynek akaratától az embereknek még azon tulajdona is függ, mellyet legbizonyosabban vél kezében tartani. Midőn az apai háztól bucsút vett, apja így szólott hozzá: „Fiam, fegyvered által kivánj győzni, de mindenkor csak istenek' segedelmével!" mire ő nagy büszkén ekként válaszola: „Apám! istenek' segedelmével hitvány ember is nyerhet győzödelmet, én bizom abban, hogy dicsőséget nélkülök is fogok aratni" stb. Erejében és vitézségében illy elbízott levén, nem csoda hogy porba alázva érezte magát, midőn előleges hiedelme és várakozása' ellenére is Achillesnek vitézség' jutalmául kitűzött fegyvereit nem ő nyerte el. Athene, az ész' józanságának istene, ezen alkalmat nézte ki, hogy a' gőgös vitéz' büszkeségét megalázza.

A' darab' elején hajnal tájban Odysseussal találkozunk, ki az Ajax' sátra felé vezető vérnyomokat csapázza, 's Athenétől megszólittatván, hozzá a' többek közől illyen szavakat intéz:

Odysseus. Ugyan miként történt, hogy olly esztelen tettet akara végrehajtani?

Athene. Az Achilles' fegyvereinek el nem nyerésén gerjedett harag vett rajta erőt.

Od. És miért a' nyájat támadá meg olly dühösen?

Ath. Azt hitte, hogy a' ti véretekben fürészti kezét.

Od. Szándéka hát ellenünk, görögök ellen volt irányozva?

Ath. És ki is viszi, hacsak védelmetekre nem kelek.

Od. Miféle merészlettel fogott e' vakmerő szándékhoz?

Ath. Ravaszúl, éjszakának idején indult meg ellenetek.

Od. Eljött-e eddig és elért-e a' kitűzött helyre?

Ath. Egészen a' bejárásig a' két vezéri hajóhoz.

Od. 'S miként tartóztatá vissza vérszomjuzó kezét?

Ath. — — — Szemeire káprázтató őrülést bocsáték, 's a' csorda felé, a' még fel nem osztott 's őrizet alatt levő baromnyáj felé irányzám lépteit. Itt a' sereg közé csapott, 's köröskörül gyilkolva, temérdek szarvas marhát mészárla le. Azon ámulatban volt, hogy a' két Atridát önnön kezével kivégezé, 's hogy most majd e' majd ama' vezért rabbá tevé. Így barangolt ő e' környéken, mert az őrültség' nyavalyája zaklatá és taszítá e' bajba, mellyből menekvés nincs. Én azonban dühének lángoló tüzét még jobban felszítám, 's ekkor a' még élő barmokat kötélre fűzé, és a' maradékseregetı mintha martaléka emberekből, nem pedig barmokból állana, sátrához hajtá, 's jelenleg az egymáshoz fűzött foglyokat korbácsolja kegyetlenül. Minő dühösség vett e' férfiún erőt, mindjárt megmutatom, hogy felőle a' görögöknél tudósitást tehess. Ne aggódjál, és tőle semmit ne félj; szemsugarait megszegem, hogy ne fogjon megláthatni tégedet. (Ajax' sátora felé fordúl.) Parancsolom jőj elő, ki épen hadi foglyokat versz kezeiknél fogva bilincsre; Ajax! téged hívlak, sátorodból mondom jőj elő stb.

Ajax. Üdvöz légy Athene, üdvöz légy Zeüsnek nemes leánya! Milly sükeres volt nyujtott segéded énnekem! E' zsákmányért aranymartalékkal foglak megkoszorúzni tégedet.

Ath. Szózatod helyes; de mondd meg, hogy fegyvered a' görög seregnél csakugyan sok vért ontott-e ki?

Aj. Hogy e' kirándulás dicsőségemre válik, azt én nem tagadom.

Ath. Hát az Atridákra ki volt-e vonva fegyvered?

Aj. Ki, még pedig úgy, hogy ők Ajaxot többé megcsúfolni nem fogják.

Ath. Mint szavadból értem, hát halva vannak.

Aj. Most már halva elrabolhatják tőlem a' fegyverzetet.

Ath. Jól van. Hát Laertes' fia mit csinál? minő sors érte őt? nem szökött-e meg előled?

Aj. Azt az átkozott rókát kérdezed úgy-e, hogy sorsa mint vagyon?

Ath. Igen, Odysseust a' te ellenségedet gondolom.

Aj. Benn űl asszonyom! 's minden fogoly közt benne találok legnagyobb örömöt. Még nem akarom hogy meghaljon.

Ath. Mit szándékozol még vele kezdeni? 's mi kinézésed van vele?

Aj. Az udvaron majd egyik oszlophoz fogom kötni —

Ath. Minő méltatlanság az, mellyel a' boldogtalant még illetni akarod!

Aj. Azután hátát addig korbácsolom, míg csak nem vérzik; 's akkor aztán mehet a' más világra.

Ath. Ne bánjál olly irgalmatlanúl a' boldogtalannal.

Aj. Béke veled Athene! neked mindenben szót fogadok; de Odysseust ez és nem más büntetés fogja érni.

Ath. No hát ha benne kedvedet leled, csak használd kezednek erejét, 's hajtsd végre a' mit föltettél magadban.

Aj. Most a' dologhoz látok, de még előbb ezen kérelmet intézem hozzád: miként most, légy igy mindenha segédűl énnekem. (el)

Ath. (Odysseushoz) Látod-e, mit képes mívelni az istenek' hatalma? volt-e ember, ki Ajaxot észben és okosságban fölül tudta volna mulni?

Od. Senkit sem ismerek. De rajta, bár ellenségem, szánat fogja el keblemet, hogy ennyire boldogtalan, hogy illy csapás alázta meg stb.

Azonban megvirad, Odysseus a' görög sereg' előkelőinek az események felől hirt visz, 's Kalchas a' jós a' tanácsból jöttekor találkozik Teukerrel, kit égre földre kér, hogy Ajaxot ma sátorából ki ne ereszsze, ha ugyan akarja, hogy tovább is életben maradjon; mert őtet a' boldogtalant büszkeségeért Athene' haragja üldözi, melly üldözés a' mai napon túl terjedni nem fog. Míg ezek igy történnek, az alatt Ajax is bódultságából kijózanúl, 's szivét mardosó szégyen borítja el, melly annál fájdalmasabban gyötri, minél mélyebben érezi, hogy az esztelen tett által fenhéjazó büszkesége gyökerében van megsemmisítve.

A' sátor köré gyült kar a' hős felől tudakozódik Tekmessától, ki a' tegnap este óta történt eseményeket, a' mellyeknek t. i. szemtanúja lehetett, híven előadja, hogy t. i. Ajax miként ragadott kelevézt, miként hagyta el sátorát, miként tért vissza megkötözött barmokkal stb, 's észretérését illyen formán irja le:

— — „az ajtón hirtelen kiment (mikor t. i. Athene megszólitotta) 's valami árnyékhoz néhány szót szólott, hogy az Atridákon és Odysseuson miként állott boszút, 's fölnevetett midőn azt említé meg, hogy miként fogja

őket számadásra vonni. A' szobába visszatérvén egyszer észre jött, 's midőn meglátta a' csapást, mellyel a' pitvar telve van, elkezdte verni homlokát, hangosan jajgatott, a' lemészárlott barmokra rohant, holott fekü-vék elterűlve, azután két kezével hajába markola, és azt erősen megszorítva el nem ereszté. Igy ült ő szemmeresztve hosszas ideig, némán és szótalan. Azután fenyegető szavakkal kényszerített elmondanom a' történt szerencsétlenséget és mostani sanyarú helyzetét stb. Illyen körülmények közt vagyon a' rettentő férfiú, magányosan az általa lemészárlott barmoknak közötte, a' nélkül hogy valamit ennék avvagy innék. Kétségen kivül valami vészszel fenyegető tervet forral magában, mert sohajtási közben ollyanféle dolgot emlegetett."

Azonban mardosó gyötrelminek közepette fellép maga is Ajax, 's a' karhoz imígy szól:

„Nézzetek rám a' rettenthetetlen szivűre, ki csatában ellenség előtt soha nem remegtem, áldz kezekkel félelmet gerjeszteni képtelen barmok közt dühöngék! oh egek! mint lettem nevetség' tárgyává! minő gyalázatot és szégyent kell kiállnom!"

Azután töprenkedik és tusakodik hogy mitevő legyen ő, kit az istenek gyülölnek, hogy miként gondolhasson ki olly tettet, melly által apja előtt képes lesz megbizonyítani, miként ő nem vala koresfiú. Becsületérzetében büszkébb, mintsem a' szigorú körülményeknek magát szerényen megadván, életét tovább folytatni kedve lenne. 'S az előtte tenni való útakat és módokat meghányván vetvén, ekképen nyilatkozik:

„Nem adok semmit az ollyan emberért, ki hiú reményekkel biztatgatja szivét. Nem! nemes férfinak kötelessége nemesen élni, vagy nemesen halni!"

Melly gondolkozásmódjának következtében fölteszi magában, hogy már nemesen nem folytatható életének

erőszakos halállal vet véget, egyedűl halála lehetvén azon áldozat, mellyet a' megbántott istenségnek engeszteletűl nyujthat. Fiát még egyszer látni kivánja, Tekmessa a' gyászos jövendőt gyanítja, 's e' nőtől hogy szabadulhasson, szándékát eltitkolva tettetéshez folyamodik; azután szeretett gyermekét megáldván sátorát elhagyja, 's egy puszta helyen, miután az élettől bucsút vett volna, kardjába dől.

Azonban érkezik Teuker, de már későn, mert szeretett bátyjának csak hült tetemit találá.

E' tragoedia' hőse ugyan már elesett, de azért a' cselekvénynek vége még nincs, mert a' görögöknél a' földi életet nem a' halál, hanem az eltakaríttatás fejezte be, 's a' cselekvénynek most minden érdeke arra van irányozva, hogy Ajax' tetemei el fognak-e takaríttatni vagy nem. Ajax' eltakaríttatását Menelaus és Agamemnon megengedni nem akará, mivel ő ellenök és az összes hadsereg ellen irtó boszúnak indulatával viseltetett. A' bánatában szelid és haragjában szilaj Teukernek hát az említett két vezérrel kellett küzdenie, minthogy általuk bátyja' eltakaríttatásában meggátoltaték; 's épen Agamemnonnal patvarkodik, midőn Odysseus a' minden baj' szerzője fellép 's Agamemnonhoz így szól:

„Sírtól irgalmatlanúl megfosztva, ne vesd vadaknak ezt a' férfiút. Ne engedd a' vezéri hatalomtól magadat annyira elragadtatni, hogy a' törvényt lábaid alá tiporván, őt még most is üldözze haragod. Mióta Achilles' fegyverit elnyerém, az egész táborban nem volt ember, ki iránt ellenségesebb indulattal viseltetett volna, mint épen irántam; mind e' mellett mégis megvallom, kisebbíteni őtet nem akarván, hogy köztünk görögök között, kik Trója alá jövénk, mindjárt Achilles után ő volt a' legnagyobb vitéz. Azért nagy igaztalanság lenne őt gyalázat' tárgyává tenni; 's így nem rajta, hanem

az istenek' törvényén ejtesz szégyent: mert igaztalanság a' nagy férfiakat halálok után meggyalázni akarni; ha szinte gyülölettel viseltetünk is ellenök."

Agam. Odysseus! ezen ember iránti szereteted készt föllépni ellenem?

Od. Igen. Én is gyülöltem őt, míg a' gyülölség a' maga helyén volt.

Agam. 'S hozzád illetlen lenne dölyfösen bánni evvel a' halottal?

Od. Bűnös gyönyörben oh Agamemnon! ne találd kedvedet!

Agam. Az uralkodó hogy jámborszivű legyen, nem könnyű dolog.

Od. Igen, de könnyű a' jó baráti tanácsnak engedelmesen hódolni.

Agam. A' fejedelmek' parancsára minden derék ember tartozik hallgatni.

Od. Légy nyugodt. Ha barátod meggyőz, azért fejedelem fogsz maradni.

Agam. Gondold meg hogy micsoda ember az, ki iránt ezen pártfogást mutatod.

Od. Ellenségem volt, de nemes lelkülettel birt.

Agam. Ellenséged' holt testét hát akarod megtiszteltetésben részeltetni?

Od. Én az erényre többet adok, mint az ellenséges indulatra.

Agam. Az illyen emberek, mint látszik, változékony eszűek stb. Hát csakugyan azt kivánod hogy e' halott eltakaríttassék?

Od. Minden esetre; mert egykor magam is e' sorsra fogok jutni.

Agam. E' munka hát a' tiédnek, ne pedig enyémnek mondassék.

Od. Ha ezt megteszed, mindenki derék embernek fog tartani.

Agam. Legyen tudtodra hogy ennél nagyobb kegyelmet is tudnék irántad mutatni. De Ajax akár itt legyen akár ott, mindenha legnagyobb ellenségem marad. A' mint tetszik úgy rendezkedjél stb.

Odysseusnak e' nemes fellépése által, nem csak Ajax' tisztességes eltakaríttatása eszközöltetik, hanem önnön lelkületéről is elhárul a' gyanusító vélemény, melly bennünk a' darab' kezdetén felőle támadott.

Az összeütközésnek ezen neméhez tartozik továbbá azon körülmény is, midőn a' személy tudva, de valamelly jogszerűnek látszó szín alatt bántja meg az ember előtt tiszteletben álló erkölcsi érzelmek' valamellyikét. Elektra' cselekvényének összeütközése a' szellemi körülmények' e' nemén alapúl. Klytemnestra ugyanis férjét Agamemnont álnokúl meggyilkolja, szinűl vevén e' bűnös lépésre lyányának Iphigeniának megáldoztatását, Orestes megöli anyját, mert nem akarja boszúlatlan hagyni apjának erőszakos kimulását stb. Az összeütközés' szellemi körülményeinél főleg és mulhatlanúl megkivántatik, hogy azon erkölcsi érzelem, melly akár tudva, akár nem tudva megsértetik, mind a' sértést elkövetett hőstől, mind a' költemény' közönségétől ész szerint és igy kétségbehozhatlanúl elismertessék szentnek, sérthetlennek és imádásra méltónak. Ha a' megbántott erkölcsi érzelem' szentsége és tisztelete nem a' nemzet vagy nép' életében és edződött hitében gyökerezik: akkor az összeütközés 's igy a' cselekvény is nemhogy érdekkel nem birand, sőt nevetségessé fog válni. Azon europai ifju hölgy iránt, fájdalmai és küzdései közben, igazi szánakozásra fognánk-e gerjedni, ki az özvegyi élettől borzadván, férjének, kit nem is igen szeretett, kora halálakor nem igen hosszas lelki harcz és tusakodás

után elhatározná magát elevenen sírba szállani? vagy nem nevetnők-e ki azt a' mívelt europai ifjút, ki a' keresztény hüvös éghajlat alatt, háremállításban meggátoltatván, hogy ebből származott szenvedéseinek véget szakaszszon, erőszakosan fosztaná meg magát életétől? miután nálunk europai kereszténveknél sem az özvegyi sorstól való borzadás és irtózat, sem a' sokfeleségüség a' népvallásban gyökeret épen nem vert.

5. §. A' küzdés' eszközlése és Antigone' cselekvénye.

Minthogy az összeütközésbe jött személyek, önnön szándékukról és czélukról, a' másik' kedveért, nemhogy könnyedén le nem mondanak, sőt azt a' másik párt' ellenszegülésére is kivinni szándékoznak, bonyolódást szülő küzdésnek kell származni. Ekkor a' szellemi elemek, az erkölcsi érzelmek tökéletes mozgásba jőnek, mert az által, hogy a' pathosát elszánt buzgalommal kivinni akaró hős, a' szellemi elemek' tartományában, önnön jogait szinte nem engedhető pathost sért meg és ösztönöz küzdésre, boldog és csendes harmoniájokban megzavartatnak, és súlyegyenökből kiesnek.

A' görögöt összeütközésbe és küzdésbe nem gonoszság, vagy ámulás, vagy vakság hozza, hanem pathosához formált jogának erkölcsi érzete. Ez az oka hogy Antigone Kreon' tilalmának ellenére is eltemeti bátyját; hogy Kreon parancsnoki szándékától el nem áll; hogy Philoktetes Trója alá menni nem akar; hogy Elektra olly olthatlan gyülölséget táplál szivében anyja és mostoha apja iránt; hogy Oedipus Lajus' gyilkosának kinyomozását olly erősen fenfogván, ezen szándékáról Jokaste' rimánkodó kérelme által sem hagyja magát leverni; hogy Kolonosból Theba városába vissza nem tér, mivel onnan száműzték azok, kiknek inkább pártolniok kellett volna, itt pedig átalom és pártfogás alá fo-

gadtatott stb. Meg kell vallani, hogy a' drámai cselekvény' érdekessége és hatása nagy mértékben függ azon körülménytől, hogy a' pathoshoz való ragaszkodás józan és erős okokkal van-e támogatva, és a' drámai tehetségnek egyik csalhatlan próbaköve az, ha az iró képes-e a' cselekvénynek életet adó pathost és a' személyeknek ahhoz való ragaszkodását természetesen és psychologiai törvényekkel megegyezőleg motiválni. Drámákban a' motivumbeli szegénység és tehetetlenség szűl legtöbb ferdeséget és képtelenséget. A' drámai előadásban való emelkedésnek és szárnyalásnak magassága, voltaképen a' motivum' erejétől és józanságától függ; valamint a' hamis pathosnak vagy józan ok nélküli hetvenkedésnek és érzelgésnek, továbbá az üres hallározásnak és pöffeszkedésnek, mint megannyi fatytyukinövéseknek származását, leginkább a' motivumok' alaptalanságának, gyengeségének és természetlenségének kell tulajdonítani. A' drámai cselekvényben csak azokat a' dolgokat hiszszük el, mellyek a' természet' örök és kétségbe nem vonható törvényei szerint bizonyíttatnak be.

A' cselekvény' tragoediai érdekre úgy teend szert, ha a' hős önnön jogainak védelmében túlságra hág, 's az alatt míg pathosa' kivitelében, a' homlokegyenest álló szándéknak ellene szegűl, erkölcsi érzelem ellen bünt követ el. 'S a' tragoediai hatás annál nagyobb és megrázóbb leend, minél buzgóbb és elszántabb a' hős a' pathos' kivitelében vagy védelmében, 's minél hevesebb ellenszegüléssel lép fel, az őtet gátoló szándékok' ellenében.

Antigone' cselekvényét a' családi és polgári élet' jogainak és követelésinek egymás elleni csatája teszi; a' családi érdek Antigonéban, a' polgári hatalom pedig Kreonban levén képviselve.

Theba városa az argosi sereg' pusztítással fenyegető ostromától szerencsésen megszabadúlt, 's a' két királyi sarjadék egymás' keze által kimult. Kreon, a' mostani parancsnok 's a' két oedipusi árva hajadonnak gyámnoka, szemei előtt tartván a' hon' javát és parancsnoki hatalmát tisztelve, Polyneikes' eltakaríttatását halálos büntetés alatt megtiltja. A' fivérek' elestén epedő Antigone mélyen érezvén, hogy rajtok hölgyeken fekszik a' holt rokonok' eltakarításának kötelessége, a' sok női vonással biró de bátortalan Ismenét, miután tudtára adta volna Kreon' végzetét, ekként szólítja meg:

„Rövid idő mulva tehát megbizonyíthatod, hogy birsz-e nemes érzelmekkel, vagy pedig a' nagylelkű szülőknek gyáva leánya vagy."

Ismene. Boldogtalan! e' mostani körülmények között, én ha daczolok vagy pedig hódolok, függhet-e attól valami?

Antigone. Határozd el magad', fogsz-e velem fáradságot és tettet osztani?

Ism. Miféle merényről szólsz? ugyan mi szándékod vagyon?

Ant. Ezen kezekkel a' megholtat sírba fektetni.

Ism. Eltakarítani akarod Polyneikest, mi a' polgároknak tiltva meg vagyon!

Ant. Igen, te ha szinte vonogatnád is magadat, én el fogom temetni őt, ki nekem és neked rokonunk. Hűtelennek nem akarom magamat mutatni.

Ism. Szerencsétlen! ki vakmerő vagy fel sem venni Kreonnak parancsát!

Ant. Neki nincs hatalma, hogy az enyéimtől engem elszakaszszon.

Ism. Oh istenem! vérem, jusson eszedbe hogy apánk úgy halt meg mint gyalázatnak és utálatnak tárgya, önnön maga fedezvén fel bűneit, 's önnön kezével váj-

ván ki szemeit. Aztán Jokaste is, Oedipusnak egy személyben anyja 's neje, hurokra vetett kötéllel végezé életét. Végre a' két boldogtalan fivér, egy napon ölte meg egymást, 's kölcsönösen készíte egyike másikának halált. Vedd kérlek eszedbe, hogy nekünk, kik még életben vagyunk, minő rút halállal kell elvesznünk, ha a' törvényt megrontjuk, és az uralkodók' végzetét 's hatalmát fel sem veszszük. Tartsuk eszünkbe, hogy nekünk hölgyeknek férfiak ellen nem lehet küzdenünk; hogy az erősbek' hatalma alatt állván, ezt, még ha fájdalmasabb volna is, békén kell viselnünk. Az alvilág' lakói előtt rimánkodni fogok irgalomért, hogy megtagadnom holt fivérünktől a' végtiszteletet, szükség kényszerít engemet. Az én akaratom a' fejedelmi parancsot nem szegni meg, mert a' vakmerő lépés esztelenségre mutat.

Ant. Kérelemmel nem foglak unszolni. Ha megváltoznék is akaratod, e' tettben immár kedvetlenűl fognék osztozni veled. Viseld magadat úgy, mint akarod; mi engem illet, én Polyneikest el fogom temetni. Illy tett miatt halni meg, dicsőségesnek találom. A' szent bűn' végrehajtása után, mint jó barát fogok fekünni barátom mellé. A' holtak' kegye tartósabb, mintsem az élő emberé; azokkal örökké együtt maradok. És te, ha tetszik, csak haladj tovább is az istenek' törvényének megrontásában.

Ism. Nem teszek semmit, a' mi azt megrontaná. Hogy kormánynyal daczoljak, arra nem vagyok eléggé meggondolatlan 's eléggé vakmerő.

Ant. Csak állj mindig evvel elő. Én ezennel megindulok, a' forrón szeretett rokonnak sírgödröt készítni.

Ism. Oh jaj nekem! miattad milly nagy aggodalom fog el!

Ant. Miattam ne aggódjál. Csak tennen magadra légy vigyázattal.

Ism. Szándékod' legalább ne mondd senkinek; titkold el okosan, én is úgy fogom viselni magamat.

Ant. Sőt inkább fenhangon hirdetem. Ezt eltitkolván, hallgatásod által még jobban meggyülölteted magadat velem.

Ism. A' hideg holt iránt csakugyan forró indulattal viseltetel.

Ant. Abban meg vagyok győződve, hogy tettemet fogják azok helyesleni, kiknek tetszésére ügyelni leginkább tartozunk.

Ism. Azok' tetszésére annyiban tartozunk ügyelni, a' mennyiben ez lehetséges; de te lehetetlent akarsz.

Ant. Ha erőm elfogy, abbanhagyom majd magamtól.

Ism. De lehetetlen dolgokra törni, mégis nem fér össze az emberi rendeltetéssel.

Ant. Az illy szavak elkeserítenek irántad; és a' holt fivér is méltán fog majd, mint ellenét, gyülölni. Ne bánts, hadd tűrjem a' csapást e' balirányu szándokért. A' halál nem olly rettentő, hogy a' becsület' ügye miatt meghalni félnék.

Ism. Csak menj hát, és legyen tudtodra, hogy vállalatod esztelen ugyan, de a' hű rokont hű szeretettel öleled.

Antigone ismervén Kreonnak hajthatlan természetét, tudja hogy azt kérelmekkel hiába fogná ostromolni; benne is hajthatlanúl szilárd akarat gerjedett hát, nem hagyni bátyját madarak és vadak' martalékaúl. Míg ő a' temetésben fáradoz, Kreon a' polgároknak nyilvánosan is tudtára adja végzetét, mellyet hozni, hogy miféle gondolkozásmódtól vezéreltetett, e' következő szavaiból meg lehet érteni:

„Miként ez előtt, úgy most is az látszik megvetésre legméltóbbnak előttem, ki országot kormányozván, nem nyúl a' legüdvösebb tanácshoz, sőt félelem miatt nyelvét megköti. 'S azt, ki hiszi, hogy van olly barát, kit jobban tartozunk szeretni mint a' hont, semmirekellőnek tekintem. Részemről, mit jól tud a' mindent látó Zeüs is, midőn veszem észre, hogy a' polgárok' feje felett szerencse helyett balsors' fellege áll, hallgatni sohasem fogok. Az is elvem ellen van, hogy a' hon' ellenét személyes barátommá válaszszam; midőn lelkem előtt lebeg azon tapasztalás, miszerint a' hon az a' hajó, melly minket az élet' vészeiből kiment, és barátokat szerezni csak akkor vagyunk méltók, midőn e' hajót épségben megtartjuk. Illy törvények által gondolom én a' polgári társaság' javát előmozdíthatónak, 's ennek megfelelőleg adtam tudtára Oedipus' fiát illető végzetemet a' polgároknak.

Eteokles, mivel e' városért harczolva esett el, 's mivel a' láncsaforgatásban meggyőzhetlen vala, mint az elhullott vitéz férfiakon szokás, szertartásokkal megtiszteltetve sírba tétetett. De ennek fivérét, értem Polyneikest, mivel számkivetésből visszatérvén ősei' városát 's hona' isteneit tüzzel vassal elpusztítani, önötteinek vérét kiontani és az életben maradtakat rabszolgaságra hurczolni akará, mondom őtet eltakarítani és megsiratni nem szabad, föld felett kell fetrengnie, hogy marczangoltassék teste, 's hogy lakozzanak belőle ebek és madarak. Ez akaratom. Bűnöm által érdemes egyének helyett rosszak kedvezményben részesűlni sohasem fognak; de az, ki a' hon iránt jó indulattal viseltetik, velem mind életében, mind halálában hasonló becsben fog állani."

Azonban hozzák hírét hogy Polyneikes el van temetve, melly tudósításon Kreon fellázad, 's megparan-

csolja a' holttestet kiásni és rá szorosan vigyázni. Antigone a' másodízbeni temetéskor megfogatik, Kreon elébe vitetik, hol, miután az őr gyönyörű leirással ékes beszédben megfogatását elmondta volna, bünét megvallja és halálra itéltetik. Ismene látván a' gyászos helyzetet, mellybe Antigone jutott, csakhogy rajta könnyíthessen, a' büntettben magát részesnek vallja; de a' szenvedések közt szintúgy fenséges mint szeretetre méltó szellemű hajadon, ezen ajánlott bajban-osztozását Ismenének nem fogadja el, 's ez most könyörögve a' hajthatlan Kreonhoz fordúl, hogy Antigonénak, fia' mátkájának adna kegyelmet. Kreon nem hajlik, 's midőn az áldozat elvezettetnék, jön Haemon is, a' fiú, rimánkodni apja előtt, hogy a' szeretett mátkát érdeklő halálos itéletet húzza vissza. A' makacs Kreont Haemonnak buzgó esdeklései megindítani nem képesek, 's a' köztük csendesen kezdődött beszéd heves patvarkodásba menvén át, Kreon Haemon' szeme láttára akarja Antigonén a' halálos itéletet végrehajtatni.

Antigonéval még egyszer találkozunk, a' mint vezettetik a' kőszikla felé, mellybe záratni fog elevenen. Szemei előtt látván a' halált, az első jelenésben mutatott hősi bátorság némileg elhagyja, női gyengédsége visszatér 's szívreható panaszban önti ki fájdalmát, hogy ez élettől meg kell válnia, ki még menyegzői dalának hallásában sem részesűlt.

„Barátoktól elhagyottan, élve kell a' holtak' sírjába leszállanom. Ugyan követtem-e el az istenek' törvényei ellen ollyan bünt valaha, melly rám illy csapást vonhatott? És én boldogtalan! felemelhetem-e az istenekhez szemeimet? rimánkodhatom-e valakinél segedelemért, midőn istenek iránti tiszteletem által, féktelen istentagadók' jutalmát arattam? De ha az illy tettek istenek előtt kedvesek, úgy örömmel tűröm a' rám fo-

gott törvényszegés' büntetését. És ha ők a' vétkezők, nagyobb csapást rájok nem kivánok, mint a' méltatlanság, mellyet bűntelen rajtam elkövetnek."

Kreon, ki a' kőszikla felé lassan menőket ez alatt utóléré, a' vezetőket, kik a' szerencsétlen hajadon' zokogásain könyekre indulának, büntetéssel fenyegeti, ha Antigonén a' visszahívhatlan itéletet végrehajtani még tovább is késedeznének. 'S Antigone, midőn a' vezetők kezeiket reá vetnék, hona' isteneihez felsohajtva így szól:

„Ah nézzetek rám Theba' nagyjai! nézzetek én reám az egyetlen királyi sarjadékra! mit kell szenvednem, minő férfiak kínoznak engemet, ki a' vérszeretet' szent törvényét tisztelém."

Antigone alighogy elvezettetik, jön Teiresias a' világtalan tisztes ősz, mint végerő, hogy a' megátalkodott Kreont az ész' józan útára visszatérítse. 'S elmondván a' vészre és gyászra mutató körülményeket, mellyeket a' balszerencsére magyarázható madárénekből és a' nem sikerült áldozatból fejt ki, illyen szavakat intéz Kreonhoz:

„A' te gondolkozásod' módja oka annak, hogy e' város a' balsors alatt meggörbedve nyög, mint egy beteg. Oedipus' szerencsétlen fiából, ebek és madarak' eledelével telvék az oltárok és tüzhelyek. Ezért nem hallgatják meg szent imáinkat az istenek, ezért nem kedvelik lángját az áldozatnak, ezért nem énekel madár jótjelentő hangon, mert lakozék a' megöletett ifjuból, mint kövér martalékból. Oh Kreon! forgasd ezt eszedben. Minden emberrel köz a' tévedés. Botlás által, ha kedvetlen körülmények közé jut valaki, azért még nem lett szerencsétlenné, 's nem fosztatott meg minden gyámoltól, hacsak balszándékában meg nem köti magát, 's józan tanácscsal bajain nem enged segíteni. A' ko-

nokság mindenkor tudatlanságra mutat. Azért a' holtak iránt ne légy tovább haragos indulattal, és ne bántsd már azokat, a' kik elvesztenek. Ugyan minő bátorság kivántatik ahhoz, hogy a' holtat még egyszer megöljük. Oh fiú! jó szándékból mondom ezeket. Nincs örvendetesebb dolog, mint attól tanulni, ki javunkra beszél."

Kreon' szivén e' szavak nem fognak, 's nem hogy a' józan ész' ösvényére vissza nem tér, sőt a' tisztes őszt megvesztegetés és árulás' alávaló gyanujával terheli.

„Oh agg férfiú! hát mindnyájan rám irányoztok, mint lövész a' kitett czél felé? még a' látnoki hivataltól sem vagyok kimélve? látom hogy e' papfaj rég áruba bocsátott és már eladott. Csak vadászd hasznodat, csak végy sardusi kereskedőtől drága köveket és indiai aranyt, ha kedved úgy hozza magával; de Polyneikest sírba temetni sohasem fogod. Igen, ha mindjárt azon sas ragadná is el martalékúl őt, melly Zeüsé, és szállana fel istenének trónjához vele, még akkor is a' bűnbekeveredésnek minden félelme és rettegése nélkül tagadnám meg tőle az eltakaríttatást. Jól tudom én hogy nincs ember, ki az isteneket megfertőztetni képes lehetne. De gyalázatos kudarczot vallanak, még a' nagy bölcsek is, hogyha a' rosz ügyet nyervágyból szép szavakkal védik."

Teires. Oh egek! kinek van az emberek közől tudtára hogy —

Kreon. Minek ez? minek itt okoskodó mondatokat papolni?

Teir. minden javak közt a' bölcseség legnagyobb!

Kr. Én szinte abban a' véleményben vagyok, hogy az esztelenség minden rosz közt a' legveszedelmesebb.

Teir. 'S lelked épen e' nyavalyában vagyon.

Kr. Látnoknak nem akarok gúnyszavakkal válaszolni.

Teir. Mégis azt míveled, midőn szavamat álnoknak nevezed.

Kr. Az egész papi had pénzbarát.

Teir. És az uralkodók alávaló önhaszonvadászók.

Kr. Tudod-e hogy királylyal beszélsz?

Teir. Igen. Az én tanácsom által ől szabaditója e' város boldogságának.

Kr. Igaz hogy bölcs látnok vagy, de az igaztalanságtól mégsem egészen idegen.

Teir. Kényszerítesz tán feltárnom azt, a' mi keblemben rejtezik?

Kr. Csak napfényre vele. Látom hogy haszonvágy szól ki belőled.

Ha meggondoljuk hogy a' görög minő mély tisztelettel viseltetett a' papok iránt, épen nem csodálkozhatunk, hogy az agg látnokot végre elhagyja a' türelem Kreon' sértegető szavait hallgatni, 's a' legvégső eszközhöz nyúl a' megátalkodott parancsnokot szándékában megingatni, midőn a' feje felett lebegő vészt illyen formán tárja fel előtte:

„Tudd meg tehát hogy Helios az ég' boltozatát nem sokszor fogja megfutni, mikorra önnön sarjadékod kárpótlásúl a' holtakért áldozatnak esik; mert a' föld' szinét alvilággá tevéd, 's az alvilági isteneket a' holttól, mint tulajdonuktól, megfosztád, 's az eltakarítás' megtiltása által őket megfertőztetéd. Illy dolgot míveln sem neked sem a' földi isteneknek joguk nem levén, gonosz erőszakoskodást követtél el. Ezt az Erynnisek rajtad, akármikor, de meg fogják torlani, 's hasonló bajba döntenek. Meglátandod nem sokára, hogy aranytól megvesztegettetvén mondom-e ezeket: Rövid idő mulva fér-

fiak és némberek' jajszava fog lakodban hangzani. Azon országok, honnan ebek, vadak és madarak, a' holtból lakozni ide sereglének, 's mellyek városaik' csarnokiba megvivék a' holtfertőztetés' hirét, fel fognak kelni ellened. Illyenek azok a' nyilak, mellyeket mint lövész, szívem' haragjában, a' tőled kapott sérvekért, reád bocsáték, meg fognak azok találni, és az égő sebet, mellyet hordanak, elkerűlni nem fogod. — Most fiú vezess haza! Kreon pedig hadd hűtse fiatalabbakon haragját, és szerezzen meggondolóbb, szelídebb nyelvet és józanabb okosságot.“ (el)

Kar. Oh fejdelem! e' férfiú borzasztó jóslatok között távozott. Mióta őszszé lett fejemen az egykor barna haj, tudtomra mindig igazat szólott e' városnak.

Kr. Magam is úgy tudom — szívem meg vagyon rendítve. Engedni, gyávaság; 's szinte a' szivet makacsság által átkoknak és gyötrő kínoknak tenni martalékává, irtózatos dolog.

Kar. Oh Kreon! a' szükség okos tanácsot igényel.

Kr. Mit cselekedjem? oh szólj! én engedek.

Kar. Menj és a' hajadont szabadítsd meg a' szük barlangból, a' holtat pedig parancsold sírba tétetni.

Kr. Hát ezt tanácsolod? tán azt hiszed hogy ebben meg fogok egyezni?

Kar. Oh fejdelem! hajtsd végre olly hamar, a' mint csak lehet. A' bünben lélekzőket hamar utóléri az istenek' gyorslábu boszuló angyala.

Kr. Oh egek! Alig tudom elhatározni magamat. De embernek a' sors ellen küzdeni nem lehet, 's a' ki ezt tenni akarná, arra nézve a' csata szerencsétlenűl fogna kiütni.

A' megrázó jóslat után Kreon' megátalkodott szívének jege csakugyan fölenged, 's a' kar' tanácsát teljesíteni elindúl. A' kar végezvén a' gyönyörű éneket,

melly Dionysushoz vala intézve, hogy jőne sietvést népét és városát megszabadítani, megérkezik a' hirnök, ki a' cselekvény' kifejletéről tesz tudósítást.

Miután t. i. Polyneikes' testét megmosták, megégették és hamvai fölé sírdombot raktak volna, közeledének a' szirtüreg felé Antigonét megszabadítandók, hol zokogásnak és panasznak tompa hangja üté meg fülöket. Kreon ekkor egész belsejében megrettent, mert a' hangot Haemonénak ismeré; 's a' mint az üregbe benéztek, láták hogy Haemon zokogva szorítja karjai közé a' holt arát, ki a' derekán viselt övvel fojtotta meg magát. Az apa azonnal fiához fordula, és kérte, könyekre fakadva megindulásában, hogy a' gyászhelyet hagyná el; de Haemon szemet meresztve zordonúl reá, kardot rántott, és az apja felé irányzott sükeretlen szurás után, önnön magát verte keresztül.

Eurydike a' királyné e' tudósítást kihallgatván, szótlan eltávozik, 's férjét a' gyermekgyilkost megátkozván, életének véget vet. Kreon a' sorsnak illy sujtoló csapkodásai közben alig bír fájdalmival és csaknem kétségbe esik; 's a' kar e' következő szavakkal rekeszti be a' darabot:

„Minden földi jónál drágább az ész. Istenek ellen bünhödni nem szabad. A' dölyfösen ejtett szó, magán a' dölyfösön boszúltatik meg, a' mi az aggot is józan meggondolásra tanítja."

E' tragoedia' hőse, mint a' cselekvénynek itt elmondott vázlatából is kitűnik, nem Antigone, hanem Kreon. A' cselekvényen, mint vezéreszme, nem Antigone' pathosa, a' szent vérszeretet t. i., hanem Kreoné, a' parancsnoki hatalomnak vak tisztelete, huzódik keresztül. 'S az e' cselekvénybeli küzdést, Kreon' részéről, a' fölebb kimondott elvre alkalmazván, látjuk hogy Kreon a' parancsnoki hatalom' vak tisztelete és kimondott sza-

váhozi konok ragaszkodása által, Hades ellen, azaz a' vérszeretet és holtak iránti tisztelet' erkölcsi érzelme ellen keveredik bűnbe. E' tragoediában minden körülmény arra van fordítva, hogy Kreon' jellemének hajthatlansága kitünjék; 's míg ennek átalkodott magaviseletén rettegünk, mintegy látva előre a' sors' büntetését, mellyet tette által magára von, addig a' szent ügyért magát hősileg elszánt Antigone iránt, szánó részvétben osztozunk.

6. §. Drámai szerkezet, 's Oedipus királynak és Dejaneirának vagy a' trachisi hölgyeknek ismertetése.

Fölebb a' 4. §-ban megjegyeztem hogy jellemet 's e' szerint cselekvényt ollyan körülmények nélkül akarni előállítani, mellyek a' személy' jellemét nyilatkozásra birják, hogy e' két elem' összeszövődése és egyesülés által cselekvény származzék, hasonló képtelenség lenne ahhoz, melly világosságot fény- 's folyamot vízforrás nélkül kivánna. Itt arról lesz szó, hogy e' két elemet, t. i. a' háttért vagy alapot képező körülményeket és a' jellemet, minő kapcsolatba, viszonyba és harmoniába kell hozni.

Sophoclesnél a' műnek organicus elevensége, kerekded egysége, a' cselekvény' fejlődése közben az azt előmozdító eseményeknek illő helyre való beszövése, a' részek' saját elevensége, egymáshozi aránya 's az egészszeli harmonicus összefüggése, igen magára vonja a' vizsgáló műbiró' figyelmét, melly világos és szép szerkezet nagy részint abból magyarázható, hogy ő erejét meghaladó tárgyba sohasem kapott; hogy a' mit tolla alá vett, annak tökéletesen ura volt; hogy a' cselekvény' alapjául választott történetben kinézte, vajjon mellyik személy bír legnagyobb befolyással az események' létére; hogy ezeket mellyik személylyel lehetne leginkább kapcsolatba hozni, 's mellyik személy' jellemének kivilágí-

tására lehetne legszembetünőbb sükerrel fordítani; hogy a' személy' jellemében mi a' pathos, mellyből tettei folynak stb. Sophoclesnél a' személy' jelleme, ebben is főleg a' pathosnak előállítása, és a' cselekvénynek psychologiai kifejtése körött fordult meg a' költői munkásságnak sarka. Hősei' jellemének alakulásáról, egyik vonásnak a' másikhozi árnyéklatáról, a' mint a' cselekvény' haladása közben t. i. fejledeznek, 's azoknak egymáshoz és az egész műhözi viszonyáról, arányáról és harmoniájáról itt igen sokat lehetne beszélni, hogy t. i. Oedipus király miért van festve a' mű' kezdetén népe' baján aggódónak, deréknek, ártatlanságában bizakodónak, Teiresias és Kreon ellen gyanakodónak, bűntől irtózónak, lyányai iránt gyengédszerelműnek stb; hogy a' mű helyesen kezdetik-e a' döghalálon? illő helyen beszéltetik-e el a' Sphinx' pusztítása, Lajus' halála 's az önnön életrajzát érdeklő oraculumi jóslat? nem roszkor érkezik-e a' korinthusi követ? végre illik-e Oedipust az ártatlant, ki nem tudva, önnön akarata ellen, az istenek' végzete által keveredett azokba a' bűnökbe, olly kíméletlenül lakoltatni? nem lett volna-e tanácsosabb és tragoediai törvényekkel megegyezőbb, bűnös oldaláról is festeni? miket ha tennék, részint ezen értekezés' hivatásán kivül esőleg, a' jellemekről kellene oktatást nyujtanom, részint ollyan tárgyak' emlegetésére lennék kénytelen kiereszkedni, mellyek körött a' költő maga szab magának törvényt; műbirónak pedig, véleményem szerint, csak azon elvek' fejtegetésébe és magyarázatába kell leginkább bocsátkozni, mellyeknek a' legnagyobb lángész is alá van vettetve, mellyeket a' müvészetnek kezdetben maga a' természet adott. El kell ismernünk hogy Sophocles' műveiben a' külső történet és esemény arra a' rangra sohasem emeltetik, miszerint költeménynek tulajdonképeni tárgyává tétetnék; az csak

alapja és háttere a' psychologiai elvek szerint fejlődő cselekvénynek. Azonban ezen alárendelt szerep által, nincs, mert nem is szabad, az igénylett önállástól megfosztva. Nála minden egyes tárgy, minden egyes esemény, minden egyes rész saját elevenséggel és önállással bír; mind a' mellett nem csak magokért, hanem tulajdonképen másért, t. i. az egész műért vannak teremtve. Ezen szerkezetbeli törvénynek látjuk hódolni minden művében, különösen pedig Oedipus királyban.

E' mű' vezéreszméje azon megrázó érzelmek' föstése körött fordúl meg, mellyek Oedipus' irtózatából származnak azon bűnöktől, mikbe önnön tudta nélkül a' sors' végzete és akarata által keveredett; a' bűntett' története pedig az oraculumi jóslatokkal együtt csak homályos háttért képez, mellyből a' cselekvény eleven színekkel kibontakozik. Az említett vezéreszmének tragoediai hatásu kifejtését, melly Aristoteles' véleménye szerint rettegés és szánakozás' érzelmeinek gerjesztésében áll, a' költő csak úgy vihette ki legczélszerűbben, ha e' színmű' cselekvényébe Lajus' gyilkosának felfedezése foglaltatott. A' gyilkost nyomozzák, mert a' döghalál csak úgy fog megszünni, ha az büntetés alá vonatik, 's a' körülményekből a' gyanu Oedipusra magára hárúl, ki, az apagyilkolás és vérfertőzet' bűnétől irtózván, magát ártatlannak tartja.

E' szempontból indulva ki, a' művet az ismeretes népmondának azon pontján kellett kezdeni, hol megemlíttetik midőn Theba városát döghalál pusztítja, ezen esemény képezvén külsőleg azon helyzetet (situatio), mellyből a' cselekvény származást vesz.

A' nép és papok a' várospusztító döghalál miatti aggodalmuknak és inségöknek közepette, végre bölcs fejedelmöknél keresnek menedéket, kiben az istenek után legnagyobb bizodalmukat helyhezteték. A' népe'

baján aggódó Oedipus megjelen, a' folyamodókat vigasztalja 's tudtokra adja, miszerint Kreon már el van küldve az oraculumot megkérdezni, vajjon miféle áldozattal lehetne a' boszús istenséget megengesztelni? hogy a' városról e' csapást hárítsa el. Kreon megérkezik 's az oraculumtól azon feleletet hozza, hogy a' volt királynak gyilkosa vagy halállal vagy számkivetéssel büntettessék meg, mert Lajus' kiontott vére kiált boszúért az egekre, 's ennek gyilkosa a' közinség' oka. Oedipus az istenség' akaratát teljesíteni szent kötelességének érezvén, felszólítja a' kart képező agg polgárokat, hogy a' gyilkost, ha ismerik, fedezzék fel, ha pedig nem, úgy a' felfedezésben nyujtsanak neki segédkezet, hogy azt érdemlett büntetés alá vonhassa; 's egyszersmind ünnepélyesen megátkozza mind a' gyilkost, mind az azt föl nem fedezőt, ha róla tudva hallgatand.

Ez alatt Teiresias, kiért el vala küldve, megjelen, az isten' akaratát Oedipus tudtára adja, és kivánja tőle, hogy látnoki tehetségének hatalmánál fogva, a' gyilkost fedezze fel. Az ősz jós örömest nem szólana, mert látja hogy a' nyomozásból Oedipusra nem háruland kedvező szerencse; de a' király, ártatlansága' érzetében még csak árnyékától is távol levén azon sejtelemnek, hogy a' keresett gyilkos tán maga, Teiresias' vonakodását roszra magyarázza, arra t. i. hogy Lajus' gyilkosa nem más, mint maga a' jós, hogy ez, Kreonnal czimborálva, ő ellene árulást sző. Az ősz pap e' gyanusításon fellázad, 's miután kimondta volna, hogy a' bűnös, ki nyomoztatik, nem más hanem önmaga Oedipus, mély titkot sejtető szavakkal kérdezi a' királyt, vajjon tudja-e szülőinek nevét? 's most még homályos, de utóbb világos szavakban feltárván előtte a' rá váró gyászos jövendőt, azt köti szivére, hogy szálljon magába, és a' mondottakon jártassa eszét. Oedipust a' jóslat megdöb-

benti, de ő ártatlannak még erősen hiszi magát, 's azon gyanusító hiedelemben marad, hogy Teiresias és Kreon ő ellene kétségen kivül szőnek árulást, mert különben a' jós aligha bátorkodott volna ellene olly merész szavakra fakadni.

Kreon az őtet terhelő gyanusításon zúgolódik, 's Oedipus a' vele kezdett patvarkodó beszédet azon kérdezősködésre fordítja, hogy Lajus mikor és kik által öletett meg? 's az ezennel folytatott beszéd által voltaképen inkább maga iránt akar felvilágosító megnyugtatást szerezni, mint Kreont az árulás' gyanujába jobban belé keverni. Az indulatos hangon vitt beszélgetésre Jokaste föllép, a' viszálkodókat feddi, 's férjét kérdezi, hogy Kreon ellen mi hozta gerjedésbe haragját? 'S midőn megtudja a' nyugtalanságnak és felgerjedésnek okát, hogy t. i. Kreon a' vak jóssal alattomosan egyetértve, őtet tartják Lajus' gyilkosának, Jokaste Oedipus' háborgó belsejét le akarván csillapítani, kétségbe hozza a' halandók' jóstehetségét, 's ezen állítását Lajus' történetével bizonyítja. Elmondja t. i. miként Lajusnak azon veszély volt jövendölve, hogy önnön gyermeke fogja megölni, melly jóslat teljesedésbe épen nem ment, mert a' fiúmagzat, még három napos korában kitétetvén, régen elveszett; magát pedig Lajust a' dauliai szoroson haramiák ölték meg stb. Jokaste' e' beszédén, különösen mikor a' dauliai szorost és hármas útat említi, Oedipust borzalom fogja el, lelkére gyanú nehezkedik, bizakodó szivén félelem kezd venni erőt, 's így szól nejéhez:

„Oh hölgy! beszédedre milly zajló hulláma borít el a' kavargó gondolatoknak, 's keblemet milly aggodalmas lázadat dúlá fel hirtelen!“

Jokaste. Mi azon borús agály, mellynek martaléka lől ujolag?

Oedipus. Ugy tetszik, mintha értettem volna tőled, hogy Lajus azon határnál gyilkoltatott meg, hol a' hármas út összejő.

Jok. Úgy volt akkorban hire, melly végképen még ma sem enyésze el.

Oed. Hát a' vidék merre van, hol ő halálát lelé?

Jok. A' tartományt Phokisnak nevezik, hol két út egyesül, egyik Delphiből, másik Dauliából jövén.

Oed. 'S az esemény óta, mintegy hány év folyhatott le?

Jok. Ez ország' trónjára lépted előtt, kevéssel adatott tudtunkra halála.

Oed. Ah Zeüs! mi az, a' mit rám végzeted szabott?

Jok. Oh Oedipus! mi hozza lelkedet illy nagy lázadásba?

Oed. Ne kérdezz semmit; hanem ird le Lajus' termetét és korát.

Jok. Termetre nagy volt, és halántéka körött a' haj már ezüstfürtökbe kezdett csavarodni; arczvonásiban pedig hozzád sokat hasonlított.

Oed. Oh én boldogtalan! így aligha önnön fejemre nem mondtam imént a' szörnyü átkokat.

Jok. Férjem, mit mondál? félelem és csüggedet fog el, ha rád fordulnak szemeim.

Oed. Szörnyen rettegek, hogy Teiresiasban csalhatlan látnoki tehetség lakozik! azért csak egy szót adj még, 's előttem minden világos.

Jok. Kérdéseidre jóllehet borzadok, felelni mégis, hogyha képes leszek, kész vagyok.

Oed. Kisded kisérettel indult-e meg, vagy mint vezért, számos hadsereg követé?

Jok. Összesen öten valának, a' kik követék, köztök egy futár, és a' szekérben Lajus csak maga ült.

Oed. Oh egek! minden világos előttem! Oh hölgy! ki hozta meg neked ezeknek hirét?

Jok. Egy szolga, ki a' veszélyből kimenekülvén, visszatért.

Oed. 'S jelenleg él-e még, és az udvarnál van-e?

Jok. Nincs; mert visszatérte után, az elesett király' koronáját a' te fejedre látván tétetni, forró rimánkodás közt megfogta kezem, és kért, hogy távol a' várostól bocsátanám a' pusztára nyájat őrzeni stb.

A' szolgaért elküldenek, 's az alatt Oedipus, Jokasténak kérelmére, elbeszéli az eseményeket, mellyeken nyugtalansága és rettegése alapszik', hogy t. i. Korinthusban miként vetették szemére homályos származását; hogy az oraculum mit kötött szivére; hogy a' dauliai szorosnál verekedés közben épen ollyan embert ölt meg, mint a' millyennek Lajust festi Jokaste stb.

Oedipus' hánykodása és rémülete nagy, minden reménye az egy szolgába van helyheztetve, ki által megbizonyíttatni hiszi, hogy Lajust nem ő ölte meg, 's hogy Jokaste nem azon férfinak özvegye, ki az *ő* keze által esett el. Jokaste, ki, ha szinte nem mutatja is, férje' sorsán rémülettel és aggodalommal szinte el van telve, Oedipust vigasztalja és csendesíti, hogy Lajust semmi esetre sem ő ölte meg, mert annak az oraculumi jóslat szerint, önnön gyermeke által kellett volna elveszni, ő pedig a' magzatot veszendőre kitevén, ez által a' jóslatot kijátszotta, e' szerint az oraculum' szavaiból nyugtalanságot meríteni, nincsen ok. Oedipus némileg megcsendesűl, 's erősen áll azon hiedelemben, hogy azon agg férfiú, kit megölt, nem Lajus volt, kinek magzata' kezétől kellett elesnie; hogy az ő szülői Polybus és Merope; hogy ő nem apagyilkos és vérfertőzetbe nem keveredett. Azonban Korinthusból követ érkezik, ki Oedipust a' ‚korinthusi polgárok' nevében meghivja, hogy

a' Polybus' halála által megürült trónust foglalná el. A' követ' tudósításán a' királyi pár' aggodalma és rettegése tágulni kezd, különösen Jokastéé, de Oedipus is örül, hogy apja már nincs az élők között. — Mellékesen jegyezzük meg, hogy ezen örömben mennyire mély és megható 's mind e' mellett igen természetes festése fekszik Oedipus' borzadásának az apagyilkolás' bűnétől. — De nyugtalanságának fellege még sincs egészen eloszolva, a' jóslat' másik része még nyomja kebelét, mert anyja Merope még életben vagyon, 's hogy vonakodása felől a' követ előtt magát tisztába hozhassa, elbeszéli az oraculumi jóslatnak vérfertőzetet illető részét; a' követ pedig, hogy ebbeli aggodalmának alaptalansága felől meggyőzze, így szól hozzá:

„Oh fiú! te valóban nem tudod élted' történetét."

Oed. Hogy érted ezt öreg? oh az istenekre kérlek! adj e' tárgyban világosítást.

Köv. A' mennyiben szülőd miatt akarod kerülni honodat.

Oed. Mert rettegek', hogy bételik a' pythói istenség' végzete.

Köv. Hogy szülőddel azon irtózatos bűnbe fogsz keveredni?

Oed. Igen, öreg, mindenha attól rettegek.

Kar. Hát azt nem tudod, hogy hiú agyrém okozza rettegésedet?

Oed. Hogy volna az? midőn az említett szülők' sarjadéka vagyok.

Köv. A' legtávolabbi rokonság sem csatol téged Polybushoz.

Oed. Álmodom-e? hát csakugyan nem Polybus nemzett engemet?

Köv. Épen úgy nem, valamint én.

Oed. De miként lehetett ő nekem, idegennek, apám? 's miért szólított szüntelen fiának?

Köv. Mivel uram ő téged egykoron az én kezemből vett ajándokúl.

Oed. 'S miként szerethetett olly forrón engemet, házánál jövevényt?

Köv. Azon szeretetet magtalansága gerjeszté irántad.

Oed. Hát te, vettél, vagy magad nemzettél engemet?

Köv. Úgy találtalak egykor a' kytheroni erdőkoszorúzta tetőkön.

Oed. És mi okból jártál azon a' vidéken?

Köv. Azon hegyek közt királyom' nyáját őrizém.

Oed. Mint szegény pásztor barangolál hát akkor ott?

Köv. Igen jó fiú, 's egyszersmind szabadítód valék.

Oed. 'S miféle nyomorban leltél engemet?

Köv. Bokád arról még most is tehet tanuságot.

Oed. Kérlek, ne keltsd föl bennem e' régi szenvedés' emlékét.

Köv. Én szabaditám meg a' szorító bilincstől, átlyukasztott sarkadat.

Oed. Milly rettentő és gyalázatteljes volt bélyegeztetésem!

Köv. Ezen balsorsról adtak rád nevet.

Oed. Anyámtól avvagy apámtól jött e' fájdalom? mondd meg, kérlek az istenekre!

Köv. Erre csak az adhat kielégítő feleletet, kinek kezéből átvettelek.

Oed. Hát nem magad találtál, hanem mástól vettél át engemet?

Köv. Igen, egy másik pásztortól kaptalak stb.

Oedipus, hogy származásának tökéletesen tudomására jöhessen, a' pásztorért akar küldeni; Jokaste pedig, kinek lelkén a' kétségbeesés csaknem egészen erőt vett, mivel az irtózatos események' összefüggéséből teljesen belátta hogy Oedipus önnön gyermeke, kérve kéri hogy a' követ' haszontalan beszédére ne hallgasson, 's tovább nyomozást ne tegyen.

„Az istenekre! önnön boldogságodra kényszerítelek Oedipus! ne tedd a' további nyomozás által kínzóbbá belső gyötrelmimet."

Oedipus, ki az események' összefüggését belátni nem akarja, nejének lelki gyötrelmét, félreértvén, úgy magyarázza, hogy Jokaste' nagyravágyását talán azon aggodalom keseríté meg, minél fogva ő nem Polybus' gyermeke levén, valami szolgai rangból vette származását.

„Légy nyugodt! ha harmadíziglen venném is rabnőtől származásomat, azért alacsony születésem által megbecstelenítve nem leszesz."

Jok. Mondj le mégis szándékodról, oh kérlek hallgass meg!

Oed. Addig nem, míg a' homály szemem elől el nem fog oszlani.

Jokaste nem tudván férjét a' vészfenyegető szándékról lebeszélni, a' kétségbeesésnek észrevehető jelei közt eltávozik, az ohajtva várt pásztor pedig megérkezik, 's szólani ez is vonakodik miként Teiresias. A' titkot azonban belőle kiveszik, és Oedipus érzi hogy feje felett a' balsors' hullámai összecsaptak, átlátja hogy a' borzasztó jóslat, mellytől rettegett, rajta beteljesedett: 's ártatlanságában való bizodalma isten és emberek előtt, minél nagyobb volt a' cselekvény' elején, most annál rémítőbb büntetést vesz magán.

Bámulásra méltó szerkezetbeli mesterség e' műben, hogy a' hallgató' figyelme és a' véráldozat mint vezettetik lépcsőről lépcsőre a' felfedezéshez. Ez által a' rettegés és szorongattató lázadás keblünkben olly fokra hág, hogy ahhoz hasonlót, a' legjobbnak tartott színművek közől sem találunk fel mindegyikben. Különösen az a' két jelenet csodálatra méltó szépséggel bír, melylyet fordítva ez ismertetésbe szőttem. Jokaste meg akarja nyugtatni háborgó férjét, 's ezt az ártatlanságában bizakodót épen azokkal a' szavakkal rendíti meg, mellyek csillapítására valának szánva. A' korinthusi követ szinte bátorítani akarja Oedipust, hogy ne rettegjen Korinthusba menni, hisz ő nem Meropénak magzata stb, 's épen ezen bátorító szavakon esik kétségbe Jokaste, és vezettetik közelebb Oedipus azon titok felfedezéséhez, hogy ő Lajus' fia és anyjának férje stb. Itt van igazán psychologiai fejlődése a' cselekvénynek, 's méltán bámulhatjuk az irónak abbeli képességét, hogy azon külső eseményekből, minő psychologiai és tragicai élvet tudott kifejteni, mint tudta ő azokat Oedipus' jellemével és az egész cselekvénynyel kapcsolatba és harmoniába hozni, mintha csak ezekből bontakoznának ki, melly szép élvet és hatást, e' tragoediának igen alkalmatos tárgyon és az iró' nem mindennapi tehetségén kivül, azon körülménynek lehet tulajdonítani, hogy a' szerkezet a' 368—369 lapon felállított elv szerint történt. Az igazi katastroph az illy psychologiai felfödözésben fekszik; a' külső ezen szelleminek csak pótléka.

Jokaste, eltávozván, hálószobájába sietett, 's azon ágyban fojtotta meg magát, mellyben fiát és unokákat szült vala. Oedipus meglátván Jokastét, anyját és nejét, kétségbeesésének közepette, szeme' világától fosztja meg magát. Büszkesége 's ártatlanságába való bizakodása porba van alázva, és Kreonnak, kit az előtt áru-

lással fennen vádola, törödelmes hangon könyörög, hogy hivná elő szeretett két lyányát, kiket még egyszer ohajtana karjai közé szorítani; őtet pedig azután, mint számüzöttet, vezettesse ki az országból.

Itt van helye hogy megemlíttessék a' „Trachisi hölgyek" czímű tragoedia is, mellyen, bár némelly tekintélyes műbirák kétségbe hozzák is, Sophocles' költői szellemének csalhatlan nyomai látszanak.

E' színmű, a' férje' távollétén epedő Dejaneira' lyánykori boldogtalanságának 's férjhezmenésének föstésével nyílik meg, mellyből Acheloustól borzadása, Herakles iránt pedig sovár szerelme gerjedez felénk. Fiától Hyllustól azonban Dejaneira megtudja, hogy Herakles jelenleg Euböában vagyon, 's a' nő' vágyai iránt figyelmünk az által igen megragadtatik, hogy az oraculum' jóslata szerint Herakles' életében ez az a' nap, mellyen el fog dőlni, miszerint fáradalmitól megszabadulva, vagy mindig család' körében maradand, vagy pedig sírba száll. Ez alatt Heraklestől követ érkezik, Lichas, kitől a' nő örvendetes hirt veszen férjéről, 's elbeszélvén a' lydiai rabság' okát és Ochaliának ostromát, Dejaneira' fölvigyázata alá néhány rabhajadont bíz, mint urának foglyait. A' gyengédérzelmű nő sorsukon szánakozik, 's Jole iránt legforróbb részvétre látszik gerjedni. Azonban nyomára jön a' viszonynak, melly Herakles és Jole közt szövődött, 's míg keble féltékenységben zajlanék, és eszét módokon törné, hogy férje' szerelmét miként lehetne ismét megnyernie és azt magának biztosítani, eszébe jut a' Kentaurustól kapott szerelembiztosító bűvszer. E' bűvszerrel az adott utasítás szerint köntöst föstött be, mellyet viszonajándokúl Heraklesnek akar elküldeni. Szándékában azonban haboz, hogy tán vétek a' férjek' elpártolt szerelmét viszont megnyerni akarni, tanácsot

a' kartól kér, melly alkalommal elbeszéli a' Nessussal történt kalandot is.

„A' bűvkenettel hát befestém e' ruhát. Ámbár az efféle gonosz mesterséget én részemről sem tudni sem érteni nem akarom; de még annak üzőit sem igen szenvedhetem: most mégis szeretnék kísérletet tenni, vajjon az érzékek' megbűvölése által fölülmulhatnám-e azt a' hajadont, és e' bájszer által ismét magamhoz hódíthatnám-e Herakles' hajlamit? Ezért nyultam ehhez az eszközhöz, vajjon nem lehet-e ezt bűnnek tartani? mert ezen esetben az egész dologgal felhagyni kész vagyok.“

Kar. A' mennyiben a' süker tartatik szem előtt, itéletünk szerint nem látszik gonosznak szándokod.

Dej. Reményem ollyszerű, hogy a' sükert bizonyosnak tartom, bár a' csalhatlan tapasztalás nálam hiányzik is.

Kar. Szerezz hát e' dologban próbálat által tapasztalást, mert próba nélkül biztos meggyőződést bírni, még erős hiedelem mellett sem lehet stb.

Az ajándokruhát a' kar' e' biztató szava után Lichasnak átadja, hogy férje' számára vigye el, ki alighogy eltávozott, egy különös eseményen, tette miatt, szertelen rémületbe jő, mint e' következőkből világos:

Dej. Oh drága hölgyek! félelmemben csak úgy remegek, hogy az imént végrehajtott tett által, az erkölcs' határain aligha túl nem mentem.

Kar. Ugyan mi történt? szólj Oeneus' leánya, Dejaneira.

Dej. Még nem tudok semmit, de gyanú rezgi át keblemet, hogy tettemből a' várt szerencse helyett, balsors származandik.

Kar. Nos, csak nem azon ajándékot illetőleg, mellyet Herakles' számára küldöttél?

Dej. Épen azt illetőleg. Ah! nem tanácslanám soha senkinek, hogy hajtson végre addig valami szándékot, míg a' kimenetel felől nem bizonyos.

Kar. Oh mondd el ha mondhatod, mi hozott illy nagy rémületbe?

Dej. Gondoljátok csak! a' szép fehér gyapjufürt, mellyel a' Heraklesnek szánt ruhát befestém, semmivé lett, a' nélkül hogy valami égető anyag által emésztetett volna meg, magától csak elenyészett stb. Azonban hogy az egész eseményt tisztán felfoghassátok, a' dolgot előadom körülményesen:

„A' szörnyeteg' útasítási közől, mellyekre a' nyiltól okozott sebének keserű fájdalmi között oktatott, egy betűt sem felejtettem el, 's emlékezetemben olly hűven megőrizém, mintha csak érztáblára volt volna törölhetlenül fölmetszve. Az útasítás így hangzott: azon bűvkenetet tüztől távol, menten forró napsugaraktól, tartsam zár alatt egész addig, míg csak fölkenésre nem fogom használni. És ekképen tevék.

Most midőn a' tettre az idő elérkezék, a' köntöst a' szoba' legrejtettebb zugában kentem be egy gyapjupamattal, mellyet egy itthon élődő ürüből téptem ki, 's aztán a' ruhát, hüvös árny alatt összehajtogatva, belé tettem abba a' kis ládikába, mellyet tinnen szemeitekkel láttatok. És mikor visszatértem, egy váratlan tüneménynek levék szemtanúja, ollyannak, mellyet megfogni halandó nem képes. — A' gyapjupamatot t. i. a' bekenés után oda vetettem, hová a' nap' meleg sugara sütött, 's alighogy megmelegedett mindjárt összelohadt, egészen összemorzsolódott, 's a' mi belőle megmaradt, ollyan lett mint a' fürészpor. Így enyészett az el, 's az alatt a' helyen, hová vetve volt, hólyagforma hab pattogzott, mint midőn víg szüretben Bacchus' tőkéjének kövér levét a' földre kiöntik.

Oh én nyomorúlt! aggodalmam és kétségem között hová fordúljak? most látom milly nagy veszedelmet készíték. És az a' haldokló szörnyeteg ugyan mi okból és miért tett volna illyen jót velem, épen velem, kinek miatta kellett meghalnia? oh az lehetetlen! — Csak azért csábított el olly ravaszúl, hogy Heraklest a' győzödelem miatt semmivé tehesse. Ah fájdalom! illy későn, most kell megnyílni szemeimnek, midőn a' bajon segíteni már képes nem vagyok! 's gyanúm ha csakugyan beteljesedik, úgy én boldogtalan egyedűl én vagyok, ki végvesztét okozom stb. — Azért erősen feltevém magamban, hogy Herakles ha csakugyan én általam múlik ki, úgy ezen veszedelmes szenvedélylyel együtt halálra vetem magamat: mert nincs szenvedhetlenebb a' becstelen életnél ollyan hölgyre nézve, ki mindenha nemes tettekben törekedett magát gyakorlani."

Míg Dejaneira ekképen töprenkednék, Hyllus megérkezik, anyjának szemrehányásokat tőn, és festi a' gyötrelmeket, mellyek apját a' mérgezett köntösben kínozzák.

„Épen az áldozatra szánt barmokat akará leölni, midőn Lichas, a' hírnök, innen hazúl ajándékoddal, a' gyilkos köntössel, megérkezett. Herakles, azt kívánságod szerint magára öltvén, martalékának zsengéjét a' tizenkét szeplőtelen bikát levágta stb. Eleinte a' gazdagon ékes áldozó köntösön való örömében jó kedvvel imádkozott a' boldogtalan; de midőn a' vérszínű láng a' szent áldozatról, a' gyantás fenyőhasábokból fellobogott, egész testét izzadás folyta el; a' köntös pedig, mintha csak mester' kezétől volt volna erősen összeenyvezve, dereka és tagjai körül mindig jobban jobban összehuzódott, 's egyszersmind egész a' velőkig ható fájdalom állott be stb.

A' földön majd hentergett, majd felugrott, kiáltozott és ordított, olly hangon hogy azt a' köröskörül levő szirtek, sőt még a' lokri tetők és Euböának bérczei is visszahangozák stb.

Oh anyám! ezen gyilkos terv, melly apám' élete ellen vala koholva, hogyha reád sül: kivánom büntessenek meg a' bűnöknek torló isteni, Dike és Erynnis stb.“

Dejaneira, e' szemrehányó tudósítása után fiának, szótlan eltávozik, és menyasszonyi ágyán, hánykódó fájdalmai között, gyilokkal vet véget életének.

A' mű' hátralevő részében a' szenvedő Herakles állíttatik elő, kínai és gyötrelmei között átkozva Dejaneirát. Azonban Hyllustól megtudván hogy Dejaneira' minden tettének rugója, az ő hozzá ragaszkodó gyengéd szerelem volt, látja hogy végórája elközeledett, mert eszébe jut az ő kimulását érdeklő oraculumi jóslat, látja hogy Dejaneira csak végrehajtó eszköze volt az ő rá nehezedett isteni végzetnek. Azután fiát felszólítja, hogy Jolét, szenvedéseinek ártatlan okát, vegye házastársúl; őtet pedig, az Oeta hegyére elvivén, máglyán égesse meg, hogy kiállhatatlan gyötrelmei minél hamarabb muljanak el. A' mű a' karnak azon általános megjegyzésén végződik, hogy „a' világon mindenütt Zeüs' akarata uralkodik.“

E' műben, bár nem bír is az imént fejtegetett Oedipus király' kerekded egységével 's nagyszerű tragoediai hatásával, igen ügyes és Sophocles' tehetségét bélyegző szerkezeti tökélyre találunk, ha gondolóra veszszük, hogy az alapul használt regének minden összefüggés nélküli laza eseményei milly ügyesen vannak Dejaneira' jellemének kivilágítására psychologiai rendben fordítva.

És e' mű' czélja, ellenkezőleg mint némellyek vélekednek, nem Herakles' szenvedéseinek előállítása, hanem Dejaneira' gyengéd szerelemféltésének föstése: e' szerint a' hősnek is nem Heraklesnek, hanem Dejaneirának kellett lenni. A' mű' cselekvénye hát ennek jelleméből fejlik ki, mire a' kardalokban buzgó érzemények is mutatnak. És Dejaneira' jellemét vevén szemügyre, annak mind alakításában, mind kifejtésében, mind festésében lehetlen a' színművészi előállítást el nem ismernünk, kinek szenvedései lelkiek, Herakleséi pedig testiek levén, amaz ellenében müvészi előállítást magoknak nem igényelhetének.

Csak Dejaneirának és Antigonénak jelleme elegendő tanubizonyság azon meggyőződésre, hogy azon népnél, mellynek körében Sophocles életbeli tapasztalásit gyüjtötte, a' női kebelben a' család' tagjai iránt tiszta és való szeretet lakozott.

7. §. Kifejlet, engesztelődés, „Philoktetes" és „Oedipus Kolonosban."

Sophoclesnek akármellyik művét olvasván is el, midőn a' mű' végére jutottunk, olvasás közben fölizgódott kedélyünket tökéletesen kielégűlve érezzük 's várakozásunk függőben nem marad; mert ő olly csomót, mellyet föl nem oldana, nem köt, 's ollyan érzést, mellyet ki nem engesztelne, föl nem izgat. Nála a' cselekvény' kifejletének eredménye nem más, mint a' cselekvényt mozgató erkölcsi érzelmek' békés harmoniájának, melly az összeütközés által megrontatott, tökéletes helyrevergődése. Az igaz kifejletben a' sérelem, melly miatt összeütközés származott, megszünik, és a' küzdés alatt egymás ellen törő erkölcsi érzelmek kiengesztelődnek. A' kiengesztelődésben a' meghasonlott érdekek és viszonyok' öszhangzó megegyezése kivántatik. A' kiengesz-

telődés' eszközlésében nagy szerepet visz a' fatum is, vagy azon hatalom, mellynek kényszeríthetlen ereje az istenek és emberek felett uralkodik. Ez nem tűrheti, hogy a' megtévedt gyarló emberi erő, rendeltetése' korlátain túl csapongván, egyoldaluságában önállásra verekedjék. A' kiengesztelődésben az a' fő dolog, hogy azon erkölcsi érzelem, melly a' küzdő személy' pathosában örök és isteni, tönkre ne tétessék, 's az ez ellen törő bitor emberi hatalom önállást ne nyerjen, hanem rendeltetése' korlátai közé, ha másként nem eszközölhető, az azt képviselő személy' tönkrezuzásával, az örök igazságot képviselő fatumtól, útasíttassék vissza. Így a' kifejlet ki nem elégítő, botránkozatos vagy sértő lenni nem fog. A' hős' halálán megilletődött kedély kiengesztelő megnyugovást az igazság' győzelmében fog találni. Az elbukott hősben elvész a' megtévedt emberi erő által kivinni szándéklott egyoldalú igény, melly, való igazsággal nem bírván, a' cselekvény' szellemi alapját tevő kibékült erkölcsi érzelmek' helyreállott harmoniájához nem csatlakozhatott. 'S ha a' küzdésben kifejtett erő meghaladja a' személy' egyedi életét, más módhoz nyulni nem lehet, mint ahhoz, hogy neki el kell bukni.

Antigonéban mind a' két küzdő fél, önnön pathosának kivitele közben gyarló erejével a' másiké fölé akarván emelkedni, e' megtévedt buzgalom által egyik a' másik' pathosában azon erkölcsi érzelmet sérti meg, mellyet rendeltetésénél fogva tisztelni tartozott volna. Antigone ugyanis engedelmességgel, nyiltsággal és tisztelettel tartozott volna Kreon' parancsa iránt viseltetni, mert Kreon uralkodó, neki gyámnoka és jegyesének Haemonnak apja. De Kreon is tartozott volna gondolóra venni, hogy Polyneikes és Antigone őneki rokona, 's parancsa és makacskodása által, nem lett volna szabad

a' rokonszeretetet képviselő istenséget megbántani. Itt mindkettő azon erkölcsi érzelem ellen vétett, mellyet rendeltetésénél fogva tisztelni tartozott volna. Antigone, mielőtt menyegzői dal és koszorú' örömében részesűlne, halálra jut; de Kreon is súlyosan lakol fiának és nejének váratlan halála által, 's drága szenvedésbe kerűl neki, míg azon igazságra jut, hogy bír a' családi élet ollyan kincseket, mellyeknek vesztét a' polgári ki nem pótolhatja.

Ha a' hős, a' pathosa' kivitelében elkövetett buzgalom által, örök igazsággal biró erkölcsi érzelmet nem sért meg: úgy elbuktatása sértő benyomást okozna. E' körülmények közt a' kifejlet úgy lesz kielégítő és megnyugtató, ha szándéka' meg nem állható egyoldaluságát a' hős elismeri, róla lemond, és a' vele homlokegyenest ellenkező 's rá kényszerítőleg ható pathos' jogosnak elismert kivánatiban megegyez. Itt azonban szükség hogy a' lemondás valamelly felsőbb hatalom' tanácsa és közbenjárása, vagy pedig nem kényszeríthető józan körülmény' befolyása által történjék; 's a' hős ne minden józan ok nélkül változzék meg, mert így lelkületében gyávának és ingatagnak tünnék fel, 's iránta részvétlenség és érdektelenség támadna. Az illyen kifejletekre némelyek kárhoztatólag azt mondják, hogy itt a' csomó nem felbomlik, hanem ketté vágatik, hogy itt a' görög istennek gépszerű szerep van adva; melly vád ha Sophocles' Philoktetesére is kárhoztatólag felhozatik, úgy felületessége, nem eléggé világos értelmezése és sületlen alkalmazása miatt, ollyan figyelmet, minőt megedzett drámai törvény igényel, épen nem érdemel.

Odysseus és Neoptolemos, a' Trója alatt táborozó görög hadsereg' küldöttei, megjelennek Lemnos puszta szigetén, hol a' Herakles' nyilait biró Philoktetes tartózkodik. Odysseus, hogy Philoktetes' megszédítésében

czélt érjen, mint a' körülmények kivánják, és mint ismeretes jelleméből is következik, cselhez és ravaszsághoz nyúl. Neoptolemosnak t. i. kit Philoktetes nem ismer, színlett barátsággal és hizelgő beszéddel kell a' sebben szenvedő hőst elámítani, és a' nyilat kezeiből szép módjával kiragadni.

Odyss. Azon kell lenned hogy Philoktetes' szivét ámító beszéddel megnyerhesd. Ha kérdezi ki vagy? honnan jösz? ezt feleld: én Achilles' fia vagyok. Ezt nem szükség eltitkolnunk előtte. Továbbá mondd hogy szándékod a' görög tábort elhagyni, telve roppant gyülölséggel azok iránt, kik honodból rimánkodások közt elcsaltanak, mert Ilion várát csak azon föltétel alatt reméllték bevehetni. Mikor pedig megérkezél, jogszerű követelésed után sem méltatának arra, hogy Achilles' fegyverit neked itéljék, mellyeket Odysseusnak adtanak. Engem, a' mint tőled csak kitelik, illess a' legrútabb rágalmakkal, nekem azokkal fájdalmat nem fogsz okozni; ha pedig ezt nem teszed, úgy az összes görög hadsereget bántod meg. Ennek a' férfinak fegyvere ha kézre nem keríttetik, Dardanos' országát nem pusztíthatod el. 'S hogy miért csak neked és nem nekem lehet vele biztos beszédbe eredni, annak okát felfödöm előtted. Téged eskü nem kényszerít, hogy a' táborba visszaevezz, az első megindulásban sem vevél részt: én ezt magam részéről nem mondhatom. Ezen íjász' szeme elé kerülnöm nekem nem lehet, 's ha észre találna venni, veszve vagyok 's velem együtt te is. Hanem azon győzhetlen fegyvert, — 's épen azt kell kigondolni, — vajjon miként tudnád valami csel által tőle kezedre keríteni? Tudom ugyan hogy a' természettől, illyen beszédet tenni és illy álnok tervet koholni, te nem vagy képesnek alkotva; hanem kedves dolog nyerni diadalkoszorút! add rá hát magadat, azután ismét

igaz szinben állhatunk elő. Most csak egy kis rövid ideig engedd át a' szemtelenségnek szívedet, azután egész életedben, mint legkegyesebb ember, légy híres.

Ezen útasításra Neoptolemos, ki az ifjúkor' minden nemes tulajdonát bírja, t. i. nyiltszivüséget, felsőbbek iránti szerény szófogadást 's aggodalmat azon, hogy szeplőtelen híre neve a' világ előtt meg lesz becstelenítve, így válaszol:

„Oh Laertes' fia! e' beszédeket, mellyeknek már csupa hallásán fájdalmat érezek, kivinni gyülölöm. Nem születtem én arra, hogy rosz úton módon hajtanék végre valamit, 's a' mint emlegetik, az sem volt olylyan, ki engemet nemze. Hogy ezt az embert erővel vigyük el, arra kész vagyok, de hogy álnoksággal, arra nem. Hiszen bennünket, kik olly számosan vagyunk, az a' féllábu csak meg nem győz. Azért küldettem ugyan, hogy neked segítsek, de árulónak neveztetni mégis vonakodom. Oh fejdelem! szép tettet akarván elkövetni inkább megtántorodom, mintsem diadalra aljas úton módon tegyek szert."

Odysseus az ifjú' küzdését látván, síma nyelven így intézi hozzá további beszédét:

„Oh te nemes apától származott fiú! hajdan ifjúkoromban szóra rest volt az én nyelvem is, de karom tettre gyors. Miután pedig a' tapasztalás megérlelt, látom hogy mindent a' nyelv és nem a' kar igazgat."

Neop. Hazugságon kivül, mit parancsolsz mást szólanom?

Od. Mondom Philoktetest csak ravaszság által lehet elhoznod.

Neop. Miért inkább ravaszsággal, mint rábeszéléssel?

Od. Ő nem hagyja magát rábeszélni, erővel pedig nem lehet vele boldogúlni.

Neop. Tán valami roppant erővel bír?

Od. Igen, és az nyilaiban fekszik, mellyek elől nincsen menekülés, mellyek mindenütt, merre repűlnek, halált terjesztenek stb.

Neop. És te csakugyan nem tartod bűnnek a' hazug beszédet?

Od. Nem, ha ugyan szabadulás követi azt.

Neop. De minő arczczal beszélhet úgy az ember?

Od. Ha javadra akarsz munkálni, nem szabad gyávának lenned.

Neop. És mi hasznom van nekem abban, ha ő Trója alá jön?

Od. Tróját csak az ő nyilai veszik be.

Neop. Úgy hát nem én lennék a' várrontó, holott ez előtt az volt mondva.

Od. Te a' nyilak nélkül nem, mi pedig te nálad nélkül nem.

Neop. Ha a' dolog így van, akkor mégis kézre kell azokat keríteni.

Od. 'S ha ezt megteszed, kettős érdemet szerzesz.

Neop. Mondd meg mi lenne ez? 's úgy e' dolog' végrehajtásától nem vonogatom magamat.

Od. Egyszersmind eszesnek és vitéznek is fogsz neveztetni.

Neop. Nem bánom legyen meg! félreteszek tehát minden szemérmet, és a' dologra rá adom magamat stb.

Így Neoptolemos részint önnön javára nézve, részint pedig azon félelemből, hogy, a' dologba miután belé avatkozott, magavonogatását majd árulásra lehetne követtársa ellen magyarázni, a' terv' kivitelét magára vállalván, Odysseus eltávozik, Philoktetes pedig barlangjához megtérvén, az ifjúval találkozik. A' beteg vitéz' elragadtatása, midőn anyanyelvét meghallja 's midőn Neoptolemos magát megnevezi, meglepőleg van festve,

's érzékenyen kezdi rajzolni a' hüledező érzelmeket, mellyek elfogák, mikor e' puszta szigeten magára hagyatva felébredett, és a' szenvedéseket, mellyeket azóta kiállott. Azután könyörög Neoptolemosnak, miután ez az ámító szándékot elmondta volna, hogy vinné el őtet magával hazájába, melly jelenés alatt az olvasóban vagy nézőben, ki a' cselszövény' titkába be van avatva, az árulást távolról sem gyanító beteg hős iránt, a' részvét és szánat legtisztább érzési támadnak.

„Oh fiú! apádra, anyádra 's mind arra, mi otthon kedves előtted, rimánkodva kényszerítelek, ne hagyj itt engem egyedül e' bajok között, mellyekben látsz, és a' mellyekben szenvedek. Végy fel hajódra, annak csak valamellyik mellék részébe végy fel engemet. Tudom ugyan, hogy az efféle vitel sok alkalmatlansággal jár, légy mégis szíves. A' nemeslelkűnek gyűlöletes a' becstelenség, a' jóban pedig dicsőségét leli. 'S oh fiú! ha ezt elmulasztod, rosz hírbe jösz, de ha megteszed, ha életben Oeta vidékére érkezhetem, a' legnagyobb dicsőség leszen jutalmad. Ugyan tedd meg, terhedre csak egy nap sem leszek! Végy fel hajódnak akár farába akár orrába, vess a' legalsó zugolyba, hová akarsz, hol a' hajóstársaknak útjában legkevesbbé leszek. Oh fiú! Zeüsre, az ügyefogyottak' gyámolára kérlek, engedd magadat rábeszélni! ime én nyomorúlt, bár béna és erőtelen vagyok, előtted térdre borúlva könyörgök, ne hagyj e' kietlen magányban, hol embernek híre sincs stb.“

Neop. Ha neked úgy tetszik, mindjárt útnak indulhatunk (a' karhoz) Philoktetest jó szívvel felveszi hajóm, e' kérelem tőle nem lesz megtagadva. Az istenek szabadítsanak meg ettől az országtól bennünket, 's vezéreljenek oda, hová hajózni szándokunk!

Phil. Oh kedves nap, szeretett férfiú, drága hajósok! miként viszonozzam ezen szívességet, hogy engemet szánakozólag társaságtokba vettetek? Menjünk hát kedves ifjú, hanem előbb hagyj bucsút vennem e' szomorú hajléktól, hol senki nem lakik; jőj és lásd meg, hogy hol folytak nyomorúságom' napjai, hogy minő szilárddá és türödelmessé edződtem, mert nem hiszem hogy azon bajokat, nemhogy elhordozni, de csak megnézni is birná valaki, midőn engem a' vassanyar megtanított arra, hogy bajokat tűrni tudó legyek.

Midőn a' barlangból kifelé jőnek, Philoktetesnél sebeinek szaggató fájdalma beáll, melly rajta erőt vesz, 's kínai enyhülése után álomba sülyed, nyilait már az előtt átadván az azokat bámuló Neoptolemosnak. Az ifjú, birtokában a' nyilaknak, bár a' kar hatalmasan ösztönözi is, az alkalmat, melly a' fegyverrel való megszökésre olly kedvezőleg nyílott, nem használja. Philoktetes azonban felébred, 's az ifjút sürgeti, hogy induljanak. Neoptolemos magában küzd, hogy mitevő legyen, az agg vitéz kezdi veszteni bizodalmát benne, 's végre ekképen szólal meg:

„Nem akarok előtted titkolódzani: Trója alá kell velünk hajóznod, a' görögökhöz, az Atridák' seregéhez."

Phil. El vagyok veszve és elárultatám! oh jövevény, mit mívelél velem? add vissza hamar nyilamat stb.

A' megcsalatott Philoktetes' hosszas könyörgésire, a' magát elhatározni nehezen tudó Neoptolemos a' nyilat csakugyan vissza akarja adni; de Odysseus, ki épen ezen pillanatban jelent meg, kivánja hogy a' fegyver ő neki adassék, és Philoktetesnek vissza a' világ' minden kincseért se. Philoktetest azonban kéri, hogy menne velök Trója alá, de ez nem tudja magát rávenni, hogy embertelen elleneinek győzödelmet szerezne, 's szíve' haragjában a' kopár szigetet többre becsüli a' görög

tábor' minden dicsőségénél. Odysseus és Neoptolemos a' kézre került nyillal eltávoznak, Philoktetes pedig e' csalódáson gerjedt fájdalminak hánykódási között, melyek minden testi szenvedésinél szívrehatóbbak, őt az elmenetelre biztató karnak könyörög, adna neki valami fegyvert, mellyel kínos életének véget vethessen.

Neoptolemos' lelkét ez alatt nemes megbánás tölti el, hogy az elhagyott szenvedőt ravaszság által fegyverétől megfosztá, 's midőn megindúl, hogy a' nyilat Philoktetesnek visszaadja, közte és Odysseus közt heves összeszólalkozás támad.

Odyss. Nem akarod megmondani, hogy visszafordulván hová tartasz illyen nagy sietve?

Neop. A' bűnt helyrehozni, mellyet imént elkövetek.

Od. Mit beszélsz! ugyan mi volt volna az a' bűn?

Neop. Az, hogy neked és az összes hadsereg' kivánatának engedelmeskedvén —

Od. Nos tettél tán valamit, a' mi hozzád illetlen volna?

Neop. Azt a' férfiút rút csalárdsággal és ravaszsággal rászedém.

Od. Micsoda férfiút? stb.

Neop. Pöas' fiát.

Od. Mit akarsz mívelni? Egészen félelem fog el!

Neop. Kitől e' nyilat elvevém, annak ismét —

Od. Oh Zeüs! mit akar mondani? visszaadni csak nem szándékozol?

Neop. Aljas úton jutottam hozzá, nem igazság szerint.

Od. Az istenekre mondom! azért beszélsz-e így, hogy engemet gyötörj?

Neop. Ha igazat szólani rád nézve gyötrelem stb. stb. Az elkövettem czudar bűnt jóvá akarom tenni.

Od. És ezt mívelvén, nem rettegsz az achaji seregtől?

Neop. Midőn igazsággal vagyok szövetségben, ijesztésedtől nem félek, 's általad tettre nem fogok indulni.

Od. Akkor nem a' trójaiak ellen, hanem te elleded fogunk csatára kelni.

Neop. Jöjön a' minek jőni kell.

Od. Látod-e jobbomat e' kardmarkolaton?

Neop. Meg fogod látni, hogy tüstént azt teszem magam is.

Od. Azonban eredj! de érjek csak haza, elmondom az egész seregnek, hadd büntessen meg az.

Neop. Azt bölcsen teszed, 's ha más tárgyban is ekkép intézkedel, úgy panaszra okot sohasem találsz. — Pöasnak fia Philoktet! téged hívlak, elhagyván sziklai lakodat jőj elő!

Philokt. Mi zaj, minő kiabálás van ismét e' barlang előtt? ti idegenek mért hívtok engemet? mi szükségtek van még? oh egek! tán csak nem azért jöttetek, hogy az előbbi bántalmat még nagyobbal tetézzétek?

Neop. Vigasztalódjál, és halld meg szavamat, mellyet mondani jövék.

Phil. Félek, mert szép szavak után indulva imént is roszúl jártam, midőn beszédednek hivék.

Neop. Vajjon nem lehet-e megbánni a' bűnt?

Phil. Szavaiddal hozzám simulál, azonban ártó szándékot alattomosan rejtél, midőn fegyverem elrablád.

Neop. Most nem ollyan vagyok! 's csak azt akarom tőled meghallani, vajjon elhatározott vagy-e itt maradván, tovább is szenvedni, vagy velünk elhajózni?

Phil. Szünj meg, többet ne szólj! hiába lesz minden mit beszélsz.

Neop. Erre határoztad el magadat?

Phil. Szilárdabban mintsem ki tudnám mondani.

Neop. Ohajtanám hogy szavamra térnél, 's hogy beszédem hiába ne legyen, megszünöm szólani.

Phil. Foganat nélkül lesz minden a' mit mondasz, hajlandóságomat irántad meg nem nyerheted, ki életemtől csalárdúl megfosztál, most pedig visszatérvén még nógatsz, te ki olly híres apától, alávaló korcsnak származál. Vész reátok! reád, a' két Atreusra és Laertes' fiára! nyiljék meg a' föld alattatok és sülyedjetek el! stb.

Neop. Ne átkozódjál! hanem fogadd el vissza kezemből fegyvered.

Phil. Mit mondál? másodszor is rá akarsz tán szedni?

Neop. Esküszöm Zeüsnek legfőbb hatalmára!

Phil. Ha igaz a' mit szólál, úgy annál kedvesebbet nem tudnál mondani.

Neop. A' tett majd meg fogja mutatni, csak nyujtsd ki jobbodat, és vedd át fegyvered.

Od. (hirtelen elébe lép Neoptolemosnak.) Ennek ellene mondok, bizonyságul hívom az isteneket, az Atridáknak és az egész seregnek nevében.

Phil. Oh fiú! ki' hangja ez? csak nem Odysseusé?

Od. Minden esetre az övé, hozzád nincsen meszszire, 's ki téged a' trójai síkra el fog vinni, akár akarja azt Achilles' fia, akár nem.

(Neoptolemos a' nyilat átadja.)

Phil. Csak addig maradj míg e' nyil fel lesz idegezve, többet aligha örűlsz, fogadom.

Neop. (Philoktetes midőn a' nyilat el akarja lőni, karjába dől.) Hah! az istenekre mondom el ne lődd e' nyilat.

Phil. Ereszsz el jó fiú! az istenekre mondom ereszd el kezemet! stb. (Odyss. elszalad.)

Ezután Neoptolemos ismét kisérti a' megátalkodott szenvedőt, ha rávehetné hogy a' görög táborba menne el. Philoktetes hajthatlan, 's azonfölül Neoptolemost első ízbeni igéretéhez képest kéri, hogy vinné inkább honába, mit az ifjú megigér, 's épen indulni akarnak, midőn Herakles az égből hirtelen leszáll, Philoktetesnek Zeüs' akaratát tudtára adja, és sebeinek Trója alatt gyógyulást igérvén, felszólítja, hogy istenek' akarata ellen ne tegyen és Neoptolemossal menjen a' görög táborba.

E' műben némellyek hibának tartják azon körülményt, hogy a' csomó nem magától végződik be, hanem Herakles' megjelenése által mintegy ketté vágatik. Jegyezzük meg, hogy azon színműben, hol a' cselekvény nem magától végződik be, hanem valami úton módon ketté vágatik, hogy befejeztessék, a' kifejletnek lehetlen ki nem elégítőnek, meg nem nyugtatónak, botránkozatosnak és sértőnek nem lenni. És Philoktetes' kifejletéről lehet-e azt állítni hogy illyen? A' kifejlet csak bírjon a' fölebb meghatározott tulajdonokkal, t. i. legyen kielégítő, megnyugtató, ne legyen botránkozatos és sértő, az útért és módért, melly által ez eszközöltetik, én részemről hibásnak mondani sohasem fognám. Ezenkivül ha gondolóra veszszük, hogy Sophocles a' nép' száján forgó regével, melly e' mű' cselekvényének alapját képezi, ellenmondásba jőni nem akart: úgy el kell ismernünk, hogy a' kifejlést ezen az úton kellett eszközölnie. Melly tény által egyszersmind azon elvre vezéreltetünk, hogy a' történetből és népregékből alakult drámai cselekvényekben, az összeütközés' eszközlése 's a' küzdés' menetele körött, ha szabad is a' valólag megtörtént eseményeken némi változtatást és módosítást tenni, de a' cselekvény' kifejletében a' történet vagy rege' való kimenetelétől eltérni nem szabad.

Azonban vannak e' tragoediának ollyan tisztelői is, kik ezt Sophocles' legtökéletesebb művének tartják. És e' méltánylat nincs minden alap nélkül, ha a' költői tehetség' sinórmértékeül azon ügyességet veszszük, melly az egyszerű és meddő történetből is tud figyelemébresztő 's várakozást függőben tartó cselekvényt teremteni. Philoktetesnél épen ezen körülmény fordúl elő, 's bámulnunk kell a' költő' tehetségét, hogy azon egyszerű regéből, mellyben több nincs csak ez: „a' Herakles' nyilait biró Philoktetes a' görög táborba menni nem akar," három jellem' mesteri alakítása és kifejtése által olly meglepő, és az abban uralkodó pathoshoz képest olly szívreható cselekvényt tudott előállítani.

A' fölebb kimondott elvre vonatkozólag, történetileg az nem bizonyos, hogy Odysseus és Neoptolemos csakugyan olly ravasz tervhez nyultak volna Philoktetes' megszédítésében; hanem az benne van a' regében, hogy Herakles az egekből leszállott és Philoktetesnek meghagyta a' görög táborba való menetelt.

Ezen külső kifejletnek és engesztelődésnek ellenében, a' két Oedipusban egészen belsőleg, egészen szellemileg történik a' dolog. Oedipus nem tudva megöli apját 's anyjával összekel, megnyervén keze által a' thebai koronát is. E' nem tudott bűnök őtet boldogtalanná még nem teszik, mert magát nem ismeri; az öreg jós azonban benne gyanút támaszt, minek hitelt adni nem akar, 's az ártatlanok ellen sértő zúgolódásra fakad, 's mikor a' talány a' körülmények' befolyására kifejlenék, irtózat és rettegés között ismeri meg magát, mi által boldogsága elenyészik, büszkesége porba aláztatik, 's magát szeliden megadva rontsolt szivének megmaradt kincsével az apai szelid érzelmekkel összeroskadt boldogságának helyétől megválik. „A' talány' felbomlása által, miként Ádám, midőn a' jónak és gonosz-

nak tudására jött, boldogságát elvesztette. Most mikor már szemei megnyiltak, magát vaksággal veri meg, 's a' gyámoltalan öreg megválva koronájától és városától, mint száműzött bolyog hontalan" *).

A' megbántott de kiengesztelődött istenségek azonban, végre megszánják a' boldogtalanná lett királyt, 's szenvedéseiért mintegy kárpótlásul, azt igérik neki, hogy nyomorral teljes életét dicsőséges halállal fogja végezni, hogy t. i. majd ha vég órái közelednek, őneki, egyetlenegynek minden halandók közől, az Eumenidák' szent berkében pihenésre hely fog engedtetni; azon ország pedig, mellynek földe tetemeit magába fogadja, őmiatta az istenek' áldásában és pártfogásában fog részeltetni. — E' kettős isteni jóslat az, melly az „Oedipus Kolonosban" című tragoediának szellemi alapját képezi.

A' világtalan királyt vezeti lyánya Antigone, 's a' nélkül hogy tudnák, Kolonosba, az Eumenidák' szent berkéhez, az alvilág' érczkapujához, Oedipus' szenvedésinek végczéljához jutnak. Ismene a' női gyengédséggel biró bátortalan leány megérkezik, és hirt mond a' fivérek' meghasonlásáról, az oraculum' jóslatáról, és Kreonnak azon szándékáról, miszerint a' száműzött Oedipust az oraculumi jóslat' következtében Thebába vissza akarja vinni. De a' megkeserített öreg, kit a' szenvedések bár kora aggastyánná tettek is, de férfias szellemét még nem törhették meg, fölteszi magában, hogy Kolonosból mozdulni nem fog. A' megalázódás, a' szelid magamegadás, mellyek rettentő sorsának első következései valának, már elmultak; érzi hogy tán mégsem érdemlé azon szenvedéseket, mellyeknek martaléka lett, hogy a' csapás, melly őtet érte, tán igen is sanyarú. Kreon és

*) Lásd Hegel' Aesthet. 3. kötet. 558 l.

fiai ellen zúgolódik, vádolja őket hálátlansággal, hogy számkivetésének és nyomorúságának azok okai, 's zúgolódása közt illyen szavakra fakad:

„Midőn a' szörnyű fájdalom keblemet szaggatá, midőn a' halál vagy megkövezés jótétemény lett volna, kivánatomra senki sem hajolt. Mikor pedig idő mulva fájdalmim' égető tüze megtikkadott, mikor megismerém, hogy, a' harag' féktelen dühétől elragadtatva, vétkemhez képest igen nagy büntetést vettem magamon: akkor vertek ki alattvalóim tulajdon országomból, és a' fiak, kik apjokat megszabadíthatták volna, nem tevék gyermeki kötelességöket; csak egy szót kellett volna mellettem szólniok, nem tevék 's száműzni hagytanak. . . . Pártjokra engem megnyerni nem fognak, 's hasznukra válni nem fog az, hogy Kadmus' országában ők az uralkodók stb."

Ezen mű' cselekvényében ezen vezéreszme vagy pathos van kifejtve: „ragaszkodás Attika' földéhez, és a' Kreon és Polyneikes ellen kitörő szilaj harag," kik t. i. őtet onnan el akarják vinni; mire az öreg királynak imént felhozott nyilatkozatán kivül e' következő parodos is mutat:

„A' földkerekség' legkiesb nyugovóhelyére, a' paripatenyésztő vidékre, a' napvilágította Kolonosba léptél oh jövevény! oda hol a' szépszavú csattogány leginkább mulat, 's a' zöld bokrok között búsan zengi dalát, rakván fészket ez ezergyümölcsű berekben a' sötétzöld levelű repkényen, mellyet sem a' nyári nap' heve sem az őszi viharnak fuvalma nem fonnyaszt el soha, hol az édes mámorba szenderült Dionysos ábrándozva mulat, kinek körében isteni nymphák lejtenek.

Az ég' harmatától megujúlva virúl itt szüntelen a' szép koronáju narczis, szent koszorú végett a' nagy istennők' számára, és az aranyszinű krokos. Itt ered

az örökbuzgásu forrásból Kephissus, melly termékenységet árasztó tükör vizét kigyózva viszi a' messzeterjedő ligeteken és pázsitos rónákon keresztül, hol a' Musák körbe fonódnak, 's hol Aphrodite, tartva aranyos gyeplőjét, sohasem hajt úgy el, hogy meg ne állapodnék.

Itt tenyész az a' fa, mellyet nem bír sem Ázsia, sem a' nagyhatáru Doris, sem Pelops szigete, az a' fa bujján, minden ápolás nélkül magától tenyész, mellyet még az ellenség' fegyvere is kimél, e' terjedelmes ligetekben, a' kékes zöld levelű olajfa, és gyökeréről mindig uj meg uj hajtások sarjadzanak. Nem bántja azokat sem harcznok, sem ifju, sem öreg; mert Zeüs az olajfa-védő, és a' kékszemű Athene áll fölöttük őrt.

A' nagy istenek' ajándékaért is kell magasztalnom szülőföldemet, t. i. a' világszerte elterjedt hírnévért, a' délczeg paripák' tenyészteért és a' biztos hajókázatért. Oh Kronos' nagy fia! a' hírnév tőled származik; és te uralkodó Poseidon, te tetted a' paripát a' zablázó kantár' hatalma által e' virányokon először szeliddé. 'S oh csuda! az evezőkkel ellátott hajó a' tengerek' árjain fel 's alá vitorláz, felszárnyazva evezők' kezétől, és rajként kisérve a' nereidák' százlábu karától."

Testére nézve Oedipust igen elhagyatott helyzetben találjuk, inség és nyomor közt, rongyban, vakon, sovány és csekély táplálékát koldulgatva; de a' szellemi Oedipust még meg nem tört királyi méltóság jellemzi. Kreon, az oraculum' jóslatáról értesülvén, jő és a' száműzött királyt szép szavakkal arra akarja bírni, hogy Theba városába térjen vissza. A' véráldozathoz tettetett alázattal síma szavakat intéz, de tőle megvettetik és szemrehányó szavakkal fogadtatik. Kreon a' rajta ejtett kudarczért boszút áll, a' mennyiben az elhagyatott aggastyánt vég gyámolától, szeretett lyányaitól, megfosztja, kiket azonban a' fejedelmi hős barát-

ság' egész fényében festett Theseus, az attikai király, visszahozat, és Oedipust Kreon' megtámadása ellen védelmezi. E' zordon jelenést egy szeliden megható váltja fel, mellyben az egyedűl maradt apa és a' Kreon' kezei közől kiszabadított lyányok közt, a' viszont együttlehetésen való buzgó örömnek hangjaitól íhlettetünk meg. Ezt ismét egészen ellenkező szellemű váltja fel, mellyben a' megkeserített apa nagyszerű átkokkal útasítja el magától fiát.

A' trónból kiforgatott Polyneikes t. i. apja elé akar járulni, hogy kegyének megnyerése által, a' trónba ismét bele ülhessen, mivel őket viszálkodó fivéreket illetőleg az oraculum azon félnek igért győzödelmet, a' mellyik' részére Oedipus állani fog. Polyneikes iránt, mind a' mellett, hogy illy önző szándékból jő, nagy részvéttel viseltetünk, és sorsában szánakozattal osztozunk, mert az apján elkövetett hálátlanság miatti törödelmes bánaton és önnön vádolásán kivül, benne nemes méltóság és harczias természet is nagy mértékben mutatkozik. A' megbántott apa értesűlvén a' fiú' szándékáról, őt a' hálátlant nem akarja maga elé ereszteni; Theseus és Antigone' Polyneikes mellett emelt kérelmére azonban mégis hajlik maga elé bocsátani, de midőn megjelenni észreveszi, tőle elfordúl, és nem méltatja arra, hogy hozzá szólana. Polyneikes meglátván a' nyomorúlt helyzetben levő apát, sanyarú sorsán megindúl, önnön magának szemrehányásokat tesz, az öreg előtt bocsánatért esd, a' többek közől illyen szavakat intézvén hozzá:

„Zeüs mellett is ott űl a' kegyelem trónusán, miért ne lenne hát az melletted is apám! egykori bűnömet akarnám letörleni. 'S te hallgatsz? oh apám! csak egy szót adj nekem és ne fordítsd el tőlem arczodat stb.“

De az öreg nem szólal meg. Polyneikes kéri ujolag, 's maga iránt részvétre akarván bírni, elbeszéli hogy

Eteokles milly álnokúl megcsalá. Említi az argosi segédseregeket is, és igéri apjának hogy hajdani lakába fogja visszaültetni, csak bocsásson meg neki és álljon kérelmére. A' még mindig hallgató Oedipust kéri a' kar is, hogy mondaná ki szándékát, 's ekkor megszólal, önnön állitása szerint leginkább Theseus iránti tiszteletből; de szavait megrázó hallani, mert azok olthatlan haragjának közepette szemrehányásokkal és fiait sujtó átokkal telvék:

„Gaz fiú! midőn a' trónus és királyi pálcza tiéd volt, mellyet Theba városában mostan öcséd bír, elvertél engemet, apádat; hontalanná tettél, hogy legyek kénytelen illy rongyban járni, mellynek csak láttára, midőn e' balsors téged is utólért, könyek hullanak szemedből. — Én sírni nem fogok, tűröm, míg élek, sanyarú sorsomat, gaz hálátlanságodat forgatván eszemben. Te juttatál ezen inségre engemet, te űztél el, miattad kell hontalan bolyganom és kéregetnem idegenektől a' mindennapi kenyért. 'S ha nem voltak volna lyányaim, kik engem ápolnak, várván hogy majd megszánod sorsomat, rég el kellett volna vesznem. Ők tartottak meg engemet, ők ápolának, ők, kik a' kitartásban férfiakhoz és nem hölgyekhez hasonlók; de ti nem az én magzatim vagytok, ti nem tőlem vettetek származást. A' boszú' istenének még nem fordulának feléd szemei, de meg fognak azok találni, majd ha az említetted sereggel Theba' falai felé huzódol. Nem fog történni, hogy a' várat bevedd, hanem véredet kiontja öcséd, kit megölsz. Ezen átkot szántam fejetekre, mellyet most ujra felhívok, társúl, megtanítani benneteket arra, hogy miként kell a' szülőket tisztelni, nem pedig megvetni; ha ugyan, illy érzelmeket mutatvátok, a' világtalan apától vevétek származást, mert lyányaim másként viselik hozzám magokat stb. — Takarodjál sze-

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

meim elől, apahagyott, átkozott gazember! vidd el az útra magaddal átkomat: fegyverrel hazádat bevenni nem fogod, de Argosba sem térsz vissza; nem, mert öcséd' keze által, véredben hörögve, ér utól halálod. Ez átkom, és ezen kivűl még a' pokolbeli gyűlölt sötétséget is felhívom, hogy borítson el; felhívom az isteneket, fel 's különösen Arest, ki meggyujtotta köztetek a' viszálkodásnak vadúl lobogó szövétnekét. Menj el e' felelettel, 's add tudtára Kadmus' népének és hű czimboratársaidnak, hogy Oedipus illy áldást adott fiára."

Polyneikest e' rettentő apai átok megdöbbenté ugyan, de azért nem tér nővérének Antigonénak azon kérelmére, hogy Theba ellen forralt ellenséges szándékával hagyna fel, és a' segédsereget Argosba bocsátaná vissza. Bátor kebelét megilletődés és szomorúság tölti el, 's Antigonét megáldván azon kérelemmel távozik el, hogy ha elesik, holttestét ne hagyná temetetlen.

A' kar énekhez fog, az alatt megdördűl az ég, és Oedipus megérti, hogy ezen természeti tünemény, hírnök, melly őt az árnyak' világába hívja. Theseust magához szólítja, kinek tudtára adja, hogy élte már vége felé közelget, hogy sírját halandónak őkivűle megtudni nem szabad, és az ezt illető titkot, majd ha haldoklik, ő is csak elsőszülött magzatával tudassa, mert teteme ezen országra nézve bűbájos talizmán leend, erős védelem ellenség ellen. A' világtalan öreg azonban már e' földön megdicsőül, szemeiből mennyei világ sugárzik, 's nyugovóhelyét megtalálni, minden vezető nélkül indúl el.

Csudateljes kimulásáról a' kar' utolsó stasimonja után fellépő hírnök tesz tudósítást, ki beszéli, hogy az egekből mikor lehangzott az isteni szó, hogy ne késedelmeznék, kérte Theseust, lenne gondja szeretett lyányaira, 's ne hagyná őket magokra. E' kérelem' telje-

sítését a' nemes Theseus midőn megigérte volna, így szólott lyányihoz: „Kedves gyermekeim! vegyetek erőt magatokon, meg kell válnunk, mert nem szabad látnotok, mit szem nem láthat, 's nem szabad hallanotok, mit fül nem hallhat. Távozzatok el hát innen, csak Theseus a' király maradjon itt, mert csak őneki szabad meglátni, a' mi történni fog."

E' tudósítás után a' hírnök így folytatja szavait:

„Ezek valának utolsó szavai, mellyeket tőle hallottunk; mi pedig a' hajadonokkal sírva és zokogva távozánk. Egy kis idő mulva visszanéztünk, és az öreget már sehol sem láttuk, a' király pedig ott álla, szemeit tenyerével árnyékolva, mintha valamelly borzasztó esemény miatt nem bírna fölfelé nézni. Azután nem sokára láttuk, hogy térdre esett, és az olympusi istenekhez imát rebegett. De az, hogy Oedipus miként mult ki, a' felséges Theseuson kivűl, egy halandónak sincs tudtára. Nem Zeüs' dörgő villáma égette őtet hamuvá, nem is vihar sodorta el, hanem vagy isten' angyala ragadta fel, vagy az alvilág' sötét kapuja nyílt meg alatta stb."

Illy fenséges és benső kiengesztelődéssel bír e' tragoedia a' sokat szenvedett Oedipus' titokteljes és megdicsőitő halála által. A' síránkozó két árva hajadont Theseus vigasztalja és inti, hogy „bűn lenne azok' halálán siralmas panaszra fakadni, kiknek sírjára kegygyel teljesen néznek az istenek," 's miután pártfogását megigérte volna nekik, Antigone' akaratához képest, Thebába visszatérnek, hogy a' két fivér közt forrongó viszálkodást, ha még lehető, lecsillapíthassák.

Némellyek azt mondják hogy 67, mások pedig azt, hogy e' művet 80 éves korában irta volna Sophocles, szóval azon korban, midőn a' költői tehetség, fellengő repülésében mármár lankadozni kezd; mégis sok ollyan tökélylyel bír, millyennel egyik színműve sem dicseked-

hetik. A' cselekvény minden egyszerűsége mellett is igen érdekes és figyelmet függőben tartani tudó. Nem bír ugyan sem Antigone sem Oedipus király' nagyszerű rettegtetésivel, de szelid és szívhez szóló érzésekben azoknál dúsabb. A' tragoediai fönséget jellemző ünnepélyes komolyságban és nyugalmas méltóságban pedig mind a' hat társnak felette áll. Benne a' haragos indulatok' szilaj kitöréseit szelid és gyengéd érzést lehelő jelenések váltják fel. Midőn zúgolódását a' hűtelen alattvalók és fiak ellen az öreg végezte volna, a' nemes Theseus' fellépése által az előbbivel érzelmekben egészen ellenkező szellemű jelenés következik; mikor a' kétszínű Kreon' megérkezése által történt boszús felháborodás megcsillapszik, a' megszabadított hajadonok' érzékeny öröme lepi meg az olvasót; mikor a' háládatlan fiúra megrázó átkát kizúgta volna, a' gyöngéd érzelmű nővér és a' töredelmes bánkódást mutató Polyneikes közt, a' testvéri szeretet' szelid érzelmeitől áthatott beszélgetésnek leszünk tanúi. E' mű az emberi élet' gyarlósága és viszontagságai fölött egy búsan és melegen ömledező elegia. Ki inségben és nyomorban szenvedett, halálban megdicsőülés lett jutalma.

8. §. Fordulat = *περιπέτεια* és Elektra' ismertetése.

A' fordulatokat illető észrevételimet azért hagytam utóljára, hogy az ismertetés alá vett színműveket egyenként már megvizsgálván, a' fordulatot illetőleg mindnyája felett egy füst alatt nézhessünk szét. Színművekről gyakran hallhatni ezen magasztalást: „meglepő fordulatokban gazdag," melly fogalom szerint a' fordulat alatt a' színmű cselekvényének azon ügyes szerkezete értetik, miszerint egyik jelenés egészen ellenkező szelleművel váltatik fel; 's ez a' mű' végéig kölcsönösen így megy. Azon fordulat, mellyről itt szó vagyon, nem illy érte-

lemben vétetik. A' költő a' színmű' cselekvényét úgy tartozik bonyolítani és szerkeztetni, hogy a' kifejlés felől ne csak függőben, hanem teljes bizonytalanságban is tartassék figyelmünk. „A' fordulat" — vagy mint a' közéletben, különösen kereskedők és pénzre játszók szokták mondani: megfordult a' szerencséje — „ollyan változás a' cselekvő személyekkel, minél fogva azok, az addigival egészen ellenkező helyzetbe jutnak" *). Azaz, a' fordulat a' cselekvény' menetelét eszközlő körülményeknek ellenkezőre való változása. A' színműben illyen fordulat csak egy lehet, mellynek helye kevéssel a' katastroph előtt van. A' fordulattól megkivántatik, hogy meglepő és valószinű legyen; a' jellemből magából, azaz a' cselekvény' belső természetéből fejlődjék; természetesen, azaz józan okok és psychologiai törvények szerint eszközöltessék; ne történetességen, hanem szükségességen alapuljon. „Oedipus király"-ban a' fordulatot azon jelenés képezi, mellyben a' korinthusi követ föllép, ki Oedipust, örvendetes hirt akarván neki mondani, 's a' vélt anyával történendő vérfertőzet miatti rettegéstől meg akarván szabadítani, várakozásával épen ellenkező helyzetbe hozza. „Antigoné"-ban az a' jelenés, mikor a' gyászjósló Teiresias föllép és inti Kreont, hogy végzetét huzza vissza, mikor t. i. Kreont hajthatlan szándékából kivenni csakugyan sikerül. „Ajax"-ban, midőn a' hős' eltakarítását engedni nem akaró Agamemnon' ellenébe Teuker mellett, egészen ellenkezőleg mint várnók, a' minden baj' oka Odysseus föllép. „A' trachisi hölgyek"-ben, midőn Hyllus Dejaneirának szemrehányó tudósítást tesz Herakles' szenvedésiről. A' „Kolonosi Oedipus"-ban a' mennydörgés utáni jelenés, mikor a' sírszélen álló aggastyán,

*) Aristoteles' Költészete' 11. fej.

mély titkot sejtő szavakba burkolva Theseusnak tudtára adja vég órája' közeledését. „Philoktetes"-ben a' fordulat, nem Herakles' megjelenése által eszközöltetik, mert ez külső körülményeken alapúl, nem pedig a' cselekvény' belső természetéből, psychologiai törvények szerint fejlődik, hanem az által, midőn Neoptolemos hosszas küzdés után, ámítástól idegen eredeti jelleméhez, azaz önmagához visszatér, és Odysseus' ellenszegülésének daczára is, Philoktetesnek a' nyilat visszaadja.

Láthatni mind a' fölebb adott magyarázatból, mind a' felhozott példákból, hogy a' fordulat az által okoz meglepést, miszerint a' hős' jellemével mindig szoros kapcsolatban álló cselekvény' menetelén tesz valami nem várt és előre el nem láthatott változást. Ollyan fordulathoz, melly nem a' cselekvény' belső természetéből fejlődik ki, hanem annak kivűle esik, melly valami regényszerű 's pillanatig tartó meglepés által egyedűl a' nézőre vagy olvasóra kiván hatni, józan és ép ízlésű drámaíró sohasem folyamodik. Azonban, ezen elvet, némileg hogy példával is megvilágosíthassam, előbb előadom „Elektra'" cselekvényét, mellyel még különben is tartozom.

Elektra és Antigone egyformán nagy, de egymással homlokegyenest ellenkező lelkület; ez derűlt és ártatlan szeretet, amaz boszúérzetével páros gyűlölség' ereje által látszik mintegy fölűlemelkedni a' halandók' gyermekein. Elektra nem tud azon gondolattól menekűlni, hogy apja, az emberek' királya, álnokúl meggyilkoltatott, hogy ő a' gyilkosokkal kénytelen együtt lakni, tőlök sértelmeket tűrni, 's Aegisthust apja' trónusán szemlélni. Az olthatlan de tehetetlen boszút, melly e' nember' vérét már egészen epévé változtatá, szive és lelke több éveken keresztül táplálta. Ő Klytemnestrában nem anyját, hanem apja' gyilkosát látja,

's egyedűli vigasztalása azon reményen nyugoszik, hogy Orestes torlani egykor megjelenend.

Sophocles azon tény által, hogy e' mű' hősének, Aeschylus' felfogása' módjával ellenkezőleg, nem Orestest választotta, kinek a' megtorlást a' delphibeli istenség teszi kötelességévé, hanem a' gyűlölséggel teljes és ravasz Elektrát, nem csak azt mutatta meg, hogy az emberi természetbe mélyen tud pillantani, sőt művészi tapintatának is fényes jelét adta, a' mennyiben a' rege' eseményeit ollyan irányra tudta fordítani, hogy általuk az érdek egészen Elektra' tetteihez és érzelmeihez kötttetik.

Orestes megérkezik Mykenébe testi lelki barátjával Pyladessel és öreg nevelőjével. Agamemnon' kastélya előtt tervet koholva találjuk őket, 's abban egyeznek meg, hogy a' házasságtörő pár, gyanú' elkerülése végett, álhírrel ámíttassék el, mintha Orestest a' pythiai játékokon lovai összetörték volna; azután Orestes és Pylades majd phókisi hősöknek adják ki magokat, kik a' vélt halott' hamvait hozzák stb, mint ez, e' következőkből világos:

Orest. Midőn a' delphibeli jóshelyhez járulék, kitudakozandó, hogy a' megtorlást apám' gyilkosain miként kellene végrehajtanom; Phoebostól ezen feleletet nyerém: paizs és hadsereg nélkül, egyedűl ennen személyemben, ravasz csel által, hajtsam végre rajtok az igazságos halálos büntetést. — Bizván az istenség' ezen szózatában, mihelyt kedvező alkalom nyílik, menj el e' kastélyba jó öreg, 's hogy nekünk tiszta igazságot hozhass, vigyázz meg mindent, a' mi ben történik. Ennyivé megöregedvén, 's ollyan hosszú idő mulva, lehetlen hogy megismerjenek, lehetlen hogy ősz fürteid gyanút gerjeszszenek. Miután elmondtad, hogy a' szövetséges Phókisból, Strophiustól az ő nagyhatalmú

frigybarátuktól küldetve jösz, esküvel erősítve add tudtokra, hogy Orestes a' pythiai viadaljátékon a' nyargaló szekérről lebukkanván, erőszakos halállal kimult. Rólam ez legyen beszéded. Mi pedig az alatt, mint az istenség meghagyá, Agamemnon' sírhalmát nedves áldozattal és hajunk' lenyírott fürtével fogjuk megtisztelni. Azután az érczurnával, melly, mint tudod, nem messze egy bokorba vagyon elrejtve, ide visszatérünk, e' kastély' lakóinak költött beszélyünk által, azon örvendetes álhirt megviendők, mintha testem lángoktól, már porrá és hamuvá volna emésztve.

Klytemnestra a' mult éjszaka, Agamemnont illetőleg, igen különös álmot látott, mellytől nyugtalaníttatvája, a' holt' sírjához engesztelő áldozattal küldi Chrysosthemist, a' sok gyengédséggel biró leányt, ki Elektrának, az elszánt bátorságra és az olthatlan boszúérzetre nézve, tökéletes ellenmása. Elektra megtudván, hogy Aegisthus onnan hazúl elment, a' keblében hullámzó érzemények' árját megereszti, apján síránkozik, anyja és mostoha apja ellen zúgolódik, 's Orestes' nem sokára leendő megérkezésével vigasztalja magát, midőn Chrysosthemis vele a' csarnokban találkozik. A' gyengéd, de némileg gyáva Chrysosthemis kéri hogy fájdalmit és bánatát fojtaná el, 's figyelmezteti hogy ez által Klytemnestrát és Aegisthust felingerelvén, csak önnön magának árt. De Elektrán az efféle beszéd nem fog, ő előtte apja iránt ünnepélyes kötelességnek látszik hogy anyját gyűlöli; ő az üldözésekkel és sérvekkel, mellyeket a' házaspártól tűrni kénytelen, mintegy dicsekszik: ő egy bitor' akaratától függeni nem akar, 's boldogtalanságát gyávasággal nem párosítja. Ezért legkevesbbé sem rendűl meg midőn Chrysosthemis tudtára adja a' határozatot, miszerint Aegisthus' haza érkeztekor börtönbe akarják csukni, hol aztán senkitől nem hallva, fájdalmit

panaszokban bizvást kiöntheti. Chrysosthemis e' figyelmeztetések után is hajthatlannak látván Elektrát, még egyszer így szól hozzá:

„Tekintetbe hát épen nem veszed jelen életedet?"

Elekt. Oh igen, pompásan és csudálkozásra méltólag folynak most napjaim.

Chrys. Az úgy is lenne kétségen kivűl, csak egy kis meggondolásod volna.

Elekt. Engem ne taníts, hűséget szegni barátim iránt.

Chrys. Nem hitszegésre akarlak tanítani, hanem engedelmességre az uralkodók iránt.

Elekt. Csak hizelkedjél nekik ezután is, mint szokásod, én az illyen lelkülettel sohasem fogok megbarátkozni.

Chrys. Ne feddjem azt, ki meggondolatlanúl veszélybe rohan?

Elekt. Ha a' szükség úgy hozza magával, mint apám' halálát boszúló, örömest teszem martalékává magamat.

Chrys. Apám, úgy hiszem, elnézi bennem ezen gondolkozásmódot.

Elekt. Csak gyáva teremtmény szólhat magasztalólag az illyen gondolkozásmódról.

Chrys. Követni hát sohasem akarsz engemet, 's intéseimben nem fogsz megegyezni?

Elekt. Soha, sohasem akarok azon észbeli fogyatkozásba sülyedni.

Chrys. Kezdett útamat hát tovább folytatom.

Elekt. Hová sietsz? kinek viszed ezt az áldozatot?

Chrys. Anyám küld az apai sírhalmot vele megnedvesítenem.

Elekt. Hogyhogy? kit ő minden halandók között leginkább gyűlölt?

Chrys. „És a' kit megölt?“ ezt is hozzá akarád mondani látom.

Elekt. Ugyan mellyik barátja vette erre rá? ugyan kinek jutott ez az álpomba eszébe?

Chrys. Ennek oka, mint gyanítom, az éjszaka látott ijesztő álomkép.

Elekt. Oh ti istenek! a' kik magatokhoz vevétek apámat, most most nyujtsatok nekem boszúra segédkezeket.

Chrys. Miként növelhetik ezen ijedelmek bátorságodat?

Elekt. Ha mibenlétét azon álomnak felfeded, akkor meg fogom mondani.

Chrys. Abban én keveset tudok mondani.

Elekt. Csak közöld velem a' mit tudsz, kevés szó sok halandót megbuktatott már, és sokat felemelt.

Chrys. Hát nézd! a' kastélyban azt beszélik, hogy anyánk álmában ismét karjai között volt apánknak, ki az árnyak' sötét országát elhagyá; azután hajdani királyi pálczáját, mellyel most Aegisthus parancsol, hatalmasan megforgatta, a' tüzhelybe ültette, 's belőle azonnal virúló zöld ágok hajtának ki, mellyek Mykene tartományit nagy messze beárnyazák.

Én ezt attól hallottam, ki jelen volt, midőn anyánk ezen álomlátást Helios előtt felfedezé. Többet nem tudok mondani, és azt sem volt volna szabad megmondanom, hogy anyánk a' sírhalomhoz azért küld engemet, mivel ezen ijesztő álomlátástól szorongattatik. 'S még egyszer házunk' védistenire kérlek, fogadj szót intésimnek, 's ne rohanj meggondolatlanúl veszélybe, hogy egykor, nyomorúságodnak közepette, majd azok után

ne légy kénytelen karjaidat kinyújtani, kiket most magadtól megvetőleg taszítasz el.

Elekt. Kedvesem, abból, mi kezedben vagyon, apánk' sírhalmát egy cseppnek sem szabad érinteni, mert az ellene lenne az isteni és emberi törvényeknek, ha apánk' lelkét egy ellenséges indulatú kéjhölgy' javára, halotti ajándékkal és engesztelő áldozattal akarnád megtisztelni. Nem, inkább ereszd szélnek vagy ásd el a' föld' gyomrába mélyen, hogy belőle a' legparányibb rész se juthasson apánk' nyughelyéhez stb.

Még a' legorczátlanabb hölgy sem veteműlhetne azon vakmerőségre, hogy illyen gyűlölt áldozattal tisztelje meg annak hamvait, a' kit ő megölt. Ugyan gondold meg csak, szívesen fogja-e venni ő ezt az áldozatot attól, ki neki álnok gyilkosa volt stb? és ezen engesztelő áldozatot a' gyilkos' nevében, még te akarod végrehajtani? Sohase! — vesd el e' szereket, és helyette a' holtnak engesztelő áldozatúl vigy hajamból és hajadból egy puha fürtöt, e' csekély adománynyal, ezen ékszer nélküli övvel együtt.

Borúlj le esedezve a' sírhalom előtt, hogy annak mélyéből a' holt, mint jószívű segéd, keljen fel ellenségünknek ellene, és Orestes életerővel duzzadó karának hatalmával zúzza össze őket; hogy jövendőben dúsabb ajándékkal és áldozattal tisztelhessük meg. Jól hiszem én, hogy Apollónak is szívén fekszik e' dolog, 's azért bocsátá ezen irtóztató álmot őreá: tedd meg hát, édes nővérem, a' mire kértelek, a' mi mind rám mind rád, különösen pedig apánkra, a' drága férfiúra nézve ollyan foganatos leend stb.

Elektra' kivánatára Chrysosthemis rá áll, 's mielőtt útnak indulna, kéri nővérét, hogy anyjuknak ezt meg ne mondja ám, mert akkor ő keservesen fogna lakolni. A' látott álomkép azonban Klytemnestrát any-

nyira nyugtalanítja, hogy elindúl maga is Apollóhoz, az éji sötétséggel együtt az álmok' üzőjéhez könyörögve folyamodni, szabadítaná meg háborgó keblének aggodalmitól. A' csarnokban ő is összetalálkozik Elektrával, kit magaviseleteért dorgál, melly dorgáló beszéd ollyan hangon van intézve, hogy lyánya előtt inkább csak magát akarja tisztába hozni, mint őtet keményen feddeni. Elektra szemrehányásokat tesz, mellyeket az anya viszszatorlani nem tudván jövetele czéljához képest Apollo' szobra előtt leborúl, 's midőn imáját végezné, jön az álkövet, Orestes' haláláról hozván hírt. Tudósításában lefesti a' pythiai futtatást, melly festés azon játéknemnek eleven és örökre maradandó hű képe leend. Beszéli hogy az első napon, mind az ötször Orestes nyerte a' diadalt; másnap nyolczan futtattak egyszerre, 's az ő szekerének tengelye eltörvén, a' lovak közé bukott stb. A' tudósításon Elektra sírva fakad, mert Orestesben elvesztette szerette fivérét és aggodalmiból kiszabadító barátját; Klytemnestra' kebelét pedig eltitkolt öröm foglalja el, mert a' fiúnak boszúálló kezeitől megszabadúlva hiszi magát, 's a' követet ezen örvendetes tudósításért megjutalmazandó eltávozik.

Chrysosthemis a' libatióból örömtől elragadtatva tér vissza 's így szól Elektrához:

„Gondold csak, midőn apánk' megmohosult sírhalmához érék, látom vala hogy a' sírdomb' tetejéről, akkorban oda öntött téjforrás csörgedez alá, 's ezen kivűl a' nyughely körüskörül virágokkal vala dúsan elboritva. E' látványon bámulás fogott el, és a' vidéket körüskörül megkémlelém, hogy nem lappang-e köröttem valami kém. 'S midőn láttam hogy csak egyedűl vagyok, a' sírhoz közelebb léptem, és annak halmán ime hajfürtöt pillantok meg, melly csak akkor volt lenyírve. Ennek meglátásán belső meggyőződés támadott bennem,

melly azt sugta hogy ez nem más, mint hűségi zálog a' mi legkedvesebb barátunktól, a' mi Orestesünktől stb."

Elekt. Oh esztelen! nem győzök rajtad eléggé sajnálkozni stb. Orestes a' boldogtalan megholt, 's vele együtt ránk nézve a' szabadító segély is oda van; azért reményedet már ne helyheztesd benne stb.

Elektra most felhívja Chrysosthemist, hogy a' rettentő boszú' végrehajtásában nyujtana neki segédkezeket, 's ékesen szóló tehetségének egész mesterségét előveszi, hogy erre rábírhassa; de a' gyengéd érzelmű leány e' merénytől visszaborzad, magát vonogatja, és Elektrát arra akarja rávenni, hogy ő is zárja kebelébe fájdalmit, 's e' mostoha körülményeknek magát megadván, foglalná szelid türelembe magaviseletét stb.

A' phókiai hősöknek kiadott lovagok végre megérkeznek, 's a' menet' vezére midőn Elektrához fordúl és az urnát, mellyben Orestes' hamvai mondatnak lenni, neki átadja, e' lyány' hajthatlan pathosának büszkesége egészen háttérbe sülyed, 's benne a' forrón szerető nővért látjuk, érzelmeinek egész mélységében.

„Oh én boldogtalan! mi haszna rád nézve szeretettel osztott ápolásomnak, mellyben egykor olly gyöngéden részeltetélek! Mint én olly forrón anyád sohasem szeretett, én tápláltalak, kivűlem rólad senki sem gondoskodott, 's te is csak engem nevezél leginkább kedves nővérednek. Mind ezeknek haláloddal együtt egyszerre vége lett! az édes emlékek, a' biztató remények eltüntek, mintha vihar ragadta volna őket el! — Előtted apánk ment a' sírba, utánad én, ki lelkemre nézve immár holt vagyok; leszállottál az árnyak' országába, elleneink pedig diadalérzettel gúnyt kaczagnak, és örömében a' hollószivű anya magán kivűl vagyon, ki előtt rejtőzve titokban annyiszor izenéd, hogy egykor megjelensz torlani.

'S e' szép reményeket a' hozzánk ellenséges indulattal viseltető fatum egy csapásra szétzuzá, 's kedves magad helyett, csak test nélküli árnyadat és hamvadat juttatá kezemhez! stb."

Orestes a' lyány' zokogásain megindulván, magát tovább tartóztatni nem tudja, 's ekképen sohajt fel:

„Oh egek! miként vigasztaljam e' hajadont? zavarodásomban minő szavakat intézzek hozzá? — Nem, nyelvemet tovább is kötve tartani nem tudom!

Elekt. Oh jövevény, minő fájdalom fogott el? mire czéloznak szavaid?

Orest. Csakugyan ez Elektra, az a' hajdani délczeg termet?

Elekt. Igen, ő a' boldogtalan, testestül lelkestül stb.

Orest. Ah! miféle átkozott nyomor alázhatott meg ennyire?

Elekt. Vajjon nem vagyok-e kénytelen a' gyilkosokkal együtt élni?

Orest. Miféle gyilkosokkal?

Elekt. Apáméival, kiknek akaratom ellen aljas rabhoz illő szolgálatokat kell teljesítenem.

Orest. Ki kényszerít azokra olly erőszakosan?

Elekt. Egy hölgy, kit anyámnak mondanak ugyan, de anyához semmi tekintetben sem hasonló.

Orest. 'S mimódon kényszeríttetel? erőhatalommal-e, vagy pedig szükséglátás által?

Elekt. Erőhatalommal, és mindenben szükséget láttatnak velem.

Orest. 'S nincs ember, a' ki ótalma alá venne, 's ki rajtad segítene?

Elekt. Egy lélek sincs, 's a' várt szabadítónak te hoztad meg hamvait.

Orest. Oh boldogtalan! látásodon szánakozásra millyen régóta gerjedék!

Elekt. Hidd el, kivűled egy halandó sem szánakozott még rajtam.

Orest. Azért jöttem el, mert szenvedéseid megindítának.

Elekt. Hiszen nem vagy te rokonink közől való!

Orest. Örömest felfödnék mindent (a' karra mutat), ha ezek rokonindulatú barátink volnának.

Elekt. Hű és velünk rokonindulatú keblekbe jutnak szavaid stb.

E' jelenésben, melly a' fordulatpontot képezi, Orestes magát felfedezvén, a' cselekvény a' katastroph felé siet, 's a' mű' psychologiai érdeke csökken; mert Elektra levén a' cselekvény' tüzpontja, miután ő szorongattatásától és nyugtalanságától megszabadult, a' cselekvény' psychologiai kifejlése is megtörtént.

Orestes a' szobába bemegy, és Klytemnestrát, ki épen a' temetési pompához tesz készületeket, megöli. Aegisthus haza érkezvén, midőn hallja hogy a' rettentő Orestes már nincs az élők között, diadalérzettel dagadoz kebele; 's Elektrától elámíttatván, hogy a' phókiai hősök holttestét is meghozták volna, örömében a' királyi palota' kapuit megnyittatni parancsolja, hogy a' polgárok közől az, ki Orestesben vetett bizodalmánál fogva ő ellene pártos indulatot rejteget, megdöbbenvén, legyen kénytelen királyi hatalma alá hódolni. A' holttest lepelbe takarva hozatik, Aegisthus a' lepelt felemeli, melly alatt nem Orestest, mint vélte, hanem Klytemnestrát találja. Észreveszi hogy vég órája ütött, szólani akar, de Elektra nem engedi, hogy Orestestől kihallgattassék, ki őt arra a' helyre hurczolja, hol Agamemnon öletett meg, hogy a' gyilkos is ott mulnék ki

a' fiúnak boszúló kezei által, hol az apa orúl végezé életét.

E' színműben Elektra nem vesz részt a' házasságtörők ellen szőtt összeesküvésben, mert a' költő' terve szerint, a' cselekvény' czélja, Elektra' jellemének kifejtése levén, e' magas érzelmű némbert minél több oldalról 's minél több indulatok' viharában kellett felmutatni. 'S a' titokba ha Elektra is beavattatik, elvész az a' jelenés, midőn Elektra, átvevén az urnát, holtnak vélt öcscsén szívrehatólag kesereg, és az a' jelenés is, midőn Orestes magát megismerteti; pedig e' színműben épen az említett jelenésekben éri tetőpontját a' tragoediai tehetség' ereje.

E' színmű' cselekvényét vagy meséjét az olvasóra és nézőre nézve, még meglepőbbé lehetett volna tán tenni, ha az első jelenés elmarad 's az olvasó is azon ámításba ringattatik át, hogy Orestes csakugyan elveszett, és az összeesküvési titok akkor fedeztetik fel, midőn Orestes Elektrával magát megismerteti. E' meglepetés, melly egyedűl a' nézőre vagy olvasóra van számítva, minthogy ollyan fordulatból származik, melly a' cselekvény' fejlődésének kivűle esik, melly csak regényben állhat meg, az említett színműben józan ízléstől helybenhagyást épen nem nyerhetne. Drámában pusztán az olvasóra és nézőre számított meglepés, műhöz értőtől helyeslő méltánylatot ne várjon, mert az, ha nem a' cselekvényből ered, vagy a' cselekvényből természetesen származó fordulatnak kivűle esik, a' színmű' első ízbeni látásakor színi műveltséggel bíróra nézve boszantó, többszöri látás után pedig a' legegyügyűbb hallgatóra nézve is hatástalan. Ha ezen meglepés' hamis gyönyörét azon érzéséhez hasonlítjuk, melly az Orestes' titkába avatott olvasót akkor fogja el, midőn Elektra az urnát átveszi, és síránkozni kezd: köny-

nyen meggyőződhetünk arról, hogy mellyik való, és mellyik drámai cselekvényhez illő. Pedig erősen hiszem, hogy valami fonák ízlésű drámairó, ki a' meglepéseket szerfelett vadászsza, ki a' drámai hatást abban tartja, ha a' nézőközönség a' sok nyakaszegett 's egymást hanyathomlok kergető meglepések által, olylyan hüledezésbe hozatik, hogy még azt sem képes megfogni, hányadán van, hajlandó lett volna az imént említett ferde fordulathoz folyamodni.

E' színmű' történeti tárgyát, mellyhez alaptörténetre nézve Shakespeare' Hamletje annyiban hasonló, a' mennyiben az ifjú Hamletnek az a' szerep jutott, a' melly Orestesnek, Gertrudenek az, a' mi Klytemnestrának, Claudiusnak az, a' mi Aegisthusnak, az öreg Hamletnek az, a' mi Agamemnonnak, a' görög színműköltők közől Sophoclesen kivűl, Aeschylus és Euripides is kidolgozta, 's egy lenne a' legszebb műbirói élemények közől az említett költőktől e' négy rokontárgyu művet egymás mellé fejtegetve állítani, 's fölöttük criticai szemlét tartani.

* * *

A' tárgyul vett színművek' ismertetését 's a' drámai cselekvény' elméletének fejtegetését ezennel bevégezém, mint a' fejezet' elején is mondám, csak a' nagyobb és fontosabb jelentményű törvények és elvek' magyarázatába és fejtegetésébe ereszkedvén; nehogy a' kisebb jelentménynyel birókra vesztegetvén az erőt és időt, vagy unalmat szerezzek olvasómnak, vagy pedig amazok észrevétlenül suhanjanak el figyelme elől. Ezen értekezéstől, minthogy a' szó alatti művek csak a' drámai cselekvény' tekintetében vétettek vizsgálat alá, Sophocles' színműveinek olly kimerítő ismertetését nem

lehet várni, mintha azokat a' kitűzött kérdés' határozott volta miatt a' jellemalkotás, érzelemfestés és előadás' tekintetéből is magyarázat és fejtegetés' tárgyaivá lehetett volna tenni. Mind e' mellett nem tudom elhallgatni azon szándékomat, miszerint ismertetésemmel az olvasó' figyelmét azon meggyőződésre ohajtám irányozni és bírni, hogy a' drámai cselekvénynek egyedűli és való forrása vagy magva a' színműben fellépő személyek' jelleme, különösen a' hősé, az ő jelleméből vezéreszmeként kisugárzó pathosszal együtt. Jellemalkotás, fejtés és festés nélkül, drámai cselekvényt készíteni lehetetlen. A' drámai cselekvény' alkotását és szerkezetét azonegy értelemben vevén, jellemfejtésre silány színműben szerkezeti tökélyeket fedezni fel képtelenség; viszont jellemalkotásban és festésben dús tehetségnek, azt vetni szemére, hogy szerkezet' tekintetében műve meg nem állhat. Drámailag felfogott és kifejtett jellem, drámailag helybenhagyható cselekvényben fogja magát kifejezni mind szerkezet, mind előadás' tekintetében. A' józan ok nélkül gerjedésbe hozott pathos nem pathos, hanem erőtetett, természetellenes pöffeszkedés, 's erre a' költőtől átruházott és áttulajdonított sugalmak' prósai kifejezése, drámairói tehetséget nem bélyegez; viszont a' drámai cselekvény' alkotása és szerkezete körött még az sem tett meg minden tenni valót, ki egy két csillogó billogó eseményt, valami eszmének psychologiai haladatos rendben való fejlődése nélkül színpadra állít.

II.

KÖRÉNEK.

JUTALMAZOTT *) PÁLYADOLGOZAT.

IRTA

LAUKA GUSZTÁV.

Nagyot iszik a' hazáért
'S felsivit.
Csakhogy egyszer tenne is már
Valamit.
Vörösmarty.

Víg barátim! most igyunk bort
Vagy soha,
Még a' bor sem jó ha éltünk
Mostoha;
Üssük össze szomszédinkkal
A' pohárt,
„Egy pohár bor" mond a' költő
„Meg nem árt."

Éljen minden barna lyányka!
'S kebele
Légyen a' szent honszerelem'
Lakhelye;

*) L. az 51. 's köv. ll.

Tégye össze kis kezét a'
Honjogért,
Tőle úgy sem kér hazája
Drága vért.

'S majd ha egykor szép szerelmén
Boldogúl,
És keblére kisdedeknek
Csókja hull:
Elfeledje isten őt, ha
Nemzetét
Hőn szeretni nem tanítja
Gyermekét.

És az ifju légyen bátor
És erős,
Őbelőle lesz idővel
Még a' hős;
Rajta függ a' szent hazának
Két szeme,
Gaz fiú ki illy anyának
Vétene.

Ifjukorban még az eszme
Változó,
Most szerencsét, majd veszélyt és
Bajt hozó.
Jó tanács kell, melly vezesse
Szép tüzét,
Hogy csupán csak azt, mi káros,
Rontsa szét.

Jó öregnek bölcs tanácsa
Lesz vezér,
Illy vezérrel ifjuságunk
Czélhoz ér.
Férfit illet mindenütt a'
Tetterő,
Az legyen szegény hazánkban
Bűnverő.

Az derítse fel e' honnak
Hajnalát,
Mellyen annyi vészes felleg
Lenge át.
Köz akarat, egyetértés
Drága kincs,
Elveszett a' hon ha illyen
Kincse nincs.

Párt 's viszálytól óvjon meg hát
Istenünk,
Boldogokká és nagyokká
Úgy leszünk;
És csak úgy fog boldogúlni
Szép hazánk,
Oltárán ha egyiránt mind
Áldozánk.

Magyar Tudományos Akadémia
Könyvtára 10310/1952. sz.

Pozsony,
Wigand K. F. nyomtatása.